

Kuluttajat ja kansalaiset jakamistaloudessa

Tutkijapuheenvuoroja jakamistalouden kehitykseen

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Kuluttajat ja kansalaiset jakamistaloudessa

**Tutkijapuheenvuoroja
jakamistalouden kehitykseen**

Työ- ja elinkeinoministeriö

Työllisyys ja toimivat markkinat
PL 32, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 029 516 001
www.tem.fi

Kuluttajat ja kansalaiset jakamistaloudessa – tutkijapuheenvuoroja jakamistalouden kehitykseen

TEM oppaat ja muut julkaisut 2020:3 FI
ISSN 2342-7922 (verkkojulkaisu)
ISBN 978-952-327-581-2

Julkaisun toimitus

Pasi Mäenpää
Päivi Timonen
Siiri Söyrinki

Kirjoittajat

Henrietta Grönlund
Kaupunkiteologian professori
Helsingin yliopisto

Mikko Jauho
Yliopistotutkija
Kuluttajatutkimuskeskus
Helsingin yliopisto

Tiila Juuti
Projektisuunnittelija
Kuluttajatutkimuskeskus
Helsingin yliopisto

Juri Mykkänen
Varadekaani
Helsingin yliopisto

Pasi Mäenpää
Yliopistotutkija
Helsingin yliopisto

Petteri Repo
Tutkimusjohtaja
Kuluttajatutkimuskeskus
Helsingin yliopisto

Päivi Timonen
Tutkimusjohtaja
Kuluttajatutkimuskeskus
Helsingin yliopisto

Suunnittelu ja taitto

TEM, viestintäyksikkö 11/2020

Sisällys

JOHDANTO

Jakamistalouden monet kasvot

Pasi Mäenpää ja Päivi Timonen 5

OSA I

NÄKÖKULMIA JAKAMISTALOUDEN ILMIÖÖN 23

- 1 Epävirallinen auttaminen – jakamistaloutta, hyvinvointipalveluja, yhteisöllisyyttä?
Henrietta Grönlund 25
- 2 Jakamisen sosiaalisuus kiertotaloudessa
Petteri Repo ja Juri Mykkänen 57
- 3 Kansalaislähtöinen jakamistalous
Pasi Mäenpää 67

OSA II

JAKAMISTALOUDEN ERITYISKYSYMYKSIÄ 83

- 1 Vertaismajoituksen kysyntä ja tarjonta
Päivi Timonen ja Tiila Juuti 85
- 2 Uudet ruoan hankinnan kanavat jakamistaloudessa
Mikko Jauho 103
- 3 Vertaislainojen markkinat Suomessa vuosina 2016–19
Päivi Timonen 132

JOHTOPÄÄTÖKSET JA SUOSITUKSET

Pasi Mäenpää 153

LIITE 1

Tilastokeskuksen teettämän jakamistalous -kyselyn kyselylomake..... 159

LIITE 2

Kotitalouksien vastaukset 169

KUVAILUSIVUT

(suomi, ruotsi, englanti) 176

Johdanto: jakamistalouden monet kasvot

Kirjoittajat:
Pasi Mäenpää & Päivi Timonen

Tässä julkaisussa käsitellään suomalaisen jakamistalouden kenttää ja kehitystä kuluttajien ja kotitalouksien kannalta. Tilastokeskus toteutti syksyllä 2019 kyselyn, jolla selvitetiin kotitalouksien vertais- ja jakamistalouteen liittyvien palvelujen käyttöä. Aineisto on aiheensa ensimmäinen varsinainen kuluttajakartoitus Suomessa. Vertais- ja jakamistaloudella tarkoitettiin toimintaa, jossa ihmiset antavat, myyvät, lainaavat tai vuokraavat tavaroita tai palveluita toisilleen omistamisen asemesta.

Kyselytutkimus käsitti sekä perinteisiä kirpputoreja, huutokauppoja, naapuriapua ja kimppakyytejä että uudempiä internet-alustoilla järjestettyjä palveluja, kuten auton tai asunnon lyhytaikaista vuokrausta tai rahan lainaamista. Kyselylle on ollut jo pitkään tarvetta, sillä kansalaisten keskinäisen taloudellisen kanssakäymisen on havaittu muuttuneen viime vuosikymmenen aikana.

Kysely oli kotitalouskohtainen ja perustui satunnaisotantaan koko Suomen 18–65-vuotiaista henkilöistä. Vastauksia saatiin 1 343 henkilöltä (ks. kyselystä tarkemmin <http://www.stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/vertais-ja-jakamistalous/index.html>). Kysely laadittiin monien tiedonintressien summana eivätkä kaikki kysymykset koskeneet varsinaisesti jakamistaloutta vaan muita kulutustilastojen katveeseen jääviä aiheita, joita tässä julkaisussa vain sivutaan tai ei käsitellä lainkaan. Tutkimusta rahoittivat Tilastokeskuksen lisäksi Kuluttajatutkimuskeskus, Kuluttajaliitto, Sitra, Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsingin kaupunki ja Verohallinto. Kyselyaineisto luovutetaan loppuvuodesta 2020 Tampereen yliopiston yhteiskunnalliseen tietoarkistoon vapaaseen tutkimuskäyttöön.

Julkaisu koostuu tämän johdantoartikkelin lisäksi kuudesta temaattisesta artikkelista sekä lopuksi näiden pohjalta laadituista suosituksista jakamistalouden ohjaamiseksi yhteiskunnalle suotuisaan suuntaan. Artikkelit ovat luonteeltaan tutkijapuheenvuoroja, joissa kukin tutkija tarttuu Tilastokeskuksen kyselyaineistoon omaan asiantuntijuuteensa perustuvien kysymyksenasetteluin ja viitekehyksin sekä tuoden käsittelyyn myös täydentäviä aineistoja. Yksi artikkeleista perustuu kokonaan muualla kerättyyn aineistoon. Olemme jakaneet julkaisun kahteen osaan, joista ensimmäisen osan artikkelit käsittelevät jakamistaloutta laajemmasta näkökulmasta, kun taas toisen osan tekstit keskittyvät kapeampiin teemoihin. Niinpä kirjoitukset limittyvät aiheiltaan ja käsittelyltään toisiinsa

sisältäen osin samoja aiheita ja tietoja, jotta niitä voi lukea kutakin erikseen omassa viitekehyskessään. Tuloksena on toivoaksemme kiinnostava ja monipuolinen suomalaisen jakamistalouden tarkastelu kuluttajanäkökulmasta ja uusimman tietämyksen pohjalta. Kirjoittajat kiittävät projektisuunnittelija Siiri Söyrinkiä toimitussihteerin työstä.

Vertais- ja jakamistalous osana digitalisoituvaa taloutta¹

Jakamistalouden tutkimus avaa uusia näkymiä kulutusyhteiskunnan muutokseen. Jakamistalous ei ole vain uusia sovelluksia älypuhelimien näytöllä, mikä sanasta ehkä ensimmäisenä tulee mieleen, vaan edustaa laajempia ja moniulotteisempia muutoksia kaupan ja kulutuksen, osin myös tuotannon kentillä. Jo jakamistalouden käsite on ristiriitainen ja kirjava. Jakamistalous voi toimia niin kapitalismin ja uusliberalistisen ajattelun juurruttamiseksi yhä tiukemmin ihmisten elämään kuin talouden monimuotoisuuden lisäämiseksi ilman voitontavoittelua ja kasvun pakkoa. (Richardson, 2015.) Tutkijoiden kesken on ristiriitaisia näkemyksiä siitä, onko jakamistalous väylä kestävyteen (Botsman & Rogers, 2011), taloudellisen toiminnan ja sopimusten demokratisoitumiseen (Belk, 2010) vai onko jakamistaloudessa pikeminkin kyse kapitalismin leviämisen kiihtyvistä kasvusta (Murillo, Buckland & Val, 2017).

Koska jakamistalouden käsite on hajanainen ja ristiriitainen, on tärkeää tarkastella jakamistaloutta sekä markkinaperusteisten hintojen koordinoimana ja voitontavoitteluun perustuvana että pyyteettömänä ja epäitsekkäänä toisten auttamisena ja kestävä talouden edistämisenä (Laurell & Sandström, 2017). Näissä eri muodoissaan jakamistalous edustaa merkittävää yhteiskunnallista muutosnäkökulmaa, jossa taloudellinen ja sosiaalinen arvomuodostus kietoutuvat yhteen. Jakamistalouden taustalla on ajatus kuluttajista aktiivisina kansalaisina, jotka vertaispohjalta luovat ja jakavat palveluja ja hyödykkeitä toistensa kanssa. Toiminnalla on tyypillisesti sosiaalisia ja ekologisia tavoitteita ja se voi perustua yhteistyöhön ja yhteishallintaan. Toisaalta jakamistalous tarkoittaa digitaalisilla alustoilla toimivia uusia liiketoiminnan malleja, joita kutsutaan myös alustataloudeksi.

Selvän rajan vetäminen näiden välille on vaikeaa, vaikka sellaista on toivottu, jotta niitä voidaan säännellä eri tavoin (ks. Mattila, 2018). Jakamistaloudeksi nimitetty ilmiö on lopulta laaja kenttä nimityksiä, ominaisuuksia ja seurauksia, joiden merkityksistä kamppaillaan (ks. Acquier & Carbone, 2018). Sillä kentällä kansalaiset voivat olla sekä resurssija tarjoavia yksilöitä yritystoimijoiden alustoilla että omia alustoja rakentavia ja ylläpitäviä kansalaislähtöisen jakamistalouden yhteisötoimijoita. Itse termi jakamistalous on kiistanalainen, mitä ilmentää se, että Tilastokeskuksen kyselyyn liitettiin myös vertais-talous-termi, jotta vastaajat varmemmin ymmärtäisivät, millaisista toiminnoista on kyse. Kuvassa 1 kuvataan jakamistalouden monitahoista kenttää erilaisista käsitteellisistä näkökulmista, joilla sitä on lähestytty.

1 Alaluku perustuu aiemmin julkaistuun artikkeliin (Mäenpää & Faehnle 2017) teoksessa Harmaala et al: Jakamistalous. Helsinki: Alma Talent.

Kuva 1. Jakamistalouden monitahoinen kenttä. Lähde: Mäenpää & Faehnle (2017): Johdatus jakamistalouteen. Teoksessa Harmaala ym.: Jakamistalous. Helsinki: Alma Talent.

Alustataloudella (platform economy) tarkoitetaan digitaalisia ja tietojärjestelmäpohjaisia palveluja, jotka ovat internetissä eri toimijoiden käytössä. Alustataloudessa eri toimijat luovat, tarjoavat ja ylläpitävät tuotteita ja palveluita, jotka täydentävät toisiaan muodostaen palvelukokonaisuuden (esim. ruokavälityspalvelu, ravintola ja lähetti). Jakamistalouden piiriin voidaan lukea se osa jakamistaloudesta, jossa esiintyy sosiaalista arvonmuodostusta käyttäjäpalautteen muodostamien mainearvioiden kautta, kuten esimerkiksi Airbnb:ssä ja Uberissa, mahdollistaen näin kuluttajalle tietyn osallisuuden palvelun kehittämisessä. Sen merkitys voi kuitenkin olla vähäinen algoritmien valikoidessa ja suunnatessa toimintaa, jolloin todellisuudessa välittäjäalustalla on valta sen kautta tapahtuvaan jakamiseen (esim. Turunen, 2019).

Käyttöoikeustalous (access economy) on termi, jolla on pyritty täsmentämään alustataloustyypin toiminnan luonnetta jakamistaloutena (esim. Eckhardt & Bardhi, 2015). Alustatoimijat kuten sähköpotkulautayritykset eivät varsinaisesti jaa tavaroita tai palveluja vaan myyvät niihin käyttöoikeuksia. Käyttöoikeustalouden termi korostaa sitä jakamistalouden ytimenä pidettyä ajatusta, että resursseja vapautuu joutokäytöstä, tarve omistajuuteen vähenee ja ekologisempi kulutuskäyttäytyminen mahdollistuu. Sosiaalista arvonmuodostusta voi syntyä käyttäjäpalautteen lisäksi tavaroiden omistajien ja käyttäjien kesken esimerkiksi toistuvien vaihtokokemusten tai vastavuoroisen vaihdon muodossa.

Kiertotaloudella (circular economy) tarkoitetaan pyrkimystä resurssitehokkuuteen pidentämällä materiaalien ja niiden arvon kiertoa taloudessa. Tuotannollisia prosesseja jalostamalla ja materiavirtoja hallinnoimalla pyritään mahdollisimman suljettuihin kiertoihin ja vähäiseen jätteeseen. Kiertotalouteen kannustavat sekä tuotannon tehokkuuden että yhä enemmän ekologisen sopeutumisen vaatimukset (ks. Revon ja Mykkäsen artikkeli). Sosiaalista arvoa kiertotalouden piirissä voi katsoa syntyvän siten, että kuluttajille muodostuu mahdollisuuksia vaikuttaa ekologiseen käänteeseen ja hyödykkeiden kiertoon sekä ostamalla käytettyjä että kierrättämällä käytöstä poistamiaan tavaroita. Jakamistaloustyyppisen kiertotalouden toimijoita on esimerkiksi tekstiilialalla.

Keikkataloudella (gig economy) tarkoitetaan lyhytkestoisia ja tuotannollisesti ositettuja toimeksiantoja eli niin sanottuja silpputoivia tarjoavaa yritystoimintaa. Termiä käytetään yleensä kriittisesti viittaamaan digitaalisen talouden paikoin huonosti säänneltyihin ja vain pienen osan toimeentulosta tarjoaviin työsuhteisiin ja -oloihin (ks. esim. Graham & Shaw, 2017). Keikkatyötä puolustetaan joustavuudella ja laajemmilla mahdollisuuksilla sekä tarjota että ottaa vastaan työtä. Keikkatyöstä on puhuttu eniten ruokakuljetuspalvelujen Woltin ja Foodoran yhteydessä. Keikkatyössä kuluttajilla on vastaava asema kuin alustataloudessa, mutta se voi parantaa ansaintamahdollisuuksia silloin, kun se ei korvaa perinteisiä työsuhteita.

Selvemmin kansalaislähtöistä jakamistaloutta edustaa käsite solidaarisuustalous (solidarity economy). Se viittaa eettisesti ja yhteiskunnallisesti motivoituun, usein paikalliseen toimintaan, joka pyrkii tuottamaan yhteisön jäsenille arvoa yhteisresurssien pohjalta taloudellista tasa-arvoa ja turvaa tavoitellen. Solidaarisuustalous ei tarkoita vain jotain tiettyä talousmallia vaan keskusteluja, kokeiluja ja käytännön toimia yhteisiksi koettujen arvojen pohjalta. Se on paremman maailman tavoittelua sekä aktivismia ja vastapolitiikkaa kapitalismin hallitsemaa yhteiskunnallista järjestystä ja talouden globalisaatiota vastaan. (Eskelinen, 2016; Parker ym., 2014.)

Vertaistaloudella (peer-to-peer tai P2P economy) tarkoitetaan keskenään lähtökohtaisesti tasavertaisten yksilöiden (tai muiden toimijoiden) välistä hyödykkeiden vaihtoa siten, että perinteisen kaupan kaltaisen välikäden sijasta välittäjänä toimii alusta. Käytännössä vertaistalous voi sekä perustua vahvasti alustoihin (ks. Timosen artikkeli vertaislainoista) että tapahtua vapaammin erilaisten perinteisten tai uudempien viestintäkanavien välityksellä (ks. Grönlundin artikkeli avusta). Vertaistaloutta voi myös lähestyä eräänlaisena alustatalouden kansalaislähtöisenä ”kevytversiona”, jossa alusta on vertaiskansalaisten itsensä hallinnoima tai ainakin sellaiseksi mielletty (esim. Facebook-kierrätysryhmät, REKO-lähiruokarenkaat ja yhteisörahoituspalvelut). Vertaistalouttakin pidetään vaihtoehtona kapitalismille, koska siinä työn tekijä omistaa sekä tuotantovälineet että tuotteet.

Vähemmän käytetty kansalaistalous (civic economy) viittaa kansalaisten voimaantumiseen ja valtaistumiseen yhteiskunnan ongelmien ratkojina etenkin paikallisissa kysymyksissä. Termiä on käytetty eurooppalaisessa kontekstissa korostamaan kansalaisyhteiskunnan uutta roolinottoa taloudessa. Kansalaistalouden näkökulma korostaa taloudellista muutosta

liikkeenä. Siinä halu uudistaa yhteiskuntaa yhdistyy yrittäjähenkisyyteen siten, että kohtaaminen luo uudenlaisia hankkeita, verkostoja ja käyttäytymismuotoja. Osallisuustalous (participatory economy) viittaa erilaiseen internetissä tapahtuvaan toimintaan, jossa hyödykkeiden innovoidaan, tuotetaan, kehitetään, jaetaan tai kulutetaan verkon tarjoamalla yhteiskehittelyn alustoilla. Silloin kuluttajat ovat sekä yksilöinä että yhteisöinä hyödykkeiden loppukäyttäjien sijasta niiden tuottamiseen osallistuvia toimijoita.

Viime kädessä termien käyttö on luonteeltaan poliittista ja palvelee puhujan omia tarkoituksia tai käyttötarkoituksia. EU:ssa jakamistalouden piiriin kuuluvista ilmiöistä käytetään termiä yhteistoimintatalous tai yhteistyötalous (collaborative economy). Silloin halutaan korostaa taloudellisten toimijoiden välistä vuorovaikutuksellista toimintaa ja juuri sosiaalista arvonmuodostusta sen sijaan, että kyse olisi vain hyödykkeiden ja niiden korvausten muodostamista transaktioista. Yhteistoimintatalous näyttää myös tulevan lähelle yhteistuotannon ajatusta, jolla on taloudellisen elinvoiman kannalta positiivinen kaiku.

Arun Sundararajan (2016) käyttää termiä joukkoperustainen kapitalismi (crowd-based capitalism) kuvaamaan taloudellisen toiminnan järjestämistä siten, että se syrjäyttää perinteisen korporaatiokeskeisen mallin. Tätäkin ratkaisua voi pitää kiistanalaisena, koska jakamistaloudessa on kyse juuri kapitalismista eli pääoma- ja omistuskasvusta. Toisaalta vajakäyttöisten resurssien hyödyntämisen näkökulmasta kyse on tuottamattomien pääomien siirtymisestä tuottavaan käyttöön eli kapitalismin pohjan laajentumisesta. Siinä kansalaiset voivat – myönteisesti katsoen – olla sekä resursseja tarjoavia yksilöitä yritystoimijoiden alustoilla että omia alustoja rakentavia ja ylläpitäviä kansalaislähtöisen jakamistalouden yhteistoimijoita. Kielteisessä katsannossa voidaan taas sanoa, että kapitalismi ulottuu ihmisten arkeen yhä voimakkaammin esimerkiksi vertaislainauksen kautta (ks. Timosen artikkeli). Taloudellisen ja sosiaalisen arvonmuodostuksen jakamistaloudessa yhteen kietoutuminen aiheuttaa sen, että näkökulmaa vaihtamalla kova talous muuttuu yhteisöllisyyden tunnekokemuksiksi, ja toisinpäin sosiaalinen kanssakäyminen bisnekseksi tai ainakin toimeentuloksi.

Muuttuva markkinatalous?

Jakamistalouteen on aina liitetty sen disruptiopotentiali eli vakiintuneisiin markkinoihin kohdistuva häiriö tai muutos. Jakamistaloudessa yrityksille syntyy kannustimia luoda asiakkaisiin kumppanuusmaisia suhteita ja rakentaa liiketoimintaa, joka perustuu joukkoistamiselle ja yhteisölliselle ilmapiirille. Kuluttajat puolestaan voivat asettaa yrityksille uudenlaisia odotuksia niiden eettisyyden ja brändinhallinnan suhteen. Jakamistalousyrityksiltä odotetaan avoimuutta, vuorovaikutteisuutta ja yhteistyöhöhenkeä. Sitran Vesa-Matti Lahti (2016) on kuvannut jakamistaloutta talouden ”läpisosiaalistumiseksi”, kun taloudellisista transaktioista tulee yhä enemmän myös sosiaalisen kanssakäymisen tilanteita. Jakamistaloudessa kaupankäynti näyttää jossain määrin palaavan tavarataloja ja itsepalvelua edeltäneeseen aikaan, jolloin myyjän ja ostajan välinen verbaalinen kanssakäyminen oli vielä ostamiskokemuksessa tärkeintä (ks. Williams, 1982).

Osallistuminen jakamistalouden toimintaan on itsessään todettu tärkeimmäksi kuluttajien motivaatiotekijäksi (Hamari, Sjöklint & Ukkonen, 2015, s. 2056). Vertaiskaupassa voimistuu se kulutuskulttuurissa aiemmin havaittu piirre, että itse ostotapahtuma on haluttava kokemus. Kuluttaminen viihdyttävänä shoppailuna on itsetarkoituksellista ja autonomista, jäljittelyyn ja onnenpelimäiseen jännitykseen perustuvaa leikkiä ilman, että mitään tulisi ostettuakaan (Mäenpää, 2005). Jos tavanomainen kaupoissa kiertelevä shoppailu on luonteeltaan leikinomaista, vertaisverkkokulutuksen voisi sanoa olevan jaettava ja animoitu leikkiä, jossa kulutustapahtuma syntyy ensin omassa rauhassa nettiä selaillen ja sitten todellistuen vuorovaikutustapahtumana myyjän kanssa.

Vertaiskauppaa kuvataan yhteisölliseksi kokemukseksi, joka syntyy sekä jäsenyydestä verkkoalustan muodostamaan ryhmään että myyjän kohtaamisesta. 1980-luvulta lähtien uudelleen yleistynyt kirpputorikulttuuri on opettanut sekä ostamaan käytettyä tavaraa että ”selaamaan” jäsentymätöntä tavarapaljoutta etsien jotain juuri itselle haluttavia ”löytöjä” halpaan hintaan. Vertaiskaupan ja muun -vaihdon kokemuksellisuutta ei liene vielä varsinaisesti tutkittu. Sitäkään ei voi sanoa varmaksi, onko osallistuva kulutus muotia vai pysyvää. Jakamistalouden kyselytutkimuksissa on havaittu uutuudenviehätyksen olevan yksi motivaatiotekijä (Lindblom & Mustonen, 2016).

Jakamistalous ei kuitenkaan ole yhtä vaan monta, ja sosiaalinen merkitys vaihtelee paljon palvelujen välillä ja myös niiden sisällä. Airbnb:tä tutkittaessa on havaittu, että sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä asunnoista yksittäisiä huoneita vuokranneille, mutta ei koko asuntoja vuokranneille (Lutz & Newlands, 2018). Vain osalle Airbnb:n käyttäjistä jakamisen ihanteet ovat tärkeitä (Guttentag ym., 2018; asuntojen vertaisvuokrauksesta ks. Timosen ja Juutin artikkeli). Jakamistalous saattaa myös olla viherpesua vastaavaa ”jakamispesua” sekä yrityksille että kuluttajille, koska sen ympärillä leijuu ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden aura. Se saattaa ulottua jopa kansalaislähtöisiin jakamistalouden muotoihin. Esimerkiksi REKO-renkaat rakentuvat ekologisen kestävyuden tavoittelulle lähi- ja luomuruoan suoramyynnin kautta, vaikka toiminnan ekotase on hajautetun logistiikan takia epäilyttävä verrattuna kaupan keskusliikkeisiin.

Aidoimmillaan läpisosiaaluminen kuitenkin tarkoittaa, että taloudellisen vaihdon tilanteilta odotetaan uudenlaista merkityksellisyyttä, jota kuluttajat usein sanoittavat yhteisöllisyydeksi tai sen tunteeksi. Alustojen perustamisen ja ylläpitämisen kannalta taas merkityksellisyyttä on kuvattu missiovetoiseksi (ks. Acquier & Carbone, 2018). Siksi läpisosiaaluminen voi liittää samaan aikaan jakamistalouden kanssa nousseeseen keskusteluun työn merkityksellisyydestä, jonka on ennustettu nousevan tulevaisuuden työtä määrittäväksi tekijäksi (VNK, 2017a, s. 35). Deloitteen (2018) laajan kyselytutkimuksen mukaan milleniaalien nuorten aikuisten sukupolven sitoutuminen yritystensä etiikkaan ja johtoon on laskenut roimasti (ks. myös Fabritius, 2017, s. 10). Kuten alustauskuntaliikkeen tutkija-aktivisti Trebor Scholz sanoo, ”Millennials want to think outside of boss”. Niinpä he eivät löydä hierarkkisesta kapitalismista henkistä kotiaan. Monen ohjelmistoyrityksen missioon kuuluu osallistua voittoa tavoittelemattomiin yhteiskunnallisiin

projekteihin. Myös arkkitehtitoimistoissa ja design-alalla vastaava asennoituminen kuuluu usein toimintakulttuuriin.

Sattumaa ei liene sekään, että osuuskuntaliike on jälleen voimissaan. Etenkin Pohjois-Amerikassa se liittyy jakamistalouden korjausliikkeenä pidettyyn ilmiöön, jossa työoloihinsa pettyneet alustataloustyöläiset ovat alkaneet organisoiua. Uber-kuljetuspalvelulle on perustettu kaupunkikohtaisia ja osuuskuntamuotoisia kilpailijoita. Euroopassa Airbnb:n vastineeksi on kehitetty reilumpaa Fairbnb:tä ja eBayn kanssa kilpailee Fairmondo. Reilumpien työehtojen lisäksi haussa on pelkkää yritysten yhteiskunnallista vastuuta laajemman sosiaalisen arvon luominen.

Perinteisten alojen yritykset voivat nekin keksiä omia tapojaan tuoda resurssejaan yhteiskäyttöön – ja brändätä itseään jakamistalouden hengessä: Helsingissä K-kauppias kutsui kesän 2018 helteillä sata pohjoishaagalaista kauppaan yöpymään viileässä. Kevään 2020 koronakriisi on saanut paikallisissa palveluyrityksissä aikaan monia irtiottoja yhteisöllisempään suuntaan ja jotkut niistä voivat jäädä pysyviksi toimintatavoiksi. Sekä ruokakaupat että ravintolat ja kahvilat ovat ottaneet käyttöön nouto- ja kuljetuspalvelun. Korona-apu-Facebook-ryhmästä kehitettiin nopeasti verkkosivusto ja karttapohjainen palvelu jakamistalouden ohjelmistoyrityksen Sharetriben alustalle. Ilmaista palvelua alustoineen on alettu markkinoida ulkomaille.

Jakamistalouden vaikutuksesta voi syntyä uudenlaisia liiketoimintamalleja yritys- ja kansalaistoiminnan väliin. Yritykset saattavat myös oma-aloitteisesti hakeutua kohti yhteistävä (commoning) toimintamallia. Sharetribe on siirtynyt vastuuomistajuusmalliin, joka tarkoittaa yrityksen myyntiä ja voitonjakoa rajoittavaa yhtiöjärjestystä. Se merkitsee sitoutumista yrityksen yhteiskunnalliseen missioon luoda matalan kynnyksen markkinapaikka-alustoja aloittaville jakamistalouden yrityksille ja yhteisöille. Vastaavan liikkeen on tehnyt amerikkalainen joukkorahoitus alusta Kickstarter. Sitä pidetään vastavetona kasvuyritysten ja alustajättien ylimitoitetulle voitontavoittelulle, joka on vastoin jakamistalouden henkeä. Tapaukset tulevat jakamistalouden kentältä, mutta jakamistalous inspiroi myös yhteiskunnallisia, seepri- ja hybridirytyksiä. Ne pyrkivät yhtä aikaa sekä liikevoittoon että yhteiskunnan parantamiseen, mihin kaksiraitaisen seeprian kielikuva viittaa (esim. Rinne, 2018).

Demos Helsingin raportissa (2018) esitetään mahdollisia uudenlaisia, yhteiskunnallista missiota vahvasti kantavia yritysmuotoja. Näitä ovat esimerkiksi brittimalliset yhteiskunnalliset yritykset (community-interested corporations, CIC) ja hedge-sijoitusrahastoja muistuttavat yritykset, jotka toimivat ilman ihmisohjausta automaattisesti määriteltä sääntöjä noudattaen ja tulevaisuudessa koneälyllä varustettuna. Voidaanko tekoäly valjastaa edistämään ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä liiketoimintaa ulkoisvaikutuksiltaan haitallisemman sijasta? Uusi näköala jakamistalouteen voi aueta myös, jos yritykset ja julkiset toimijat alkavat ostaa palveluja kansalaistoimijoilta (ks. Münzel ym., 2017).

Sosiaalisten tekijöiden merkitystä ei yrityksissä tai edes taloustieteessä välttämättä tunneta, sillä sosiaalisten käytäntöjen muuttumista vaihtoehtoisten talousmuotojen kautta

ei ole tutkittu (Kallio, 2018, s. 14). Jo sana vaihtoehtoinen kielii siitä, että kansalaislähtöistä jakamistaloutta ei välttämättä nähdä kentän haastajana ja muuttajana, kuten yrityslähtöisen jakamistalouden kohdalla on laita, vaan *niche*-kulutuksena. Kuluttajia osallistavat muuttuvat käytännöt kuitenkin voivat muuttaa yritysten toimintaympäristöä. Taloustieteen nobelisti Jean Tirole kertoo esimerkin taloudellisten kannustimien vaikutuksesta verenluovutuksessa: Kun verestä alettiin maksaa luovuttajille, sen tarjonta romahti (Liikanen, 2018). Tirolen mukaan luovuttajat olivat oppineet toimimaan yhteiseksi hyväksi taloudellisen hyödyn tavoittelun sijaan. Ehkä he myös kokivat aiemmin olevansa vahvemmin osallisia toimijoita potilaiden hoidon prosessissa.

Keskustelu jakamistaloudesta ei tapahdu vain sen omassa kehyksessä vaan liittyy yleisiin talousjärjestelmästämmä käytäviin keskusteluihin, joita hallitsevat ekologisen kestävyuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden, globalisaation ja digitalisaation kysymykset. Taulukossa 1. esitetään näitä keskusteluteemoja ja niitä koskevia kysymyksiä jakamistalouden piirissä. Kestävyyskäanteeseen liittyviä käsitteistä ja niitä vastaavista kysymyksistä on keskusteltu Suomessa eniten, koska jakamistalous on meillä tullut laajempaan tietoisuuteen ympäristökysymykset edellä (ks. Lahti & Selosmaa, 2013).

Taulukko 1. Talousjärjestelmää koskevia yleisiä keskusteluteemoja ja niiden yhteyksiä jakamistalouteen.

Talouskeskusteluteemoja	Jakamistaloutta koskevia kysymyksiä
Kasvun rajat ja <i>degrowth</i>	sosiaalisesti kestävä sopeutuminen jakamalla?
Ekologinen jälleenrakennus	jakamisen uudet infrastruktuurit
Taloukasvun ja ympäristövaikutusten irtikykentä	resurssien jakaminen mahdollistaa?
Kiertotalous	jakamisen kulttuuri nostaa tuotteen arvostusta? tuotteiden suunnittelu jakamisen kestäviksi
Resilienssi	paikallinen tuotanto ja hajautetut verkostot lisäävät?
<i>Commons</i> eli yhteisoma	rinnakkaistalouksien mahdollisuus, omistajuuden haastaminen?
Kapitalismin digitalisaatio	suuralustojen koveneva kapitalismi, disruptio tuotantokustannusten aletessa vai kaikkien kapitalismi?
Globalisaatio	paikallisuus korostuu?
Palveluistuminen	eriytyvät kulutuskulttuurit? helppoja digitalouden peruspalveluita kaikkien saatavilla
Mittaaminen	talousvaikutuksia BKT:n ulkopuolella? materiaali- ja energian virrat, <i>happy planet index</i>

Jakamistalouden tulevaisuus?

Jakamistalouden nähdään yleisesti olevan vasta kehkeytymisensä tilassa. Kevään 2018 eurobarometrin mukaan neljännes kansalaisista oli käyttänyt jakamistalouden palvelualueita. Sekä EU:n komissio (2016) ja parlamentti että Suomen työ- ja elinkeinoministeriö (TEM, 2016) ovat omissa linjauksissaan vuosina 2016–2017 ottaneet avoimen ja kannustavan kannan jakamistalouteen. Jakamistalouden halutaan voivan kehittyä ja kasvaa vain sen lieveilmiöitä suitsien. Esimerkiksi Etelä-Korean Soulissa on otettu proaktiivisempi ote perustamalla jakamistalouskomitea tukemaan jakamistaloutta ja parantamaan sitä ehkäiseviä lakeja ja ohjeistuksia. Suomessa poliittista keskustelua on ollut eniten jakamistalouden työelämäkysymyksistä (ks. esim. Nylund, 2018). Jakamistaloutta on voitu moittia sekä kommunismista, joka uhkaa kapitalismia, että libertarianismista, joka vastustaa valtion roolia taloudessa. Kansainvälisen alustatalouden ja harmaan talouden uhat verokertymälle ovat olleet myös keskusteluissa (Faehnle ym., 2016).

Kehittyvä jakamistalous edellyttää kriittisen massan verran käyttäjiä, mistä syystä se usein kehittyy kaupungeittain. Kaupunkeja voi ajatella eräänlaisina palvelualuekokonaisuuksina ja jakamistaloutta sen joukkoistamisena. Vaikka internet on paikaton, tavaroiden ja monien palvelujen välityksen alustat ovat paikallisia tai alueellisia luonteeltaan, jolloin kaupunkimainen tiivys on etu. Siksi jakamistalous voidaan liittää myös uusurbanistiseen kaupunkikehitykseen, joka korostaa taloudellisia kasautumisetuja ja tiiviitä sosiaalisia suhteita. Osin jakamistaloutta myös hallinnoidaan enemmän kaupunki- kuin valtiotasolla, kuten EU:n Sharing Cities -verkostossa. Suomessa kaupungit eivät ole osoittaneet erityistä aktiivisuutta verkostoitua tai sisällyttää jakamistaloutta strategioihinsa. Helsingissä hyväksyttiin toukokuussa 2020 kierto- ja jakamistalouden tiekartta, jossa näkökulma rajoittuu ekologiseen käänteeseen, ja jakamistalouden osuus supistuu kaupungin tiloihin, tiedottamiseen ja asemakaavoitukseen.

Historiallisesti katsoen jakamistalouden taustalta löytyy teollistumisen kautta vaurastunut runsauden yhteiskunta, jossa valtaosa kansalaisista ja yhteisöistä omaa ylimääräisiä resursseja. Toisaalta taloudelliset taantumat ja kansainvälinen muuttoliike ovat synnyttäneet länsimaihin pysyviäkin köyhyyden kulttuureja, joissa käytetyn tavaran markkinat kehittyvät ja palveluja vaihdetaan tarpeiden mukaan. Jakamistalous on omiaan kasvattamaan avunannon ja lahjan kulttuurista piiriä siellä, missä on totuttu näkemään taloudellisten hyötyjen tavoittelua.

Jakamistalouden valtteja suhteessa perinteiseen palvelutarjontaan ovat palvelujen hyvä saavutettavuus, valinnanvapaus, yhteisöllisyys ja resurssipoolin laajentuminen. Yhteiskuntapolitiikan kannalta jakamistalous lupaa paljon hyvää sekä uusia liiketoimintamalleja tuottaville yrityksille että kunnille ja kansalaisille. EU:lle, valtiolle ja kaupungeille resurssien tehostuva käyttö tarjoaa väylän kestäväyskäänteeseen toteuttamiseen. (Mäenpää & Faehnle, 2017.) Kansalaisten aktivoituminen jakamistalouteen voidaan nähdä myös tienä laajempaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen, joka voi toimia lääkkeenä demokratian kriisiin (Mäenpää & Faehnle, 2021).

Jakamistalouden ennustetaan kasvavan voimakkaasti, eikä kasvulle nähdä erityisiä rajoituksia. Jakamistalous ei ole niinkään tulossa vaan tekeillä, ja lopulta muokattavissa. Torontolaisen MaRS-kaupunki-innovaatiokeskuksen (2016, s. 9) mukaan “(g)overnments should not just think of the sharing economy as something to respond to. They should think about what kind of sharing economy they want and then develop a proactive strategy that helps to build it.” Jakamistalous tarvitsee poliittista keskustelua, jotta sitä varten voidaan muotoilla hyvää yhteiskuntapolitiikkaa.

Ketkä jakamistalouden palveluista lopulta hyötyvät, ketkä ennen kaikkea eivät? Alustataloutta tutkineen oikeustieteilijän Guido Smorton (2018) johtopäätös on, että ”vertaisuus ei aina merkitse vallan tasapainoa kaupankäynnissä”. Bauwensin (2016) mukaan esimerkiksi Bitcoinin tapauksessa syntyy eräänlaisia ”supervertaisia”, jotka käärivät voitot. Epätasapainoa eivät korjaa markkinatalouden omat mekanismit. Smorton (2018) mukaan tarvitaan heikompia osapuolia suojaavaa sääntelyä. Bauwens (2016) on etsinyt ratkaisua vertaistuotannon lisensoimisesta tai eettisesti toimivien yritysten suosimisesta. Myös ruotsalaisten jakamistalouden tutkijoiden Anna Hultin ja Karin Bradley’n (2017, s. 612) mukaan julkisvallan pitäisi etenkin paikallistasolla ottaa johtava rooli jakamistalouden inklusiivisuuden varmistamiseksi.

Suomessa tehdyn kyselyn mukaan jakamistalouden startup-yrittäjät toivovat yhteistyötä julkisvallan kanssa jakamistalouden kehittämiseksi (TEM, 2017). Se voisi tarkoittaa lainsäädännön ja niiden tulkintojen perkaamista ja yhteiskehittelyä kotimaisen jakamistalouden edistämiseksi, jotta se kykenee kilpailemaan ylikansallisen alustatalouden kanssa ja vähentää näin verotulojen pakoa. Joka tapauksessa on ymmärrettävä, että jakamistalous ei ole vain markkinoilla tapahtuvaa toimintaa ja niiden uudistumista vaan koskee ja koettelee laajasti myös julkista sektoria.

Jakamistaloudella on kuitenkin monta suuntaa, joihin edetä. Digitalisoituvaa alustatalous kehittynee edelleen ja etenee uusille aloille. Ilmastonmuutospolitiikkaan kuuluva kiertotaloudellinen ohjaus on omiaan voimistumaan ja ryydittämään innovaatioita sekä teollisuudessa ja kaupassa että kuluttajakansalaisten puolella. Kuluttajien käyttäytymisen ja teollisuuden materiatarpeiden synkronointia tulisikin kehittää siten, että kuluttajien eettiset valinnat tukisivat teollisuuden kestävyyskäännettä, ja toisinpäin. Esimerkki epäonnistumisesta on, että kuluttaja ei voi vaikuttaa ilmastonmuutokseen autoilemalla valtiollisen Nesteen uusiutuvalla dieselillä, koska sen myynti on sidottu uusiutuvien polttoaineiden jakeluvolvoitteeseen. Mitä enemmän uusiutuvaa ostetaan, sitä vähemmän sitä sekoitetaan fossiiliseen.

Ekologisesti kestävä prosumeristisen kuluttajasentimentin ylläpitäminen on edellytys kestävyyskäänteeseen aikaansaamiselle, ja valtiovallan kannattaisi omaksua sen mukainen ohjausrooli jakamistalouden markkinoilla uusien kulutusikäntöjen juurruttamiseksi. Commons- eli yhteisomatyyppiset yhteisesti hallinnoidut, usein paikalliset talousmuodot tulisi integroida mielekkäästi järjestelmään (ks. Mäenpään artikkeli). Välittäjäluonteon

ja yhteistämisen tuen lisäksi julkisella vallalla on mahdollisuus ryhtyä itse yhteistämään omia resurssejaan. Lappeenranta, Kotka ja Kerava ovat jo yhteistäneet autojaan.

Euroopassa toimii kymmeniä paikallis- tai rinnakkaisvaluuttoja, joiden käytön salliminen ja jopa niihin kannustaminen kannattaisi taloudellisen kriisikestävyyden kasvattamiseksi, sillä rinnakkaisvaluutat loiventavat taantumien vaikutuksia ja parantavat talousdemokratiaa. Esimerkiksi hoivassa ja ruokahuollossa ne voisivat ottaa roolia resilienssin parantamisessa vaikkapa odotettavissa olevia ekologisperäisiä kriisejä ajatellen. Jakamistalous ei kuitenkaan ole hyvinvointierojen tasaamisen tai ekologisen käänteen automaatti. Julkisen vallan tärkeä tehtävä on ohjata jakamistaloutta sosiaalisesti ja ekologisesti kestävään suuntaan.

Jakamistalouden sosiaalisen kestävyuden potentiaalia ekologisen lisäksi on pohdittu vasta vähän (ks. Mäenpää & Faehnle, 2021). Jakamistalouden on kuitenkin todettu tarjoavan köyhille toimintavalmiuksia ja mahdollisuuksia osallistua yhteisen hyvän tekemiseen kierrätyskulttuurissa (ks. Isola, Turunen & Hiilamo, 2016). Lähiötutkija Lotta Junnilainen (2019, s. 120) havaitsi, että vuokratulovaltaisissa lähiöissä ”kokemus samassa veneessä olemisesta” piti yllä ”solidaarisuutta, emotionaalista turvaa ja paikallisia avun verkostoja”, joissa jaettiin palveluja ja tavaroita. Finanssikriisi synnytti Etelä-Euroopassa paikallisia pienoistalouksia vaihtoehtovaluuttoineen korvaamaan menetettyä talousrakennetta. Myös meillä on ennakoitu niukkuuden talouden yhdistävän ihmisiä paikallisesti yhteiskäyttöisten resurssien ympärille (ks. Heinonen ym., 2011).

Ilman niukkuuden oloja tai sitten vapaaehtoista niukkuuden kulttuuriakin Suomessa vallitsee perinteisesti laaja auttamisen kulttuuri, jonka naapuriaputyypin luonteen jatkeeksi jakamistalouden uudet mahdollisuudet ja sovellukset ovat rakentuneet (ks. Grönlundin artikkeli). Ne perustuvat sekä internetin ja sosiaalisen median mahdollistamaan avun piiriin laajentamiseen tuttavapiirien yli ja kommunikaation tihentymiseen niiden sisällä että netti- ja somekulttuuriin kuuluvaan jakamisen henkeen, joka ulottuu avoimesta lähdekoodista yksityiselämän avautumiseen aiempaa julkisemmaksi.

Aatteellisia liikkeitä jakamistalouden ympärille voi syntyä sekä reaktion kriiseihin että muuttuvien kulutuspreferenssien takia. Esimerkiksi luomu-, lähi-, vegaani- ja raakaruokaa kuluttavat ja edistävät kansalaisverkot ovat perustaneet ruokapiirejä, REKO-renkaita, ruokakioskeja ja kumppanusmaataloutta (ks. Jauhon artikkeli). On luultavaa, että sekä lisääntyvä tieto ruokavalioiden ympäristövaikutuksista että muodinomaisesti kehittyvä ja käytännöllisesti suuntautunut kuluttaja-aktivismi purkautuvat tulevaisuudessa uusina sosiaalisina innovaatioina. Niiden mahdollistaminen ja tukeminen, jopa koordinoiminen, levittäminen ja skaalaaminen, voisivat kuulua julkisen vallan tehtäviin silloin, kun ne edistävät kestävyyskäännettä (ks. Mäenpään artikkeli). Käytännössä kuluttajaliikkeet myös sparraavat yrityksiä, sekä tuotannossa että kaupassa, mikä näkyy esimerkiksi ruokakaupan reagoimisessa yhteisöllisten suoramyynnin kasvun.

Mahdollisia toimiala- tai konseptikohtaisia disruptioita kannattaa ennakoida, esimerkiksi käytetyn tavaran vertaisverkkokaupan kohdalla. Työvoimatutkimuksissa voi nähdä trendin, jonka mukaan vertaisverkkokaupan volyymi ohittaa fyysisen kivijalkakaupan 10 vuodessa. Miten tähän pitäisi varautua esimerkiksi kaavoituksessa? On myös mahdollista, että jotkin jakamistalouden palvelut alkavat disruptoida julkisia palveluja. Suomessa toimi jonkin aikaa Selaamo-niminen kirjojen digitaalinen kauppapaikka. Palvelu hyödynsi Facebookin rajapintaa siten, että ottamalla kirjasta kuvan ja klikkaamalla kerran sai teoksen myyntiin monessa eri ryhmässä ja kanavassa. Tavoitteena oli myös logistiikka, joka tuo kirjan kätevästi myyjältä ostajalle. Onnistuessaan palvelu olisi ollut omiaan horjuttamaan kirjastolaitosta, jos kännykällä klikkailemaan oppinut nuori keskiluokka olisi alkanut ostaa ja myydä – eli lopulta tavallaan lainata – kirjansa kirjastoa kätevämmiin vertaismarkkinoilta. Kirjastoa olisi uhannut sama kuin terveyseskuksia: nuoret ja kyvykkäät jättävät sen vanhuksille ja varattomille.

Joka tapauksessa jakamistalous tunkeutuu myös hyvinvointivaltion tontille vaatien sitä uudistumaan joidenkin jakamistalouden ilmiöiden suhteen sekä integroimaan jakamistaloutta ohjaavaa politiikkaa hyvinvointivaltiomallimme osaksi (Mäenpää & Faehnle, 2021; ks. Grönlundin artikkeli). Verotuksella on tässä tärkeä osansa, ja siitä on jo sekä hyviä että huonoja kokemuksia (ks. Faehnle ym., 2016). Vertaismajoituksessa pystytään suitsimaan harmaata taloutta, mutta kansalaisten pienimuotoisen palveluvaihdon verottaminen heikentää toimeliaisuutta.

Hypoteettinen kirjastolaitoksen disruptio on sikäli jännittävä tapaus, että siinä omistajuuteen perustuva (yksityinen) palvelu syrjäyttäisi käyttöoikeuksiin perustuvan (julkisen) palvelun – siis päinvastoin kuin jakamistalouden yleensä kuuluisi mennä. Monet pohdinat jakamistalouden tulevaisuudesta kohdistuvat omistajuuden merkityksen muutokseen (ks. Revon ja Mykkäsen artikkeli). Yksityinen omistajuus on liberalistisen talousajattelun ja demokratian ytimessä. Jakamistalouden ja yleisemmin diginatiivien sukupolveen liitetty ideologia taas kiinnittyy käyttöoikeuksien jakamisen elämäntyyliin, jossa vapautta lähestytään riippumattomuutena omistajuudesta eli sen vaatimista pääomista ja muusta sitovuudesta esimerkiksi tilatarpeiden suhteen. Näyttää ilmeiseltä, että jakamistalouden kuluttajaeetos rakentuu yksilöllisten valintojen ja runsaiden mahdollisuuksien kulutusyhteiskunnalle ainakin yhtä paljon kuin sen kritiikille.

Ilmeiseltä näyttää myös se, ettemme ole lähiaikoina siirtymässä kapitalismista jakamistalouteen tai jotenkin muuten määriteltynä talousjärjestelmästä toiseen sen paremmin revolution kuin ennustettavan evoluution kautta. Sen sijaan odotettavissa lienee talouden monimuotoistuminen sekä kokonaisuudessaan että jakamistalouden ilmiöiden moninaisella kentällä. Jos talous perustuu – ja sen halutaan perustuvan – innovaatioille, se tuottaa määrittelyjä ja rajoja rikkovia toimintamuotoja. Silloin se on omiaan tuottamaan sääntelyn kannalta jatkuvaa sotkuisuutta ja tilanteen jatkuvaa tarkastelua, kenties säännösten luovaa tuhoa tai sitten kasvavaa harmaata aluetta.

Kansantalouden tilinpidon kannalta jakamistalouden seuranta on hankalaa, sillä suurin osa vaihdosta ei päädy bruttokansantuotteeseen. Tuottajan ja kuluttajan, työ- ja vapaa-ajan sekä markkinatoiminnan ja muun toiminnan rajojen hämärtyminen hankaloittaa asiaa edelleen (VNK, 2017b). Esimerkiksi jakamistalouden majoituspalveluja kohdellaan vajaa-käyttöisten resurssien jakamisena ja siitä saatuja tuloja pääomatuloina, vaikka oikeammin Airbnb:n kautta toimivia majoittajia tulisi lähestyä pikemmin joko ammattimaisina yrittäjinä tai sitten alustayhtiön määräysvallassa toimivina työntekijöinä (ks. Turunen, 2019). Jakamistalous disruptoi myös työllisyyden asemaa talouspolitiikan keskeisenä mittarina. Se synnyttää harvoin varsinaisia työsuhteita, mutta tuottaa kuitenkin kulutus- ja toimeentulomahdollisuuksia eli hyvinvointia, mikä on talouspolitiikan varsinainen tehtävä.

Koronakriisin vaikutuksia jakamistalouden kehittymiseen emme vielä tiedä. Arvioita on esitetty molempiin suuntiin, kehitysloikkaan tai taantumiseen. Loikan puolesta puhuu se, että kriisiaikana nouseva solidaarisuus ja apu voivat rakenteistua käytännöiksi ja verkostoiksi, joiden kautta jakaminen siirtyy normaaliin arkeen. Samaan suuntaan vievät kriisin taloudelliset seuraukset, kun rahat käyvät vähiin. Vertaiskaupan on havaittu kriisikeväänä 2020 kasvaneen (Keski-Heikkilä, 2020). Toisaalta on arveltu, että sosiaalista eristäytymistä tukevat käytännöt ja asenteet vahvistuvat, jolloin tavaroiden omistaminen ja perinteisen yritystoiminnan luotettavuus veisivät voiton. Tältä pohjalta haarukoiden tulevaisuuden taloutta voisi kuluttajanäkökulmasta katsoen lähestyä kahden kauppana: porvarillisen omistajuuskulttuurin ja diginatiivisen palveluistumistrendin rinnakkaisina ja kilpailevina talousajattelun tapoina. Jos tällainen kaksijakoinen kuluttajuusajattelu kehkeytyy, sillä lienee myös poliittinen ulottuvuutensa.

Lähteet

Acquier, A. & Carbone V. (2018) Sharing economy and social innovation. Teoksessa Davidson, N.M. & Finck, M. & Infranca J.J. (toim.) The Cambridge handbook of the law of the sharing economy. Cambridge: Cambridge University Press.

Bauwens, M. (2016). Ten new practices of the great transition. <https://vimeo.com/191648888> (viitattu 20.5.2020).

Belk, R. (2010). Sharing. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 715–734. DOI:/10.1086/612649.

Botsman, R., & Rogers, R. (2011). What's mine is yours: How collaborative consumption is changing the way we live. London: Collins.

Deloitte (2018). The Deloitte Millennial Survey 2018. Haettu: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/about-deloitte/articles/millennialsurvey.html> (viitattu 23.5.2020).

Demos Helsinki (2018). The Nordic digital promise. Demos Helsinki Publication, Helsinki.

Eckhardt, G. M. & Bardhi, F. (2015). The sharing economy isn't about sharing at all. <https://hbr.org/2015/01/the-sharing-economy-isnt-about-sharing-at-all> (viitattu 3.6.2020).

Eskelinen, T. (2016). Aikapankki innostaa ja rikkoo rajoja. Teoksessa Shilongo, Pauliina & Anna-Maija Koponen, Tuuli Hirvilampi & Hanna Koppelomäki (toim.) Tovin arvo – Aikapankki hyvinvoinnin edistäjänä. Tampere: Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrisen yhdistys ry.

Euroopan komissio (2016). Yhteistyötaloutta koskeva eurooppalainen toimintasuunnitelma. Bryssel 2.6.2016.

Fabritius, S. (2017). Ventures for a better society; 4th entrepreneurial revolution. Master's Thesis, Aalto University.

Faehnle, M., Immonen, H., Mäenpää P., Nylund M. & Träskman T. (2016). Jakamistalous ja verotus: Eväitä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Arcada Working Papers 4/2016.

Graham, M. & Shaw, J. (toim.) (2017) Towards a fairer gig economy. Lontoo: Meatspace Press.

Guttentag, D., Smith, S., Potwarka, L., & Havitz, M. (2018). Why tourists choose Airbnb: A motivation-based segmentation study. *Journal of Travel Research*, 57(3), 342–359.

Hamari, J., Sjöklint, M. & Ukkonen, A. (2015). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9):2047–2059.

- Heinonen, S., Kurki, S., Laurén, L.-M. & Ruotsalainen, J. (2011). Elämykselliseen yhteisöllisyyteen. Elävä esikaupunki -hankkeen tulevaisuusklina ”Perspective” 27.10.2011. https://www.utu-pub.fi/bitstream/handle/10024/147568/eTutu_2011_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Hult, A. & Bradley, K. (2017). Planning for sharing – Providing infrastructure for citizens to be makers and sharers, *Planning Theory & Practice*, 18:4, 597–615.
- Isola, A.-M., Turunen, E. & Hiilamo, H. (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskunta-politiikka 81:2, 150–160.
- Junnilainen, L. (2019). Lähiökyliä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta. Tampere: Vastapaino.
- Kallio, G. (2018a). The visible hands: An ethnographic inquiry into the emergence of food collectives as a social practice for exchange. Aalto University publication, Doctoral dissertations 170/2018
- Keski-Heikkilä, A. (2020). Kuluttajat lähettivät toukokuussa toisilleen postipaketteja ahkerasti – Määrä kasvoi 70 prosenttia, syynä vertaisverkko kauppa. YLE uutinen, julkaistu 9.6.2020. Haettu 9.8.2020 osoitteesta: <https://www.hs.fi/talous/art-2000006535179.html>
- Lahti, V.-M., & Selosmaa J. (2013). Kaikki jakoon. Atena, Jyväskylä.
- Lahti, V.-M. (2016). Läpikapitalisoinnin rinnalla tapahtuu talouden sosiaalistuminen. <https://www.sitra.fi/artikkelit/lapikapitalisoinnin-rinnalla-tapahtuu-talouden-sosiaalistuminen/> (viitattu 29.5.2020).
- Laurell, C. & Sandström, C. (2017). The sharing economy in social media: Analyzing tensions between market and non-market logics. *Technological Forecasting and Social Change* 125, 58–65. doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.038
- Liikanen, E. (2018): Nobelistin kirja kertoo, mitä sanoo taloustiede. Kirja-arvio teoksesta Jean Tirole (2017): *Economics for the Common Good*. Princeton University Press.
- Lindblom, T. & Mustonen P. (2016). Helsinkiläiset myönteisiä vertaiskaupalle. *Kvartti* 3/2016.
- Lutz, C. & Newlands, G. (2018). Consumer segmentation within the sharing economy: The case of Airbnb. *Journal of Business Research*, 2018, vol. 88, issue C, 187–196.
- MaRS Solutions Lab (2016). Shifting perspectives. Re-designing regulation for the sharing economy. <https://www.marsdd.com/wp-content/uploads/2016/04/MSL-Sharing-Economy-Public-Design-Report.pdf> (viitattu 25.5.2020).

Mattila, M. (2018). Alustatalous ei ole jakamistaloutta (välttämättä). Lähtökohtia alustatalouden sääntelyyn. Impulsseja, lokakuu 2018. Haettu: http://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/2018/10/KSS_Mattila_web.pdf (viitattu 25.5.2020).

Murillo, D., Buckland, H. & Val, E. (2017). When the sharing economy becomes neoliberalism on steroids: Unravelling the controversies. *Technological Forecasting and Social Change* 125, 66-76, DOI: 10.1016/j.techfore.2017.05.024.

Münzel, K., Boon, W., Frenken, K. & Vaskelainen, T. (2017). Carsharing business models in Germany: characteristics, success and future prospects. *Information Systems and e-Business Management*. May 2018, Vol. 16, Issue 2, pp 271–291.

Mäenpää, P. (2005). Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kansalaisesta ja julkisesta tilasta. Tammi, Helsinki.

Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2017). Johdatus jakamistalouteen. Teoksessa Harmaala, Minna, Tuija Toivola, Maija Faehnle, Petri Manninen, Pasi Mäenpää & Mats Nylund: *Jakamistalous*. Helsinki: Alma Talent.

Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2021). Neljäs sektori: kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Tampere: Vastapaino. Tulossa.

Nylund, M. (2018). Jakaminen, alustatyö ja lohkoketjut – Suomi keikkatalouden edelläkävijäksi. Teoksessa *Jakamistalous ja alustatyö*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2018.

Parker, M., Cheney, G., Fournier, V. & Land, C. (toim.) (2014) *The Routledge companion to alternative organization*. Lontoo: Routledge.

Richardson, L. (2015). Performing the sharing economy. *Geoforum*, 67, 121-129, DOI:10.1016/j.geoforum.2015.11.004.

Rinne, A. (2018): Shifting Tides in the New Economy. <https://medium.com/@aprilrinne/shifting-tides-in-the-new-economy-c91e5e04c3e7>

Smorto, G. (2018). Protecting the weaker parties in the platform economy. Nestor Davidson & Michèle Finck & John Infranca (toim.): *Cambridge Handbook on Law and Regulation of the Sharing Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sundararajan, A. (2016). *The sharing economy: The end of employment and the rise of crowd-based capitalism*. Cambridge: MIT Press.

TEM, Työ- ja elinkeinoministeriö (2016). Jakamistalous Suomessa 2016; nykytila ja kasvunäkymät. TEM:n julkaisuja 9/2017.

TEM, Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). Jakamistalouden säädösympäristö. Haasteet ja kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Yritykset, 44/2017.

Turunen, M. (2019). Arvostelut osana Airbnb-majoittajien työkäytäntöjä: kokemuksia digitaalisen maineenhallinnan ongelmista. Pro gradu -työ, Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2017a). Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa: Jaettu ymmärrys työn murroksesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13a/2017

VNK, Valtioneuvoston kanslia (2017b). Digitalisaatio muuttaa maailmaa – tarvitaanko politiikan tueksi uusia mittareita? Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 2/2017.

Williams, R. (1982). Dream Worlds. Berkeley: University of California Press.

OSA I

Näkökulmia jakamistalouden ilmiöön

OSA I

25 Epävirallinen auttaminen – jakamistaloutta, hyvinvointipalveluja, yhteisöllisyyttä?

Henrietta Grönlund

57 Jakamisen sosiaalisuus kiertotaloudessa

Petteri Repo ja Juri Mykkänen

67 Kansalaislähtöinen jakamistalous

Pasi Mäenpää

Epävirallinen auttaminen – jakamistaloutta, hyvinvointipalveluja, yhteisöllisyyttä?

Henrietta Grönlund

Tässä artikkelissa tarkastellaan suomalaisten niin sanottua epävirallista auttamista: avun ja tavaroiden antamista tai lainaamista erilaisissa verkostoissa kotitalouksien kesken. Epävirallista auttamista voidaan tarkastella osana jakamistalouden kenttää, jolloin se näyttäytyy ostettujen palvelujen ja tavaroiden vaihtoehtona. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa epävirallista apua on kuitenkin mielekästä tarkastella myös ja erityisesti suhteessa julkiseen sektoriin, sen palvelujen mahdollisena korvaajana tai paikkaajana. Lisäksi epävirallisen auttamisen voidaan nähdä ilmentävän sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä, solidaarisuutta ja hyvänntekeväisyyttä, joita edustavat läheissuhteet sekä kansalaisyhteiskunta erilaisine toimijoineen.

Artikkeli hyödyntää näitä näkökulmia ja analysoi niiden valossa suomalaisten epävirallisen avun kenttää ja sen asemoitumista. Kuka auttaa ja ketä, millä tavalla ja miten laajaa epävirallinen auttamistoiminta on? Miten ilmiötä voidaan ymmärtää suhteessa taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointivaltion palveluihin, ja miten epäviralliseen apuun tulisi yhteiskunnassa suhtautua? Artikkelissa hyödynnetään Tilastokeskuksen keräämää Jakamistalous-kyselyn aineistoa (ks. tarkemmin liite 1).

Epävirallinen apu suomalaisessa yhteiskunnassa

Ihmiset hakevat ratkaisuja ja saavat vastauksia arkisiin tarpeisiinsa yhteiskunnan eri sektoreilta. Tukea ja apua saadaan valtiolta ja kunnalta, yrityksiltä ostetaan palveluita ja tavaroita. Myös niin sanotun kolmannen sektorin yhteisöistä haetaan apua, palveluita ja myös tavaroita esimerkiksi ruokaa ja muita hyödykkeitä, mutta muun muassa harastetaan, osallistutaan kansalaistoimintaan ja jaetaan vertaistukea. Keskeinen suunta monenlaisissa tarpeissa ovat lisäksi läheiset ja lähiyhteisöt: sukulaiset, ystävät ja naapurit. Erilaisissa yhteiskunnissa ja hyvinvointimalleissa näiden sektoreiden vastuut jakautuvat eri tavoin. Pohjoismaisissa hyvinvointiyhteiskunnissa keskeinen turvan lähde on ollut julkinen sektori, joka on nähty myös kansalaisten keskinäisen solidaarisuuden toteutumisen mekanismina. Verovaroin mahdollistetut vakuutukset ja palvelut vastaavat riskeihin ja tarpeisiin, joita ihmisillä arjessaan on, jolloin yritysten, järjestöjen, uskonnollisten

yhteisöjen sekä omaisten ja ystävien verkostojen rooli jää pienemmäksi. Pohjoismaisten hyvinvointimallien onkin nähty vapauttavan erityisesti naisia työelämään ja yhteiskunnalliseen toimintaan, kun hoivavastuuta siirtyy läheissuhteista yhteiskunnalle (esim. Julkunen, 2017)

Hyvinvointimalli vaikuttaa siis siihen, millaisia odotuksia asetetaan ja millaisia rooleja yksilötasolla otetaan suhteessa läheisten ja kanssaihmisten apuun ja avun tarpeisiin (esim. Salamon ym., 2017). Suomalaisten asenteissa sekä lähipiirin että kolmannen sektorin yhteisöjen rooli näyttäytykin monilta osin julkisen sektorin toimintaa täydentävänä (esim. Grönlund, 2019; Grönlund & Falk, 2016; Grönlund & Pessi, 2017). Tästä huolimatta kansalaisten keskinäinen apu ja tuki ovat kuitenkin Suomessa yleisiä. Niin sanottu *crowding out* -hypoteesi olettaisi, että vahvat julkiset palvelut poistaisivat epävirallisen avun kysyntää tai toimintamahdollisuuksia, mutta tämä ei näytä ainakaan kovin suoraviivaisesti pitävän paikkaansa. Vahva julkinen turva pikemminkin suuntaa esimerkiksi kolmannen sektorin toimintaa kuin vähentää sitä (Salamon ym., 2017). Kolmas sektori on pohjoismaisissa yhteiskunnissa, myös Suomessa laaja, mutta se on nähty pikemminkin vaikuttamisen ja vapaa-ajan toiminnan viitekehyksessä kuin auttamisen areenana. Vapaaehtoistoiminnan ja hyväntekeväisyyden rooli ihmisten avun tarpeisiin vastaajana, esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluissa korostuu enemmän hyvinvointimalleissa, joissa julkisen sektorin rooli on heikompi kuin Suomessa (esim. Trägårdh, 2010; ks. myös Grönlund, 2012, 2019; Salamon ym., 2017).

Läheissuhteissa ja vapaaehtoistoiminnan kentillä tapahtuvan avun ja tuen vapaaehtoisuuteen ja täydentävyyteen on kuitenkin kohdistunut viime vuosikymmeninä niitä kyseenalaistavia kehityskulkuja. Läheissuhteiden rooli sekä yksilön oma ja läheisten vastuu ovat korostuneet hyvinvointipalvelujen karsimisen myötä. Ihmiset joutuvat turvautumaan yhä enemmän yhtäältä kaupallisiin palveluihin ja toisaalta läheissuhteisiin ja vertaisyhteisöihin avun tarpeissaan. Yksilöihin kohdistuu aiempaa suurempaa vastuuta omien ja läheistensä tarvitsemien palvelujen löytämisestä, saamisesta, järjestämisestä, toteutumisesta ja osin myös kustantamisesta (esim. Julkunen, 2006, 2017). Samaan aikaan kansalaisten keskinäisen avun kentällä on tapahtunut muitakin muutoksia. Sosiaalinen media mahdollistaa kansalaisten keskinäisen verkottumisen ja myös auttamisen uudella tavalla. Samaa ilmiötä edustaa myös jakamistalouden nousu (Suomessa esim. Mäenpää ym., 2017). Näitä molempia fasilitoivat uusien välineiden ja alustojen mahdollistumisen lisäksi arvo- ja asennekysymykset, jotka liittyvät esimerkiksi yhteisöllisyyteen, merkityksellisuuden etsintään ja ilmastonmuutokseen erityisesti nuorten sukupolvien kohdalla.

Keskeistä onkin, että vaikka Suomessa vahva julkinen sektori siis suuntaa jossain määrin ihmisten toimintaa ja asenteita suhteessa keskinäiseen auttamiseen, ihmisten keskinäinen auttaminen ei merkityksiltään tyhjenny toteutuneisiin palveluihin tai toimiin. Sitä ei myöskään voi suoraan verrata yksityisen sektorin tuottamiin palveluihin. Vapaaehtoisuus ja epävirallisuus tuovat vertaisavun antamiseen ja sen vastaanottamiseen oman ulot-

tuvuutensa, joka osaltaan tekee niistä erilaisia julkisen sektorin oikeusperustaiseen ja yksityisen sektorin vaihdantaan perustuvaan apuun ja palveluihin verrattuna (esim. Grönlund & Falk, 2019; Salonen & Grönlund, 2018). Niin sanottuun epäviralliseen apuun liittyvät vapaaehtoisuus, vastavuoroisuus ja vapaamuotoisuus tekevät siitä erilaista kuin oikeuksiin, velvollisuuksiin ja ammattilaisen ja asiakkaan rooleihin kiinnittyvä apu. Tutkimusten mukaan se voidaan kokea neutraalimmaksi, erityisen lämpimäksi ja myös helpommaksi ottaa vastaan (esim. Grönlund & Falk, 2019). Samaan aikaan on kuitenkin todettava, että toisten vapaaehtoisen avun varassa olemiseen liittyy myös monia valtakäsymyksiä. Suomalaiset kannattavatkin vahvasti tasa-arvoista hyvinvointimallia, jossa avun saaminen ei olisi toisten ihmisten hyväntahtoisuuden, sosiaalisten normien, hyväntekeväisyyden eikä myöskään henkilökohtaisen varallisuuden varassa vaan oikeusperustaista. Kuten edellä todettiin, vapaaehtoisen avun yhteiskunnallinen rooli nähdään julkisen sektorin apua ja palveluja täydentävänä, omanlaisessaan roolissa. Tämän epävirallisen avun julkista sektoria täydentävän roolin voidaan itse asiassa nähdä korostavan vapaaehtoisen avun merkityksiä yhteisöllisyyden ja välittämisen kenttänä, kun avun antamiselle ja saamiselle voidaan todella antaa merkityksiä vapaaehtoisena ja valittuna apuna (Grönlund, 2019; Grönlund & Pessi, 2017; Salonen & Grönlund, 2018).

Toisten auttamista ja yhteisöllisiä projekteja voidaan siis tarkastella monesta eri näkökulmasta: julkista sektoria täydentävinä tai korvaavina palveluina, jakamistaloutta ilmentävänä, ostopalveluja korvaavana vaihdantana, hyväntekeväisyyttä ilmentävinä lahjoina, tai yhteisöllisyyttä ilmentävänä lähipiirin toimintana. Viimeisen näkökulman kohdalla voidaan myös kysyä, ilmentääkö suomalaisten epävirallinen auttaminen lähipiirin ja oman yhteisön sisäistä sitovaa sosiaalista pääomaa (ns. bonding capital) vai oman lähipiirin ja viiteryhmän ylittävää yhdistävää sosiaalista pääomaa (ns. bridging capital) (esim. Putnam, 2000). Näitä lähestymistapoja lähdetään tarkastelemaan seuraavaksi siten, että aiemman tutkimuksen esittelyn kautta edetään tuloksiin ja niiden antamaan yleiskuvaan suomalaisten epävirallisesta auttamisesta: Kuka Suomessa auttaa ja ketä, millaista apua annetaan ja saadaan, eroaako avun antaminen tavaroiden antamisesta tai saamisesta ja kuka jää avun ulkopuolelle. Artikkelin lopuksi tarkastellaan suomalaisten epävirallisen auttamisen kenttää ja roolia suhteessa yhteiskunnan muiden sektoreiden toimintaan.

Aiempi tutkimus: Suomalaiset auttajina

Suomalaiset auttavat toisiaan ja saavat apua toisiltaan varsin paljon. Eniten autetaan ja saadaan apua lähisukulaisilta ja ystäviltä, mutta apua annetaan paljon myös naapureiden ja myös toisille ennalta tuntemattomien ihmisten kesken. Tanskanen, Danielsbacka ja kollegat (mm. 2013, 2016, 2019, 2020) ovat tutkineet erityisesti suuriin ikäluokkiin liittyvää ja sukulaisten välistä, mutta myös muuta epävirallista auttamista laajasti. Heidän tutkimustensa mukaan suurin osa suomalaisista antaa ja saa käytännön apua lähisukulaisten verkostoissa

(esim. vanhemmat, lapset, sisarukset). Pessin ja Oravasaaren vuonna 2011 julkaistussa tutkimuksessa yli 90 prosenttia oli viimeisten kahden vuoden aikana auttanut perheenjäseniä tai ystäviä, ja yli 80 prosenttia sukulaisia. Vuonna 2015 julkaistun tutkimusraportin (Paju & Grönlund, 2015) mukaan yli kaksi kolmasosaa lapsiperheistä oli saanut apua tai tukea sukulaisilta, noin kolmannes muilta kavereilta ja tuttavilta ja yli viidennes naapureilta. Keväällä 2020, koronaepidemian aikana tehdyssä kyselyssä yli 80 prosenttia vastanneista kertoi saavansa tarvittaessa apua lähipiirinsä ihmisiltä (Salomäki, 2020).

Myös lähipiirin ylittävä avun antaminen ja saaminen on yleistä. Edellä mainitun Pessin ja Oravasaaren (2011) tutkimuksen mukaan yli 80 prosenttia oli auttanut viimeisten kahden vuoden aikana tuntemattomia ihmisiä. Suomalaisista jopa 50 prosenttia osallistuu vuositasolla vapaaehtoistoimintaan eli antaa palkatta ja vapaaehtoisesti aikaansa ja osaamistaan toisten ihmisten auttamiseen ja yhteisten asioiden hoitamiseen (Sipola, 2019). Toisten ihmisten auttamiseen myös suhtaudutaan Suomessa myönteisesti ja kiinnostuneesti. Vuonna 2018 tehdyn kyselytutkimuksen vastaajista lähes kaikki olivat valmiita auttamaan ainakin jotakuta esimerkiksi yli kolmen vuorokauden mittaisen sähkökatkon aikana. Puolet vastaajista oli valmis auttamaan ketä tahansa avun tarvitsijaa. (Laurikainen, 2019) Keväällä 2020 koronaepidemian aikana tehdyssä kyselyssä lähes 90 prosenttia kertoi olevansa valmis auttamaan tarvittaessa lähipiirissään. Auttamisvalmius oli korkein 50–60-vuotiailla miehillä ja naisilla. (Salomäki, 2020) Samoin vapaaehtoistoimintaan osallistuminen kiinnostaa enemmistöä myös niistä suomalaisista, jotka eivät toimintaan parhaillaan osallistu (esim. Rahkonen, 2018).

Sekä epäviralliseen auttamiseen että avun vastaanottamiseen liittyen on tutkimuksissa löytynyt Suomessa eroja eri ryhmien väliltä, mutta tulokset eivät ole kaikilta osin yhdenmukaisia (Pelkonen ym., 2015) Taloudellista apua annetaan läheissuhteissa eniten niin sanotusti ylhäältä alaspäin. Danielsbackan ja kollegoiden (2013) tutkimuksessa suuriin ikäluokkiin kuuluvat isovanhemmat hoitivat lapsenlapsiaan ja auttoivat lapsiaan ja lastensa perheitä taloudellisesti, mutta eivät itse juurikaan saaneet taloudellista tukea. Käytännön apua annetaan laajemmin eri suuntiin. Miehet antavat joitain käytännön avun muotoja naisia enemmän, naiset taas antavat hoiva-apua (Tanskanen ym., 2020). Yleisesti eniten autetaan biologisia lähisukulaisia. Tutkijat toteavat, että annetun ja saadun avun määrä ja muodot liittyvät vahvasti yksilöiden ikään ja elämänvaiheisiin, siihen keiden kanssa ollaan ylipäätään tekemisissä.

Tanskanen ja Danielsbacka (2019) ovat tutkineet myös suomalaisten asennoitumista valtion ja perheen vanhuksille tuottamaan apuun. Tutkimuksen tuloksissa vanhemmat suomalaiset kohdistivat vastuuta enemmän valtiolle kuin aikuisten lastensa ikäryhmä. Molemmissa ikäryhmissä matalampituloiset kannattivat valtion vastuuta enemmän kuin parempituloiset. Pelkonen ja kollegat (2015) taas havaitsivat, että huono-osaiset nuoret saivat muita todennäköisemmin taloudellista tukea lähipiiriltään, mutta käytännön avun osalta huono-osaiset eivät eronneet muista nuorista aikuisista. He myös korostivat

itsenäistä pärjäämistä, eivätkä halunneet profiloitua epävirallisen avun tarvitsijoiksi. Laitisen ja Pessin (2011) auttamishalua käsittelevässä tutkimuksessa tarkasteltiin avun ryhmiä laajemmin, myös läheispiirin ulkopuolelta. Naapureita auttaisivat tuon tutkimuksen mukaan erityisesti yli 60-vuotiaat, kun taas keski-ikäiset auttaisivat sukulaisia. Nuoret halusivat auttaa erityisesti ystäviä ja lisäksi muita ikäryhmiä useammin kaikkia maailman ihmisiä. Laitinen ja Pessi (2011) analysoivat myös yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja auttamisvalmiuden yhteyttä eri ryhmissä. Omaan perheeseen ja ystäviin koettiin vahvaa yhteenkuuluvaisuutta ja heitä oltiin valmiita auttamaan. Sukulaisten ja naapurien kohdalla läheisyyden ja auttamisvalmiuden suhde oli erilainen. Sukulaisia ja naapureita oltiin selvästi valmiimpia auttamaan kuin minkä verran heitä kohtaan tunnettiin läheisyyttä. Laitisen ja Pessin mukaan sukulaisiin ja naapureihin liittyy solidaarisuusoletus ja -normi. Vapaaehtoistoimintaan osallistumisessa keskeiseksi eroja luovaksi tekijäksi nousee sosio-ekonominen asema. Matalammin koulutetut ja vähemmän tienaavat osallistuvat vapaaehtoistoimintaan korkeammin koulutettuja ja enemmän tienaavia harvemmin (Sipola, 2019; kansainvälisesti esim. Musick & Wilson, 2008).

Epäviralliseen apuun liittyvä kansainvälinen tutkimus ei kaikilta osin ole sovellettavaa Suomen kontekstiin, koska hyvinvointimallit ja paikalliset kulttuurit vaikuttavat toimintaan niin paljon. Kansainvälinen informal volunteering -kentän tutkimus on kuitenkin todennut, että epävirallinen auttaminen (joka tapahtuu ilman välittävää organisaatiota, esim. naapuriapu) ja organisoitu auttaminen (esim. yhdistysten vapaaehtoistoiminta) ovat yhteydessä toisiinsa eli samat ihmiset toimivat usein molemmilla tavoilla (Wang ym., 2017; Simonson, 2017). Näiden auttamisen tapojen välillä on tosin myös eroja esimerkiksi motivaation ilmenemisessä ja yhteisöihin kuulumisen vaikutuksessa (Clerkin & Fotheringham, 2017; Wang ym., 2017). Myös yhteiskunnallinen asema on joidenkin tutkimusten mukaan yhteydessä osallistumiseen epäviralliseen ja viralliseen auttamiseen eri tavoin. Heikommassa asemassa olevilla ei aina ole mahdollisuuksia osallistua organisoituun vapaaehtoistoimintaan ja toisaalta he eivät aina myöskään pääse virallisen tai yksityisen sektorin tuottaman avun piiriin, jotka molemmat tekijät ohjaavat epävirallisen vertaisavun roolin korostumiseen (esim. Wang ym., 2017). Jotkin tutkimukset ovat myös osoittaneet, että esimerkiksi koulutustaso ei olisi yhteydessä epäviralliseen auttamiseen toisin kuin organisoituun vapaaehtoistoimintaan. Esimerkiksi Leen ja Brudneyn (2012) tutkimuksen mukaan organisoituun vapaaehtoistoimintaan osallistuvat muita enemmän korkeammin koulutetut, mutta epävirallisessa auttamisessa eroja ei löytynyt.

Tulokset

Avun ja tavaroiden saaminen

Avun saamisen yleiskuva on esitelty taulukossa 1 yleisimmästä harvinaisimpaan.

Taulukko 1. Onko kotitaloutesi saanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselta yksityishenkilöiltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Avun muoto	n	%
8 Kyydin tai kuljetuksen järjestäminen	399	30
6 Korjaus- tai huoltotyöt	257	19
4 Lastenhoito tai auttaminen koulutehtävissä	207	15
5 Lemmikin hoito tai ulkoilutus	195	15
1 Pihatyöt, esim. nurmenleikkuu tai lumityöt	184	14
2 Kotityöt, esim. siivous, ikkunoiden pesu, ruoan laitto	174	13
7 Erilaisten laitteiden, esim. tietokoneen käyttö	107	8
3 Kauppa-asioiden hoitaminen	74	6
9 Jokin muu vaihtoehto -> Mikä muu?	49	4
10 Ei mikään edellisistä	579	43

Yleisimpiä avun saamisen muotoja oman kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä ovat siis kyydin tai kuljetuksen järjestäminen sekä korjaus- ja huoltotyöt. Apua kyydin tai kuljetusten järjestämisessä on saanut lähes kolmannes vastanneista. Lastenhoitoapua tai apua koulutehtävissä samoin kuin apua lemmikin hoidossa tai ulkoilutuksessa on saanut 15 prosenttia vastanneista. Myös piha- ja kotitöissä apua on saanut melko moni. Vastausvaihtoehtoon 9 'jokin muu' vastanneiden avoimissa vastauksissa yleisiä avun saamisen muotoja olivat muuttoapu ja polttopuut. Joitain mainintoja saivat muun muassa erilaisten asioiden hoitaminen ja taloudellinen apu.

Huomionarvoista kuitenkin on, että lähes puolet vastanneista ilmoittaa, ettei ole saanut minkäänlaista apua oman kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä kuluneen 12 kuukauden aikana. Tämä voi johtua siitä, että ei ole tarvinnut apua tai siitä, että apua on saanut riittävästi esimerkiksi omassa kotitaloudessa asuvilta henkilöiltä, julkiselta sektorilta seurakunnalta tai järjestöltä tai ostopalveluna. On kuitenkin myös mahdollista, että apua ei ole saanut, vaikka olisi sitä tarvinnut.

Ikä ja kotitalouden rakenne ovat yhteydessä avun saamiseen niin, että yleisintä avun saaminen on 25–44-vuotiaiden ja lapsiperheiden joukossa. Kotitalouden rakenne selittää myös ikäryhmien välistä tilastollisesti merkitsevää eroa. Lasten kanssa asuvat siis saavat useammin apua kuin yksin tai puolison kanssa, ilman lapsia asuvat. Yksi tarjotuista avun muodoista myös liittyy suoraan lasten asioihin, mikä nostaa lapsiperheisiin kuuluvien osuutta avun saaneissa. Kotitalouden rakenne on kuitenkin tilastollisesti merkitsevä erottava tekijä myös

useiden muiden avun saamisen muotojen kohdalla (esim. pihatyöt: $\chi^2=13,319^*$, $df=4$; siivous: $\chi^2=22,181^{***}$, $df=4$). Lapsiperheet siis saavat ja antavat apua muita enemmän myös muissa kuin lapsiin liittyvissä asioissa. Aineistosta valitettavasti puuttuvat yli 70-vuotiaat, jotka tarvitsevat ja saavat paljon epävirallista apua (esim. Hämäläinen & Tanskanen, 2020).

Asuinympäristö on tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä avun saamiseen niin, että maaseudulla kaksi kolmannelta oli saanut apua, mutta suurten kaupunkien keskustoissa asuvista vain puolet. Yksittäisten avun muotojen kohdalla tilastollisia merkitsevyyksiä antoi pihatyöt ($\chi^2=46,8^{***}$, $df=4$), joita ymmärrettävästi tehdään eniten maaseudulla ja vähiten kaupungeissa. Lastenhoitoa tai apua koulutehtävissä ($\chi^2=10,676^*$, $df=4$) taas oli saatu keskiarvoa useammin maaseudulla ja suurten kaupunkien lähiöissä. Myös erilaisten laitteiden kuten tietokoneen käyttö ($\chi^2=9,827^*$, $df=4$) sekä lemmikin hoito tai ulkoilutus ($\chi^2=10,046^*$, $df=4$) antoivat tilastollisesti melkein merkitseviä eroja, mutta erot olivat vaikeasti tulkittavissa. Apua kyydin tai kuljetuksen järjestämisessä oli saatu tilastollisesti melkein merkitsevästi ($\chi^2=12,132^*$, $df=4$) useammin kaupungeissa kuin maaseudulla. Voidaan olettaa, että maaseudulla käytännössä kaikilla on oma auto, jolloin apua kyytien tai kuljetusten järjestämisessä tarvitaan harvemmin kuin kaupungeissa, joissa harvemmillä on oma auto.

Koulutustaso on melkein merkitsevä ($\chi^2=16,275^*$, $df=4$) niin, että vain perusasteen koulutuksen tai sitä vähemmän koulutusta saaneista sekä ammatillisesti kouluttautuneista muita pienempi osuus oli saanut apua. Korkeakoulutettujen ryhmissä apua oli saatu muita ryhmiä yleisemmin. Ikä selittää tätä eroa osaltaan. Yleisemmin apua ja tavaroita saaneet nuoret ikäryhmät ovat keskimäärin korkeammin kouluttautuneita kuin vanhemmat ikäryhmät, jotka ovat saaneet apua ja tavaroita nuoria harvemmin. Tilastollisesti merkitsevät erot on esitelty tarkemmin liitteessä 2, taulukossa 1.1.

Avun saamisen lisäksi vastaajilta kysyttiin, onko heidän kotitaloutensa saanut tai lainannut tavaroita kotitalouden ulkopuoliselta yksityishenkilöltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Lahjoja (joulu, syntymäpäivä tms.) ei laskettu mukaan. Tavaroiden saamisen tai lainaamisen yleiskuva on esitelty taulukossa 2 yleisimmästä harvinaisimpaan.

Taulukko 2. Tavaroita kotitalouden ulkopuoliselta yksityishenkilöltä ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana saaneet tai toisilta lainanneet.

Tavara	n	%
Työkalut, rakennustarvikkeet, koneet yms.	363	27
Auto tai peräkärri	332	25
Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki yms.	275	21
Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet yms.	256	19
Elintarvikkeet	193	14
Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka yms.	146	11
Jokin muu	25	2
Ei mikään edellisistä	541	40

60 prosenttia vastaajista ilmoitti saaneensa tai lainanneensa vähintään joitain kysytyistä tavaroista kotitaloutensa ulkopuoliselta yksityishenkilöltä kuluneiden 12 kuukauden aikana. Yleisimmin muilta lainaksi tai omaksi saatuja tavaroita olivat työkalut ja auto tai peräkärri, joita oli saanut tai lainannut noin neljännes vastaajista. Myös kirjoja, lehtiä, levyjä, elokuvia (jne.) sekä vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita ja harrastusvälineitä oli saanut tai lainannut noin joka viides vastaaja. 40 prosenttia vastanneista ilmoitti, ettei ollut lainannut tai saanut mitään kotitaloutensa ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä.

25–44-vuotiaat sekä puolison ja lasten kanssa asuvat saivat tai lainasivat tavaroita useammin kuin muut. Samat ryhmät saivat muita ikäryhmiä useammin apua (ks. liite 2, taulukko 1.1). Avun saamisessa yksin lasten kanssa asuvien ero puolison ja lasten kanssa asuviin oli pienempi kuin tavaroiden saamisen kohdalla. Myös koulutus oli yhteydessä tavaran saamiseen tai lainaamiseen samansuuntaisesti kuin avun saaminen; korkeammin kouluttautuneet saivat tavaroita matalammin kouluttautuneita useammin. Kuten edellä todettiin avun saamisen yhteydessä, ikäryhmien väliset koulutustasoerot selittänevät tätä eroa osaltaan. Tilastollisesti merkitsevät erot on esitelty tarkemmin liitteessä 2, taulukossa 1.2.

Lapsiperheet ja nuoret ikäryhmät olivat saaneet tai lainanneet muita tilastollisesti merkitsevästi useammin vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita ja harrastusvälineitä (kotitalouden rakenne: $\chi^2=25,783^{***}$, $df=4$; ikäryhmät: $\chi^2=17,441^{**}$, $df=3$), autoa tai peräkärriä (kotitalouden rakenne: $\chi^2=67,753^{***}$, $df=4$; ikäryhmät: $\chi^2=89,639^{***}$, $df=3$) sekä elintarvikkeita (kotitalouden rakenne: $\chi^2=13,891^*$, $df=4$; ikäryhmät: $\chi^2=35,792^{***}$, $df=3$). Elintarvikkeita olivat saaneet lapsiperheiden lisäksi keskiarvoa useammin myös yksin asuvat. Erityisesti vaatteiden kenkien, lastentarvikkeiden ja harrastusvälineiden osalta tulos on ymmärrettävä. Lapsiperheet antavat ja lainaavat toisilleen vaatteita ja tavaroita, joita jää pieniksi ja tarpeettomiksi lasten kasvaessa.

Asuinympäristö oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä auton tai peräkärryn ($\chi^2=16,730^{**}$, $df=4$) sekä työkalujen, rakennustarvikkeiden tai koneiden ($\chi^2=10,257^*$, $df=4$) saamiseen tai lainaamiseen. Kaupungeissa oli saatu tai lainattu näitä harvemmin kuin muualla.

Vastaajilta kysyttiin myös, miten usein he saivat apua tai tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä. Vastausten yleiskuva on esitelty taulukossa 3

Taulukko 3. Miten usein saitte apua tai saitte / lainasitte tavaroita muilta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana (N=1343)

	n	%
'Harvemmin kuin kerran kuukaudessa'	642	48
'Noin kerran kuukaudessa'	176	13
'Useita kertoja kuukaudessa'	99	7
'Noin kerran viikossa'	23	2
'Useita kertoja viikossa'	19	1
'Päivittäin'	8	1
'Ei osaa tai halua sanoa'	4	0
Ei vastausta (= ei ole saanut apua tai tavaroita)	372	28
Yhteensä	1 343	100

Valtaosa vastanneista siis sai tai lainasi apua tai tavaroita harvemmin kuin kerran kuussa. Vain pieni osa sai apua tai tavaroita viikoittain tai useammin.

Avun tai tavaroiden saamisen tai lainaamisen useudesta tehtiin uusi muuttuja, joka eroteli vähintään useita kertoja kuukaudessa apua tai tavaroita saaneet tai lainanneet niistä, jotka olivat saaneet niitä harvemmin tai eivät lainkaan. Voidaan siis puhua ryhmästä, joka on saanut tai lainannut apua tai tavaroita muilta yksityishenkilöiltä melko säännöllisesti. Ristiintaulukointien perusteella tähän ryhmään ($n=149$) kuuluvat ovat tilastollisesti merkitsevästi useammin alle 45-vuotiaita ($\chi^2=39,805^{***}$, $df=3$) lapsiperheitä ($\chi^2=42,250^{***}$, $df=4$). Alle 45-vuotiaista apua tai tavaroita olivat saaneet vähintään useita kertoja kuukaudessa 15–17 prosenttia, ja lapsiperheistä 16–19 prosenttia, kun koko vastaajajoukossa osuus oli 11 prosenttia. Koulutus, tulotaso tai asuinympäristö eivät olleet yhteydessä avun tai tavaroiden säännölliseen saamiseen. Heistä, jotka hoitivat alle 15-vuotiasta lasta kotona, lähes 40 prosenttia oli saanut apua tai tavaroita vähintään useita kertoja kuukaudessa. Ryhmä on tosin pieni, vain 33 vastaajaa. Työttömistä ja opiskelijoistakin osuus oli alle 20 prosenttia. Avun ja tavaroiden säännöllinen saaminen siis keskittyi erityisesti lapsiperheisiin.

Vastaajilta kysyttiin myös, keneltä he saivat apua tai tavaroita. Vastausten suorat jakaumat on esitelty taulukossa 4 yleisimmästä avun tai tavaroiden antajasta harvinaisimpaan.

Taulukko 4. Keneltä kotitaloutesi sai apua tai sai/lainasi tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? %

	Sai apua / tavaroita	Ei saanut apua / tavaroita	Yhteensä
Sukulainen (N=1343)	48	52	100
Perhetuttu / ystävä (N=1343)	42	58	100
Naapuri / saman pihapiirin asukas (N=1343)	19	81	100
Tuntematon henkilö yhteisöpalvelun kautta	2	98	100
Muu	2	98	100

Useimmin apua tai tavaroita oli siis saatu tai lainattu sukulaisilta tai perhetuilta / ystäviltä. Myös naapureilta oli saatu apua tai saatu /lainattu tavaroita melko yleisesti. Voidaan tulkita, että Suomessa apua ja tavaroita saavat ja lainaavat useimmin lapsiperheet isovanhemmilta, sisarustensa perheiltä ja ystäviltään. Kohdassa muu mainittiin kaveri, järjestö, seurakunta, lapsen kaverin vanhemmat, työkaveri. Pienen mutta kiinnostavan ryhmän muodostaa ryhmä, joka oli saanut apua tai tavaroita tuntemattomalta henkilöltä yhteisöpalvelun kautta. Yhteisöpalvelut (esim. Nappi Naapuri, asuinalueiden Facebook-sivut) ovat verrattain uusi ilmiö etenkin avun antamiseen ja saamiseen sekä tavaroiden lainaamiseen liittyen. Tavaroita on jo pidempään voinut antaa osto- ja myyntipalveluissa (esim. Tori.fi). Ryhmä on niin pieni, 27 henkilöä, ettei sen koostumuksesta voida tehdä johtopäätöksiä. Väestötasolle vietyinä jo kahden prosentin osuus suomalaisista on kuitenkin verrattain suuri joukko, yli 37 000 henkilöä.

Avun ja tavaroiden antaminen

Avun antamisen yleiskuva on esitelty taulukossa 5 yleisimmästä harvinaisimpaan.

Taulukko 5. Onko kotitaloutesi antanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselle yksityishenkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Avun muoto	n	%
8 Kyydin tai kuljetuksen järjestäminen	607	45
6 Korjaus- tai huoltotyöt	354	26
1 Pihatyöt, esim. nurmenleikkuu tai lumityöt	353	26
2 Kotityöt, esim. siivous, ikkunoiden pesu, ruoan laitto	318	24
3 Kauppa-asioiden hoitaminen	303	23
4 Lastenhoito tai auttaminen koulutehtävissä	300	22
7 Erilaisten laitteiden, esim. tietokoneen käyttö	283	21
5 Lemmikin hoito tai ulkoilutus	271	20
9 Jokin muu vaihtoehto -> Mikä muu?	66	5
10 Ei mikään edellisistä	283	21

Apua oli siis annettu yleisemmin kuin saatu (vrt. taulukot 1 ja 5). Siinä missä 43 prosenttia vastanneista kertoi, ettei ollut saanut mitään epävirallista apua kotitaloutensa ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä kuluneiden 12 kuukauden aikana, vain viidennes ilmoitti, ettei ollut antanut tällaista apua kuluneiden 12 kuukauden aikana. Tähän vaikuttanee ainakin osin se, että iäkkäin väestönosa, jota nuoremmat usein auttavat, puuttuu aineistosta ja näin ollen avun saamisen kokonaiskuvasta.

Yleisimpiä avun antamisen muotoja olivat kyydin tai kuljetuksen järjestäminen, jota oli toteuttanut lähes puolet vastanneista. Lisäksi korjaus- tai huoltotyöt, pihatyöt, kotityöt ja kauppa-asioiden hoitaminen olivat yleisiä avun antamisen muotoja. Harvinaisimpiakin avun muotoja, laitteiden käytössä tai lemmikin hoidossa ja ulkoilutuksessa auttamista oli toteuttanut viidennes vastanneista. Vastausvaihtoehtoon 9 'jokin muu' vastanneiden avoimissa vastauksissa yleisiä auttamisen muotoja olivat kukkien kastelu, muuttoapu sekä auton huoltoon liittyvät asiat. Yksittäisiä mainintoja saivat muun muassa ulkoilussa auttaminen, erilaisten asioiden hoitaminen ja polttopuiden teko.

Lasten kanssa asuvat antoivat (ja saavat, ks. liite 2, taulukko 1.1) useammin apua kuin yksin tai puolison kanssa ilman lapsia asuvat. Yksin lasten kanssa asuvista 87 prosenttia oli antanut apua, joskin ryhmä on määrällisesti melko pieni (54 vastaajaa). Lapsiperheiden voidaan olettaa auttavan toisiaan, ja myös tarvitsevan apua lapsiperheen arjessa. Kuten todettiin

edellä avun saamisen yleisyyden kohdalla, yksi tarjotuista avun muodoista myös liittyy suoraan lasten asioihin, mikä nostaa lapsiperheisiin kuuluvien auttaneiden ja apua saaneiden osuutta näissä ryhmissä. Kotitalouden rakenne oli kuitenkin tilastollisesti merkitsevä erottava tekijä myös joidenkin muiden avun antamisen muotojen kohdalla (korjaus- tai huoltotyöt: $\chi^2=29,513^{***}$, $df=4$; laitteiden esim. tietokoneen käyttö: $\chi^2= 16,666^{**}$, $df=4$). Lapsiperheet siis sekä saavat että antavat apua muita enemmän myös muissa kuin lapsiin liittyvissä asioissa. Monet lapsiperheiden vanhemmat ovat myös elämänvaiheessa, jossa autetaan omia ikääntyviä vanhempia, joskaan ikä ei ollut yhteydessä auttamisen yleisyyteen. Lasten kanssa asuminen näyttää siis itsessään olevan yhteydessä avun antamiseen.

Tulo- ja koulutustaso olivat yhteydessä avun antamiseen siten, että korkeampituloiset ja korkeammin koulutautuneet ilmoittivat antaneensa apua muita useammin. Korkeammin koulutautuneet myös saivat useammin apua kuin matalammin koulutautuneet (liite 2, taulukko 1.1). Tulos on linjassa myös vapaaehtoistoiminnan tutkimustulosten kanssa (esim. Sipola 2019). Kyse saattaa olla siitä, että taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma joiltain osin kasautuvat, ja hyväosaisemmilla on muita useammin osaamista, tietoa ja verkostoja, joissa toisia autetaan. Myös ikä saattaa vaikuttaa tulokseen välillisesti, vaikkei itsessään ollut tilastollisesti merkitsevä taustamuuttuja. Nuoret, paljon apua saavat ja antavat lapsiperheelliset ovat korkeammin koulutautuneita kuin vanhemmat ikäryhmät. Kuitenkin myös vähemmän koulutautuneista ja vähemmän tienaavista suurin osa on antanut apua. Tilastollisesti merkitsevät erot on esitelty tarkemmin liitteessä 2, taulukossa 1.3.

Vastaajilta kysyttiin avun antamisen lisäksi, onko heidän kotitaloutensa antanut tai lainannut tavaroita kotitalouden ulkopuoliselle yksityishenkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Lahjoja (joulu, syntymäpäivä tms.) ei laskettu mukaan. Tulokset on esitelty taulukossa 6 yleisimmästä harvinaisimpaan.

Taulukko 6. Tavaroita kotitalouden ulkopuoliselle yksityishenkilölle ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana antaneet tai lainanneet

Tavara	n	%
Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet yms.	445	33
Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki yms.	342	26
Työkalut, rakennustarvikkeet, koneet yms.	328	24
Auto tai peräkärry	304	23
Elintarvikkeet	214	16
Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka yms.	211	16
Jokin muu	28	2
Ei mikään edellisistä	428	32

Yleisimmin oli siis annettu tai lainattu vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita yms. Niitä oli antanut tai lahjoittanut kotitalouden ulkopuolisille yksityishenkilöille kolmannes vastaajista. Huomattavasti useampi oli lahjoittanut tai lainannut niitä muille kuin ottanut niitä vastaan muilta. Samoin kirjoja, lehtiä yms. ja työkaluja, rakennustarvikkeita yms. oli lainannut melko moni. Kolmannes vastaajista ilmoitti, ettei ollut antanut tai lainannut kotitaloutensa ulkopuolisille henkilöille mitään tavaroita kuluneiden 12 kuukauden aikana.

Tavaroita – samoin kuin apua (ks. liite 2, taulukko 1.3) – olivat antaneet tai lainanneet muita useammin lapsiperheet, korkeampituloiset ja korkeammin koulutetut. Lapsiperheet olivat ymmärrettävästi antaneet muita ryhmiä useammin ($\chi^2=112,018^{***}$, $df=4$) vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita ja harrastusvälineitä, joita hankitaan ja jää paljon pieniksi ja tarpeettomiksi lasten kasvaessa. Lapsiperheet, varsinkin puolison ja lasten kanssa asuvat, olivat kuitenkin antaneet tai lainanneet muita useammin myös työkaluja, rakennustarvikkeita ja koneita ($\chi^2=32,162^{***}$, $df=4$) sekä autoa tai peräkärryä ($\chi^2=28,436^{***}$, $df=4$), joista jälkimmäisiä olivat antaneet tai lainanneet keskiarvoa useammin myös puolison kanssa, mutta ilman lapsia asuvat. Lapsiperheet olivat myös saaneet tai lainanneet vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita ja harrastusvälineitä sekä autoa tai peräkärryä muita ryhmiä useammin (ks. kohta avun ja tavaroiden saaminen tai lainaaminen edellä).

Korkeammin kouluttautuneet olivat antaneet tai lainanneet muita useammin kirjoja, lehtiä, levyjä, elokuvia, pelejä, taidetta tai antiikkia ($\chi^2=25,206^{**}$, $df=7$), elintarvikkeita ($\chi^2=16,778^*$, $df=7$) sekä vaatteita, kenkiä, lastentarvikkeita ja harrastusvälineitä ($\chi^2=22,378^{**}$, $df=4$). Viimeisin tulos liittyyneen ainakin osin siihen, että lapsiperheissä olevat ovat korkeammin kouluttautuneita kuin vanhemmat ikäryhmät ja toisaalta nuoremmat ikäryhmät, joihin kuuluvista monet vielä opiskelevat. Myös työkalujen jne. antaminen tai lainaaminen antoi tilastollisesti merkitseviä eroja koulutusryhmissä, mutta erot olivat vaikeasti tulkittavia. Tilastollisesti merkitsevät erot on esitelty tarkemmin liitteessä 2, taulukossa 1.4.

Vastaajilta kysyttiin myös, miten usein he antoivat apua tai antoivat tai lainasivat tavaroita muille kuluneiden 12 kuukauden aikana. Vastausten yleiskuva on esitelty taulukossa 7.

Taulukko 7. Miten usein annoitte apua tai annoitte / lainasitte tavaroita muille viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana (N=1343)

Kuinka usein	n	%
'Harvemmin kuin kerran kuukaudessa'	645	48
'Noin kerran kuukaudessa'	279	21
'Useita kertoja kuukaudessa'	133	10
'Noin kerran viikossa'	61	4
'Useita kertoja viikossa'	37	3
'Päivittäin'	2	0
'Ei osaa tai halua sanoa'	4	00
Ei vastausta (=ei ole antanut / lainannut apua tai tavaroita)	182	14
Yhteensä	1 343	100

Suuri osa vastanneista siis oli antanut apua tai antanut tai lainannut tavaroita korkeintaan noin kerran kuukaudessa. Lähes viidennes oli kuitenkin tehnyt näin vähintään useita kertoja kuukaudessa. Avun tai tavaroiden antamisen tai lainaamisen useudesta tehtiin uusi muuttuja, joka erotteli vähintään useita kertoja kuukaudessa apua tai tavaroita antaneet tai lainanneet niistä, jotka olivat antaneet tai lainanneet apua tai tavaroita harvemmin tai eivät lainkaan. Voidaan siis puhua ryhmästä, joka oli antanut tai lainannut apua tai tavaroita muille yksityishenkilöille melko säännöllisesti. Ristiintaulukointien perusteella tähän ryhmään kuuluvat (n=230) olivat tilastollisesti melkein merkitsevästi useammin eläkkeellä olevia tai alle 15-vuotiasta lasta kotona hoitavia ($\chi^2=15,618^*$, $df=7$), yli 55-vuotiaita ($\chi^2 = 7,732^*$, $df=2$) ja naisia ($\chi^2=12,410^{***}$, $df=1$). Eläkkeellä olevista tai lasta kotona hoitavista useampi kuin joka neljäs ja yli 55-vuotiaista useampi kuin joka viides antoi tai lainasi apua tai tavaroita useita kertoja kuukaudessa tai useammin, kun koko vastaajajoukossa osuus oli 17 prosenttia. Kotitalouden rakenne, koulutus, tulotaso tai asuinympäristö eivät olleet yhteydessä avun tai tavaroiden antamisen useuteen. Toisin kuin avun tai tavaroiden saaminen, niiden antaminen ei näytä keskittyvän lapsiperheisiin. Voidaan olettaa, että yksi keskeinen avun ja tavaroiden antamisen tai lainaamisen suunta on isovanhemmilta lastensa perheille (kuten Danielsbackan ym. tutkimuksissa, esim. 2013). Seuraavaksi tarkastellaankin, kenelle apua annetaan tai tavaroita annetaan tai lainataan.

Vastaajilta kysyttiin myös, kenelle heidän kotitaloutensa oli antanut apua tai antanut tai lainannut tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Vastausten yleiskuva on esitelty taulukossa 8.

Taulukko 8. Kenelle kotitaloutesi antoi apua tai antoi/lainasi tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana? %

	Sai apua / tavaroita	Ei antanut apua / tavaroita	Yhteensä
Sukulainen (N=1343)	61	39	100
Perhetuttu / ystävä (N=1343)	51	49	100
Naapuri / saman pihapiirin asukas (N=1343)	23	77	100
Tuntematon henkilö yhteisöpalvelun kautta	4	96	100
Muu	4	96	100

Eniten apua ja tavaroita oli siis annettu tai lainattu sukulaisille ja perhetutuille tai ystäville. Myös naapurit olivat melko yleinen avun tai tavaroiden antamisen tai lainaamisen vastaanottajaryhmä. Kohdassa muu mainittiin useampia kertoja yhdistykset, hyväntekeväisyys, lasten kaverit ja työkaverit. Kuten myös avun ja tavaroiden saamisen tai lainaamisen kohdalla, yhteisöpalvelujen rooli on verrattain pieni, mutta koskettaa väestötasolla tarkasteltuna kuitenkin suurta joukkoa. Lähes 80 000 henkilöä oli antanut apua tai antanut tai lainannut tavaroita tuntemattomalle henkilölle yhteisöpalvelun kautta.

Avun ulkopuolella

Aineistosta eroteltiin vastaajat, jotka eivät olleet saaneet apua eivätkä saaneet tai lainanneet tavaroita kotitaloutensa ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä kuluneiden 12 kuukauden aikana. Heitä oli 373 vastaajaa eli melko suuri joukko. Tässä ryhmässä yliedustettuina olivat vähemmän koulutetut ($\chi^2=19,253^{**}$, $df=7$), kaksin puolison kanssa asuvat ja yksin lapsen tai lasten kanssa asuvat ($\chi^2=22,804^{***}$, $df=4$) sekä yli 55-vuotiaat ($\chi^2=42,775^{***}$, $df=2$). Vain peruskoulun, kansakoulun tai keskikoulun suorittaneista 39 prosenttia, samoin yli 55-vuotiaista 39 prosenttia ja yksin lasten kanssa asuvista (samoin kuin kaksin puolison kanssa asuvista) 33 prosenttia ei ollut saanut apua tai tavaroita lainkaan muilta yksityishenkilöiltä kuluneen vuoden aikana (koko aineistossa osuus 28 %). Yksin lapsen tai lasten kanssa asuvien osalta tulos on yllättävä. Heidän voisi olettaa tarvitsevan enemmän apua kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä kuin niiden, joiden kotitaloudessa asuu kaksi aikuista.

Vastaavasti aineistosta eroteltiin vastaajat, jotka eivät olleet antaneet apua eivätkä antaneet tai lainanneet tavaroita kotitaloutensa ulkopuolisille yksityishenkilöille kuluneiden 12 kuukauden aikana. Heitä oli 182 vastaajaa. Tässä ryhmässä yliedustettuja olivat erityisesti yksin asuvat ($\chi^2=18,875^{**}$, $df=4$). Heistä 18 prosenttia ei ollut kuluneen vuoden aikana antanut apua eikä antanut tai lainannut tavaroita kotitaloutensa ulkopuolisille yksityis-

henkilöille, kun koko aineistossa osuus oli 14 prosenttia. Kysely oli kotitalouskohtainen, joten yhden hengen kotitaloudessa on automaattisesti vähemmän toimintaa, koska toimijoita on vähemmän. Tämän lisäksi eroa voivat selittää erot sosiaalisissa verkostoissa. Myös koulutustausta ($\chi^2=30,434^{***}$, $df=7$) ja tulotaso ($\chi^2=12,001^*$, $df=4$) olivat yhteydessä 'ei-auttamiseen'. Korkeintaan perus-, kansa- tai keskikoulun suorittaneista yli neljäsosa kuului tähän ryhmään ja ryhmään kuuluvien osuus pieneni johdonmukaisesti tulotason nousun myötä niin, että alimpaan tuloryhmään kuuluvista 19 prosenttia ja ylimpään tuloryhmään kuuluvista vain 9 prosenttia ei ollut auttanut kotitaloutensa ulkopuolisia ihmisiä kuluneen vuoden aikana. Tulos on yhdenmukainen vapaaehtoistoimintaan osallistumisen ja ei-osallistumisen kanssa, jossa osallistuminen myös kasautuu paremmin tienaaville ja korkeammin kouluttautuneille (esim. Sipola, 2019). Kyse voi olla sosiaalisten kontaktien, verkostojen ja resurssien puutteesta. Kuitenkin ehdoton valtaosa myös vähemmän kouluttautuneista ja vähemmän tienaavista on auttanut kotitaloutensa ulkopuolisia yksityishenkilöitä. Sukupuoli, ikä, elämäntilanne (työelämästatus) tai asuinympäristö eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä tähän ryhmään kuulumiseen.

Yhteenveto ja pohdinta

Apua ja tavaroita saadaan (tai lainataan) kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä Suomessa melko paljon; yli puolet vastanneista on saanut apua ja 60 prosenttia saanut tai lainannut tavaroita muilta viimeisten 12 kuukauden aikana. Epäsuhtaa selittää ainakin osin, että aineistosta puuttuvat yli 70-vuotiaat, joista moni tarvitsee ja saa paljon apua nuoremmilta, erityisesti aikuisilta lapsiltaan (esim. Hämäläinen & Tanskanen, 2020). Vaikka monet yli 70-vuotiaat myös antavat paljon apua esimerkiksi lastensa perheille, osa etenkin kaikkein iäkkäimmistä antaa apua keskimääräistä vähemmän toimintakyvyn heikentymisen vuoksi.

Toisilta saadaan usein apua kyytien tai kuljetusten järjestämisessä, korjaus- tai huoltotöissä sekä lastenhoidossa. Tavaroista useimmin saatuja tai lainattuja ovat työkalut, rakennustarvikkeet ynnä vastaavat sekä auto tai peräkärry. Apua ja tavaroita saavat eniten nuoret ikäryhmät ja lapsiperheet, ja apua ja tavaroita saadaan useimmin sukulaisilta sekä ystäviltä ja perhetutuilta, aiemman tutkimuksen mukaan usein erityisesti perheen vanhempien vanhemmilta ja sisaruksilta (Danielsbacka ym. tutkimukset, esim. 2013). Edelleen tulee huomioida, että aineistossa eivät olleet edustettuina yli 70-vuotiaat, joista etenkin ikääntyneimmät saavat usein paljon apua erityisesti lapsiltaan ja lapsenlapsiltaan. Valtaosa vastanneista saa apua tai tavaroita harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Myös säännöllisimmin, vähintään useita kertoja kuukaudessa apua tai tavaroita toisilta saaneissa suurin ryhmä ovat lapsiperheet ja nuoret ikäryhmät.

Tulosten mukaan apua annetaan yleisemmin kuin sitä saadaan. Vastanneista 80 prosenttia oli auttanut oman kotitalouden ulkopuolista yksityishenkilöä, kun apua saaneiden osuus oli alle 60 prosenttia. Tavaroiden antaminen ja saaminen on yhtä yleistä, 60 prosenttia

oli sekä saanut että antanut tai lainannut tavaroita viimeisen vuoden aikana. Ajassamme saattaa korostua ajatus, että tavaraa on liikaa, ja siitä halutaan enemmän eroon kuin ottaa vastaan, mutta tässä aineistossa saaminen ja antaminen / lainaaminen ovat tasapainossa. Lapsiperheet auttavat muita ja antavat tai lainaavat tavaroita eniten. Yleisimpiä annettujen avun muotoja ovat kyydin tai kuljetuksen järjestäminen, korjaus- tai huoltotyöt sekä pihatyöt, kuten nurmenleikkuu tai lumityöt. Tavaroista yleisimmin annettuja tai lainattuja olivat vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet ja vastaavat sekä kirjat, lehdet, pelit ja vastaavat. Nämä kaikki ovat tyypillisiä nimenomaan lapsiperheille. Vaatteita, leluja ja harrastusvälineitä annetaan toisille lapsiperheille, kun lapset kasvavat eikä tavaroita enää tarvita omassa perheessä. Useimmin apua ja tavaroita oli annettu sukulaisille ja perhetuttuille tai ystäville. Tulosten perusteella voidaan olettaa, että lapsiperheet lainaavat työkaluja, koneita ja peräkärryjä tyypillisimmin vanhemmiltaan, jotka suurelta osin (yli 70-vuotiaat) puuttuvat tästä aineistosta. Vastaavasti perheet oletettavasti auttavat ikääntyneitä vanhempiaan esimerkiksi pihatöissä. Tämä selittänee saatujen / lainattujen avun ja tavaroiden erilaisuutta verrattuna annettuihin / lainattuihin tavaroihin. Valtaosa vastaajista antoi tai lainasi apua tai tavaroita harvemmin kuin kerran kuussa. Noin kolmannes vastaajista antoi apua tai antoi tai lainasi tavaroita vähintään useita kertoja kuussa. Tässä ryhmässä yliedustettuina olivat eläkkeellä olevat, yli 55-vuotiaat, alle 15-vuotiaasta lasta kotona hoitavat ja naiset.

Lapsiperheet muodostavat siis keskeisen avun ja tavaroiden antamisen ja saamisen ryhmän, jonka voidaan nähdä ilmentävän vertaisvaihdamman tai vastavuoroisen avun ja antamisen kulttuuria ja sosiaalista pääomaa. Lapsiperheet ovat myös sukupolvien välisen avun ja antamisen tai lainaamisen keskiössä, sekä saama- että antajapuolella. Lapsiperheet voidaan nähdä tietynlaisina vertaisavun ja -vaihdamman solmukohtina. Heille kasautuu apua ja tavaroita isovanhemmilta, sisarusten perheiltä, ystävilta ja tuttavilta, ja he vastaavasti antavat ja lainaavat apua ja tavaroita näihin kaikkiin suuntiin.

Tämän avun ja tavaroiden antamisen ja saamisen yleiskuvan lisäksi aineistosta voidaan nostaa joitain pienempiä, mutta kiinnostavia huomioita. Yksi kiinnostava huomio on, että sukupuoli ei avun ja tavaroiden antamisessa tai lainaamisessa ole merkittävästi erottelua tekijä. Naiset olivat yliedustettuina aktiivisimmassa auttajien ja tavaroiden antajien tai lahjoittajien ryhmässä, mutta muilta osin sukupuoli ei ollut tilastollisesti merkittävä erottelija. Vaikka naisten rooli edelleen korostuu erityisesti lapsiperheiden arjessa ja esimerkiksi kodin metatyössä, vastuu ei näiden tulosten mukaan ulotu kodin ulkopuolelle. Roolit voivat tosin painottua eri tavoin. Danielsbackan ja kollegojen (esim. 2013, 2020) tutkimuksissa avun antaminen mukailee työelämän sukupuolirooleja. Miehet antavat useammin käytännön apua, naiset hoivaa. Samoin vapaaehtoistoiminnan kentällä roolit mukailevat joidenkin tutkimusten mukaan työelämän sukupuolittuneita rooleja (Yeung, 2002; Musick & Wilson, 2008).

Kiinnostava ja yllättäväkin huomio on myös, että vaikka kaikenlaiset lapsi-kotitaloudet ovat aktiivisia avun ja tavaroiden antajia ja saajia, ovat kahden vanhemman kotitaloudet

yhden vanhemman kotitalouksia useammin saamapuolella, kun taas yhden vanhemman kotitaloudet ovat useammin antajia. Erot eivät tosin ole suuria. Yhden vanhemman kotitaloudet olivat kuitenkin yliedustettuina myös ryhmässä, joka ei ollut saanut (tai lainannut) lainkaan apua tai tavaroita kuluneen vuoden aikana. Yksin lasten kanssa asuvista kolmannes ei ollut saanut apua tai tavaroita lainkaan muilta yksityishenkilöiltä kuluneen vuoden aikana. Tulos on yllättävä. Yhden vanhemman kotitalouden voisi olettaa tarvitsevan enemmän apua kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä kuin niiden, joiden kotitaloudessa asuu kaksi aikuista. Erityisesti yksinhuoltajat ovat myös pienituloisimpia väestöryhmiä (esim. Seppälä ym., 2020), jolloin myös palvelujen ja tavaroiden ostaminen on haastavampaa. Suurin osa yksinhuoltajista ja lähivanhemmista on naisia, ja aiemmassa tutkimuksessa erityisesti yksinhuoltajaäitien on raportoitu kokevan enemmän kiirettä. He käyttävät muita äitejä enemmän aikaa lastenhoitoon ja pystyvät vaikuttamaan työaikaansa muita äitejä vähemmän (esim. Miettinen & Rotkirch, 2012). Yksin lasten kanssa asuvat kuitenkin antavat apua ja antavat ja lainaavat tavaroita tulosten mukaan erittäin aktiivisesti, vaikka saavat apua ja tavaroita muita harvemmin, eli sosiaalisten verkostojen ulkopuolella he eivät selvästikään ole. Yksin lasten kanssa asuvien vanhempien vertaisavun kulttuuri näyttää joka tapauksessa jollakin tavalla eroavan kahden vanhemman perheiden vertaisavun kulttuurista, ja yksin lapsen tai lasten kanssa asuvat näyttävät olevan kahden aikuisen lapsiperheitä useammin perheiden vertaistuen ja verkostojen ulkopuolella.

Yksin asuvat ihmiset taas olivat yliedustettuina ryhmässä, joka ei ollut antanut (tai lainannut) apua tai tavaroita kuluneen vuoden aikana. Kysely oli kotitalouskohtainen, joten yhden hengen kotitaloudessa on automaattisesti vähemmän toimintaa, koska toimijoita on vähemmän. Tämän lisäksi eroa voivat selittää erot sosiaalisissa verkostoissa.

Avun ja tavaroiden antaminen ja saaminen ovat yhteydessä myös tulo- ja koulutustasoon. Korkeammin kouluttautuneet saavat (tai lainaavat) apua ja tavaroita useammin kuin matalammin kouluttautuneet. Matalammin kouluttautuneet olivat yliedustettuina myös ryhmässä, joka ei ollut saanut lainkaan apua tai tavaroita kuluneen vuoden aikana. Vastaavasti korkeampituloiset ja korkeammin kouluttautuneet myös antavat (tai lainaavat) apua ja tavaroita muita useammin. Matalammin kouluttautuneet ja vähemmän tienaavat olivat myös yliedustettuina ryhmässä, joka ei ollut antanut (tai lainannut) apua tai tavaroita kuluneen vuoden aikana. Tulos on linjassa myös vapaaehtoistoiminnan tutkimustulosten kanssa, joiden mukaan parempituloiset ja korkeammin koulutetut osallistuvat vapaaehtois- ja yhdistystoimintaan muita useammin (esim. Sipola, 2019; kansainvälisesti esim. Musick & Wilson, 2008, joskin nimenomaan epävirallisen avun osalta on myös päinvastaisia tuloksia: Lee & Brudney, 2012). Myös ikä saattaa selittää tulosta osin; aktiivisimmat vertaisavun ja tavaroiden vaihdon ryhmä eli lapsiperheiden vanhemmat ovat keskimäärin korkeammin kouluttautuneita kuin vanhemmat ikäluokat. Myös vähemmän kouluttautuneista ja vähemmän tienaavista suurin osa on toki antanut ja saanut apua, mutta taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma kuitenkin ainakin joiltain osin myös kasautuvat ja kietoutuvat vertaisavun kulttuuriin tai normeihin. Hyväosaisemmilla

on muita useammin osaamista, tietoa ja verkostoja, joissa toisia autetaan, joskin joiltain osin voi myös olla kyse siitä, että tutkimukset eivät tavoita erilaisia antamisen, jakamisen ja yhteisöllisyyden kulttuureja (esim. Junnilainen, 2019). Apu ja tavarat näyttävät kuitenkin tämän aineiston mukaan liikkuvan monilta osin vertaisten (parempiosaisien) kesken, eivät niinkään parempiosaisilta huonompiosaisille tai huonompiosaisien kesken.

Kokoavasti voidaan sanoa, että tulokset eivät luo kuvaa epävirallisesta avusta julkisen sektorin palvelujen vaihtoehtona. Kyse ei ole pääosin varsinaisista tarpeista, jotka voitaisiin nähdä julkisen sektorin epätäydellisesti toteutuneiden vastuiden näkökulmasta, ja joita vertaisverkot paikkaisivat. Aineistosta puuttuvien yli 70-vuotiaiden kohdalla voi tosin olla toisin, heistä etenkin ikääntyneimmät saavat usein paljon apua erityisesti lapsiltaan ja lapsenlapsiltaan. Tämän avun voidaan katsoa usein olevan välttämätöntä ja paikkaavan siten julkisen sektorin palveluja (esim. Julkunen, 2006, 2017). Käsillä olevan tutkimuksen aineistossa avun ja tavaroiden vaihdanta keskittyy kuitenkin kyyteihin, lastenhoitoapuun, työkaluihin ja vaatteisiin, ja antaminen ja saaminen ovat valtaosalle melko epäsäännöllisiä. Ilmiössä ei myöskään näytä olevan kyse hyväntekeväisyydestä, jossa parempiosaiset jakaisivat resurssejaan heille, joilla niitä on vähemmän, koska suuri osa avusta ja tavaroista liikkuu niin sanotusti hyväosaisten välillä.

Toinen laajempi tulkintakehys liittyy kysymykseen vertaisavun asemoitumisesta yhteisöllisyyden ja kaupallisuuden jatkumolle. Voidaanko vertaistoiminta nähdä ostettujen palvelujen ja hyödykkeiden vaihtoehtona ja/vai onko kyse ihmisten yhteisöllisyyden ilmentämisen tavasta? Esimerkiksi kyytien ja työkalujen yleinen antaminen ja lainaaminen voidaan nähdä vertaistalouden muotona, joka korvaa tarvetta monien hyödykkeiden ja palvelujen ostamiseen. Erityisesti ennalta tuntemattomien ihmisten kesken vaihdettavat tavarat voidaan nähdä vertaistaloutena. Vaihdannan verkot keskittyvät kuitenkin pääosin sukulais-, ystävä- ja naapuriverkostoihin, ja erityisesti lapsiperheiden ympärille kietoutuvaan kulttuuriin. Avun ja tavaroiden liikkumisen voidaan tästä näkökulmasta tulkita olevan ennen muuta yhteisöllisyyden toteutumisen muoto. Myös Tanskanen ja kollegat (2020) toteavat, että annetun ja saadun avun määrä ja muodot liittyvät vahvasti siihen keiden kanssa ollaan ylipäätään tekemisissä. Toisaalta myös ennalta tuntemattomien välinen apu ja tavaroiden vaihdanta voidaan nähdä paitsi vertaistalouden myös yhteisöllisyyden viitekehyksessä (esim. Repo ja Mykkänen tässä teoksessa). Vaihdannan avulla voidaan pyrkiä esimerkiksi asuinalueen yhteisöllisyyden lisäämiseen tai ihmisiin tutustumiseen.

Samoin kuin organisoitu vapaaehtoistoiminta, epävirallinen antaminen ja saaminen voidaan nähdä monesta eri viitekehyksestä, jotka ovat kaikki 'tosia' samaan aikaan. Yhdelle avun tai tavarantoimituksen antamisessa tai saamisessa on kyse yhteisöllisyydestä, toiselle tarpeesta, kolmannelle ostopalvelun korvaavasta ilmaisesta vaihtoehdosta, neljännelle ekologisuudesta. Monille kyse on näistä kaikista. Tulkintakehyksestä riippumatta ihmisten keskinäisellä avun ja tavarantoimituksen antamisella ja saamisella on ominaispiirteitä, jotka

tekevät siitä erilaista kuin julkisen sektorin virallisesta tai yksityisen sektorin kaupallisesta avusta (Grönlund & Falk, 2019; Salonen & Grönlund, 2018). Vertaisantamisen/lainaanamisen ja -saamisen epävirallisuus on sekä ilmiön haaste että sen mahdollisuus. Saadun avun tai tavarain laatuun, tarpeen ja resurssin kohtaamiseen sekä toiminnan oikeudenmukaisuuteen liittyvät vaatimukset eivät välttämättä toteudu epävirallisen avun kentällä. Tämän tutkimuksen tuloksissa epävirallisen avun ja tavarain antamisen ja saamisen kenttä näyttää ilmentävän sosiaalisen pääoman kasautumista samoille ihmisille, joilla on myös muuta pääomaa (ks. myös Tanskanen ym., 2020). Samoin sen valtavirta ilmentää nimenomaan sitovaa sosiaalista pääomaa, läheisten ja ystävien keskinäistä toimintaa, ei niinkään ennalta tuntemattomien välistä silloittavaa sosiaalista pääomaa (esim. Putnam, 2000). Tältä osin epävirallinen apu ei esimerkiksi näytä kovin hyvältä vaihtoehdolta korvaamaan oikeusperustaisia ja säänneltyjä palveluja. Johtopäätös ei ole kovin yllättävä pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa, jossa julkiset oikeusperustaiset palvelut on rakennettu nimenomaan siksi, että epäviralliset ja ostopalvelut eivät tuottaneet toimivinta yhteiskuntaa.

Toisaalta vertaisten kesken toteutuvaan epävirallisen avun ja tavarain antamiseen ja saamiseen näyttää liittyvän sellaisia positiivisia kokemuksia esimerkiksi välittämisestä ja yhteisöllisyydestä, joita ei aivan samanlaisina pystytä yhteiskunnan muilla sektoreilla tuottamaan (esim. Grönlund & Falk, 2019). Vertaisapu ja yhteisöllisyys ovat ihmiskunnan 'ensimmäinen sektori', jolla tapahtuvaa toimintaa ei tule suoraan rinnastaa julkisen tai yksityisen sektorin toimintaan tai nähdä yksioikoisesti julkisen tai yksityisen sektorin toiminnan vaihtoehtona. Tässä mielessä epävirallisen avun ja tavarain antamisen, saamisen ja lainaanamisen rinnastaminen suoraan esimerkiksi ostopalveluihin on kyseenalaista. Pahimmillaan niiden rinnastaminen vaihdantaan esimerkiksi verotuksessa vähentää epävirallista apua. Tällainen kehitys olisi yhteiskunnalle todennäköisesti paitsi inhimillisesti myös taloudellisesti haitallista. Ihmisten keskinäinen apu, tuki ja yhteisöllisyys ovat yhteiskunnalle monin tavoin hyödyllistä ja tarpeellista toimintaa. Ne lisäävät merkittävästi yksilöiden – sekä avun antajien että saajien – hyvinvointia, mikä todennäköisesti koituu säästöksi julkisen sektorin palveluissa. Ihmisten keskinäinen verkottuneisuus myös lisää lähiyhteisöjen sekä yhteiskunnallisen tason luottamusta ja toimivuutta (esim. Salomon ym., 2011), joita on pidetty keskeisinä myös taloudelliselle toiminnalle.

Epävirallisen avun toteutumista tulisikin yhteiskunnallisesti tukea omassa ja omanlaisessaan roolissa, jota suomalaiset aiemman tutkimuksen mukaan nimenomaan korostavat (Grönlund, 2019; Grönlund & Falk, 2016; Grönlund & Pessi, 2017). Koska epävirallinen apu kehittyy ja toteutuu suhteessa muihin yhteiskunnan sektoreihin (esim. Salomon ym., 2017), niitä olisi hyödyllistä myös tietoisesti kehittää yhdessä. Miten julkinen valta voisi edistää epävirallista auttamista ilman, että sen omaehtoisuudesta voimansa saavat hyvinvointivaikutukset kärsivät? Yksi tapa tähän olisi julkisen vallan taloudellinen tuki epävirallista apua mahdollistaville alustoille ja palveluille kuten Nappi Naapurille (www.nappinaapuri.fi) sekä yhteistyö ja yhteiskehittäminen näiden toimijoiden kanssa niin, että

julkisten, yksityisten ja epävirallisten palvelujen ja avun yhteensovittaminen helpottuisi. Kolmannen sektorin epävirallista apua kehittävät toimijat toimivat usein projektimuotoisten rahoitusten varassa tai muuten epävarmassa taloustilanteessa, mikä ei mahdollista yhteistyön eikä ylipäättäen minkään toiminnan pitkäjänteisempää kehittämistä. Julkisen vallan tuki voisi myös auttaa epävirallista apua toteutumaan nykyistä tasa-arvoisemmin niin, että avun ja tavaroiden antaminen, saaminen ja lainaaminen olisi helpompaa ja saavutettavampaa eri paikkakunnilla ja erilaisissa elämäntilanteissa. Epävirallisen avun tulisi olla helposti löydettävissä, saatavissa ja yhteen sovitettavissa julkisen (ja yksityisen) sektorin tuottaman avun kanssa. Yhteiskunnan eri sektoreiden roolien ja yhteistyön lähtökohdista ja pelisäännöistä tarvittaisiin joka tapauksessa laajempaa keskustelua eri osapuolten kesken (ks. myös Mäenpää tässä teoksessa).

Tämän artikkelin tulokset maalaavat kokonaiskuvaa suomalaisten vertaisavusta, mutta antavat vain vähän tietoa epävirallisen avun saamista merkityksistä ja siihen liittyvistä kokemuksista ja odotuksista. Näiden kysymysten tarkastelu edellyttää jatkotutkimusta laadullisilla lähestymistavoilla. Myös vertaisavun toteutumista ja toteutumattomuutta sekä suhdetta muiden sektoreiden tuottamiin palveluihin ja hyödykkeisiin on syytä tutkia tarkemmin erityisesti tässä artikkelissa identifioituihin katvealueisiin kuten yhden vanhemman perheisiin sekä vähemmän kouluttautuneisiin ja vähemmän tienaaviin. Edelleen, tämän tutkimuksen aineistoon ei kuulunut yli 70-vuotias väestö, jonka rooli sekä avun ja tavaran antamisessa että vastaanottamisessa on keskeinen. Yli 70-vuotiaiden epävirallisen auttamisen kulttuuria olisi mielekästä tarkastella erillisessä tutkimuksessa.

Kirjallisuus

Clerkin, R. M. & Fotheringham, E. (2017). Exploring the Relationship Between Public Service Motivation and Formal and Informal Volunteering. *Journal of Public and Nonprofit Affairs*, 3(1), 23-39.

Danielsbacka, M., Tanskanen, A., Hämäläinen, H. & Pelkonen, I. (2013). *Sukupolvien vuorovai-
kutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki:
Väestöliitto.

Danielsbacka, M., Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. O. (2020). *Suomalainen auttaminen –
Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Grönlund, H. (2012). *Volunteerism as a mirror of individuals and society: reflections from young
adults in Finland*. Helsingin yliopisto (diss.).

Grönlund, H. (2019). Between Lutheran Legacy and Economy as Religion: The Contested
Roles of Philanthropy in Finland Today. Teoksessa *On the Legacy of Protestant Lutheranism
in Finland: Societal Perspectives*. Sinnemäki, K., Portman, A., Tilli, J. & Nelson, R. H. (toim.).
Helsinki: [Suomalaisen kirjallisuuden seura](#), p. 237–253.

Grönlund, H. & Falk, H. (2019). Does it make a difference? The Effects of Volunteering From the
Viewpoint of Recipients – A Literature Review. *Diaconia. The Journal for the Study of Christian
Social Practice*, 10(1), 7–26.

Grönlund, H. & Falk, H. (2016). Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen. Teoksessa
Saari, J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*, Helsinki: Gaudeamus.

Grönlund, H. & Pessi, A. B. (2017). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusi julkinen rooli?
Kansalaisten odotukset kirkon hyvinvointityölle. *Teologinen Aikakauskirja*, 122(2), 116–133.

Grönlund, H., Seppänen, A. M. & Pessi, A. B. (2017). Vapaaehtoistoiminta töissä: Myötätuntoa,
merkityksellisyyttä ja tulosta. Teoksessa Pessi, A. B., Martela, F. & Paakkanen, M. (toim.)
Myötätunnon mullistava voima. Jyväskylä: PS-kustannus, 204–224.

Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. (2020). Vanhemmat ja lapset. Teoksessa Danielsbacka, M.,
Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. O. (toim.) *Suomalainen auttaminen – Tukiverkostot suurten
ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 107–119.

Julkunen, R. (2006). *Kuka vastaa? – hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu*. Helsinki: Stakes.

Julkunen, R. (2017). *Muuttuvat Hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoita-
vina*. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55748/978-951-39-7146-5.pdf?sequence=1>
Ladattu 9.4.2020.

- Junnilainen, L. (2019). *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta*. Helsingin yliopisto (diss.).
- Laitinen, A. & Pessi, A. B. (2011). Onko auttaminen solidaarista? – Solidaarisuus (Laitinen, A. & Pessi, A. B., toim.) Helsinki: Gaudeamus.
- Laurikainen, H. (2019). *Varautuminen ja kansalaisten kriisinkestävyys. Puhelinhaastattelututkimus omatoimisesta varautumisesta*. Helsinki: SPEK.
- Lee, Y.-J. & Brudnay, J. L. (2012). Participation in formal and informal volunteering: Implications for volunteer recruitment. *Nonprofit Management and Leadership*, 23(2), 159–180.
- Miettinen, A. & Rotkirch, A. (2012). *Perhebarometri 2011. Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla*. Helsinki: Väestöliitto.
- Musick, M. A. & Wilson, J. (2008). *Volunteers: A Social Profile*. Indiana University Press.
- Mäenpää, P., Faehnle, M. & Schulman, H. (2017). Kaupunkiaktivismi, jakamistalous ja neljäs sektori. Julkaisussa Bäcklund, P., Häkli, J. & Schulman, H. (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere University Press, 239–259.
- Paju, P. & Grönlund, H. (2015). Suomalaisen lapsiperheen avun tarve ja avun saaminen: Kyselytutkimuksen tulokset. Teoksessa Grönlund, Henrietta (toim.) *Vapaaehtoistoiminta lapsiperheiden tukena. Perheiden, ammattilaisten ja vapaaehtoisten kokemukset*. Helsinki: Helsinkimissio ry.
- Pelkonen, I., Tanskanen, A. O. & Danielsbacka, M. (2015). Huono-osaiset nuoret aikuiset ja epävirallinen apu. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2015 (7). Helsinki: Väestöliitto.
- Pessi, A. B. & Oravasaari, T. (2011). Suomalaisen altruismin tyypit. Auttamisen kolme muotokuvaa. Teoksessa Pessi, A. B. & Saari, J. (toim.) *Hyvien ihmisten maa: Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 71–90.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone*. New York: Simon and Schuster.
- Rahkonen, J. (2018). Tutkimusraportti. Vapaaehtoistyön tekeminen Suomessa. https://kansalaisareena.fi/wp-content/uploads/2018/05/Vapaaehtoistyö_tutkimusraportti-2018.pdf. Ladattu 7.4.2020.
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W. & Haddock, M. A. (2011). Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, estimates, and a roadmap to the future. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 82(3), 217–252.
- Salamon, L. M., Sokolowski, S. W. & Haddock, M. A. (2017). *Explaining civil society development. A social origins approach*. Johns Hopkins University Press. Baltimore.

Salomäki, H. (2020) *Suomalaisten henkinen kriisinkestävyys. Huolenaiheet ja turvallisuutta tuovat tekijät koronakriisissä*. Raportti 8.4.2020. Kirkon tutkimuskeskus https://evl.fi/documents/1327140/50112189/Raportti_Suomalaistenhenkinenkriisinkest%C3%A4vyys_VerkoSaavutettava.pdf/454e8e5b-33b0-109a-b039-1155b9844d04?t=1588071335739
Ladattu 1.7.2020

Salonen, A. & Grönlund, H. (2018). Vastavuoroisuus ja vapaaehtoinen auttamistoiminta avun vastaanottajan näkökulmasta: Empiirisen tutkimuksen tulkinallisia mahdollisuuksia ja haasteita. *Teologinen Aikakauskirja*, 123(2), 150–163.

Seppälä, T., Grönlund, H. & Munkkila, S. (2020) Katsaus helsinkiläiseen kaupunkiköyhyyteen ja kaupunkiköyhyystudkimukseen. *Tietopuu: Katsauksia ja näkökulmia*, 2/2020, 1.18.

Simonson, J. (2017). Formal and Informal Volunteering Among Older People in Germany – Complement or Competition. *Innovation in Aging*, 1(1), 1396.

Sipola, M. (2019). *Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen suomalaisessa yhteiskunnassa*. Kirkkososiologian maisteritutkielma. Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/303743/Sipola_Merja_maisterintutkielma_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y
ladattu 7.4.2020.

Tanskanen, A. & Danielsbacka, M. (2016). Do Voluntariness and Charity Pay Off? Well-being Benefits of Participating in Voluntary Work and Charity for Older and Younger Adults in Finland. *Research on Ageing and Social Policy*, 4(2), 2–28.

Tanskanen, A. & Danielsbacka, M. (2019). Should the family or the state provide support for the elderly people? Findings from a two-generational Finnish study. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 39(1), 138–155.

Tanskanen, A., Danielsbacka, M. & Hämäläinen, H. (2020). Lopuksi: Mitä olemme oppineet suomalaisesta auttamisesta? Teoksessa Danielsbacka, M., Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. O. (toim.) *Suomalainen auttaminen – Tukiverkostot suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä*. Helsinki: Gaudeamus, 213–227.

Trägårdh, L. (2010) Rethinking the Nordic welfare state through a neo-Hegelian theory of state and civil society. *Journal of Political Ideologies*, 15, 227–239.

Wang, L., Mook, L. & Handy, F. (2017). An Empirical Examination of Formal and Informal Volunteering in Canada. *Voluntas*, 28, 139–161.

Yeung, A. B. (2002). *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta?* Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys Yty ry.

Liite 1. Aineisto ja analyysit

Artikkelissa hyödynnetään Tilastokeskuksen Jakamistalous-aineistoa (N=1343). Kyselyssä kysyttiin sekä avun saamisesta että antamisesta. Avun *saamiseen* liittyvän kysymyksen muotoilu oli: 'Onko kotitaloutesi saanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselta yksityishenkilöltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Avun *antamiseen* liittyvän kysymyksen muotoilu oli: 'Onko kotitaloutesi antanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselle yksityishenkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Lisäksi täsmennettiin molemmissa kysymyksissä, että kotitalouden ulkopuolisilla henkilöillä tarkoitettiin sekä sukulaisia että muita ihmisiä, mutta taloyhtiön talkoot eivät kuulu apuun mukaan. Vastaaajia ohjeistettiin kummassakin kysymyksessä (avun antaminen ja avun saaminen) valitsemaan kaikki sopivat vaihtoehdot seuraavasta listasta:

1. Pihatyöt, esim. nurmenleikkuu tai lumityöt
2. Kotityöt, esim. siivous, ikkunoiden pesu, ruoan laitto
3. Kauppa-asioiden hoitaminen
4. Lastenhoito tai auttaminen koulutehtävissä
5. Lemmikin hoito tai ulkoilutus
6. Korjaus- tai huoltotyöt
7. Erilaisten laitteiden, esim. tietokoneen käyttö
8. Kyydin tai kuljetuksen järjestäminen
9. Jokin muu vaihtoehto -> Mikä muu? _____
10. EI MIKÄÄN EDELLISISTÄ

Kyselyssä kysyttiin myös tavaroiden *saamisesta tai lainaamisesta muilta* sekä tavaroiden *antamisesta ja lainaamisesta muille* kahdessa erillisessä kysymyksessä. Tavaroiden saamista tai lainaamista muilta kartoittavan kysymyksen muotoilu oli: 'Onko kotitaloutesi saanut tai lainannut tavaroita kotitaloutesi ulkopuoliselta yksityishenkilöltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Tavaroiden antamista tai lainaamista muille kartoittavan kysymyksen muotoilu oli: 'Onko kotitaloutesi antanut tai lainannut tavaroita kotitaloutesi ulkopuoliselle yksityishenkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Lisäksi täsmennettiin, että lahjoja (joulu, syntymäpäivä tms.) ei lasketa mukaan. Vastaaajia ohjeistettiin valitsemaan kaikki sopivat vaihtoehdot seuraavasta listasta:

1. Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet yms.
2. Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki yms.
3. Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka yms.
4. Työkalut, rakennustarvikkeet, koneet yms.
5. Auto tai peräkärry
6. Elintarvikkeet
7. Jokin muu vaihtoehto -> Mikä muu? _____
8. EI MIKÄÄN EDELLISISTÄ

Avun ja tavaroiden antamista ja avun ja tavaroiden antamista tarkasteltiin lisäksi suhteessa siihen, *keneltä/kenelle* apua tai tavaroita saatiin ja annettiin, ja *miten usein* apua tai tavaroita saatiin ja annettiin. Näissä kysymyksissä apu ja tavarat oli yhdistetty samoihin kysymyksiin. Avun ja tavaroiden saamisen lähteitä kysyttiin seuraavalla tavalla: 'Keneltä kotitaloutesi sai apua tai sai/lainasi tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Avun ja tavaroiden antamisen kohteita kysyttiin seuraavalla tavalla: 'Kenelle kotitaloutesi antoi apua tai antoi/lainasi tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?' Vastaajia ohjeistettiin kummassakin kysymyksessä valitsemaan kaikki sopivat vaihtoehdot seuraavasta listasta:

1. Sukulainen
2. Perhetuttu tai ystävä
3. Naapuri tai saman taloyhtiön tai pihapiirin asukas
4. Tuntematon henkilö, johon otitte yhteyttä esim. internet/mobiili -sovelluksen tai yhteisöpalvelun kautta
5. Jokin muu vaihtoehto -> Mikä muu? _____

Lisäksi kysyttiin avun tai tavaroiden saamisen useutta seuraavalla tavalla: 'Kuinka usein kotitaloutesi sai mitä tahansa edellä mainittua ilmaista apua tai tavaraa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä?' ja vastaavasti avun tai tavaroiden antamisen useutta seuraavalla tavalla: 'Kuinka usein kotitaloutesi antoi mitä tahansa edellä mainittua ilmaista apua tai tavaraa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä?' Vastausvaihtoehdot kummassakin kysymyksessä olivat:

1. Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
2. Noin kerran kuukaudessa
3. Useita kertoja kuukaudessa
4. Noin kerran viikossa
5. Useita kertoja viikossa
6. Päivittäin

Aineisto analysoitiin hyödyntäen SPSS-ohjelmaa: frekvenssejä, ristiintaulukointeja ja Khiin neliö -testejä. Käytetyt analyysit on esitelty tulosten yhteydessä.

Liite 2. Taulukot ja lisätiedot

Apua saaneet ja ei apua saaneet taustamuuttujittain

Kun tarkastellaan taustamuuttujittain ryhmää, joka ei ole saanut minkäänlaista apua oman kotitalouden ulkopuolisilta yksityishenkilöiltä, tilastollisesti merkitseviä eroja löytyy iän ($\chi^2=31,803^{***}$, $df=3$), kotitalouden rakenteen ($\chi^2=28,253^{***}$, $df=4$), koulutusasteen (χ^2) ja asuinympäristön ($\chi^2= 12,436^*$, $df=4$) osalta (taulukko 1.1). Sen sijaan sukupuoli, tulotaso tai elämäntilanne (työelämästatus) ei ole tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä avun saamiseen.

Taulukko 1.1. Apua saaneet ja ei apua saaneet taustamuuttujittain (tilastollisesti merkitsevät erot) %

	Saanut apua	Ei saanut apua	Yhteensä
Koko aineisto (N=1343)	57	43	100
Kotitalouden rakenne***	Saanut apua	Ei saanut apua	Yhteensä
Asuu yksin (n=299)	54	46	100
Kaksin puolison kanssa (n=489)	50	50	100
Puolison ja lapsen/lasten kanssa (n=424)	67	33	100
(Yksin) lapsen/lasten kanssa (n=54)	63	37	100
Joku muu tilanne (n=74)	54	46	100
Ikä***	Saanut apua	Ei saanut apua	Yhteensä
Alle 25 (n=115)	60	40	100
25-44 (n=525)	66	34	100
45-64 (n=625)	49	51	100
Yli 64 (n=78)	56	44	100
Asuinympäristö*	Saanut apua	Ei saanut apua	Yhteensä
'Suuren kaupungin keskusta' (n=175)	51	49	100
'Suuren kaupungin lähiö/esikaupunki' (n=449)	57	43	100
'Muu kaupunki' (n=306)	58	42	100
'Kylä/taajama maaseudulla' (n=235)	52	48	100
'Haja-asutusalue maaseudulla' (n=172)	67	33	100

Korkein koulutusaste**	Saanut apua	Ei saanut apua	Yhteensä
'Osa perus- tai kansakoulua tai vähemmän' (n=12)	50	50	100
'Peruskoulu, kansakoulu tai keskikoulu' (n=114)	44	56	100
Ylioppilastutkinto (n=144)	57	43	100
'Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto' (n=367)	56	44	100
'Ammatillinen opistoasteen tutkinto' (n=174)	52	48	100
'Ammattikorkeakoulu, alempi korkeakoulututkinto' (n=274)	63	37	100
'Ylempi korkeakoulututkinto' (n=219)	61	39	100
'Lisensiaatti tai tohtorin tutkinto' (n=27)	56	44	100

Ristiintaulukoinneista on poistettu vastaajat, jotka ovat vastanneet muu tai en osaa tai halua sanoa.

Tavaroita saaneet tai lainanneet ja ei saaneet tai lainanneet taustamuuttujittain

Taustamuuttujista tavaroiden saamiseen tai lainaamiseen olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ikä ($\chi^2=45,971^{***}$, $df=3$), kotitalouden rakenne ($\chi^2=22,296^{***}$, $df=4$) ja koulutus ($\chi^2=33,975^{***}$, $df=7$). Nämä tekijät olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä myös avun saamiseen. Tulotaso ja asuinympäristö eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä tavaroiden saamiseen tai lainaamiseen.

Taulukko 1.2. Tavaroita saaneet tai lainanneet ja ei saaneet / lainanneet taustamuuttujittain (tilastollisesti merkitsevät erot) %

	Saanut / lainannut tavaroita	Ei saanut / lainannut	Yhteensä
Koko aineisto (N=1343)	60	40	100
Kotitalouden rakenne***	Saanut / lainannut tavaroita	Ei saanut / lainannut	Yhteensä
Asuu yksin (n=299)	55	45	100
Kaksin puolison kanssa (n=489)	55	45	100
Puolison ja lapsen/lasten kanssa (n=424)	69	31	100
(Yksin) lapsen/lasten kanssa (n=54)	59	41	100
Joku muu tilanne (n=74)	61	39	100

Ikä***	Saanut / lainannut tavaroita	Ei saanut / lainannut	Yhteensä
Alle 25 (n=115)	61	39	100
25-44 (n=525)	71	29	100
45-64 (n=625)	51	49	100
Yli 64 (n=78)	56	44	100
Korkein koulutusaste**	Saanut / lainannut tavaroita	Ei saanut / lainannut	Yhteensä
'Osa perus- tai kansakoulua tai vähemmän' (n=12)	50	50	100
'Peruskoulu, kansakoulu tai keskikoulu' (n=114)	45	55	100
Ylioppilastutkinto (n=144)	60	40	100
'Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto' (n=367)	56	44	100
'Ammatillinen opistoasteen tutkinto' (n=174)	53	47	100
'Ammattikorkeakoulu, alempi korkeakoulutut- kinto' (n=274)	71	29	100
'Ylempi korkeakoulututkinto' (n=219)	65	35	100
'Lisensiaatti tai tohtorin tutkinto' (n=27)	63	37	100

Ristiintaulukoinneista on poistettu vastaajat, jotka ovat vastanneet muu tai en osaa tai halua sanoa.

Apua antaneet ja ei antaneet taustamuuttujittain

Taustamuuttujista kotitalouden rakenne ($\chi^2=16,303^{**}$, $df=4$), tulotaso ($\chi^2=9,548^*$, $df=4$) ja koulutus ($\chi^2=25,951^{**}$, $df=7$) olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä avun antamiseen (taulukko 1.3). Sen sijaan ikä, sukupuoli, asuinympäristö tai vastaajan tilanne (työelämästatus) eivät olleet yhteydessä siihen, onko apua antanut vai ei.

Taulukko 1.3 Apua antaneet ja ei antaneet taustamuuttujittain (tilastollisesti merkitsevät erot) %

	Antanut apua	Ei antanut apua	Yhteensä
Koko aineisto (N=1343)	79	21	100
Kotitalouden rakenne***	Antanut apua	Ei antanut apua apua	Yhteensä
Asuu yksin (n=299)	74	26	100
Kaksin puolison kanssa (n=489)	77	23	100
Puolison ja lapsen/lasten kanssa (n=424)	84	16	100
(Yksin) lapsen/lasten kanssa (n=54)	87	13	100
Joku muu tilanne (n=74)	75	24	100
Tulotaso* (netto/kk)	Antanut apua	Ei antanut apua apua	Yhteensä
Alle 1500 (n=173)	75	25	100
1500 - 2299 (n=238)	78	22	100
2300 - 3299 (n=298)	75	25	100
3300 - 4499 (n=299)	81	19	100
Vähintään 4500 (n=295)	84	16	100
Korkein koulutusaste***	Antanut apua	Ei antanut apua apua	Yhteensä
'Osa perus- tai kansakoulua tai vähemmän'	58	42	100
'Peruskoulu, kansakoulu tai keskikoulu'	65	35	100
Ylioppilastutkinto	83	17	100
'Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto'	76	24	100
'Ammatillinen opistoasteen tutkinto'	79	21	100
'Ammattikorkeakoulu, alempi korkeakoulututkinto'	85	15	100
'Ylempi korkeakoulututkinto'	81	19	100
'Lisensiaatti tai tohtorin tutkinto'	82	18	100

Ristiintaulukoinneista on poistettu vastaajat, jotka ovat vastanneet muu tai en osaa tai halua sanoa.

Tavaroita antaneet tai lainanneet ja ei antaneet tai lainanneet taustamuuttujittain

Taustamuuttujista kotitalouden rakenne ($\chi^2=42,097^{***}$, $df=4$), koulutus ($\chi^2=32,215^{***}$, $df=7$) ja tulotaso ($\chi^2=17,284^{**}$, $df=4$) olivat yhteydessä tavaroiden antamiseen tai lainaamiseen muille. Sen sijaan ikä, sukupuoli, asuin ympäristö tai vastaajan tilanne (työ-elämästatus) eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä tavaroiden antamiseen tai lainaamiseen.

Taulukko 1.4 Tavaroita antaneet tai lainanneet ja ei antaneet / lainanneet taustamuuttujittain (tilastollisesti merkitsevät erot) %

	Antanut / lainannut tavaroita	Ei antanut / lainannut	Yhteensä
Koko aineisto (N=1343)	60	40	100
Kotitalouden rakenne***	Antanut / lainannut tavaroita	Ei antanut / lainannut	Yhteensä
Asuu yksin (n=299)	57	43	100
Kaksin puolison kanssa (n=489)	68	32	100
Puolison ja lapsen/lasten kanssa (n=424)	77	23	100
(Yksin) lapsen/lasten kanssa (n=54)	80	20	100
Joku muu tilanne (n=74)	57	43	100
Tulotaso* (netto/kk)	Antanut / lainannut tavaroita	Ei antanut / lainannut	Yhteensä
Alle 1500 (n=173)	58	42	100
1500 – 2299 (n=238)	63	37	100
2300 – 3299 (n=298)	70	30	100
3300 – 4499 (n=299)	75	25	100
Vähintään 4500 (n=295)	71	29	100

Korkein koulutusaste***	Antanut / lainannut tavaroita	Ei antanut / lainannut	Yhteensä
'Osa perus- tai kansakoulua tai vähemmän'	67	33	100
'Peruskoulu, kansakoulu tai keskikoulu'	52	48	100
Ylioppilastutkinto	66	34	100
'Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto'	65	35	100
'Ammatillinen opistoasteen tutkinto'	66	34	100
'Ammattikorkeakoulu, alempi korkeakoulututkinto'	76	24	100
'Ylempi korkeakoulututkinto'	76	24	100
'Lisensiaatti tai tohtorin tutkinto'	82	28	100

Ristiintaulukoinneista on poistettu vastaajat, jotka ovat vastanneet muu tai en osaa tai halua sanoa.

Jakamisen sosiaalisuus kiertotaloudessa

Petteri Repo¹ ja Juri Mykkänen²

Jakamisesta on tullut kiinnostava kuluttajakäytäntö niin uuden liiketoiminnan kehittämisen kuin kulutuksen paremman kestävyuden saavuttamisen näkökulmasta. Jakaminen voi kieltämättä lisätä kuluttajan tuotteista ja palveluista saamaa arvoa ja mahdollistaa kulutusresurssien tehokkaamman käytön. On kuitenkin edelleen avointa, mitä jakamiseksi katsotaan kuuluvan ja mitä kuluttajat sillä pyrkivät saavuttamaan. Tässä luvussa tarkastelemme jakamista kuluttajalähtöisesti ja mallinamme sen aiheita kiertotaloutta käsitelleen kuluttajakyselyn avovastauksista.

Johdanto

Jakamisen merkitys taloudelle on suurempi kuin jakamisen varaan rakentuvasta liiketoiminnasta voisi päätellä. Onkin paradoksaalista, että selkeästi hyperkapitalistiset yritykset, kuten liikenteessä toimiva Uber ja majoitusalan AirBnB, nähdään jakamistalouden edelläkävijöinä. Se jakaminen, johon kuluttajat omassa elämässään osallistuvat, perustuu nimittäin enemmän heidän omiin toiveisiinsa ja haluihinsa kuin yritysten palveluntarjontaan (Belk, Eckhardt & Bardhi, 2019). Siitä huolimatta, että jakamisesta on tullut dominoiva palvelu-logiikka monilla markkinoilla (Vargo & Lusch, 2004) ja että tietoverkot ovat entisestään kiihdyttäneet tätä kehitystä (Hamari, Sjöklint & Ukkonen, 2016; Lessig, 2008), jakamiseen kuuluu edelleen lähtemättömästi ajatus ihmisten välisestä toiminnasta (ks. Layton, 2019). Tällainen ihmisten välinen jakaminen paitsi mahdollistaa yksilöille rikkaamman kulutuksen myös tarjoaa mahdollisuuden nykyistä kestävämmälle kulutukselle. Esimerkiksi kiertotalouden piirissä jakaminen nähdään yhtenä tapana tehostaa kulutuksen materiaali-virtoja (Ellen MacArthur Foundation, 2019; Repo ym., 2018; Geissdoerfer, 2017).

Jakamistalous on paradoksaalinen käsite (Belk ym., 2019). Yhtäältä jakamiseksi käsitetään toiminta, jossa jaetaan jotain läheisten kanssa, mutta toisaalta taloudessa toimitaan muiden kanssa. Kuluttajatutkimuksessa jakamista onkin tarkasteltu kuluttajan tuottaman vastikkeellisen koordinoinnin ja jakelun, saatavuuden ja tuottajuuden kautta (Belk, 2014; Bardhi

1 Petteri Repo, KTT, dosentti, Tutkimusjohtaja, Helsingin yliopisto, Kuluttajatutkimuskeskus, petteri.repo@helsinki.fi

2 Juri Mykkänen, VTT, dosentti, varadekaani, Helsingin yliopisto, juri.mykkanen@helsinki.fi

& Eckhardt, 2012; Ritzer & Jurgenson, 2010). Nämä kuvastavat reaktiota omistamisen merkityksen vähenemiseen, tuotannon ja kulutuksen rajan hämärtymiseen ja digitaalisen ympäristön kehittymiseen. Jakamisesta on tullut termi, joka ylimalkaisesti kokoaa tällaisen kehityksen trendejä kuitenkin kiinnittymättä erityisesti kuluttajien jakamiskokemuksiin.

Tässä luvussa hahmotetaan jakamista kuluttajälähtöisesti ja tarkastellaan kuluttajien kokemuksia hyvästä jakamisesta kiertotalouden taustaa vasten. Kiertotaloudessa on keskeistä nähdä talous syklisenä eli kiertokulkuisena; taloudellinen toiminta tuottaa jätteen sijaan uutta materiaalia uudelleen käytettäväksi. Jakaminen liittyy tässä ajattelussa kulutustuotteiden tekniseen kiertoon ja rinnastuu ylläpitoon, uudelleenkäyttöön, kunnostamiseen ja kierrätykseen (Ellen MacArthur Foundation, 2019). Jakaminen osaltaan myös tehostaa kulutustuotteiden käyttöä ennen niiden kierrätystä.

Tarkastelemme kuluttajien kokemuksia onnistuneista jakamistapauksista, jotka keräsimme laajassa kuluttajakyselyssä, joka toteutettiin kiertotalouteen keskittyvässä CloseLoop-hankkeessa (CloseLoop, 2020). Analysoimme avoimeen kysymykseen saamiamme vastauksia, ja lähestymistapamme eroaa siten merkittävästi tämän teoksen muista analyysistä, joissa tarkastellaan ennakkoon muotoiltuihin vaihtoehtoihin annettuja vastauksia. Meidän aineistossamme kuluttajilla on ollut mahdollisuus vastata vapaamuotoisesti ja itsensä valitsemista näkökulmista. Aihemallinnuksen menetelmällä (Blei, Ng & Jordan, 2003) löysimme näistä avovastauksista kuusi erilaista tapaa kertoa onnistuneesta jakamisesta. Tuloksemme kertovat siitä, että kuluttajat kuvaavat jakamisen sosiaalisena toimintana, jolla ratkaistaan kulutuksen ongelmia ja vuorovaikutetaan muiden kanssa. Esimerkiksi aiemmin mainitut Uber ja AirBnB saavat vain vähän mainintoja vastauksissa.

Onnistuneiden jakamiskokemusten tunnistaminen

Kyselyyn vastasi yhteensä 1 555 kuluttajaa, jotka edustavat Manner-Suomen aikuisväestöä sukupuolen, iän ja koulutuksen mukaan. Kyselyn teknisestä toteutuksesta vastasi Taloustutkimus Oy. Tässä tutkimuksessa tarkastelemme vastauksia, jotka saatiin yhteen avoimeen kysymykseen: Kerro omin sanoin kokemus onnistuneesta tuotteen tai palvelun jakamisesta. Kysymys muotoiltiin siten, että siihen olisi helppo vastata ja vastaajat voisivat itse arvioida, mitä pitävät sekä jakamisena että onnistumisena.

Avoimen kysymyksen vahvuuksiin kuuluu, että vastaajaa ei ohjata valitsemaan valmiiden vastausvaihtoehtojen välillä, vaan hän saa itse valita miten vastaa. Haastateltavilla oli hyvät edellytykset vastata kysymykseen, koska jakaminen on perustavanlaatuisia inhimillistä toimintaa ja kiertotalous taas vastaajille ennestään kohtalaisen tuttu ja kyselyssä esitelty aihepiiri. Kysymys osoitettiin vain niille vastaajille, jotka olivat aiemmin ilmoittaneet jakaneensa tuotteita tai palveluja. Vaikka tämä rajaus johti vastausmäärien laskuun (n = 512), sillä voitiin varmistaa, että kuluttajat vastasivat kysymykseen nimenomaan kiertotalouden näkökulmasta.

Avoimeen kysymykseen saatuja vastauksia analysoitiin aihemallinnusmenetelmää käyttäen. Aihemallinnus on laskennallinen menetelmä, joka soveltuu luonnollisten kielten analysointiin ja tekstien sisältämien latenttien merkitysten aineistolähtöiseen tunnistamiseen (Blei ym., 2003; Nelimarkka, 2019). Menetelmä tunnistaa yhdessä esiintyviä sanoja, jotka yhdessä muodostavat aiheita. Analyysissä käytimme Mallet-työkalua (McCallum, 2002), jolla sovelsimme Latent Dirichlet Allocation -aihemallinnusmenetelmää (LDA). Koska meitä kiinnosti vastausten sisältö eikä kielellinen ilmaisu tai morfologinen variaatio, perusmuotoistimme vastauksissa esiintyvät sanat analyysiä varten LAS-työkalulla (Mäkelä, 2016). Samasta syystä myös poistimme vastauksista yleissanoja ja kapitalisointeja. Näitä aineiston käsittelyprosesseja pidetään suositeltavina, kun analysoidaan suomenkielisiä tekstejä (Nelimarkka, 2019).

Aineistossa tunnistettavien aiheiden lukumäärän määrittely on tulosten kannalta keskeistä. Varsinaista 'oikeaa' aiheiden lukumäärää ei ole, vaikka tilastollisia mittareita voi käyttää hyväksi. Pieni tarkasteltavien aiheiden lukumäärä tuottaa yleisluontoista näkemystä, kun taas suuri lukumäärä tuottaa yksityiskohtaista analyysiä, joka tosin voi olla vaikeasti tulkittavissa. Olemme valinnassamme toteuttaneet yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa yleistä tapaa valita tarkasteltavien aiheiden lukumäärän niin, että tulokset olisivat mahdollisimman selkeitä. Valitsimme tarkastelumme kuusi aihetta, jotka sopivat tutkimusasetelmaamme. Ne kuvastavat useita jakamisen ulottuvuuksia ja toisaalta ottavat huomioon aineiston ominaispiirteistä erityisesti sen, että vastaukset yleensä olivat kohtalaisen lyhyitä, lauseen tai parin mittaisia.

Kuusi jakamisen aihetta kiertotaloudessa

Tiivistetysti voidaan sanoa, että analyysin tuloksena syntynyt kuva kuluttajien jakamiskokemuksista vaikuttaa arkiselta ja pienimuotoiselta, varsinaisen liiketoiminnan katvealueelle sijoittuvalta toiminnalta. Jakaminen on vahvasti kiinnittynyt lähipiiriin ja siinä korostuu jakamisen sosiaalinen aspekti. Jakamisella on kuluttajille selvää taloudellista merkitystä, mutta taloudellisuus perustuu pikemminkin praktiseen järjelyyn ja yhteisöllisiin arvoihin kuin laskelmoivaan ansaintalogiikkaan.

Mallinnuksessa saatiin tulokseksi seuraavat kuusi aihetta: 'auton tarve', 'perhepiiri ja kierätyks', 'ylläpito', 'toinen paikka', 'harrastusrinki', yhteisten asioiden järjestäminen'. Kaikki kuusi aihetta kuvaavat yleisiä kuluttajakäytäntöjä, mutta ovat kuitenkin selvästi erotettavissa toisistaan. Aiheiden nimeäminen perustui niiden tärkeimpiin avainsanoihin (taulukko 1) ja mallinnusanalytiikkaan, joka kertoo näiden avainsanojen eksklusiivisuuden aiheissaan. Dirichlet-parametri ilmaisee kyseisen aiheen painon tekstiaineistossa ja osoittaa, että kiertotalouden alueella kuluttajat yhdistävät onnistuneen jakamiskokemuksen useimmiten auton tarpeeseen (Dirichlet-parametri 49,56). Muut viisi aihetta ovat painoltaan selkeästi pienempiä (Dirichlet-parametrit 3,94–5,08). Analyysissä hyödynsimme myös ristiintaulukointituloksia aiheiden ja sukupuoli- ja ikäryhmien mukaan (χ^2 testi, $p < 0,01$, liite 1).

Taulukko 1. Jakamisen aiheet, Dirichlet-parametrit ja avainsanat

Aihe	Dirichlet parametri	Avainsanat
Auton tarve	49,56	tarvita, auto, saada, käyttää, ostaa, käyttö, naapuri, toimia, lainata, yhteinen, tuote, hyvä, jakaa, esim, kone, hankkia, työkalu, laite, tavara, voida
Perhepiiri ja kierrätys	5,08	iso, tytär, haluta, huono, kierrätyskeskus, vastata, sisarus, liittyä, erilainen, pakettiauto, liikkua, hoito, tila, sukulainen, sisko, kallis, nämä, käytetty, vastuu, tavara
Ylläpito	4,33	palauttaa, käyttöikä, airbnb, säilyttää, ostaminen, jyrsin, pyörä, korjaus, tietokone, loppu, säästö, vaiva, jakaa, leikata, kuljetus, tavata, keittiö, traktori, palaute, korjaaja
Toinen paikka	4,32	tuoda, paikkakunta, vastaava, jokapäiväinen, kyllä, enää, ryhmä, mikä, kämppis, kodinkone, vähäinen, pesuri, vuorotella, bensakulu, yhteisöllinen, kesä, remontointi, ylimääräinen, elämä, leikkuri
Harrastusrinki	4,11	lehti, yhdistys, ompelukone, naapurusto, enemmän, vaatia, pumppu, mahdollistaa, kaupunki, kanssakäyminen, harrastus, materiaali, kulu, spr, melonta, porakone, mies, vuorotella, tarpeellinen, varata
Yhteisten aidojen järjestäminen	3,94	talvi, kysyä, huolto, sopia, saada, hyvä, välillä, yhteistyö, kera, miettiä, ilmaiseksi, kylätalkkari, torifi, myynti, sohva, hakea, sosiaalisuus, jäsen, näin, ehtiä

‘Auton tarve’ kiinnittyy aiheena niin autoon kuin sen yhteiskäyttöön. Auto onkin kallis hankinta, eikä auton käytön tarve ole kaikilla säännöllistä. Auton yhteiskäytön edut, kuten kustannussäästöt, tunnetaan, mutta niiden lisäksi tunnustetaan tarve sopimistaidoille ja -halukkuudelle. Auton jakamiseen lasketaan lainaamisen lisäksi myös sen vuokraaminen, mutta kyydin saamista ei lasketa jakamiseksi. Auton tarve jakautuu tasaisesti iän ja sukupuolen mukaisesti, mikä osoittaa, että aihe on luonteeltaan yleinen.

- Auto, koska en tarvitse autoa kuin harvoin talvella. (Nainen, 59)
- Auton yhteisomistus jakoi kuluja. Auto oli käytettävissä vaikka tarvetta ja ajokilometrejä oli vähän. (N35)
- Auton yhteiskäytöstä vain positiivisia kokemuksia. Halpaa, helppoa ja kätevää, mutta ennen kaikkea joustavaa! (Mies, 31)
- Auton yhteiskäyttö toimii hyvin, jos varauskalenteri saadaan toimimaan. (M36)
- En tarvitse autoa kuin joskus, niin sen pystyn vuokraamaan tai lainaamaan. (M57)

‘Perhepiiri ja kierrätys’ käsittää perhepiiriin yhteisiä ponnisteluja, kun suurempia kierrätettäviä tavaroita kuljetetaan määränpäähänsä. Järjestelyjä tarvitaan niin ihmisten kuin kuljetusvälineiden yhteen saattamisessa, minkä lisäksi tarvitaan tietoa kierrätysjärjestelmistä. Tämä aihe kiinnostaa jakamisen merkeissä etenkin vanhempia ja nuorempia naisia (59–79 v.

ja 18–37 v.) Voi olla, että vanhemmilla on aikaresursseja ja suunnittelutaitoja, kun taas nuoremmilla on arvoja ja mieltymyksiä, jotka sekoittuvat hyvin, mutta tämä vaatisi lisätutkimusta.

- Huonekalujen kierrätys ystävä-/perhepiirissä on ollut kätevää ja edullista kaikille osallisille. (M44)
- Molempien talouksien jätettä yhdellä kyydillä kierrätyskeskukseen. (N32)
- Kierrätyskeskuksen henkilökunta tuli hakemaan vanhan ison ja painavan kuvaputki-televisioni pois kotoani pyydettyä. (N29)
- Tarpeettomien tavaroiden vieni kierrätyskeskukseen. (N60)

‘Ylläpito’ muodostaa oman aiheensa jakamisessa ja koskee korjauksia ja muuta ylläpitoa. Aihe osoittaa, että tavaroiden jakamista on tuettava pitämällä tavarat hyvässä kunnossa ja huolehtimalla palautuksista. Yhteinen ylläpito on myös lisäperuste jakamiselle kierto-taloudessa. Etenkin keski-ikäiset (38–58 v.) ja nuoremmat miehet (18–37 v.) käsittelevät ylläpitoa ilmoittaessaan onnistuneesta jakamisesta.

- Ostettiin naapurin kanssa puoliksi käytetty päältä ajettava ruohonleikkuri. Puoliksi, koska leikkurilla ei jokapäiväistä käyttöä ole. Käytettynä, koska osaamme korjata ja huoltaa sen itse. (M46)
- Mikä tahansa korjaus, joka pidentää laitteen/tuotteen käyttöikä. (M55)
- Veljen perhe käytti astianpesukonetta vuosia, kunnes se hajosi. Saimme koneen heiltä, mieheni korjasi sen (mm. vuotavat pumpun letkut) ja se on toiminut meillä moitteetta lähes 10 vuotta. (N58)
- Palvelujen jakamisessa onnistunein tekijä on talkootyö esim. naapurien kesken. Tehdään polttopuusavotaa, siivotaan pihoja ja ollaan apuna heikkokuntoisille kotisii-vouksessa, ym. (N74)

‘Toinen paikka’ kuvastaa majoittumista ja asumista muualla kuin kotona. Suomessa monilla on mökkejä ja kakkoskoteja tai he käyvät säännöllisesti synnyinseuduillaan. Näiden rakennusten mukavuustaso lähestyy ykköskodin tasoa, ja jakamisen kautta voidaan lisätä asumisen mukavuutta ja toimivuutta sekä kiinnittyä paikalliseen yhteisöön. Samanlainen perustelu koskee yliopistokaupunkeihin muuttavia opiskelijoita. Etenkin keski-ikäiset miehet (38–58 v.) käsittelevät toista paikkaa jakamiskokemuksissaan.

- 8–10 ihmistä jakaa saman kesämökin ja käyttää sitä yhdessä tai sopimuksen mukaan erikseen. (M55)
- Asuntoauton tai mökin vuokraus. Näin saa omia kuluja peittoon. (N45)
- Omistan asunnon toisella paikkakunnalla. Muutamiaakin yli vuodenkin jaksoja olen onnistunut sopimaan järjestelyn, jossa toinen asuu asunnossa viikot ja minä viikonloput ja hankintoja on tehty osittain jakaen, vaikka emme edes tunteneet. (N53)
- Soluasunto opiskeluaikana, oli kivaa. (N62)

'Harrastusrinki' on jakamisen konteksti varsinkin keski-ikäisille naisille (38–58 v.) ja vanhemmille miehille (59–79 v.). Välineiden yhteiskäyttö ja yhdessä tekeminen ovat kuluttajakäytäntöjä, jotka kiinnostavat niitä, joilla on siihen aikaa ja vaadittavat taidot.

- Lasten ollessa pieniä/kasvavia - jääkiekkoharrastuksen myötä pienet/kalliit varusteet sai helposti kaupaksi seuraavalle harrastajalle. (N54)
- Kimppakyydit harrastukseen, jossa jokainen vuorollaan kyyditsee koko porukan. (M44)
- Meillä on onnistunut ompelukoneen ja luistinten yhteiskäyttöomistus: kolme omistajaa, kukaan ei käytä, ellei ole aivan pakko :) (N45)
- Korjaan ilmaiseksi toisten tietokoneita. (M74)

'Yhteisten asioiden järjestäminen' liittyy jakamisen sosiaalisuuteen ja vastuullisuuteen. Sopiminen on tärkeä osa jakamista, minkä lisäksi siihen liitetään vastuita toisista ja heidän tekemisistään. Sopimisen merkitys korostuu hieman vanhemmilla miehillä (59–79 v.), mutta jakaantuu muuten tasaisesti sukupuolten ja ikäryhmien välillä.

- Ainoa mikä täällä maaseudulla on onnistunut, on pelikonsolin ostaminen puoliksi parhaan kaverini kanssa ja sen pitäminen vuoroviikoin vielä silloin kun hänellä oli aikaa pelata. (M36)
- Hoidettiin naapurin kanssa toistemme tomaattiviljelmiä kesäloman aikana. (N62)
- Tarvitsin metsätöihin kalustoa ja puhuin asiasta kyläyhdistyksen kokouksessa. Saman tien sain naapurilta traktorin lainaan ja toiselta naapurilta sopivan juontokouran. Positiivista oli helppous ja naapurien apu. (M63)
- ”Diakoninen vastuu” leipäjonoista omassa sosiaalisessa verkostossani. Kaveria ei jätetä; annetaan sille likiläheiselle jotakin, mitä hän haluaa. (N59)

Vaikka tunnistetut aiheet kattavat laajan kirjon jakamismahdollisuuksia yleensä sekä yksityiskohtaisia esimerkkejä työkaluista ja laitteista, kolme keskeistä kulutusaihetta ei nouse esiin jakamisessa: koti, ruoka ja vaatteet. Kaikki kolme ovat kulutusluonteeltaan henkilökohtaisia ja erottelevia, mikä saattaa selittää sen, että niitä ei nosteta esimerkeiksi, kun arvioidaan onnistunutta jakamista (ks. Schor ym. 2016).

Yhteenveto ja pohdinta

Kuluttajien suhdetta jakamistalouteen on pidetty jännitteisenä, koska jakaminen yleensä tapahtuu läheisten välillä ja taloudessa toimitaan usein myös kaukaisten kanssa (Belk ym., 2019; Layton, 2019). Sama jännite heijastuu myös kuluttajien suhteessa jakamiseen kiertotaloudessa. Sosiaaliset ulottuvuudet erityisesti läheisten kanssa nousivat esiin, kun mallinsimme kuluttajakyselyn avovastauksia: 'auton tarve', 'perhepiiri ja kierrätys', 'ylläpito', 'toinen paikka', 'harrastusrinki', 'yhteisten asioiden järjestäminen'.

Auto edustaa keskeistä kulutuksen jakamismahdollisuutta ja kestävyysshaastetta. Laajemmin katsottuna auton tarve kiinnittyy muihin liikkumistapojen puutteisiin ja jakamisen yhteydessä näyttäytyy omintakeisena joukkoliikenteenä, jossa autoa kuljetetaan kuluttajalta toisen käytettäväksi. Jakamisen käsite kattaa auton kohdalla myös kaupallisen vuokraamisen, mikä osoittaa joustavuutta jakamistalouden väitetyin jännitteen käytännöllisessä kohtaamisessa.

Muut jakamisen aiheet käsittelevät sosiaalisia järjestelyjä läheisiksi koettujen kanssa, mikä kiinnittää jakamisen pikemminkin kuluttajien moraalitalouksiin (Silverstone ym., 1992; Belk ym., 2019) kuin jakamistalouteen ja varsinkaan nk. alustatalouteen. Jakamisessa korostuu sosiaalisesti merkityksellinen toiminta, eikä sitä voi sellaisenaan tarkastella teknistaloudellisena liiketoiminta- tai kestävyysratkaisuna.

Kuluttajien jakamiskäytännöt kiinnittyvät hyvin kiertotalouden keskeisiin kuluttajatoimintoihin: kulutustuotteiden kiertoon, ylläpitoon, uudelleenkäyttöön, kunnostamiseen ja kierrätykseen (Ellen MacArthur Foundation, 2019). Jakaminen kannattaisi kiertotaloudessa siten nähdä pikemminkin keinona toteuttaa kiertotaloutta kuin itsenäisenä kiertotaloustoimena. Tämän näkökulman mukaisesti jakaminen on osa kuluttajien elämäntapaa.

Vaikka tunnistetut aiheet kattavat laajasti kuluttamisen osa-alueita ja tarjoavat yksityiskohtaisia esimerkkejä jakamisesta, kolme keskeistä ja kestävyysvaikutuksiltaan suurta kulutuksen kohdetta, koti, ruoka ja vaatteet, eivät nouse esiin tuloksissa. Koti, ruoka ja vaatteet ovat kaikki keskeisiä kulutuksen kohteita, joilla on merkittävät ympäristövaikutukset. Kaikkia kolmea voi jakaa mielekkäällä tavalla, ja niille on kehitetty jakamistalouttakin. Arvelemme, että koska ne koetaan luonteeltaan henkilökohtaisiksi ja sosiaalisesti erotteleviksi, niitä ei käsitellä esimerkkeinä onnistuneesta jakamisesta kiertotaloudessa (ks. Schor ym., 2016).

Kulutuksen jakamiseen ja jakamistalouteen liittyvät jännitteet nousevat esiin myös kiertotalouden alalla. Jakamiseen liittyville sosiaalisille ulottuvuuksille on vaikeaa löytää vastaavuuksia jakamisen varaan kehitetyssä palvelutuotannossa. Monet suuret jakamistalouden toimijat, kuten Uber ja AirBnB, ovatkin rakentaneet toimintansa alustatalouden rakenteiden mukaisiksi sen sijaan, että olisivat pitäytyneet läheisten kuluttajien välisissä suhteissa (ks. Layton, 2019). Kuitenkin juuri sosiaalisten ulottuvuuksien ja toiminnallisuuksien kuluttajalähtöisessä huomioimisessa saattaa piillä parempia ratkaisuja kestäväälle taloudelle, liiketoiminnalle ja julkisten palvelujen tarjonnalle. Joka tapauksessa ne kannattaa ottaa huomioon jo siksi, että ne liittyvät kuluttajakäytännön muotoutumiseen.

Viitteet

Bardhi, F. & Eckhardt, G. M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881-898.

Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595-1600.

Belk, R., Eckhardt, G. M. & Bardhi, F. (2019). Introduction to the Handbook of the Sharing Economy: The paradox of the sharing economy. In Belk, R., Eckhardt, G. M., & Bardhi, F. (Eds.) *Handbook of the Sharing Economy*. Cheltenham, Edward Elgar, pp. 1-8.

Blei, D. M., Ng, A. Y. & Jordan, M. I. (2003). Latent Dirichlet Allocation. *Journal of Machine Learning research*, 3(Jan), 993-1022.

CloseLoop (2020) Korkean jalostusarvon materiaalit suljetussa raaka-ainekierrossa. Ladattu 10.6.2020 osoitteessa www.closeloop.fi.

Ellen MacArthur Foundation (2019). Completing the picture: How the circular economy tackles climate change. Ladattu 10.6.2020 osoitteessa https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/Completing_The_Picture_How_The_Circular_Economy-_Tackles_Climate_Change_V3_26_September.pdf

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy – A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757-768.

Hamari, J., Sjöklint, M. & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 67(9), 2047-2059.

Layton, R. (2019). Marketing Systems - Looking Backward, Sizing Up and Thinking Ahead. *Journal of Macromarketing*, 39(2), 208-224.

Lessig, L. (2008). *Remix: Making art and commerce thrive in the hybrid economy*. Bloomsbury Academic, London.

McCallum, A. K. (2002). MALLETT: A machine learning for language toolkit. Ladattu 10.6.2020 osoitteessa <http://mallet.cs.umass.edu>.

Mäkelä, E. (2016). LAS: An integrated language analysis tool for multiple languages. *Journal of Open Source Software*, 1(6), 35.

Nelimarkka, M. (2019). Aihemallinnus sekä muut ohjaamattomat koneoppimismenetelmät yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa: kriittisiä havaintoja. *Politiikka*, 61(1), 6-33.

Repo, P., Anttonen, M., Mykkänen, J. & Lammi, M. (2018). Lack of congruence between European citizen perspectives and policies on circular economy. *European Journal of Sustainable Development*, 7(1), 249-249.

Repo, P. & Timonen, P. (2019). Collaborative Consumption as a Source of Market Disruption. *Management Studies*, 7(1), 33-41.

Ritzer, G. & Jurgenson, N. (2010). Production, consumption, prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital 'prosumer'. *Journal of Consumer Culture*, 10(1), 13-36.

Schor, J. B., Fitzmaurice, C., Carfagna, L. B., Attwood-Charles, W. & Poteat, E. D. (2016). Paradoxes of openness and distinction in the sharing economy. *Poetics*, 54, 66-81.

Silverstone, R., Hirsch, E. & Morley, D. (1992). Information and communication technologies and the moral economy of the household. In Hirsch, E. & Silverstone, R. (eds.) *Consuming technologies* (pp. 15-31). Routledge, London

Vargo, S. L. & Lusch, R. F. (2004). Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of Marketing*, 68(1), 1-17.

Liite 1.

Taulukko 2. Aiheiden jakauma sukupuoli- ja ikäryhmien mukaan (χ^2 -testi, $p < 0,01$).

Aihe	Auton tarve	Perhepiiri ja kierrätys	Ylläpito	Toinen paikka	Harrastusrinki	Yhteisten asioiden järjestäminen
	%					
Miehet 18-37	71,0	6,2	9,1	5,3	4,0	4,4
Naiset 18-37	69,4	10,9	6,4	6,3	3,4	3,6
Miehet 38-58	65,8	4,6	10,9	10,4	4,1	4,2
Naiset 38-58	68,6	4,4	3,1	4,0	14,0	5,9
Miehet 59-79	67,7	5,6	4,9	4,8	9,3	7,7
Naiset 59-79	68,6	13,8	5,5	3,8	5,2	2,9

Kansalaislähtöinen jakamistalous

Kirjoittanut: Pasi Mäenpää

Tässä artikkelissa tarkastellaan kansalaislähtöisten jakamistalouspalvelujen kysyntää ja tarjontaa. Kuinka laajaa se Suomessa on, ketkä sen palveluja käyttävät ja mihin tarkoituksiin? Onko Suomessa kehkeytymässä tätä joskus ”aidoksi jakamistaloudeksi” (esim. Belk, 2014) kutsuttua jakamistalouden kenttää? Mitä aloja, alueita ja väestöryhmiä se koskee? Miten sen kulutus-, toimeentulo- ja siten hyvinvointitarjoumaa tulisi arvioida suhteessa liiketoiminnan ja BKT:n piiriin kuuluvaan ”viralliseen” talouteen?

Artikkelissa pyritään nostamaan tietoisuutta näistä vaihtoehtoisiksi kutsutuista talousmuodoista. Pääaineistona käytetään Tilastokeskuksen kyselyä ja muina aineistoina Kaupunkiaktivismi metropolin voimavarana -hankkeessa (Kaupunkiaktivismi.fi; Mäenpää & Faehnle, 2021) kerättyä aineistoa sekä toimijoille tehtyjä sähköpostitiedusteluja.

Mitä on kansalaislähtöinen jakamistalous?

Kansalaislähtöisellä jakamistaloudella tarkoitetaan tässä toimintaa, jossa kansalaiset ja heidän muodostamansa vertaisverkostot perustavat, ylläpitävät ja hallinnoivat erilaisia taloudellisen toiminnan alustoja ja yhteisöjä (Mäenpää & Faehnle, 2017, 2021). Kyse on siis yritystoiminnan ulkopuolisesta taloudesta, vaikka kaikessa jakamistaloudessa vaihdanta ei rajoitu vain hyödykkeiden haltuunottoon ja käyttöön vaan merkitsee myös sitä, että kuluttajat osallistuvat tavaroiden ja palvelujen tuotantoon ja kiertoon (esim. Harmaala ym., 2017; Botsman & Rogers, 2010). Tilastokeskuksen aineistossa kansalaislähtöistä jakamistaloutta edustavat osa käytetyn tavaran ostamisesta ja myymisestä; ruokapiirit ja REKO-renkaat sekä osa hävikkiruoasta; osa liikkumisesta sekä osa joukkorahoituksesta.

Jakamistalous perustuu uudentyyppisiin yhteiskunnallisiin markkinatoimijuuksiin eli toimijarooleihin, mikä kansalaislähtöisessä toiminnassa tulee erityisesti esiin. Kansalaiset voivat laajentaa osallisuuttaan markkinoilla pelkän kuluttajan roolista myös myyjiksi, markkinoijiksi, torikauppiainiksi, ravintolanpitäjiksi, palveluntarjoajiksi, palvelumuotoilijoiksi, vuokranantajiksi ja rahoittajiksi. Kuluttajaa monipuolisemmat toimijudet avaavat sinänsä myönteisen näköalan, vaikka tämä voimaantuminen markkinoilla tuskin toteutuu tasavertaisesti. Näköala lupaa kansalaisille aiempaa laajempaa osallisuutta taloudellisessa tuotannossa (ks. von Hippel, 2005, 2017) ja se voi lisätä sekä kulutus- että toimeentulomahdollisuuksia ja sitä kautta hyvinvointia (Bauwens, Kostakis & Pazaitis, 2019). Kansalaisten toimintamahdollisuudet eivät enää rajoitu eettispoliittisiin valin-

toihin kaupassa (Micheletti, 2003) vaan kansalaiset ja heidän muodostamansa yhteisöt voivat osallistua markkinoilla aktiivisemminkin tavoilla.

Kansalaislähtöistä jakamistaloutta voidaan lähestyä ainakin neljästä suunnasta:

1. perinteisen naapuriavun piirin laajentumisen¹,
2. osallistuvan kulutuksen tai prosumerismin,
3. yhteisoman (commons) ja yhteistämisen (commoning) sekä
4. yhteiskunnallisen aktivismin ja liikehdinnän näkökulmista.

Perinteisen naapuriavun laajentumisella tarkoitetaan sitä, miten digitalisaatio, internet ja sosiaalinen media antavat ihmisille mahdollisuuden tavoittaa toisensa, jakaa tietoa tarpeistaan sekä tarjota tavaroitaan ja palvelujaan aiempaa laajemmassa piirissä. Toimintaa kannattelee tunne hyvää tekevistä avunannosta, jakamisesta ja yhteisöllisyydestä, joka voi olla itsetarkoituksellistakin. Auttamisen on todettu tutkimuksissa lisänneen ihmisten onnellisuutta. Esimerkiksi amerikkalaisessa onnellisuustutkimuksessa (Piff & Moskowitz, 2017) todettiin vähävaraisten saavan rikkaita enemmän hyvää mieltä ihmissuhteistaan ja yhteydestään toisiin ihmisiin. Jakamistalous voi tarjota tällaiseen ”sosiaaliseen onneen” aiempaa laajemmat mahdollisuudet.

Osallistuva kulutus taas viittaa siihen, miten kansalainen ottaa kuluttajuutta eli tuotteen loppukäyttäjyyttä monipuolisempia rooleja tai tehtäviä osallistumalla esimerkiksi tuotteen valmistamiseen, jakeluun tai markkinointiin. Prosumerismilla tarkoitetaan tuotannon ja kulutuksen yhdistymistä tai niiden erottelun hämärtymistä hyödykekierron prosessissa. Prosumeri (engl. producer + consumer = prosumer, joskus myös producer) on siis kuluttaja, joka osallistuu hyödykkeen tuotannon arvoketjuun. Osallistuvaa kuluttamista ja prosumereita edustavat esimerkiksi ruokapiirit (yhteistilaukset ja talkootyö jakelussa), REKO-lähiaruokarengas (kuluttajia ryhmien ylläpitäjinä ja jakelun järjestäjinä) ja kumppanuusmaatalous, jossa rahoitetaan tuotantoa ja joskus korjataan ja jaetaan satoa.

Yhteisoman (myös yhteisresurssit, -varanto, -vauraus, yhteiset) näkökulmasta jakamistalous mahdollistaa hyödykkeiden yhteiskäytön, -omistajuuden ja -hallinnan (ks. esim. Toivanen & Venäläinen, 2015). Sitä voidaan lähestyä naapuriavun laajentumisen järjestäytyneenä ja yhteiskunnallisesti tiedostavana muotona. Yhteisoman talous voidaan määrittellä yhteistoiminnalliseksi taloudelliseksi toiminnaksi, joka perustuu vastavuoroisuuteen sekä jonkinlaiseen arvojen, vallan ja päätöksenteon jakamiseen yhteisesti (Bollier, 2014). Siihen saattaa kuulua myös ideologia kapitalismille vaihtoehtoisen talouden ja uudenlaisen ihmiskuvan tuottamisesta yksilöllisrationaalisia valintoja tekevän *homo economicuksen* sijaan. Yhteisvarantoihin pohjaavassa toiminnassa opitaan yhteistyön hyveitä ja kasvetaan kokemusten kautta suuntautumaan maailmaan yhteisöllisyyden kautta. (ks. Mäenpää & Faehnle, 2017.)

1 Kohdan 1. huomioimisessa kiitän Henrietta Grönlundia.

Yhteisoman tyyppisiä jakamistalouden muotoja ovat esimerkiksi aikapankit ja ne ovat usein verkottuneet kansainvälisesti esimerkiksi European Commons Assemblyyn, P2P Foundationiin, Ouishare-verkoston tai Shareable-verkoston. Verkostot tekevät myös tutkimusta, harrastavat kokeilutoimintaa, levittävät hyviä käytäntöjä ja kannustavat yrittäjiä ekologisesti ja sosiaalisesti kestävään toimintaan.

Kansalaislähtöisessä jakamistaloudessa ilmenevä kansalaisten itseorganisoituminen, vahvempi yhteiskunnallinen osallisuus ja vertaistuotanto ovat myös kansalaisliikkeiden ominaisuuksia. Yhteiskunnallisen liikehdinnän ja aktivismin näkökulma tulee esiin siinä, miten jakamistalouden ydinajatuksena voidaan pitää voimaantuneita, valtaistuneita ja proaktiivisia kansalaisia, jotka tiedostavasti hakevat yhteistoimin aiempaa vahvempia asemia markkinoilla. Kansalaislähtöisessä jakamistaloudessa voidaan tavoitella sosiaalista muutosta yhteiseksi koetuilla keinoilla keskinäistä solidaarisuutta ja toiminnan järjestystä kannatellen, kuten Kaj Ilmonen (1998, s. 15–16) on yhteiskunnallisen liikkeen määritellyt. Tavoitteina voivat olla yhteisöllisyys, kestävät elintavat ja yhteiskunnallisen osallisuuden ja uusien toimintatapojen luominen.

Ryhmittely neljään näkökulmaan kansalaislähtöisen jakamistalouden kentälle ei käytännössä toimi toimintamuotojen empiirisenä luokitteluna, sillä monet tapaukset häilyvät jaottelun rajoilla. Esimerkiksi kumppanuusmaataloudessa on myös yhteisoman piirteitä, sillä tuotannon yhteishallinnointi on sen ydintä. Kierrätysryhmä voi tavoitella sekä arkisten tarpeiden tyydyttämistä että globaalia kestävyyskäännettä yhtä aikaa. Myöskään Tilastokeskuksen aineisto ei mahdollista vastaajien tarkastelua näiden ulottuvuuksien suhteen, koska osallistumisen muotoja ja motivaatiotekijöitä ei ole kysytty.

Ryhmittely on siis teoreettinen ja voi auttaa ymmärtämään sitä, millaista jakamistaloutta kyselyvastausten takaa löytyy. Naapuriavun laajentajat ovat todennäköisesti sosiaalisesti ja paikallisesti aktiivisia toimijoita. Prosumereiksi voi kutsua niitä, jotka pyrkivät yksilöinä aktiivisempaan kulutuskäyttämiseen. Kommonoijat taas hakeutuvat jakamisen ja yhteistuotannon yhteisölliseen kulttuuriin. Aktivistit kokevat jakamistalouden maailmaa muuttavana voimana, jota he edustavat ja edistävät. Todellisuudessa nämä motivaatiotekijät sekoittuvat, mutta niiden piirteitä voi jäljittää myös alustoista, joilla jakamista tapahtuu.

Käytetyn tavaran vertaiskauppa

Vertaisverkkokauppa on osa kaupan murrosta, vaikka sen vaikutuksista ei ole vielä juuri keskusteltu. Syksyllä 2015 kerätyssä aineistossa tuotteen etsimisen aloitti vertaisverkkokaupasta jo 5–10 % kuluttajista, tuotekategoriasta riippuen (Saarijärvi ym., 2018, s. 1093). Sen jälkeen vertaiskaupan alustat ovat kehittyneet paljon. Suomalaisen vertaiskaupan kokonaismarkkinan on arvioitu olevan noin 480 miljoonaa euroa vuodessa (Kaupan liitto, 2018). Kasvua odotetaan syntyvän 15 prosenttia vuodessa, ja jopa 80 prosenttia vertaiskaupasta

arvioidaan tapahtuvan verkossa (Lindblom & Mitronen, 2018). Kansalaisten ylläpitämät Facebook-ryhmät ovat Suomen toiseksi suurin vertaisverkkokauppa (Kaupan liitto, 2018).

Internetissä ja sosiaalisessa mediassa, käytännössä lähinnä Facebookissa toimii lukuisia kirpputoreja ja kierrätysryhmiä, joiden käyttöä Tilastokeskuksen kyselyssä on kysytty yhteisöpalvelujen nimellä. Näitä ovat tyypillisesti paikalliset, asuinaluekohtaiset kierrätysryhmät sekä temaattiset ryhmät, joista monet ovat suuria. Esimerkiksi Helsingin Lauttasaareissa on asukkaita 24 000 ja Lauttasaari kierrättää FB-ryhmässä 14 000 jäsentä (joiden joukossa lienee tosin paljon myös lähiseudun asukkaita). Paikallisista suurin saattaa olla Kallio kierrättää -ryhmä yli 50 000 jäsenellä. Pohjoismaisen designin kirpputorilla on 64 000 ja ROMURINKI-ryhmässä 72 000 jäsentä. Ryhmille on kehittynyt oma säännöstönsä ja kommunikaatiokoodistonsa:

Facebook-kirppis-sanakirja

- Av = Alustava varaus.
- Jono = Alustavan varauksen jälkeen voi ilmoittaa itsensä jonoon.
- Yp = Ylläpito, ryhmän ylläpitäjä.
- Yv = Yksityisviesti. Seuraa av:tä.
- Up = Ilmoituksen nostaminen ylös ryhmän seinällä.
- Spk = Tuotteen hinta sisältää postikulut.
- MMM = Myynnissä myös muualla.
- Kai-kai-mitta = vaateen mitta kainalosta kainaloon

Vertaispohjalta toimii myös fyysisten kirpputorien hakupalvelu (kirpputorihaku.com, n. 600 kirpputoria). Motiivit vertaiskaupan käyntiin vaihtelevat, mutta ekologisia syitä pidetään julkisessa keskustelussa usein ensisijaisina. Muita tekijöitä ovat kaupan uutuus, elämäkellisyys ja yhteisöllisyys. Kuvaan sopii, että yleisintä vertaiskauppa on nuorten aikuisten, koulutettujen ja naisten parissa (Lindblom & Mustonen, 2016). Kauppaa siivittää koti-irtaimiston verovapaus 5 000 euroon asti, ja kierrätystietoisuuden kasvu muuttaa käsitystä käytetyn tavaran luonteesta.

Someryhmiä vähemmän vaihtoa tapahtuu aikapankeissa, joista suurimmassa Stadin aikapankissa vaihdetaan noin 4 000 hyödykettä vuosittain. Aikapankit edustavat yhteisöman tyypistä jakamistaloutta, jossa pyritään tasaveroisiin suhteisiin ja solidaarisuuteen paikallisten ihmisten kesken kapitalistisen talousjärjestelmän sijasta. Aikapankkeja on perustettu Suomessa kymmeniä, mutta niiden toiminta heikkeni verohallinnon linjattua vuonna 2013, että vaihtotyö on lähtökohtaisesti veronalaista. Verottomana pidetään perinteistä naapuriapua tuttuun kesken, kun digitaalinen jakamistalous merkitsee nimenomaan vertaispalvelutarjonnan laajenemista (ennestään) tuntemattomien väliseksi. Linjausta voi epäillä kansantaloudellisesti haitalliseksi, koska se näyttää heikentävän kulutus- ja toimeentulomahdollisuuksia eli taloudellista hyvinvointia, puhumattakaan paikallisen vuorovaikutuksen sosiaalisista hyödyistä (ja niiden välillisistä talousvaikutuksista).

Tilastokeskuksen aineistossa osa aikapankkien kautta tapahtuneista tavarankorvauksista (ja palvelujen) vaihdoista sisältynee avunantoa koskeviin vastauksiin, sillä on epävarmaa, miten vastaajat ovat tulkinneet antamansa ja saamansa hyödyn; ostetuksi tai myydyksi vai saaduksi tai annetuksi. Jakamistalouden käytännön muodot ja toiminnalle annetut merkitykset eivät asetu ongelmitta ”virallisen” talouden määrittelyihin, siksi se on omiaan pakenemaan myös tilastointia.

Yhteisöpalvelut vs. kaupalliset palvelut

Tilastokeskuksen aineisto kertoo, että käytetyn tavarankorvauksen kulutus ja kauppa ovat yleistyneet valtaväestön toiminnaksi, sillä 72 prosenttia kotitalouksista oli ostanut kirpputorilta tai huutokaupasta viime vuoden aikana. Kirpputoreilla myyneitä oli 53 prosenttia ja kaikkiaan kirpputoreilla oli ostanut tai myynyt neljä viidestä kotitaloudesta. Yhteisöpalvelujen ostokassissa selvästi muita erottuvat vaatteet ja kengät (myös lasten) sekä huonekalut. Sama koskee kaupallisia alustoja, lasten vaatteita ja kenkiä lukuun ottamatta. Lapsia vaadetaan yhtä paljon Facebookin kuin Tori.fi:n ja muiden kaupallisten palvelujen kautta.

Huomionarvoista on, että käytetyn tavarankorvauksen myynnissä yhteisöpalvelut (26 %) ovat lähes yhtä käytettyjä kuin perinteiset kirpputorit (31 %) ja verkkokaupat (33 %). Yhteisöalustojen käyttö sekä käytetyn tavarankorvauksen ostamisessa että myymisessä on tuloluokittain melko tasaista, eli myös hyvätuloiset kierrättävät tavaroitaan. Jakamistalous ei tältä osin siis ole vähäväkisten puuhaa eikä se siis erityisesti tue heidän toimeentuloaan. Kaikissa tuloluokissa hankkiminen on yleisempää kuin myyminen. Jakamistalouden ei kuitenkaan voi olettaa takaavan tarpeiden ja tarjonnan kohtaamista vaan heikoimmat ryhmät voivat jäädä sen ulkopuolelle.

Keskiajalla mitattuna yhteisöalustoilta sekä ostetaan että niillä myydään arvoltaan selvästi vähäisempiä määriä kuin kaupallisista verkkopalveluista ja hieman vähemmän kuin fyysisillä kirpputoreilla. Yhteisöalustojen ja kaupallisten alustojen välinen ero selittyy osin sillä, että kaupallisissa palveluissa on myyty myös autoja, kalleimmillaan 20 000 eurolla. Yhteisöpalveluissa käytettiin keskimäärin 126 euroa ja saatiin 144 euroa, perinteisillä fyysisillä kirpputoreilla (ja huutokaupoissa) ostettiin 164 eurolla ja myytiin 181 eurolla. Kaupallisilla alustoilla luvut olivat selvästi isommat 330 euroa ja 312 euroa. Ostos- ja myyntien ero myynnin hyväksi selittyy sillä, että myyminen keskittyy joillekin aktiivisille.

Kun aineistosta poistetaan autojen ja metsätilojen sekä lannoitteiden kauppa (joita on käyty kaupallisilla alustoilla) sekä antiikki/keräily (yksi 11 000 euron tapaus perinteisellä kirpputorilla/huutokaupassa), luvut kuvaavat paremmin tavanomaisista kaupasta. Tällöin perinteisiä käytetyn tavarankorvauksen ostoja tehtiin keskimäärin 139 eurolla ja myyntejä 181 eurolla. Kaupallisilla alustoilla ostettiin keskimäärin 258 eurolla ja myytiin 229 eurolla. Näin näiden kauppapaikkojen ero yhteisöalustoihin siis pienenee, mutta pysyy yhä selvänä. Osa erosta voi kuitenkin johtua siitä, että Facebook-kirpputorien hintoja pidetään kaupalli-

sia alustoja halvempina, koska some-ryhmät ymmärretään (usein jo nimensä mukaisesti: esim. Jätkäsaari kierrättää) lahjataloutta lähestyvänä kierrättämisenä. Vähintään sadalla eurolla perinteisillä kirpputoreilla osti 46 % ja myi 52 %. Netissä kaupallisilla alustoilla osti 56 % ja myi 59 %. Yhteisöpalveluissa vähintään sadalla eurolla osti 43 % ja myi 41 %.

Vaihtoehdosta valtavirtaan

Kansalaislähtöisen ja kaupallisen vaihdon välisen suhteen vertailua hankaloittaa se, että fyysisissä kirpputoreissa on molempia, esimerkiksi yrittäjän ylläpitämiä kivijalkapuo- teja tai varastohalleja ja toisaalta järjestöjen järjestämiä tai joukkoistetusti organisoituna Siivouspäivänä pidettyjä. Esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton Ruoholahden paikallisosaston koulun tiloissa järjestämässä kirpputoritapahtumassa keväällä 2019 syn- tyi liikevaihtoa 6 457 euroa, josta 51 myyjälle jäi MLL:n provision jälkeen 5 649 euroa. MLL arvioi, että heidän paikallisyhdistyksistään noin 250 pitää vuosittain (tai kahdesti vuodessa) vastaavan kirpputoritapahtuman, joten pelkästään sen piirissä tapahtuvan kirpputori- myynnin voi karkeasti arvioida olevan miljoonan euron luokkaa vuositasolla. Kaksi kertaa vuodessa järjestettävä Siivouspäivä taas on kerännyt 4 000–20 000 myyjää kerrallaan. Jos käytetään MLL:n Ruoholahden kirpputorin myyjäkohtaista liikevaihtotietoa, voidaan Siivouspäivässä arvioida liikkuvan yhdestä viiteen miljoonan euron verran rahaa vuodessa.

Voidaan joka tapauksessa arvioida, että kaikkiaankin käytetyn tavaran kaupan volyymi on kaupallisilla markkinapaikoilla suurempi kuin yhteisöalustoilla (ml. fyysiset kirppu- torit). Yhteisöalustojen merkitys on kuitenkin huomattava. Lasten ja aikuisten vaatteissa ja lasten tarvikkeissa yhteisöalustat ovat jotakuinkin yhtä käytettyjä kuin kaupalliset. Yli 600 000 kotitaloutta on vuoden aikana käyttänyt pelkästään sosiaalisen median kierrä- tysryhmiä. Niitä ei siis voi pitää enää jonkinlaisena vaihtoehtotaloutena vaan keskeisenä osana käytetyn tavaran markkinoita, mikä esimerkiksi kiertotaloutta kehittämissä ja kulu- tuksen kestävyyskäännettä edistämissä politiikkatoimissa tulee huomioida.

Sekä yhteisöalustoilla että fyysisillä kirpputoreilla 16 % vastaajista ilmoittaa kotitaloutensa saaneen nolla euroa (kaupallisilla alustoilla 8 %). Kuusi prosenttia yhteisöalustalta jotain hank- kineista ei ollut käyttänyt ostoksiinsa lainkaan rahaa. Kyse lienee lähinnä lahjoittamisesta, mutta osittain myös vaihtokaupasta tai rahan sijaan muusta vastikkeesta. Esimerkiksi paik- lisisissa kierrätysryhmissä tarjotaan joskus tavaraa tai palvelua vaikkapa kahvipakettia vastaan, tai sitten saaja oma-aloitteisesti antaa sellaisen. Kyse on siis jonkinlaisesta rahatalouden ulko- puolisesta vastikkeellisesta lahjataloudesta, mikä ei sikäli ole yllättävää, että lahjatalouteen katsotaan yleisesti kuuluvan vastavuoroisuus jossain muodossa (Mauss, 1999).

Kansalaisruokaverkostot

Ruokapiireistä on ostanut 20 % aineiston kotitalouksista, mitä voi pitää suurena lukuna. REKO-renkaista on ostanut 10 %. REKOn levinneisyydestä ja toiminnasta on enemmän tie-

toa kuin ruokapiireistä. REKO-renkaita on Suomessa noin 200 ja ryhmiin kuuluu jopa noin 300 000 ihmistä (joista harva todellisuudessa ostaa). Liikevaihdon on arvioitu olevan noin 30–50 M€ vuodessa. Ruokapiirit näyttävät siis olevan volyymiltään tuplasti tätä luokkaa. Ruokapiirikulutuksen suuri määrä on aineiston suurin yllätys (ks. Jauhon artikkeli).

Ylijäämäruokaa kotitaloudet tarjoavat sosiaalisen median ryhmissä, jotka ovat yleensä paikallisia, esimerkiksi Espoossa, Keravalla ja Mikkeliissä. Hävikkiruokakaappeja on perustettu ainakin Helsingin Arabianrannassa ja Kalliossa sekä Kotkassa yhteisötalon ja ammattikorkeakoulun tiloihin. Idea on lähtöisin Espanjasta, jossa niitä toimii satoja (Tillaeus, 2018). Paikallisia hävikkiruokaryhmiä lienee Suomessa paljon ilman, että niistä on saatavissa tietoa. Esimerkiksi Helsingin Ruoholahdessa paikallisen K-kauppiaan avulla ja seurakunnan tiloissa on vuosia välitetty hävikkiruokaa kolme kertaa viikossa noin kymmenelle perheelle ja satunnaisemmin muille. Ylijäämiä on käyty viemässä asunnottomien yömajaan tai jaettu kaupungilla kerjääville. Hävikkiruokan jakaminen edustaa merkittävältä osiltaan naapuriavun laajentumisen, jopa hyväntekeväisyyden tyyppistä toimintaa.

Laajemmassa mielessä ruoan jakamista edustavat myös kaupunkiviljely, syötävät puistot sekä sosiaalisen median ryhmät ja sovellukset, joissa jaetaan tietoa kaupunkipuistojen ja -metsien antimista. Maalla luonnonkasveja on käytetty vanhastaan, mutta kaupunki-ilmiönä se on Suomessa melko uusi yleistyen noin vuoden 2012 aikoihin Facebook-ryhmien perustamisen myötä. Luonnonkasvien etsimistä ja hyötykäyttöä kutsutaan hortoiluksi (kreik. horta = luonnonvarainen kasvi). Hortoilijoiden some-ryhmissä jaetaan vertaispohjalta tietoutta kasvien tunnistamiseksi ja hyödyntämiseksi. Yhteisretkiäkin järjestetään ja tapahtumista ilmoitellaan.

Tilastokeskuksen aineistossa hävikkiruokaa on saatu eniten harvaan asutulla maaseudulla, jossa se liittyy omavaraistalouteen perinnäisesti kuuluvaan, esimerkiksi kala-, sieni- tai marjasadon jakamisen kulttuuriin. Matalimmin koulutettujen ryhmässä kaksi kolmesta osti hävikkiruokaa vähintään kerran kuussa, mutta koska mukana ovat kaupan punalaputetut tuotteet, havainto ei välttämättä koske varsinaista jakamistaloutta. Hävikkiruokan voi kuitenkin sanoa olevan koko kansan kiertotalousasia, sillä kaikissa tuloluokissa selvästi yli puolet ostaa sitä. Opiskelijat, työttömät ja kotona lasta tai perheenjäsentä hoitavat ostavat hävikkiruokaa työssäkäyviä useammin.

Liikkumisen jakaminen

Suomessa toimii Facebookin kautta yli 150 itsenäistä kimppakyytiryhmää, jotka keskittyvät tiettyyn alueeseen tai reittiin. Kimppakyyti-ryhmässä on 54 000 jäsentä ja esimerkiksi Kimppakyyti Turku-Helsinki-Turku -ryhmässä 9 400. Jostain syystä meillä ei ole saanut jalansijaa sovelluspohjainen kyydin jakaminen kuten esimerkiksi Ruotsissa, jossa Skjutsgruppen-sovelluksella on yli 70 000 käyttäjää.

Ruokakunnan ulkopuolisen avun saamisesta kysyttäessä kyyditys oli selvästi yleisin muoto: 30 % kotitalouksista oli saanut kyytiapua. Kimppakyydeistä yleisimmät ovat olleet aikuisten matkoja harrastuksiin (29 % käyttänyt) ja työmatkat (22 %), sitten lomamatkat (17 %). Kiinnostavaa on, että lasten harrastuksissa kimppekyytejä on käyttänyt vain 10 % kotitalouksista. Samaan aikaan lasten kyydityksistä harrastuksiin puhutaan julkisuudessa paljon ruuhkavuosia elävien vanhempien riesana. Jakamistalouden kehittäjille tässä voisi olla tehtäväkenttää. Puolet vastaajista oli käyttänyt kimppekyytiä vähintään kerran kuussa, 17 % vähintään kerran viikossa eli noin 200 000 suomalaista kotitaloutta.

Kimppakyytien tarjoamisessa ei näytä olevan eroja tuloluokkien suhteen. Myöskään oman auton vuokralle antaminen ei näytä riippuvan tuloista. Vain reilu prosentti kotitalouksista (n. 23 000 henkilöä väestötasolla) on vuokrannut autoaan vastikkeellisesti. Auton antaminen toisten käyttöön on yli puolella vastaajista ollut vastikkeetonta, ainakin rahallisesti. Todennäköisesti se on tapahtunut yleensä tuttujen kesken ja perustunee vastavuoroisuuteen, eli edustaa sikäli sosiaalisia suhteita ylläpitävää lahjataloutta pikemmin kuin modernin jakamistalouden lahjallottuvuutta.

Kansalaislähtöinen jakamistalous ja ikä

Jakamistalouden oletetaan usein kehittyvän sukupolvisesti alkaen nuorista ja nuorista aikuisista, koska diginatiivit käyttävät sovelluksia vanhempia sukupolvia herkeämmin. Toisaalta sosiaalisessa mediassa jakamistalouden kenttää näyttää hallitsevan Facebook, joka puolestaan on keski-ikäisten suosiossa. Tilastokeskuksen aineistossa suurimmat erot näyttävät syntyvän kimppekyydin käyttämisessä tai tarjoamisessa. Havaintoa selittänee se, että nuoremmilla on harvemmin auto käytettävissään. Yleiskuvaksi muodostuu se, että kansalaislähtöinen jakamistalous ei ole erityisesti nuorten ”jakamistalouden natiivin” asia. Havainto on linjassa sen kanssa, että kansalaisaktivismi tällaisten alustojen ja yhteisöjen luomisessa ja ylläpidossa näyttää olevan leimallisesti keski-ikäisten toimintaa (Mäenpää & Faehnle, 2021).

Ruoan suhteen tilanne on päinvastainen: keski-ikäiset näyttävät ostavan yhteisöalustoilta enemmän kuin nuoret aikuiset. Havainto selittyy osin sillä, että keski-ikäisissä on enemmän lapsiperheitä. Kahden vanhemman lapsiperheissä käytetään muita useammin vaihtoehtoisia ruokahuollon muotoja. Sen sijaan yksinhuoltajaperheissä niiden käyttö on muita kotitalouksia vähäisempää, pois lukien hävikkiruoka, jossa tilanne on päinvastainen. Yksinhuoltajaperheissä lienee vähemmän aikaa ja rahaa panostaa laaturuokaan (lähi-, luomu-) sekä enemmän tarvetta ilmaiseen tai halpaan ”kierrätysruokaan”.

Käytetyn tavaran verkkokauppa on muita vähemmän ikääntyvien puuhaa (yli 55-v.). Ero näyttää selittyvän osin internetin käytöllä, koska perinteisillä kirpputoreilla ero on pienempi. Toisen osan saattaa selittää se, että nuoremmat ovat kasvaneet avoimemmiksi käytetylle tavaralle. Tätä tukee nuorten aikuisten hiukan keski-ikäisiä aktiivisempi verk-

kokauppa, lukuun ottamatta yhteisöalustoja. Lapsiperheet erottuvat muita aktiivisempina kansalaislähtöisen jakamistalouden toimijoina. Vaihtoehtoinen ruokahuolto ruokapiireissä ja REKO-renkaissa on enemmän lapsiperheiden (eli isojen kotitalouksien) kuin sinkkujen ja dinkkujen puuhaa. Sama koskee yhteisökirpputoreja: yksinasuvista joka viides ja dinkuista joka neljäs, mutta lapsiperheistä joka toinen on ostanut. Ja tavaroiden myymisessä löytyvät vastaavat erot. Myös kimpakyytejä on harrastettu eniten lapsiperheissä.

Naapuriapu ja tuntemattomien apu

Yhteisöpalvelun kautta apua on antanut neljä prosenttia vastaajista. Vaikka lukema vaikuttaa pieneltä, väestötasolla näitä on 79 000 kotitaloutta. Saajia on vastaavasti kaksi prosenttia ja 37 000 kotitaloutta. Voi myös verrata niin, että vaikka Airbnb on jakamistalouden kohutuimpi ilmiö, oman asunnon tai kakkos- tai sijoitusasunnon vuokraaminen on paljon harvinaisempaa kuin avun saaminen yhteisöpalvelun kautta (ks. Grönlundin artikkeli). Suurin osa annetusta ja saadusta avusta on kuitenkin sukulaisten ja ystävien välistä. Ennestään tuntemattomia yhdistävien apupalveluista merkittävimmät lienevät paikalliset tai temaattiset Facebook-ryhmät sekä Yhteismaa ry:n Nappi Naapuri -alusta. Nappi Naapurissa on yli 30 000 rekisteröitynyttä käyttäjää, noin 5 000 julkista viestiä tai ilmoitusta, noin 6 000 yksityisviestiä ja noin 500 Tavarat ja Taidot -ilmoitusta. Jotkut kaupunginosakohtaisista Facebook-ryhmistä on nimeään myöten suunnattu avun jakamiseen, kuten Merihaka auttaa ja lainaa tai Haaga auttaa, jonka kuvaus kuuluu näin:

”Haaga auttaa on naapuriapuryhmä. Ryhmässä voit pyytää ja/tai tarjota apua. Apu on talkoohenkistyypistä ja pienimuotoista ja se maksaa avunsaajalle hymyn. – Ryhmässä on käytössä myös HÄTÄKAHVIT-koodi.”

Hätäkahvit on Kokkolan Mammot-äitiryhmästä vuonna 2014 alkunsa saanut lapsiperheiden vanhempien, etenkin nuorten äitien tukemiseen tarkoitettu someryhmä. Niitä toimii kymmeniä eri puolilla Suomea. Ryhmien perustamiseen ovat kannustaneet perhesurmat ja vanhempien uupumista koskeva keskustelu. Turvapaikanhakijoiden tukiryhmiä syntyi useita vuoden 2015 turvapaikanhakija-aallon myötä. Esimerkiksi Espoon alaikäisten turvapaikanhakijoiden tukiryhmällä on ollut merkittävä vaikutus äkillisen tilanteen haltuunotossa. Tämä yhteiskunnan resilienssiä kasvattava merkitys on tullut esiin myös kevään 2020 koronakriisissä, jossa apua näyttää olevan tarjottu sosiaalisen median kautta enemmän kuin sille on ollut käyttöä, esimerkiksi Nappi Naapuriin perustetussa Koronapuuosiossa tai Korona Kauppa-apu-Facebook-ryhmässä.

Myös osa joukkorahoituksesta on kansalaislähtöistä ja tapahtuu esimerkiksi Mesenaatti.me- ja EhtaRaha-alustoilla. Joukkorahoitukseen osallistuminen on aineistossa asunnon jakamista kolme kertaa yleisempi ilmiö (3 % kotitalouksista). Joukkorahoitushankkeen toteuttajia aineistossa on vain kolme. Mesenaatti.me -palvelussa on ollut vuodesta 2013

asti noin 2 300 kampanjaa, joista noin 60 % on onnistunut. Kansalaislähtöisillä joukkorahoitushankkeilla toteutetaan ihmisten itse toivomia ja tarpeelliseksi katsomia hankkeita joukkovoimalla ja pääomanomistajat ohittaen.

Suomen jakamistalousmarkkinoilla joukkorahoitus on ollut selvästi suurin osa-alue (65 %) (TEM, 2017), mutta silloin kyse lienee lähinnä joukkosijoitustyyppisestä toiminnasta. Vastaavaa toimintaa hyväntekeväisyyteen yhdistää helsinkiläinen osuuskunta Robin Hood, joka rahoittaa ympäri maailman sosiaalisia ja ekologisia projekteja globaalikapitalismin keinoin. Kiinnostava havainto on, että vaikka jakamistalouden katsotaan yleensä painottuvan kaupunkeihin, joista sen palvelut löytävät kriittistä massaa toimiakseen, asuinaluetyyppien väliset erot ovat Tilastokeskuksen aineistossa vähäisiä.

Valtio kansalaislähtöisen jakamistalouden kumppanina

Mikä julkisen vallan rooli voisi olla kansalaislähtöisen jakamistalouden edistäjänä? Sellaista kannattaisi kehittää, jotta yhteiskunta saisi ulosmitattua toiminnan hyödyt; kulutus- ja toimeentulomahdollisuuksien lisääntymisen, resurssitehokkuuden paranemisen, yhteisöllisyyden kasvun, resilienssin kasvun ja kansalaisten valtaistumisen markkinatoimijoina.

Verotukseen tulisi kiinnittää uudenlaista huomiota, sillä sen soveltaminen vaikuttaa kansalaisten aloitteellisuuteen keksiä ja omaksua uusia toimintamalleja. Verotusta tulisi lähestyä yhteisen varainkeruun lisäksi kansalaislähtöisiä talousmalleja ehdollistavana ja ohjaavana yhteiskuntapolitiikkana. Pelkälle tiedottamisellekin on tarvetta, sillä jopa aktiiviset jakamistalouden toimijat voivat olla epä tietoisia alan verotuskäytännöistä (ks. Nikkola, 2018).

Ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden edistämisen nimissä julkinen valta voisi ottaa aktiivisemmankin otteen. Julkisen vallan kannattaisi pohtia kaupungin vastuunkantoa ja kansalaisten toimintatarmaa yhdistävien ”hybridipalvelujen” kokeilua ja kehittämistä (ks. Billis, 2010). Vähintään kaupunkien palvelutiloja voitaisiin jakaa yhteiskäyttöisiksi paikallisten toimijoiden kanssa esimerkiksi lähiöiden tyhjenevissä ostoskeskuksissa (ks. Mäenpää, 2015). Ensimmäinen askel olisi kansalaislähtöisten toimintamallien tunnistaminen ja levittäminen. Toinen voisi olla toimintamuotojen skaalaaminen, koordinoiminen ja kehittäminen.

Valtiovalta eli käytännössä kunnat voisivat koordinoida esimerkiksi kaupunginosaliikkeiden, kierrätysryhmien ja vertaistuen someryhmiä luodakseen paikallisia palvelualueita tai -portaaleja. Paikallisia kierrätysryhmiä voisi verkottaa keskenään siten, että tavaran tarjoaminen ja etsiminen monesta ryhmästä yhtä aikaa tulisi mahdolliseksi ja tavaroita tuunaavat toimijat pääsisivät sitä kautta markkinoille. Heikoimpia väestöryhmiä voisi sosiaalitoimi ohjata jakamispalvelujen pariin. TE-keskukset voisivat kurssittaa työttömiä kokeilemaan mikroyritystoimintaa REKO-renkaissa, joita esimerkiksi maahanmuuttajien aloittelevat yritykset käyttävät jo markkinoille pääsyn kanavana.

Vertaishoivaa tarjoavien someryhmien perustaminen ja ylläpito voisi olla myös järjestöjen joukkoistavaa toimintaa. Julkisivallan tehtävä olisi yhdessä toimijoiden kanssa muodostaa pelisäännöt siitä, mitkä ovat vastuunjaot ja toiminnan rajat, sekä levittää vapaaehtoista hoivatyötä muillekin kuin sitä tyypillisesti tekeville vähän koulutetuille naisille (ks. Overgaard, Petrovski & Hermansen, 2018). Aikapankkitoimintaa tai Nappi Naapuri -yhteisöpalvelua voisi hyödyntää alustoina, joiden pohjalta kehittää toimiva ja vastuullinen vertaishoivajärjestelmä. Käytettyjen tavaroiden korjaus ja tuunaus voisi toimia Malmön STPLN:in (ruotsin stapeln = telakka) FabLabin tapaan tapahtumiseen, kokeiluineen ja pitkäjänteisine rahoituksineen. Entä miten kehittää ruokajonon jakamistalousversio?

Työ- ja elinkeinoministeriö voisi järjestää yhdessä rahoitusalan ruohonjuuritoimijoiden kanssa Slush-henkisen joukkorahoitustapahtuman. Erityinen näkymä avautuu siitä, että osallistuva budjetointi on muodostumassa osaksi suurten kaupunkien kehittämis- ja osallistamistointia. Siihen voisi yhdistää joukkorahoitusmekanismiin, jollaista hybridi- tai osallistuvan rahoituksen mallia kokeillaan Tampereella ja Tuusulassa osana Sitran Demokratiakokeilut 2020 -hanketta.

Kirjastot voisivat laajentua jakamistalouden tukikohdiksi ryhtymällä vertaisvaihdon toimipisteiksi. Ne voisivat koota paikalliset jakamistalouden alustat saavutettaviksi omien verkkosivujensa kautta, jolloin ne voisivat myös etusijaistaa yhteiskunnalle ja paikallisyhteisölle hyödyllisimpiä alustoja sosiaalisin ja ekologisin perustein. Kirjastolaitoksen valjastaminen jakamistalouteen olisi sikäläkin perusteltua, että kirjastolla on käytännössä monopoli kirjojen jakamiseen tekijänoikeussyistä.

Eurooppalaisen vertailevan tutkimuksen mukaan kansalaisten paikallisilla yhteisötoimilla on myönteistä vaikutusta kestävyyskänteeseen. Se kuitenkin edellyttää julkisivallalta ajattelutavan muutosta. Tarvitaan ennakoitavaa ohjausta, yksinkertaisempaa byrokratiaa, saavutettavampaa rahoitusta sekä sääntelyn harmonisointia ja sen toteuttamisen yhdenmukaistamista. (Celata & Sanna, 2019.) Ylhäältä alas tukeminen ei riitä vaan yhteisöt tulisi osata nähdä sekä radikaalien sosiaalisten innovaatioiden että käytännöllisten vaihtoehtojen esittäjinä (Celata & Coletti, 2019).

On myös ehdotettu, että valtiovallan tulisi edistää yhteistoiminnallisia työn ja tuotannon muotoja kapitalististen muotojen sijasta (Mason, 2016). Kumppanivaltion käsitteellä (partner state) on kuvattu julkisvaltaa, joka edesauttaa ja valtaistaa yhteisoman tyypistä, autonomista ja yhteistä hyvää hakevaa sosiaalista arvonluontia (Orsi, 2005). Kumppanivaltiota tarvitaan koordinoivaksi toimijaksi, koska yhteistävät yhteisöt rakentavat kukin omaa yhteisomaansa (Bauwens, 2012). Kumppanivaltion tehtävä on taata yhteisöjen toimiminen yhteisen hyvän eteen. Se huolehtisi eri väestöryhmien tasaveroista pääsystä yhteisöihin ja jakamispalvelujen piiriin.

Kumppanivaltio vahvistaisi kansalaisverkostojen nousua, tukisi sosiaalisten innovaatioiden syntyä ja tunnistaisi kansalaisyhteiskunnan keskeisen roolin yhteishyvän edistäjänä ennen kaikkea sosiaalisen tuen suhteen (Restakis, 2015). Kumppanivaltio toimisi välittäjänä optimoiden sääntelyn, markkinoiden ja kansalaisten yhteisomien välistä yhteiskunnallista työnjakoa. Kun valtion rooli tähän asti on ollut sovitella kompromissia markkinoiden ja poliittisten liikkeiden välillä, niin nyt kannattaisi alkaa hakea win-win-malleja kansalaisyhteiskunnan ja markkinoiden välille. (Bauwens & Kostakis, 2015.)

Kestääkö kansalaislähtöinen talous?

Voi kysyä, mikä lopulta on kansalaistoimijoiden rooli tulevaisuuden jakamistalouden kentällä niiden joutuessa kilpailemaan ylikansallisten alustayhtiöiden ja startup-firmojen kanssa. Koska kapitalismi kehittyi kasvun ja suurtuotannon etujen kautta, jakamistaloudenkin odotetaan usein keskittyvän suurliiketoiminnaksi. Tätä on tutkittu Saksassa autonjakopalvelujen osalta, mutta johtopäätös oli, että vertaispalvelujen arvioidaan menestyvän jopa yritysmuotoisia paremmin johtuen niiden halvemmista hinnoista (Münzel ym., 2017). Onpa jopa kapitalismin kuolemaa ja korvautumista yhteistoimintataloudella uumoiltu (Rifkin, 2014).

Jakamistalouteen sisältyvä ”aidon jakamistalouden” idea reilusta vaihdosta kumppanuuspohjalta on yksi sen ajureista, sillä jakamistaloudessa kuluttajat asennoituvat eettisesti vahvasti. Siksi kansalaislähtöinen toiminta tuskin kokonaan tulevaisuudessa katoaa, korkeintaan jollain aloilla marginalisoituu, toisaalla kenties kukoistaa. Jakamistalouden ”yksisarvisena” pidetyn Airbnb:n tulevaisuudestakaan ei voida olla varmoja, sillä sen majoittajissa on paljon tyytymättömyyttä yhtiön kontrolloiviin toimintatapoihin (Turunen, 2019). Koronakriisi on saanut osan majoittajista perustamaan omia tai yhteisiä varausjärjestelmiä (CNBC, 2020). Ehkä kansalaislähtöistä jakamistaloutta voi lähestyä myös digitalisaation luomana alustatalouden vahtikoirana, joka alkaa haukkua, jos yritystoiminta alkaa muistuttaa liikaa perinteistä kapitalismia jakamistalouden sijaan.

Taloustieteessä on keskusteltu paljon Daron Acemoglun ja James Robinsonin (2013) kirjasta *Miksi maat kaatuvat?*, jossa he määrittelevät inklusiiviset poliittiset ja taloudelliset instituutiot valtakuntien historiallisiksi menestystekijöiksi. Inklusiivisten instituutioiden vallitessa kaikki kansalaiset otetaan mukaan yhteiskunnan (taloudelliseen) toimintaan ja luodaan kannustimet omatoimisuuteen ja menestymiseen. Tähän tapaan on pohjoismainen hyvinvointivaltiomme rakennettu. Ekstraktiiviset instituutiot sen sijaan vievät kansalaisten työn tulokset harvoille hyötyjille ja tukahduttavat halun tehdä aloitteita ja toimia. Kansalaislähtöisen jakamistalouden tultua internetin ansiosta historiallisella tavalla mahdolliseksi, on syytä pohtia, miten instituutioitamme uudistetaan inklusoimaan nouseva toimeliaisuus, vaikka se kansantalouden kokonaisuudessa näytelisi vielä pientä roolia.

Lähteet

- Acemoglu, D. & Robinson, J. A. (2013). Miksi maat kaatuvat. Helsinki: Terra Cognita.
- Bauwens, M. (2012). Blueprint for P2P Society: The Partner State & Ethical Economy. <https://www.shareable.net/blog/blueprint-for-p2p-society-the-partner-state-ethical-economy> (viitattu 25.5.2020).
- Bauwens, M. & Kostakis, V. (2015). Towards a new reconfiguration among the state, civil society and the market. Journal of Peer Production. <http://peerproduction.net/issues/issue-7-policies-for-the-commons/peer-reviewed-papers/towards-a-new-reconfiguration-among-the-state-civil-society-and-the-market/> (viitattu 25.5.2020).
- Bauwens, M., Kostakis V. & Pazaitis, A. (2019). Peer to Peer: The Commons Manifesto. Pp. 1–10. London: University of Westminster Press. London: University of Westminster Press.
- Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. Journal of Business Research 67, 1595–1600.
- Billis, D. (toim.)(2010). Hybrid organizations and the third sector. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bollier, D. (2014). Think like a commoner: A short introduction to the life of the commons. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Botsman, R. & Rogers, R. (2010). What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption. New York: HarperBusiness.
- Celata, F. & Coletti, R. (2019). Enabling and disabling policy environments for community-led sustainability transitions. Regional Environmental Change.
- Celata, F. & Sanna, V. S. (2019). A multi-dimensional assessment of the environmental and socioeconomic performance of community-based sustainability initiatives in Europe. Regional Environmental Change.
- CNBC (2020). Airbnb struggles through its Covid-19 response. CNBC-videoutinen, julkaistu 6.5.2020. Haettu 8.8.2020 lähteestä: <https://www.cnbcm.com/video/2020/05/06/can-airbnb-survive-covid-19.html?&qsearchterm=airbnb>
- Harmaala, M., Toivola, T., Faehnle, M., Manninen, P., Mäenpää, P. & Nylund M. (2017). Jakamistalous. Helsinki: Alma Talent.

Von Hippel, E. (2005). Democratizing innovation. Cambridge: MIT Press.

Von Hippel, E. (2017). Free innovation. Cambridge: MIT Press.

Ilmonen, K. (1998). Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kai & Martti Siisiäinen: Uudet ja vanhat liikkeet. Vastapaino, Tampere.

Kaupan liitto (2018). Käytetyt tavarat vaihtavat omistajaa yhä enemmän verkossa. Haettu: <https://kauppa.fi/uutishuone/2018/02/02/kaytetyt-tavarat-vaihtavat-omistajaa-yha-enemman-verkossa/> (viitattu 25.5.2020).

Lindblom, A. & Mitronen, L. (2018) Digitalisoituminen mullistaa kaupan alaa. HS 6.8.2018.

Lindblom, T. & Mustonen P. (2016). Helsinkiläiset myönteisiä vertaiskaupalle. Kvartti 3/2016.

Mason, P. (2016): Postcapitalism: a guide to our future. Penguin Books.

Mauss, M. (1999). Lahja: Vaihdamme muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa. Helsinki: Tutkijaliitto.

Micheletti, M. (2003). Political virtue and shopping: individuals, shopping and collective action. Palgrave MacMillan, Basingstoke.

Münzel, K., Boon, W., Frenken, K. & Vaskelainen, T. (2017). Carsharing business models in Germany: characteristics, success and future prospects. Information Systems and e-Business Management. May 2018, Vol. 16, Issue 2, pp 271–291.

Mäenpää, P. (2015). Ostoskeskukset julkisina tiloina. Tutkimushankkeen verkkojulkaisu, 11 raporttia 2.6.2015. <http://blogs.helsinki.fi/lahioostarit/raportit/> (viitattu 25.5.2020).

Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2017). Talouden uudet muodot. Teoksessa Harmaala, Minna, Tuija Toivola, Maija Faehnle, Petri Manninen, Pasi Mäenpää & Mats Nylund Jakamistalous. Helsinki: Alma Talent.

Mäenpää, P. & Faehnle M. (2021). Neljäs sektori: kuinka kaupunkiaktivismi haastaa hallinnon, muuttaa markkinat ja laajentaa demokratiaa. Tampere: Vastapaino. Tulossa.

Nikkola, M. (2018). Tuloverolain soveltaminen jakamistalustoimintaan käytännössä. Opinnäytetyö Tampereen ammattikorkeakoulussa.

Orsi, C. (2005). The political economy of solidarity: Production. Federico Caffè Centre Research Report 5, Roskilde University.

Overgaard, C., Petrovski E. & Hermansen J. (2018). Volunteer care workers: A case for challenging resource theories on volunteering, *Journal of Civil Society*, 14:2, 153–172.

Piff, P. & Moskowitz, J. (2017). Wealth, poverty, and happiness: Social class is differentially associated with positive emotions. *Emotion*. <http://www.apa.org/pubs/journals/releases/emo-emo0000387.pdf>

Restakis, J. (2015). ”Public policy for a social knowledge economy”. Commons Transition-verkköjulkaisu. <http://commonstransition.org/public-policy-for-a-social-knowledge-economy> (viitattu 13.5.2020).

Rifkin, J. (2014). *The zero marginal cost society: the internet of things, the collaborative commons, and the eclipse of capitalism*. Palgrave Macmillan, New York.

Saarijärvi, H., Joensuu, J., Rintamäki, T. & Yrjölä, M. (2018). One person’s trash is another person’s treasure. Profiling consumer-to-consumer e-commerce in Facebook. *International Journal of Retail & Distribution Management* Vol. 46 No. 11/12, 2018 pp. 1092–1107.

Tillaeus, J. (2018) Kaupunkilaiset päättivät laittaa ylimääräisen ruoan kiertoon – perustivat yhteisen jääkaapin, jota kaikki saavat täyttää ja tyhjentää. YLE uutinen, julkaistu 29.3.2018. Haettu 16.7.2020 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10135809>

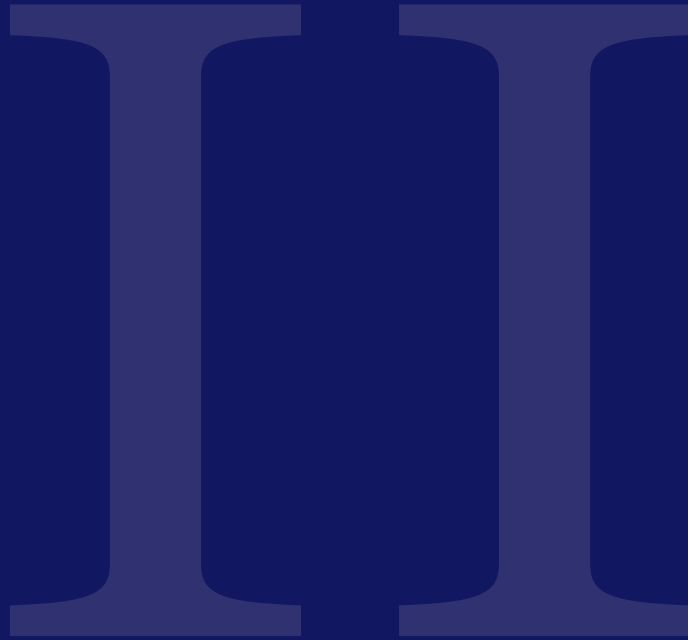
TEM (2017). *Jakamistalous Suomessa 2016. Nykytila ja kasvunäkymät*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja TEM raportteja 9/2017.

Toivanen, T. & Venäläinen, J. (2015). *Yhteisvaurauden uusi aika*. Teoksessa Jakonen, Mikko & Tiina Silvasti: *Talouden uudet muodot*. Into, Helsinki.

Turunen, M. (2019). Arvostelut osana Airbnb-majoittajien työkäytäntöjä: kokemuksia digitaalisen maineenhallinnan ongelmista. Pro gradu -työ, Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

OSA II

Jakamistalouden erityiskysymyksiä

OSA II

- 85** Vertaismajoituksen kysyntä ja tarjonta
Päivi Timonen ja Tiila Juuti
- 103** Uudet ruoan hankinnan kanavat jakamistaloudessa
Mikko Jauho
- 132** Vertaislainojen markkinat Suomessa vuosina 2016–2019
Päivi Timonen

Vertaismajoituksen kysyntä ja tarjonta

Kirjoittajat:

Päivi Timonen ja Tiila Juuti

Tässä artikkelissa tarkastellaan vertaismajoituksen markkinoita Suomessa. Vertaismajoitus on jakamistalouden ilmiö, jossa kuluttajat tarjoavat majoituspalveluita lyhytaikaisesti toisille kuluttajille. Vertaismajoitus sisältää satunnaisen vuokrauksen sekä säännöllisen, ammattimaisen majoituksen välityksen. Vertaismajoituspalvelut, erityisesti Airbnb, ovat yleistyneet viime vuosina nopeasti, mikä on aiheuttanut ristiriitoja monissa turistikohteissa. Toisaalta vertaismajoituspalvelut mahdollistavat turismin kasvun ja uuden tulonlähteen monille.

Artikkelissa jäsennetään vertaismajoituksen monia muotoja ja pohditaan sääntelyn mahdollisuuksia eri näkökulmista. Tilastokeskuksen aineiston avulla kuvaamme, kuinka yleistä vertaismajoituspalveluiden käyttö on kotitalouksien keskuudessa. Lisäksi tarkastelemme palveluiden käyttäjien taustoja ja majoittamisesta saatavia tuloja.

Johdanto

Jakamistaloudessa vertaismajoitus on olennaisesti muuttanut perinteistä, liiketoimintaperusteista majoitustoimintaa lisäten tarjontaa ja houkuttaen turisteja. Jakamistalouden sisällöistä alustojen kautta tapahtuvasta toiminnasta vertaistalouteen kuuluvaa on oman asunnon käytön lisääminen esimerkiksi vuokraamalla huonetta, loma-aikaan tyhjillään olevaa asuntoa tai kakkoskotia lyhytaikaisesti ja satunnaisesti. Markkinaehtoisena jakamisena puolestaan pidetään asuntojen vuokraamista joko itse tai palvelunvälittäjän kautta, ilman että asunto on merkittävästi omissa käytössä (Dolnicar, 2019). Vertaismajoitus antaa kuluttajille mahdollisuuden tarjota majoituspalveluita muille kuluttajille vuokraamalla lyhytaikaisesti ylimääräisen makuuhuoneen tai kokonaisen, vailla käyttöä olevan huoneiston tai kiinteistön digitaalisen alustan välityksellä. Suomessa erityisesti loma-asuntojen vuokraamiseen on käytössä myös muita alustoja ja vakiintuneita välittäjiä. Niin Suomessa kuin koko maailmassa keskustelu jakamisesta ja digitaaliset alustat ovat vaikuttaneet majoitusmarkkinoihin merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana. Hotellit ja muut kaupalliset majoitustoimijat ovat saaneet osansa digitaalisuuden hyödyistä, mutta digitalisoituminen on antanut myös vertaismajoittamiselle oivalliset puitteet. Maailmanlaajuisesti tunnetuin vertaismajoitusta tarjoava palvelu on Airbnb, jonka rinnalla etenkin vapaa-ajan asuntoja

vuokrataan Suomessa muiden muassa erilaisten välityspalvelujen ja mökkejä välittävien kauppapaikkojen kuten Lomarenkaan, Oikotien ja tori.fi:n kautta (Vuokramökkitoiminnan esiselvitys, 2018). Kymmenen viime vuoden kuluessa Airbnb on kasvanut suurimmaksi digitaalisen majoitustoiminnan alustaksi ja globaaliksi toimijaksi ja samalla malliesimerkiksi jakamistaloudesta (Mikhalkina & Cabantous, 2015).

Airbnb:n katsotaan taitavasti hyödyntäneen markkinoinnissaan jakamistalouden ympärillä käytävää monopolivista keskustelua ja lupauksia. Dolnicarin (2019) mukaan Airbnb onnistui kehittämään sekä majoitusta tarjoavia että sitä etsiviä kuluttajia houkuttavan alustan ensin kuluttajien vapaa-ajan matkoille ja laajeten nopeasti lyhytaikaiseen asuntojen vuokraamiseen kaupungeissa. Alusta ei ollut ensimmäinen digitaalinen majoituksen markkinapaikka, mutta kehitti liiketoimintaansa hyödyntäen jakamistalouteen liittyviä lupauksia tuottajan ja kuluttajan kohtaamisesta, kotitalouksien alikäytettyjen resurssien hyödyntämisestä ja mahdollisuudesta tutustua turistina autenttiseen elämään. Markkinoinnissa Airbnb hyödynsi jakamiseen liittyvää positiivista tarinaa ekologisesta kestävästä ja pienimuotoisesta taloudellisesta toiminnasta, ja pyrki näin irrottautumaan toiminnan rinnastamisesta kaupalliseen hotelitoimintaan ja asuntojen vuokramarkkinoihin. Tällä pyrittiin irrottautumaan kyseisiin toimintoihin kohdistuvasta sääntelystä (Hajibaba & Dolnicar, 2018; Dolnicar, 2019). Kaiken kaikkiaan Airbnb toiminnan jaottelu on vaikeaa, sillä alustan kautta majoitusta tarjoavat omalle asunnolle lisäkäyttöä tarjoavat kotitaloudet, ammattimaiset vuokra-asuntojen omistajat kuin jo majoituslalle vakiintuneet toimijat kuten hotellit ja vierasmajat, jotka hyödyntävät Airbnb:tä palvelujen markkinointikanavana (Adamiak, 2019).

Teknologinen kehitys on ollut mahdollistamassa vertaismajoittamisen kasvanutta tarjontaa, ja tarjonnan mahdollisuutta vastata kysynnän erilaisiin taloudellisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin. Vuoden 2008 finanssikriisin myötä Yhdysvalloissa perustetut jakamistalouden alustat, kuten Airbnb ja Uber, pohjautuvat kuluttajien tarpeeseen suunnitella kulutustaan taloudellisesta näkökulmasta entistä tarkemmin ja toivat majoitusmarkkinoille uusia edullisia vaihtoehtoja. Innovatiivinen kulutusajattelu perinteisten toimialojen äärellä mahdollisti uudenlaisten palvelualustojen syntyminen. Yksilöiden väliseen resurssien jakamiseen pohjautuvan kuluttamisen koettiin luovan enemmän arvoa pienemmällä kustannuksella (Tussyadiah & Pesonen, 2016). Taloudellisuuden ohella vertaismajoituksen yleistymistä on selitetty asunnon jaetun käytön tarjoamalla yhteisöllisyyden kokemuksella. Yhteisölliseen kuluttamiseen osallistuminen auttaa ihmisiä luomaan ja säilyttämään sosiaalisia suhteita. Vertaismajoituksen kautta kuluttajat pitävät yhteyttä suoraan paikalliseen majoittajaan ja ovat samalla yhteydessä paikalliseen yhteisöön. Tarjoamalla aidomman ja yksilöllisemmän kokemuksen massaturismin sijaan, vetoaa vertaismajoitus kuluttajaan myös sosiaalisesta näkökulmasta (Tussyadiah & Pesonen, 2016). Vertaismajoituksen yleistymisen myötä on havaittu, että sosiaaliset kontaktit ovat tärkeitä yksittäisiä huoneita vuokraaville, ei muille (Lutz & Newlands, 2018). Turismin tutkimuksessa on lisääntyvässä määrin kritisoitu käsitteen turismi käytöstä kaikkien turismiin liittyvien käytäntöjen yhdenmukaistamisesta. Esimerkiksi Williams ja Lew (2015) pitävät turismia moniulotteisena käytäntönä, jossa

syyt matkustaa, tapa matkustaa, olla ja toimia uudessa paikassa vaihtelevat suuresti. Vertaismajoituksen tutkimuksessa paikallisen autenttisuuden sijaan kysynnän yleistymistä voidaan selittää sillä, että väliaikaiset majoituspalvelut sopivat nykykulutuksen tarpeisiin. Huoneiden sijaan kysyntää on lyhytaikaiseen käyttöön tarkoitetuille asunnoille. Synä ovat usein monipaikkaiseen elämäntyyliin ja liikkumiseen perustavat kulutustottumukset. Vierailijan ja pysyvän asukkaan määrittely on tullut vaikeaksi eivätkä turismi ja arkinen elämä ole selkeästi toistaan erottuvia. Työnteon joustavat käytännöt, kuluttajien vaurastumisen myötä yleistyvät kakkoskodit sekä opiskelijan hajaantuminen useisiin yliopistoihin ovat johtaneet uudensuuntautumisen ja liikkumisen rytmeihin, joissa ihmiset vaihtavat paikkaa ja tekevät kaikissa paikoissa töitä, opiskelevat, harrastavat ja tapaavat ystäviään (Novy, 2018).

Vertaismajoitus, erityisesti Airbnb Suomessa ja muissa Pohjoismaissa

Airbnb perustettiin vuonna 2008 San Franciscossa. Kaupungin hotellit olivat täynnä design-konferenssin tiimoilta, jolloin kaksi kaverusta Brian Chesky ja Joe Gebbia keksivät majoittaa konferenssivieraita luonaan. Tämän pohjalta Chesky ja Gebbia loivat alustan, jonka kautta pystyttiin vuonna 2019 varaamaan majoituksen yli 190 maassa ja 81 000 kaupungissa. Airbnb perii vuokraajalta ja asukkaalta palvelumaksun, joka vaihtelee 0–20 prosenttiin. Yrityksen arvo oli talouslehti Forbesin arvion mukaan viime vuonna noin 33 miljardia euroa (Juhola, 2019).

Käyttäen aineistona 3,5 miljoonaa aktiivisesti listattua Airbnb asuntoa 167 maassa 12 kuukauden ajalta 9.2018–9.2019, Adamiak (2019) on arvioinut tarjonnan jakaantumista oman asunnon lisäkäytön ja ammattimaisen vuokraamisen välillä. Hän on luokitellut oman asunnon lisäkäytöksi yksittäisten huoneiden tarjoaminen asunnoista sekä yksittäisten asuntojen hetkittäisen tarjoamisen. Yksittäisiä huoneita on listauksissa vähiten, vain noin 8 prosenttia. Osin omistajan omassa käytössä, osin vuokrattuna olevien kotien ja kakkosasuntojen osuus oli kolmannes tarjonnasta. 40 prosenttia maailmanlaajuisesta tarjonnasta Airbnb:n alustalla voidaan arvioida olevan oman asunnon lisäkäyttöä. Ammattimaista vuokraamista on 60 prosenttia. Tästä kaksi kolmasosaa on asuntojen tai kiinteistöjen vuokraamista ja yksi kolmasosa majoitusvuokrien vuokrausta hostelleista, vierasmajoista tai hotelleista. Tarjonnasta tehdyissä klustereissa Suomi kuuluu Adamiakilla (2019) yksittäisten kotien /kakkoskotien klusteriin yhdessä muiden Pohjoismaiden, Ranskan, Saksan, Brasilian, Argentiinan ja Chilen kanssa. Tarkastellun ajankohdan listauksissa Suomessa oman asunnon lisäkäytön osuus listauksissa oli noin 60 prosenttia ja ammattimaisen välityksen osuus listauksissa oli loput 40 prosenttia.

Adamiak (2019) on arvioinut regressiomallilla millä tavalla maan bruttokansantuote, turismin osuus taloudessa ja maan it-sektorin laajuus vaikuttavat vertaismajoituspalvelun käyttöön ja tarjonnan rakenteeseen. Hänen mukaansa jokainen yhteiskunnan vauraus, turismin merkitys kansantaloudelle ja informaatioteknologian käyttö lisäsivät tarjontaa. Varakkaissa maissa, kuten Pohjoismaissa, kotitalouksilla on omistuksessa asuntovaralli-

suutta, jota he voivat tarjota markkinoille. Maissa, joissa turismi on merkittävä elinkeino, ammattimaisesti vuokrattavien kohteiden määrä oli suurempi kuin oman asunnon lisäkäyttö. Adamiakin mukaan tämä kuvaa, kuinka jakamisolustan käyttö seuraa turistien tarpeita ja toiveita. Alueellisesti turismin tarpeet näkyvät kaupallisen tarjonnan kasvuna erilaisissa lomakohteissa rannikoilla ja hiihtokeskuksissa.

Adamiakin (2020) mukaan vuonna 2018 Pohjoismaissa oli tarjolla noin 60 000 Airbnb:n kautta välitettyä majoituspaikkaa ja näiden lisäksi sivustolla oli tarjolla noin 8 000 hotellihuonetta. Samaan aikaan vakiintuneita kaupallisia majoituspalveluita oli Pohjoismaissa tarjolla 326 000 hotellihuoneen verran. Pohjoismaissa vertaismajoitus on yleistä, kun taas muualla Airbnb:n kautta majoitusta tarjoavat ovat yleisemmin ammattimaisia majoituksen välittäjiä. Airbnb:n tarjonta Pohjoismaissa on jakaantunut samaan tapaan kuin muu majoitus. Vertaismajoitusta on tarjolla siellä missä turismi kasvaa. Adamiakin mukaan kaksi viidestä kohteesta sijaitsee alueilla, joissa turismia on jo runsaasti ja kasvu on nopeaa. Yksi viidestä kohteesta sijaitsee kehittyvän turismin alueilla, yksi viidestä pysähtyneen turismin kasvun alueilla ja yksi viidestä vähäisen turismin alueilla.

Oman asunnon tai kakkosasunnon lisäkäytön kannalta Pohjoismaisen vertaismajoituksen erityispiirre on kakkoskotien runsas määrä ja niiden tarjoaminen lyhytaikaiseen majoituskäyttöön. Adamiakin keräämien tietojen mukaan vuonna 2018 kakkoskoteja oli Ruotsissa 577 000, Suomessa 500 000, Norjassa 463 000, Tanskassa 221 000 ja Islannissa 8 000. Kakkoskotien käyttömääristä ei ole olemassa tilastotietoja, toisin kuin kaupallisesta majoituspalvelusta. Hyödyntäen suomalaista kesämökkien käytön tutkimusta (Adamiak, Pitkänen & Lehtonen, 2017) voidaan arvioida, että Pohjoismaissa yövytään kakkoskohteissa ainakin saman verran kuin kaupallisissa majoituspalveluissa ja niiden käyttöä on mahdollista lisätä (Adamiak, 2020). Koska monet kakkoskodit sijaitsevat vähäisen turismin alueilla, voidaan optimistisesti ajatella, että kakkoskotien vertaismajoitus voisi olla keino levittää turismia kasvukeskusten ulkopuolelle.

Vuokramökkien käytöstä ja kapasiteetista on tehty Tilastokeskuksen ja Visit Finlandin yhteistyössä esiselvitys vuonna 2018. Tarkastelussa on ammattimaiset vuokraajat eri puolilla Suomea, erityisesti kasvavan turismin alueilla Lapissa. Selvityksen mukaan Suomessa on noin 15 000 mökkiä luokiteltu vuokramökeiksi ja niiden keskimääräinen käyttö on 74 vuorokautta vuodessa ja myyntitulot alle 7 000 euroa mökkiä kohden. Ulkomaisten yöpyjien määrä on noin viidesosa, loput neljä viidesosaa on suomalaisia vuokraajia. Selvityksen tiedot kerättiin kansallisista välityspalveluista, joista merkittävä osa toimii Lapin hiihtokeskuksissa. Tämä näkyi myös käytön tuloksissa. Lapissa ammattimainen vuokraaminen keskittyy hiihtokeskuksiin ja käyttö painottuu talven lomakauteen helmi-huhtikuussa ja jouluna (Vuokramökkitoiminnan esiselvitys, 2018).

Vertaismajoittamisen tutkimus on Suomessa rajautunut pitkälti käsittelemään kasvavan turismin alueiden tilannetta erityisesti Lapissa ja Helsingissä. Merkittäviä vertaisma-

joittamista koskevia hankkeita ovat Lapin yliopiston sekä Lapin ammattikorkeakoulun toteuttamat Jakamistalous matkailussa (2016–2017) sekä Vertaismajoitus, haasteet ja mahdollisuudet majoitustoiminnassa (2018–2019). Hankkeet ovat pyrkinet kartoittamaan nykytilaa ja tulevaisuuden näkymiä, vastaamaan matkailuelinkeinon toimintaympäristön muutoksiin ja löytämään ratkaisuja vertaismajoituksen tuomiin haasteisiin nykyisille majoitusalan toimijoille. Hankkeet on toteutettu yhteistyössä paikallisten yritysten ja yhdistysten kanssa. Jakamistalous matkailussa -hanke on toimeksiantajana lukuisissa Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin opiskelijoiden opinnäytetöissä (Jakamistalous matkailussa -hanke).

Rovaniemellä Airbnb-kohteita oli tammikuussa 2019 yhteensä 896 kappaletta, mikä tarkoittaa 14,4 kohdetta tuhatta asukasta kohden. Vertailun vuoksi Barcelonassa vastaava luku on 12,5. Tämä siis osoittaa, että tarjonta on Rovaniemellä runsasta kaupungin kokoon nähden. Airbnb:n kautta saadut tulot olivat Rovaniemellä vuonna 2018 yhteensä 10,67 miljoonaa euroa. Keskimääräiset vuokratulot kuukaudessa yhden vuokrauskohteen osalta olivat 1541 euroa, eli noin 18 000 euroa vuodessa. Rovaniemellä toiminnan voidaan katsoa saaneen ammattimaisia muotoja, mikä on ongelmallista ilman varsinaisilta elinkeinonharjoittajilta vaadittuja vastuita ja velvollisuuksia (Jutila & Hakkarainen, 2019).

Helsingin kaupungin laatiman tutkimuksen perusteella Helsingin Airbnb-kohteiden määrä oli vuonna 2018 yhteensä 2619, joka vastaa noin 19 prosenttia Helsingin koko majoituskapasiteetista. Airbnb:n myynti oli vuonna 2017 Helsingissä reilut 24 miljoonaa euroa ja koko Suomen Airbnb:n myynnistä Helsingin osuus oli 42 prosenttia. (Mustonen, 2018). Rahoitustuotteiden vertailusivusto Vertaaensin.fi:n kokoaman aineiston perusteella keskimääräiset tulot Airbnb-majoittamisesta Helsingissä oli 15 452 euroa vuodessa (Laitinen, 2019). Yleisluontoisempi, koko Suomea koskeva vertaismajoitustutkimus on ollut vähäistä. Yhtenä selittävänä tekijänä on luotettavien majoitustilastojen saaminen Airbnb-majoitusmääriä koskien. Airbnb ei itse jaa omia tilastojaan suoraan, mutta suhteellisen luotettavana pidettyä tilastotietoa tarjoaa – sekä Rovaniemeläisissä hankkeissa, Helsingin kaupungilla että vertaaensin.fi:llä käytetty – AirDNA-palvelu. Palvelu tarjoaa tietoja vain suurimpien kaupunkien osalta ja koska kyseessä ei ole Airbnb:n itsensä tuottamat tiedot, voidaan luotettavuutta pitää vain suuntaa antavana (Koivuranta, 2018).

Vertaismajoituksen sääntelystä Euroopassa

”Tourism is a key economic activity in Europe. Short-term accommodation rentals offer convenient solutions for tourists and new sources of revenue for people. At the same time, there are concerns about impact on local communities. For the first time we are gaining reliable data that will inform our ongoing discussions with cities across Europe on how to address this new reality in a balanced manner. The Commission will continue to support the great opportunities of the collaborative economy, while helping local communities address the challenges posed by these rapid changes.”

Sisämarkkinoiden komissaari Thierry Bretonin tiedote 5.3.2020 liittyen komission tietojenantosopimukseen vertaismajoitusyriyten Airbnb, Booking, Expedia Group ja Tripadvisor kanssa

Jakamistaloudessa alustan kautta tapahtuvan lyhytaikaisen vertaismajoituksen politisoituminen on tapahtunut erityisesti palvelun yleistyttyä suurissa kaupungeissa eri puolilla Eurooppaa. Oheisessa sisämarkkinakomissaari Bretonin tiedotteessa tulee esille komission ensisijainen intressi vertaismajoitukseen eli sisämarkkinoiden merkittävää taloudellista toimintaa, turismia uudistavana palveluna. Palvelu tarjoaa kuluttajille käteviä ja mukavia ratkaisuja ja ihmisille uusia tuloja. Samalla tunnustetaan vertaismajoituksen haitat paikallisille yhteisöille, tosin erittelemättä niitä millään tavalla välittäjäyriyten tuottama tieto auttaa paikallisyhteisöjä toimimaan nopeassa muutoksessa (EC, 2020).

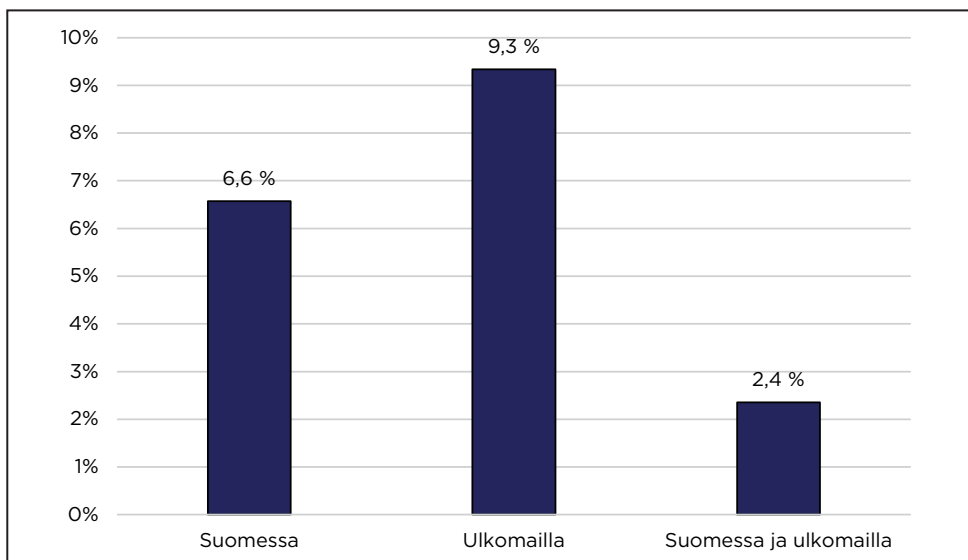
Jännite turismin tuoman taloudellisen kasvun ja paikallisten asukkaiden kokemien ongelmien välillä on osoittautunut vaikeaksi ja kiistoja herättäväksi kysymykseksi Euroopassa. Kritiikki vertaismajoitusta kohtaan on kohdistunut lyhytaikaisen turistien majoittamisen aiheuttamiin muutoksiin asuinalueilla, vaikutuksiin paikallisiin asuntomarkkinoihin sekä muuhun paikallistalouteen. Novy ja Colomb (2019) yhteenvedossa todetaan, että kaupunkiturismi aiheuttaa ristiriitoja ja kuohuntaa ja vaikuttaa paikallisyhteisöihin taloudellisesti, fyysisesti, sosio-kulttuurisesti ja psykologisesti. Heistä turismin lisääntyminen vaikuttaa paikalliseen talouteen lisäämällä turisteja kiinnostavaa tarjontaa kuten ravintoloita, kahviloita, baareja, nostamalla tuotteiden hintoja, kasvattamalla majoitustarjontaa ja siihen suunnattua maankäyttöä, nostamalla vuokra-asuntojen hintoja ja lisäämällä asuntojen lyhytaikaista kysyntää. Esimerkiksi Reykjavikissa kahden huoneen asunnon vuokrataso vuosina 2016-18 oli noin 1 300 euroa ja saman huoneiston vuokraaminen lyhytaikaisesti tuotti yli 4 000 euron vuokratulot (Mermet, 2019). Paikallisten kokemus muutoksesta on palvelutarjonnan yksipuolistuminen ja asumisen kallistuminen. Turismin lisääntymisen aiheuttamina fyysisinä vaikutuksina he ovat Novyn ja Colombin (2019) mukaan pitäneet väkimmään kasvuun liittyviä julkisten tilojen ja julkiseen liikenteen ylikuormittumista ja palvelujen heikkenemistä. Lisääntyneen turismin myötä paikalliset vesivarat on voitu suunnata turismin käyttöön, aiemmin julkisessa käytössä olleet aukiot ovat täyttyneet kaupallisista palveluista, ehkä myös liasta ja roskista. Sosiaalisista vaikutuksista he mainitsevat julkisten tilojen muuttumisen turistien juhla-alueiksi, yöllisiksi bilepaikoiksi sekä paikallisten tapojen häviämisen kaupallistumisen ja kuluttamisen myötä. Esimerkiksi Reykjavikissa osalla keskustan kaduista seitsemänkymmentä prosenttia taloista on listattuna lyhytaikaiseen vuokraukseen Airbnb:n kautta ja paikallisten kokemukseen paikasta vaikuttavat turistien elämän rytmien painottuminen iltaan ja yöhön. Joillakin alueilla kouluja on suljettu, kun alueen asukkaat ovat muuttaneet kauemmaksi keskustasta ja lapsien määrä on vähentynyt nopeasti (Söderström ja Mermet, 2020). Kiistoja aiheuttavina psykologisina tekijöinä Novy ja Colomb (2019) pitävät kontrollin menettämisen tunnetta suhteessa yhteisön tulevaisuuteen ja ylipäättään yhteenkuuluvuuden tunteen menettämisestä. Kaunan ja mielipahan myötä turisteihin suhtaudutaan kaikin tavoin kielteisesti.

Asuntojen vuokraus vapaa-ajan käyttöön ja turistien tarpeisiin on kyseenalaistanut vertaistalouden onnistumisesta ja erilaiset toimijat kaupunkiaktivisteista hotelliyrittäjiin ovat vaatineet paikallisia toimia kaupungeilta vertaismajoituksen säätelemiseksi ja asuntojen jakamisen rajoittamiseksi. Euroopassa kaupunkien käyttämät toimet ovat olleet hyvin erilaisia. Aguilera, Artioli ja Colomb (2019) ovat tarkastelleet millä tavalla vertaismajoitus ja jakamistalous ovat politisoituneet ja millaista paikallista toimintaa on syntynyt vertaismajoitusta vastaan. Käyttäen esimerkkeinä Pariisia, Barcelonaa ja Milanoa he kuvaavat kuinka paikalliset intressit ja toimijat ovat muokanneet käytyjä keskusteluja ja hyväksytyksi tulleita rajoitteita. Barcelonassa asuntomarkkinoilla oli paljon uusia sijoittajia, joille kakkoskoti kaupungissa oli investointi ja rahan turvasatama ja joille lyhytaikainen vuokraustoiminta tuottaa pääomalle korkoa erinomaisesti. Barcelonassa paikallinen ruohonjuuriliike vaati 2010-luvulla nopeasti kasvaneen Airbnb:n toiminnan tiukkaa rajoittamista ja luvanvaraisuutta. Paikallispoliittisen väännön jälkeen kaupungissa päädyttiin tiukkaan majoituksen luvanvaraisuuteen, lupien tasaiseen jakoon eri kaupunginosien välillä sekä luvattoman toiminnan seurantaan ja sanktioihin. Paikallisissa keskusteluissa turismin kasvun vastapuolena tuotiin esiin kaupunkisuunnittelun intressit; asuntojen spekulatiivisen hinnannousun leikkaaminen, vuokrasääntelyn kontrolloinnin tiukentaminen sekä sosiaalisen asuntotuotannon lisääminen. Barcelonan tavoitteet ovat Wegmannin ja Jiaon (2017) löytämien toimenpiteiden kaltaisia, erityisesti lyhytaikaisen vuokraamisen suuntaamisessa vähemmän turismin kuormittaville alueille. Heillä aineistona oli Yhdysvaltojen kaupungit Austin, Boston, Chicago, San Francisco ja Washington DC. Aguilera ja kollegoiden (2019) mukaan Pariisissa, maailman suosituimmassa turistikaupungissa keskeiset vertaismajoituksen säätelyä ohjaavat intressit olivat kaupungin asuntopolitiikka ja maankäyttö. Pariisissa vertaismajoitusta vastustavaa kansalaisliikettä ei ollut, vaan kritiikki tuli esiin asuinalueiden asukasyhdistysten kautta ja heidän toimiensa motiivina oli asuinalueiden asukkaiden etujen turvaaminen. Keskeinen intressi oli vertaismajoituksen mahdollistama lisätulo asukkaille. Pariisissa vertaismajoittajat jaettiin hyviin eli oman asunnon lisäkäyttöä turisteille tarjoaviin henkilöihin ja pahoihin eli ammattimaisesti toimiviin vuokranantajiin. Keskeinen politiikkatoimi oli asunnon lyhytaikaisen vuokraamisen rajoittaminen 120 vuorokauteen vuodessa ja Airbnb:lle asetettu velvoite huolehtia vertaismajoituksen verojenkannosta. Myös Milanossa poliittiset intressit kytkeytyivät vertaismajoituksen veronkantoon. Aguilera, Artioli ja Colomin (2019) tarkastelemista kaupungeista Milanossa turismiin suhtauduttiin myönteisesti ja vertaismajoitus nähtiin talouskasvun mahdollistajana vierailijoiden määrän kasvaessa ja majoituksen kysynnän lisääntyessä. Useat suurkaupungit, Barcelonan ohella mm. Amsterdam ja Tokio ovat kiristäneet vuokraustoiminnan valvontaa vaihtelevalla menestyksellä (Juhola, 2019). Myös Suomessa taloyhtiöt ovat selvittäneet mahdollisuuksia lyhytaikaisen majoitustoiminnan kieltämiselle, mutta se on vaikeaa (Hiltula, 2019). Uuden taloyhtiön tapauksessa kieltä saadaan voimaan helpommin (Uusitalo, 2019).

Vertaismajoituksen käyttö ja tarjonta

Tilastokeskuksen syksyllä 2019 keräämässä jakamistalous-aiheisessa kyselyssä oli kysymyksiä liittyen suomalaisten kotitalouksien vertaismajoituksen käyttämiseen, tarjoamiseen sekä tarjoamisesta saatuihin tuloihin. Seuraavaksi tarkastellaan vertaismajoituksen yleisyyttä Suomessa sekä tarjonnan että kysynnän näkökulmista. Vertaismajoituksen käytöstä tarkastelussa on käytön yleisyys ja käyttäjien kuvaus. Tarjonnan osalta aineisto on niukka ja tulosten yleistäminen on epävarmaa eikä valitettavasti mahdollista oman asunnon lisäkäytön ja ammattimaisen vuokraamisen tarkempaa tarkastelua. Aineisto antaa kuitenkin suuntaa pohdittaessa kuinka paljon vuokratuloja vertaismajoittamisesta kertyy kotitalouksiin. Vertaamme, ovatko vastaajien ilmoittamat kotitalouden saamat majoitustulot AirDNA-palvelun tarjoamien lukujen kanssa samansuuntaisia?

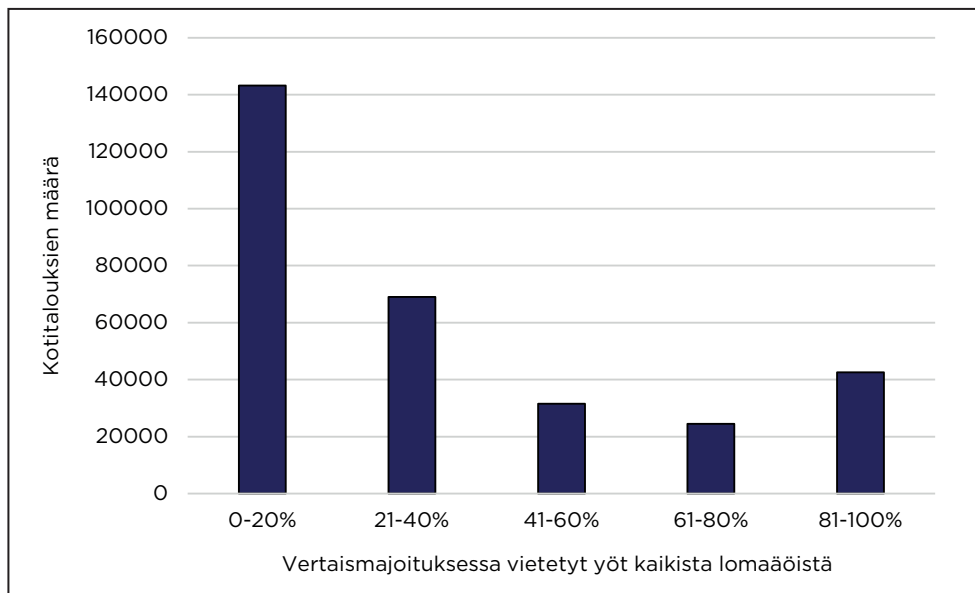
Suomalaisista noin joka viides eli 355 000 taloutta oli käyttänyt nettipohjaiseen varaamiseen perustuvaa asuntojen välityspalvelua viimeisen vuoden aikana. Luku on samansuuntainen Airbnb:n käyttäjämäärien kanssa globaalisti (Airbnb statistics, 2020). Vaikka kyselyn perusteella ei voida erottaa eri palvelujen käyttöä, voidaan Airbnb:n sanoa olevan merkittävä vertaismajoituksen välittäjä suomalaisten turismissa erityisesti ulkomaan matkoilla, mutta myös kotimaassa. Kuvassa 1 on esitetty suomalaisten kotitalouksien lyhytaikaisen, omaan käyttöön vuokraamisen yleisyyttä. Vajaa seitsemän prosenttia kotitalouksista ilmoitti kotitaloutensa jäsenen vuokranneen asuntoa lyhytaikaisesti Suomessa jonkin internet-sovelluksen (esim. Airbnb) kautta viimeisen kahdentoista kuukauden aikana. Ulkomailla vuokraaminen oli yleisempää: vuokrausaktiivisuus ylsi lähes kymmenen prosenttiin suomalaisista kotitalouksista. Sekä ulkomailla että Suomessa vuokraamista oli harjoittanut 2,4 prosenttia.

Kuva 1. Kotitalouden jäsen vuokrannut asuntoa lyhytaikaisesti omaan käyttöönsä jonkin internet-palvelun (esim. Airbnb) kautta viimeisen 12 kuukauden aikana.

Vaikka vertaismajoitus on tuttu tapa yöpyä monille suomalaisille, se ei ole ainoa käytössä oleva majoituspalvelu. Kysyttäessä kuinka suuri osa lomamatkojen öistä yövyttiin vertaismajoituksessa (kuva 2), suurin osa, noin 315 000 kotitaloutta kertoi yöpyvänsä vertaismajoituksessa alle 20 prosenttia kaikista lomamajoituksista. Alle puolet lomaöistä vertaismajoituksessa oli viettänyt liki seitsemänkymmentä prosenttia palvelun käyttäjistä. Lähes kaikki lomayöt vertaismajoituksessa yöpyneitä oli runsaat kaksi prosenttia kotitalouksista ja aktiivisten vertaismajoituksen käyttäjien määrä Suomessa oli noin 40 000 kotitaloutta.

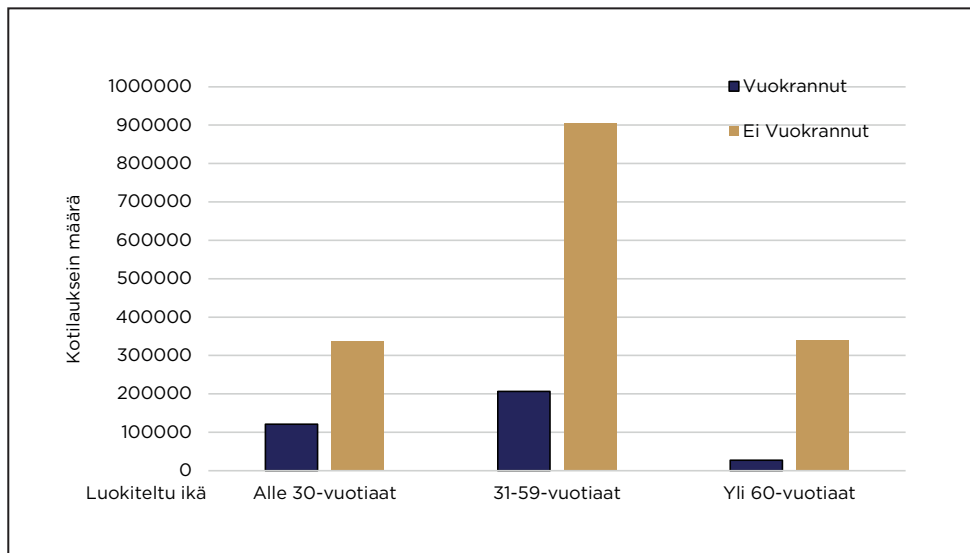
Kyselyssä vastaajilla oli mahdollisuus kuvata omin sanoin asunnon vuokraamisen syyt. Näissä vastauksissa palvelua käytetään, kun elämä muuttuu parisuhteesta eroon, mennään synnyttämään toiselle paikkakunnalle tai lapselle tarvitaan passia ulkomailta. Asumisen monipaikkaisuus voi liittyä työhön, tutkimukseen tai opiskeluun, ja näihin tarpeisiin lyhytaikainen alustojen kautta tapahtuva asunnon vuokraaminen tarjoaa ratkaisun niin Suomesta lähtiessä kuin palatessa. Lisäksi harrastukset, kuten urheilu ja erilaiset juhlat - polttarit ja sukutapaamiset – olivat syitä vuokrata asunto lyhytaikaiseen käyttöön.

Kuva 2. Vertaismajoituksessa vietetyt yöt kaikista lomamatkoista

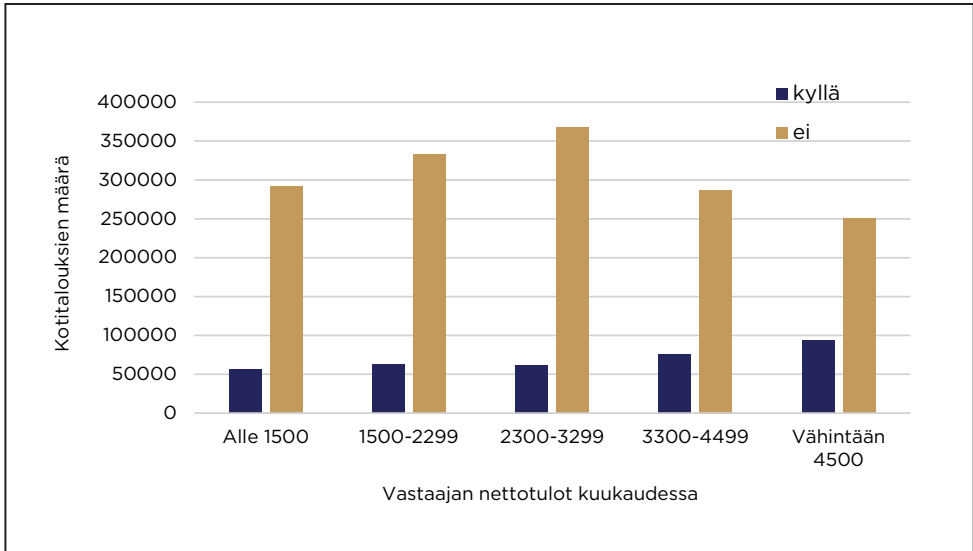
Seuraavaksi tarkastellaan vertaismajoituksen vuokraamisen eroja sukupuolen, iän ja tulojen perusteella. Tarkastelua varten yhdistettiin Suomessa ja/tai ulkomailta vertaismajoitusta vuokranneet kotitaloudet. Sovellusten kautta vertaismajoitusta vuokraavat yhtä lailla naiset kuin miehet eikä sukupuoli erottele majoituspalvelujen käyttäjiä. Kuvassa 3 vastaajia tarkasteltiin iän perusteella kolmessa eri ryhmässä, alle 30-vuotiaat, 31–59-vuo-

tiaat ja yli 60-vuotiaat muodostivat ryhmät. Ikä oli tilastollisesti merkitsevä tekijä (χ^2 (2) =49746; $p < 0,001$). Aktiivisimmin majoitusta omaan käyttöön viimeisen 12 kuukauden aikana olivat vuokranneet alle 30-vuotiaat. Heistä joka neljäs, yhteensä 121 000 taloutta oli vuokrannut jonkin sovelluksen kautta vertaismajoitusta. Ikäryhmästä 31-59-vuotiaat joka viides oli vuokrannut asuntoja ja vuokraajia oli yhteensä 206 000 taloutta. Yli 60-vuotiaista harvempi kuin joka kymmenes, 27 000 taloutta oli käyttänyt vertaismajoituspalveluita. Tarkastelun perusteella suurimmat käyttäjämäärät vertaismajoituksen markkinoilla ovat keski-ikäiset henkilöt.

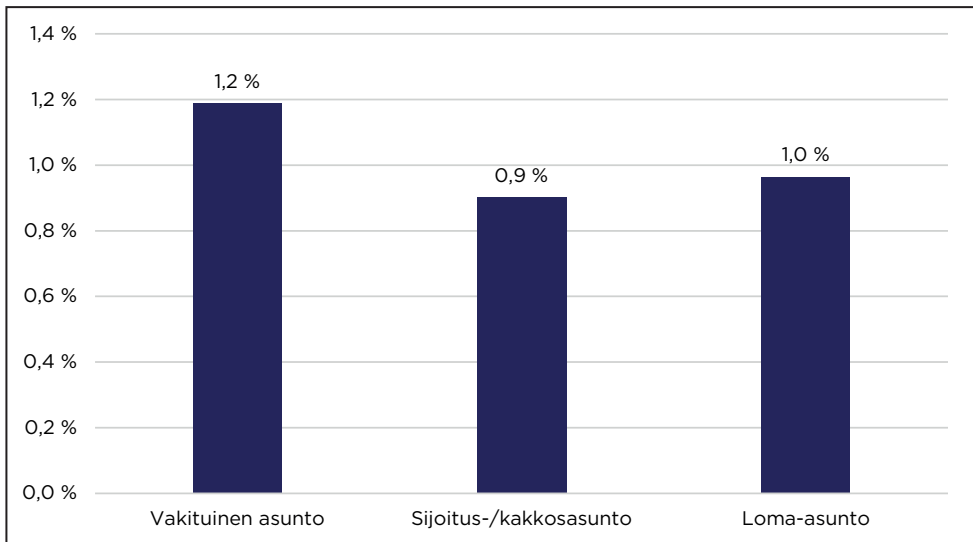
Kuva 3. Vertaismajoituksen käyttäjät ikäryhmittäin. Asunnon vuokraaminen omaan käyttöön esim. AirBnN:n kautta viimeisen 12 kk aikana.

Iän ohella vastaajien tulot (kuva 4) erottelivat vertaismajoituksen käyttöä (χ^2 (5) =30014; $p < 0,001$). Eniten vertaismajoitusta oli käytetty kahdessa korkeimmassa nettotuloluokassa. Vähintään 4500 euron nettotulojen kotitalouksista lähes joka kolmas, yhteensä 93 000, oli vuokrannut asuntoa lyhytaikaisesti jonkin internetpalvelun kautta omaan käyttöön ja tuloluokassa 3300-4499 euroa joka viides talous, yhteensä 76 000, oli vuokrannut majoitusta. Vähiten käyttäjiä (14 %, 62 000 taloutta) oli keskimmaisessä, 2300-3299 euron tuloluokassa. Alle 2300 euron tuloluokissa käyttäjiä oli 56 000 taloutta (16 prosenttia). Iän ja tulojen tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että vertaismajoitus houkuttelee käyttäjiäkseen keski-ikäisiä ja hyvätuloisia suomalaisia kotitalouksia.

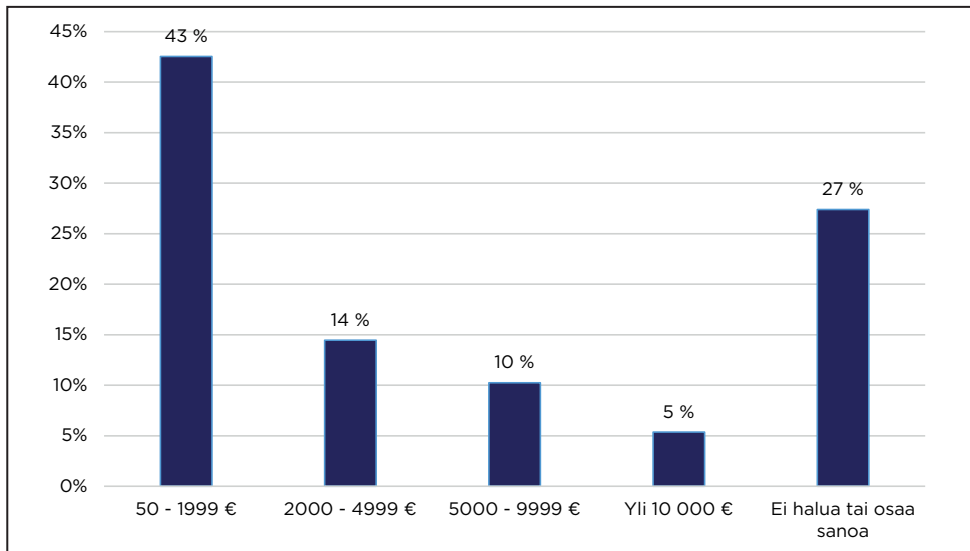
Kuva 4. Vertaismajoituksen käyttäjät tuloryhmittäin viimeisen 12 kk aikana.

Vain harvat suomalaiset tarjoavat vuokralle omaa kotiaan, kakkosasuntoaan tai loma-asuntoaan. Kysyttäessä oman asunnon tai kakkoskodin lisäkäytöstä vuokraamalla sitä jonkin välityspalvelun kautta vastaajista 1,2 % ilmoitti kotitaloutensa vuokranneen eteenpäin vakituista asuntoaan, sijoitus-/kakkosasunnon vuokraaminen taas oli hieman harvinaisempaa 0,9 % osuudella. Loma-asuntoaan puolestaan oli vuokrannut eteenpäin 1 % vastanneista kotitalouksista.

Kuva 5. Kotitalous vuokrannut eteenpäin vakituista, sijoitus-/kakkos- tai kesäasuntoa viimeisen 12 kuukauden aikana.

Kotitalouksien vuokraustoiminnasta saamia tuloja esitetään kuvassa 6. Suurin osa tuloja saaneista kotitalouksista, 43 %, kertoo ansainneensa vuokraustoiminnallaan 50–1999 euroa viimeisen kahdentoista kuukauden aikana. 14 % kertoo yltäneensä 2000–4999 euron vuokratuloihin vuositasolla. 5000–9999 euroa ansaitsi 10 % vuokraustoimintaa harjoittaneista kotitalouksista, ja yli 10 000 euron tulot saavuttivat enää 5 % vuokraajista. On huomioitava, että yli neljännes lyhytaikaisesta vuokraamisesta tuloja saaneista kotitalouksista ei halunnut ilmoittaa tai ei osannut sanoa saatujen tulojen määrää.

Kuva 6. Kuinka paljon kotitalous sai tuloja asunnon lyhytaikaisesta vuokraamisesta viimeisen 12 kuukauden aikana.

Johtopäätökset ja keskustelua

Noin joka viides suomalainen kotitalous on vuokrannut omaan käyttöönsä asunnon vertaismajoituksen kautta. Vertaismajoituksen hyödyntäminen etenkin ulkomailla osoittautui aineiston pohjalta hyvinkin suosituksi. Lähes joka kymmenes kotitalouksista oli majoittunut jonkin alustan kautta vuokrattuun kohteeseen ulkomailla. Suomalaiset matkailivat ahkerasti: Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan suomalaiset tekivät vuonna 2019 ulkomaille 8,1 miljoonaa erilaista vapaa-ajanmatkaa ja Keski-Eurooppa kasvatti suosiotaan vapaa-ajan matkojen kohteena. Suomalaisten kaupallisten matkojen määrä on lisääntynyt kymmenessä vuodessa 24 prosentilla. Erityisen runsaasti matkustamista ovat lisänneet kymmenen vuotta sitten nuoruuttaan viettäneet alle 24-vuotiaat, kyseisen ikäkohortin matkamäärät ovat kaksinkertaistuneet kymmenessä vuodessa. Samoin kymmenen vuotta sitten nuorten aikuisten 25–34-vuotiaiden ikäkohortti on kaksinkertaistanut maksullisen majoit-

tuksen käytön kymmenessä vuodessa (Tilastokeskus, 2020). Rungas matkailu näkyy myös uudenlaisten majoitusvaihtoehtojen suosiona. Matkustamisesta ja asumisesta eri paikoissa on tullut merkittävä osa nuorten ja keski-ikäisten kulutuskulttuuria erityisesti hyvä- ja keskituloille kotitalouksille. Vaikka koronapandemian myötä matkustaminen pysähtyi täysin maaliskuussa 2020, on vaikea nähdä, että tämä elämäntapa ei palaisi matkustusrajoitusten poistuttua. PwC:n (2020) huhtikuussa keräämän Pohjoismaisen kuluttajakyselyn mukaan korona on eniten vaikuttanut kulutuksessa matkustamiseen, johon käytetty rahamäärä on vähentänyt kolmannekseen aiemmasta. Tämä on ymmärrettävä, sillä maiden rajojen sulkeminen ja matkustuskiekkot lopettivat matkustamisen täysin. Kiinnostavaa on, että kyselyn mukaan yli 90 prosenttia vastaajista arvioi matkustamisen kulutuksen palaavan koronaa edeltäneelle tasolle heti kun mahdollista. Tulos tukee tulkintaa matkustamisesta osana monipaikkaista työn ja vapaa-ajan limittävää elämäntapaa. Aiempiin käytäntöihin palataan rajoitusten päätyttyä. Tilastokeskuksen kyselyssä vastaajien itse määrittelemissä vertaismajoituksen käytön syissä tuotiin esiin matkustamiseen ja monipaikkaisuuteen liittyviä elämäntapaa kuvaavia asioita, kuten tarve lyhytaikaiselle vuokra-asunnolle parisuhteen päättyessä, opiskeleminen tai työskentely eri paikoissa sekä vapaa-aikaan liittyvä matkustaminen. Tulokset ovat samansuuntaisia Novyn (2018) kuvaamiin kulutustottumusten muutoksiin, joissa turismi ja arkinen elämä sekoittuvat ja toteutuvat eri tavoin eri paikoissa. Vertaismajoituksen palvelutarjonta sopii hyvin siirryttäessä työstä toiseen eri paikkojen välillä, eikä korona välttämättä muuta matkustamista pysyvästi.

Vertaismajoituksen tarjonta on kasvanut siellä missä turismi lisääntyy. Suomessa tilanne on sama kuin muuallakin eli isoissa kaupungeissa ja hiihtokeskuksissa tarjonta on lisääntynyt viime vuosina eniten, erityisesti Helsingissä ja Rovaniemellä. Asunnon lyhytaikainen vuokraaminen on yleistynyt nopeasti, joskin se on vielä melko harvinaista. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa vuonna 2017 kaikkiaan 0,2 prosenttia väestöstä, noin 9 000 henkeä, oli saanut lisätuloja lyhytaikaisen majoitustoiminnan kautta (Tilastokeskus, 2017). Vuoden 2019 kyselyssä 3 prosenttia vastaajista kertoi antaneensa asunnon tai loma-asunnon vuokralle edellisen 12 kuukauden aikana. Eniten kysyntää on koko asuntojen vuokraamiseen. Sen sijaan ajatus vertaismajoituksesta sosiaalisten suhteiden ja paikallisuuden tutustumisena ei ole merkittävä motiivi toiminnalle. Lutzin ja Newlandsin (2018) mukaan mahdollisuus uusien sosiaalisten kontaktien solmimiseen saa ihmiset hakeutumaan vuokralle yksittäisiin huoneisiin asunnoissa. Muut vertaismajoituksen käyttäjät eivät hae uusia sosiaalisia kontakteja asumisvalinnallaan. Adamiakin (2020) mukaan Suomessa alle kymmenesosa tarjolla olevista kohteista on yksittäisiä huoneita. Vertaismajoitus asumisen vaihtoehtona liittyy sen tarjoamaan vaihtoehtoon hotelleille erilaisiin käyttötarkoituksiin soveltuena.

Suomessa välittäjäorganisaatioiden kautta tapahtuva tarjonta on kyselyn tulosten perusteella pienimuotoista ja pääosin oman asunnon, kakkosasunnon tai loma-asunnon lisäkäyttöä. Tulos samansuuntainen Adamiakin (2020) tulosten kanssa, jonka mukaan kansainvälisesti tarkastellen Suomen Airbnb toiminta painottuu muuta maailmaa enemmän yksittäisten kotien ja kakkosasuntojen lyhytaikaiseen vuokraamiseen samalla tavoin kuin muissa Pohjoismaissa.

Pienimuotoinen alustoilla tapahtuva toiminta on juuri sitä mitä Euroopan komissio pitää tärkeänä ja kannatettavana taloudellista kasvua ja talouden monimuotoisuutta mahdollistavana jakamistalouden toimintana. Kansainvälisessä vertailussa Suomessa ammattimainen majoitustoiminta vertaisalustojen välityksellä on monia muita maita vähäisempää. Kansainvälisesti poikkeuksellista toimintamallia selittää kotitalouksien asuntovarallisuus. Suomalaisilla kotitalouksilla on omistuksessa asunto-osakkeita ja kiinteistöjä, mm. noin 500 000 kesämökkiä tai kakkosasuntoa ja näiden lyhytaikainen vuokraamisella voi olla positiivisia vaikutuksia muutoin vähäisen turismin alueilla. Suomessa oman asunnon lisäkäyttöön mahdollisuuksia arvioidaan olevan erityisesti kakkosasuntojen ja kesämökkien käytön lisäämisessä. Vuokramökkitoiminnan esiselvitys (2018) tuo esiin alan toiminnan kohdentumisen kotimaan kuluttajille ja kuinka vapaa-ajan asuntojen ammattimaiset vuokraajat toimivat lähes pelkästään kotimaisilla markkinoilla. Lyhytaikaisen vuokra-asuminen tarjonta on muuttumassa kansainväliseksi ja globaalien välityspalvelujen kautta alalla on mahdollisuus lisätä tarjontaa ja löytää uusia asiakkaita niin ammattimaisten vuokraajien, että omien asuntojen lisäkäyttöä hakevien kotitalouksien.

Jakamistaloustyöryhmän loppuraportissa (TEM, 2019) lyhytaikaisen majoitustoiminnan haasteeksi on nostettu vertaismajoituksen yleistymisen myötä ammattimaisen ja pienimuotoisen yksityisen majoituksen keskinäinen kilpailu sekä eri toimijoihin kohdistuvan säätelyn aiheuttama eriarvoisuus kilpailutilanteessa. Loppuraportissa todetaan, että nykytilanne on oikeudellisesti epäselvä ja alustojen kautta tapahtuvan lyhytaikaisen vuokraamisen luokittelu joko ammattimaiseksi majoittamiseksi tai asuinhuoneiston vuokraamiseksi on haastavaa. Koska eri lakien tulkinnat majoitustoiminnasta vaihtelevat, voi ammattimaisuuden ratkaisijana olla kuntien rakennusvalvojat tai pelastusviranomaiset, verottaja tai taloyhtiö, jossa vuokrattava asunto sijaitsee. Vaihtoehtoisia tapoja ratkaista epäselvyyksiä ja satunnaisuutta päätöksenteossa ovat ammattimaisen toiminnan nykyistä tarkempi määrittely, siten että majoitus- ja ravitsemustoiminnan lainsäädäntöä olisi tarkoitus soveltaa myös lyhytaikaiseen majoitukseen tai vaihtoehtoisesti ammattimaisuus määrittäisi tietyn euromääräisen rajan tai yöpymisvuorokausien ylityttyä vuositasolla. Yhdysvaltojen kaupunkien vertaismajoitusta käsittelevässä tutkimuksessa (Wegmann & Jiao, 2017) korostetaan tarvetta erotella ammattimainen ja vähäinen vuokraus. Heidän mukaansa vain asuntojen jaettu käyttö tulisi luokitella vähäiseksi vuokraustoiminnaksi ja osaksi jakamistaloutta. Kaiken kaikkiaan jakamistalouden sääntelyssä haasteena on poliittisten toimenpiteiden sopeuttaminen nopeasti kehittyviin markkinoihin ja uuden toiminnan sisällyttäminen olemassa olevaan lainsäädäntöön heikentämättä kuluttajien asemaa kehittyvillä markkinoilla (Koopman, Mitchell & Thierer, 2015).

Tilastokeskuksen kyselyyn vastanneiden ilmoittamat vuokraustoiminnasta saatavat tuotot kiinnittävät huomion maltillisuudellaan. Vertaismajoituksesta saatavien tulojen verotus on todettu haastavaksi. Satunnaisten tai pienten tulojen verottaminen aiheuttaa enemmän hallinnollisia kustannuksia kuin verotuloja ja toisaalta niiden ilmoittaminen voi olla vuokraajalle työlästä (Faehnle ym., 2016). Aikaisemmissa tutkimuksissa havaitut

keskimääräiset vuositulot – noin 18 000 euroa vuodessa Rovaniemellä ja 15 000 euroa Helsingissä – eivät ole linjassa aineiston pohjalta koko Suomen tasolla lasketun keskimääräisen vuositulon, noin 1500 euron kanssa. Yli 10 000 euron vuosituloihin ilmoitti pääsevänsä vain harvat vuokratuloja saaneista kotitalouksista. Tulojen ilmoittamisen osalta on huomioitava, että kyselyssä yli neljännes ei halunnut tuoda esille tai ei osannut arvioida saamiaan vuokratulojaan. Verohallinnon mukaan vuonna 2017 lyhytaikaisia vuokratuloja jäi ilmoittamatta seitsemän miljoonan euron arvosta. Vuonna 2018 määrä oli noussut yli 15 miljoonaan euroon. On tiedossa, että tuotoista ilmoittamatta jättämistä esiintyy sekä pienituloisten, vuokrattavissa asunnoissa itsekkin vuokralla asuvien, että suurituloisten kiinteistösijoittajien keskuudessa (Parviala, 2019). Tämä tukee ajatusta siitä, että suuria – tai pienempiäkään – vuokraustuloja ei välttämättä haluta tuoda esille Tilastokeskuksen kaltaisen toimijan kyselyssä. Kyseenalaiseksi voi asettaa myös sen, miten paljon kakkos- tai sijoitusasunnon lyhytaikaista vuokraamista halutaan tuoda julki. Huoli vuokratulojen verokierrosta on yhteinen kautta Euroopan vertaismajoituksen kasvun myötä. Euroopan komission maaliskuussa 2020 sopiman tiedonantopöytäkirjan mukaan lyhytaikaista majoituspalvelua välittävät yritykset toimittavat majoitustoimintaa koskevat tiedot Eurostatin käyttöön kuntatasoisina tietoina Euroopassa. Neljännesvuosittain koottava tilasto sisältää tiedot vertaismajoituksen vieraiden lukumääristä ja öiden määristä. Verotulojen välttelyyn tiedot eivät sovellu, sillä niiden perusteella ei ole mahdollista tunnistaa kumpaakaan jakamisen osapuolta.

Vaikka Suomessa asuntojen lyhytaikaiseen vuokraamiseen liittyvät jännitteet ja ristiriidat eivät ole kärjistyneet samalla tavalla kuin joissain nopeasti kasvaneen turismin kaupungeissa, on keskustelu vuokraustoiminnan haitoista tuttua täälläkin. Suomessa toiminta on ollut muita Pohjoismaita ja muuta Eurooppaa vähäisempää ja merkittävimmät ristiriidat on tunnistettu Helsingissä ja Rovaniemellä. Novyn ja Colombin (2019) tunnistamaista haitoista erityisesti vertaisvuokraamisen vaikutuksista vuokra-asuntomarkkinoihin ja tarjolla olevien pitkäaikaiseen vuokraamiseen tarkoitettujen asuntojen vähenemiseen sekä veronkiertoon vuokratuloissa ovat olleet esillä julkisessa keskustelussa (Koivuranta, 2018; Hiltula, 2019; Juhola, 2019). Suurkaupungeissa kautta maailman pelätään ja säännöstellään turismin myötä lisääntyvää lyhytaikaista majoittumista. Paikallisyhteisöt kuten kaupungit ovat joutuneet nopeasti selvittämään ja ratkaisemaan paikallisia huolenaiheita liittyen vertaismajoituksen kielteisiin vaikutuksiin, aivan kuten komissaari Bretton (EC, 2020) tiedotteessaan toteaa. Helsingissä mahdolliset kansalaisliikkeet vertaismajoituksen yleistymistä kohtaan voivat syntyä, jos kaupunki epäonnistuu asuntopoliittisissa toimenpiteissä ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen saatavuus heikkenee. Kansalaisliikkeiden ohella taloyhtiöt asumisen lähiyhteisöinä voivat toimia kritiikin käynnistäjinä samaan tapaan kuin Aguilera ym. (2019) ovat tunnistaneet asukasyhdistysten toimivan Pariisissa. Tämä on mahdollista erityisesti silloin, jos tarjontaa ryhdytään rajoittamaan ja vertaismajoittamisesta tehdään luvanvaraista.

Lähteet

Adamiak, C. (2019). Current state and development of Airbnb accommodation offer in 167 countries, *Current Issues in Tourism*. doi:10.1080/13683500.2019.1696758

Adamiak, C. (2020) Peer-to-peer accommodation in destination life cycle: the case of Nordic Countries. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. doi.org/10.1080/15022250.2020.1775116

Adamiak, C., Pitkänen K. & Lehtonen, O. (2017). Seasonal residence and counterurbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal* 82, 1035–1050. doi.org/10.1007/s10708-016-9727-x

Aguilera, T., Artioli, F. & Colomb, C. (2019). Explaining the diversity of policy responses to platform-mediated short-term rentals in European cities: A comparison of Barcelona, Paris and Milan. *Environment and Planning A: Economy and Space*. doi.org/10.1177/0308518X19862286

Airbnb Statistics (2020). Airbnb by the Numbers: Usage, Demographics, and Revenue Growth. Haettu 30.6.2020 osoitteesta: <https://muchneeded.com/airbnb-statistics/>

Dolnicar, S. (2019). A review of research into paid online peer-to-peer accommodation: Launching the Annals of Tourism Research Curated Collection on peer-to-peer accommodation. *Annals of Tourism Research*. doi.org/10.1016/j.annals.2019.02.003.

EC, European commission (2020). Commission reaches agreement with collaborative economy platforms to publish key data on tourism accommodation. Press release. 5 March 2020. Haettu 1.7.2020 osoitteesta https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_194

Faehnle, M., Immonen, H., Mäenpää, P., Nylund, M. & Träskman, T. (2016). Jakamistalous ja verotus: Eväitä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Haettu 29.5.2020 osoitteesta: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140579/AWP_4_2016_Jakamistalous.pdf?sequence=1

Hajibaba, H. & Dolnicar, S. (2018). Airbnb and its competitors. Teoksessa S. Dolnicar (toim.) *Peer-to-peer accommodation networks: Pushing the boundaries* (s. 63–76). Oxford: Goodfellow Publishers

Hiltula, K. (2019) Haluaisiko taloyhtiösi kieltää AirBnB-toiminnan? Se on mahdollista, mutta hyvin vaikeaa. YLE uutinen, julkaistu 19.5.2019. Haettu 20.3.2020 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10775495>

Jakamistalous matkailussa –hanke, Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu. Haettu 8.4.2020 osoitteesta <https://shareabletourism.com/>

Juhola, T. (2019). Airbnb nostaa vuokria ja lisää remuamista rapuissa – Kaupungit lisääisivät vastatoimia, mutta EU:n syytetään olevan jarruna. YLE uutinen, julkaistu 16.2.2019. Haettu 17.3.2020 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10646060>

Jutila, S. & Hakkarainen, M. (2019). Tuoreimmat tiedot Rovaniemen Airbnb –majoituksesta. Vertaismajoitus, haasteet ja mahdollisuudet majoitustoiminnassa -hanke, blogikirjoitus. Haettu 6.4.2020 osoitteesta: <https://shareabletourism.com/2019/03/15/tuoreimmat-tiedot-rovaniemen-airbnbmajoituksesta/?fbclid=IwAR14isDnK6tQODxNP2hAvOYF16pAhQ20WydPtcYbEpH9alieHhXOoEkgQYo>

Koivuranta, E. (2018). Historiallinen muutos matkailubisneksessä: Airbnb kattaa jo viidenneksen Helsingin majoituspaikoista – kaupunki yllättyi. YLE uutinen, julkaistu 29.3.2018. Haettu 6.4.2020 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10130703>

Koopman, C., Mitchell, M. & Thierer, A. (2015). The Sharing Economy and Consumer Protection Regulation: The Case for Policy Change. *The Journal of Business, Entrepreneurship & the Law*, 8, 4. digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=jbel

Laitinen, O. (2019). Näissä kaupungeissa tienataan eniten Airbnb:llä. [Vertaansin.fi](https://www.vertaansin.fi), blogikirjoitus. Haettu 8.4.2020 osoitteesta: <https://www.vertaansin.fi/blog/naissa-kaupungeissa-tienataan-eniten-airbnblla>

Lutz, C. & Newlands, G. (2018). Consumer segmentation within the sharing economy: The case of Airbnb. *Journal of Business Research*, 88, 187-196. doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.03.019.

Mermet, A.-C. (2019). The ‘Airbnbification’ of the Icelandic Capital. Towards an Assessment of the Socio-Spatial Impacts of Airbnb in the Reykjavik Capital Area. Reykjavik: Tourism Research in Iceland, 103. Haettu 3.7.2020 osoitteesta: <https://www.ferdamalastofa.is/static/files/ferdamalastofa/kannanir/skyrslur/airbnb-heild2.pdf>

Mikhalkina, T. & Cabantous, L. (2015). Business model innovation: How iconic business models emerge. Teoksessa (Baden-Fuller, C. & Mangematin, V (toim.) *Business models and modelling*, s. 59-95. Emerald: London.

Mustonen, P. (2018). Airbnb:n tarjonta kattaa jo viidenneksen Helsingin majoituspaikoista. Kaupunkitiedon verkkolehti Kvartti, Helsingin kaupunki. Haettu 17.3.2020 osoitteesta: <https://www.kvartti.fi/fi/blogit/airbnbn-tarjonta-kattaa-jo-viidenneksen-helsingin-majoituspaikoista>

Naumanen M. & Myllyoja J. (2020). Lyhytaikaisen majoitustoiminnan tilastointimahdollisuudet Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisusarja, 2020. Haettu 15.6.2020 osoitteesta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-507-2>

Novy, J. (2018). Urban tourism as a bone of contention: four explanatory hypotheses and a caveat. *International Journal of Tourism Cities*. 5, 63-74. doi.org/10.1108/IJTC-01-2018-0011

Novy, J. & Colomb, C. (2019). Urban tourism as a source of contention and social mobilisations: A critical review. *Tourism Planning & Development*, 16, 358–375. doi.org/10.1080/21568316.2019.1577293

Parviala, A. (2019). Airbnb-vuokraajien verovilunki tuplaantunut – Verottaja huomasi, että tuloja jää ilmoittamatta jo 15 miljoonaa euroa. YLE uutinen, julkaistu 1.11.2019. Haettu 8.4.2020 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-11043579>

PwC. (2020). Covid-19, where next? Nordic consumer trends. Strategy&. Haettu 2.7.2020 osoitteesta: <https://www.strategyand.pwc.com/nl/en/media/pdf/Nordic-consumer-trends-2020.pdf>

Söderström, O. & Mermet, A-C. (2020). When Airbnb Sits in the Control Room: Platform Urbanism as Actually Existing Smart Urbanism in Reykjavík. *Frontiers in Sustainable Cities*, 14 May 2020. doi.org/10.3389/frsc.2020.00015

Tilastokeskus (2017). Noin 0,3 prosenttia suomalaisista sai vähintään neljäsosan ansioistaan digitaalisten alustojen kautta vuonna 2017, tiedote julkaistu 17.4.2018. Haettu 3.7.2020 osoitteesta: https://www.stat.fi/til/tyti/2017/14/tyti_2017_14_2018-04-17_tie_001_fi.html

Tilastokeskus (2020). Suomalaisen matkailu Keski-Eurooppaan kasvoi vuonna 2019, tiedote julkaistu 11.6.2020. Haettu 3.7.2020 osoitteesta: https://www.stat.fi/til/smat/2019/smat_2019_2020-06-11_tie_001_fi.html

Tussyadiah, I. P. & Pesonen, J. (2016). Impacts of peer-to-peer accommodation use on travel patterns. *Journal of Travel Research*, 55, 1022–1040. <https://doi.org/10.1177/2F0047287515608505>

Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM (2019). Jakamistalouteen liittyvien kysymysten vaihtoehtoisia ratkaisutapoja. Jakamistaloustyöryhmän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 31. Haettu 3.7.2020 osoitteesta: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161541/31_19_Jakamistalous.pdf

Uusitalo, K. (2019). Turkulainen taloyhtiö kielsi Airbnb-vuokrauksen jo ennen kuin talo oli valmis – Myöhemmin se ei ehkä olisi onnistunutkaan. YLE uutinen, julkaistu 22.9.2019. Haettu 17.3.2020 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10981403>

Vuokramökkitoiminnan esiselvitys (2018). Haettu 15.06.2020 osoitteesta: https://www.mara.fi/media/toimiala/vf_vuokramokkitilastoinnin_esiselvitys_2018.pdf

Wegmann, J. & Jiao, J. (2017). Taming Airbnb: Toward guiding principles for local regulation of urban vacation rentals based on empirical results from five US cities. *Land Use Policy*, 69, 494–501. doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.09.025

Williams, S. & Lew, A. (2015). *Tourism geography: Critical understanding of place, space and experience*. London: Routledge.

Uudet ruoan hankinnan kanavat jakamistaloudessa

Kirjoittaja: Mikko Jauho

Jakamistalous on moniulotteinen kokonaisuus, joka kattaa monenlaisia elämäntilanteita ja toimintaperiaatteita. Yksi jakamistalouden osa-alue on ruoan tuotantoon, jakeluun ja kuluttamiseen keskittyvät innovaatiot. Niihin on laskettu sellaisia ilmiöitä kuin kumppanuusmaatalous, ruokapiirit, REKO-renkaat, hävikkiruokapalvelut ja -ravintolat, ruoanvaihtotoiminta (food swaps) sekä siirtolapuutarhat ja kaupunkiviljely. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yhtäältä hävikkiruoan ostamista ja saamista ja toisaalta ruoan hankkimista suoraan tuottajilta, mikä on jaettu perinteisiin ruokapiireihin, REKO-renkaisiin sekä muihin suoramyöntikanaviin.

Jakamistalous ja ruoka

Jakamistaloutta voi pitää kattoterminä joukolla käsitteitä, jotka kukin painottavat jotain jakamistalouden ulottuvuutta tai tuovat kokonaisuuteen oman lisänsä (ks. Mäenpää & Faehnle, 2017, s. 27). Tässä raportissa jakamistalouden katsotaan olevan ”pääosin tietoverkon palvelu- ja yhteisöalustojen välityksellä tapahtuvaa vuorovaikutusta, jossa muodostuu taloudellista arvoa, ydinajatuksina vajakäytössä olevien resurssien tehokkaampi hyödyntäminen, siirtymä omistajuudesta käyttöoikeuksiin sekä vertaistoiminta ja -tuotanto” (Harmaala ym., 2017, s. 16). Jakamistalouden käsitteperheestä vertaistalous sopii ehkä parhaiten ruokakentälle. Sillä tarkoitetaan ”keskenään lähtökohtaisesti tasavertaisten yksilöiden (tai muiden toimijoiden) välistä hyödykkeiden vaihtoa ilman välikättä” (Mäenpää & Faehnle, 2017, s. 28). Tähän sopii vaihtoehtojen ruokaverkostojen pyrkimys lyhentää ruokaketjua tuomalla tuottajia ja kuluttajia lähemmäksi toisiaan. Toiminta on tyypillisesti paikallista ja rakentaa yhteistoiminnan kautta syntyvän yhteisöllisyyden varaan. Sitä ohjaavat päämäärät, jossa pyritään yhdistämään kestävyuden ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus. REKO-renkaiden ja joidenkin hävikkiruokapalveluiden kohdalla toiminta tapahtuu digitaalisella alustalla, mikä on yhteisöllisyyden ja ekologisuuden ohella jakamistalouden kolmas pääajuri (emt. 23).

Tietyt jakamistalouden tunnuspiirteet puolestaan jäävät ruokakentällä sivurooliin. Yleensä ajatellaan, että jakamistalous perustuu joidenkin yksityisomistuksessa olevien kiinteiden resurssien tehokkaampaan hyödyntämiseen jakamalla niitä yhteiskäyttöön (Lahti, 2015). Tällaisia ovat esimerkiksi autot tai asunnot. Ruoka ei ole kestokulutushyödyke, joten siitä puuttuu tällainen yhteiskäytön ulottuvuus tai se kohdistuu ruoan tuotantopanoksiin

(esim. kaupunkiviljelyssä). Edelleen jakamistalous painottaa ”tavaran lainaamista, vaihtamista, vuokraamista, kierrätystä ja yhteiskäyttöä” (Mäenpää & Faehnle, 2017, s. 23). Tämä toteutuu hävikkiruokapalveluissa, joita voi pitää eräänlaisena kierrätyksenä, sekä ruoanvaihtotoiminnassa. Monet ruokakentän jakamistalousmallit suuntautuvat myös tuottajalta kuluttajalle, eivät niinkään kuluttajilta kuluttajille. Näissä malleissa kansalaiset eivät ole ensisijaisesti hyödykkeiden ja palveluiden tuottajia. Myös tuottajilta kuluttajille suuntautuvissa malleissa kansalaisten rooli voi kuitenkin olla moninainen: esimerkiksi ruokapiirien ja REKO-renkaiden ylläpitäjien voi katsoa toimivan palveluiden tuottajina. Näistä varauksista huolimatta ruokakentän ilmiöissä korostuvat kuitenkin monet jakamistalouden piirteet: ruohonjuuritason yhteistoiminta erilaisten toimijoiden välillä, ekologinen tietoisuus ja resurssien järkevä käyttö sekä usein tietotekniikan hyödyntäminen yhteydenpitoon.

Aiempaa tutkimusta

Jakamistalouden ruokasovelluksia on tarkasteltu usealla tutkimuskentällä. Hävikkiruokaa on käsitelty yhtäältä kiertotalouden ja uusien kaupallisten sovellusten kehittämisen näkökulmasta ja toisaalta huono-osaisuuteen liittyvänä erikoiskysymyksenä. Erilaisten ylijäämäruoan jakelualustojen (*Food Leftover Sharing platforms*) on katsottu voivan yhdistää onnistuneesti kestävyuden sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen ulottuvuuden, mikäli ne organisoidaan oikealla tavalla (Choi ym., 2019; ks. myös Mattila ym., 2018). Ylijäämäruoan jakelua huono-osaisille ruoka-avun muodossa on tutkittu ympäristö- ja yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta, keinona vähentää ruokahävikkiä (Harrison, Kaustell & Silvennoinen, 2020) ja hyvinvointiyhteiskunnan kipupisteenä (Hänninen ym. toim., 2008; Ohisalo & Saari toim., 2014).

Tutkimusten mukaan kuluttajien suhtautuminen ylijäämäruoan tai epätäydellisten tuotteiden ostamiseen riippuu tuotteesta ja onko kyse virheestä ulkonäössä tai pakkauksessa vai päiväyksen umpeutumisesta. Myös sosio-ekonomiset tunnuspiirteet, arvot sekä yleinen suhtautuminen (ruoka)jätteeseen vaikuttavat. (de Hooge ym., 2017) Yleisesti ottaen epätäydellisiä tuotteita ollaan haluttomampia ostamaan kuin tavallisia, ainakaan ilman hinnanalennusta (Yue, Alfnes & Jensen, 2009). Keskeinen kuluttajahaaste on jännite ekologisesti motivoidun käyttöiän pidentämisen ja elintarvikehygienian ja ruokaturvallisuuden välillä (Watson & Meah, 2013). Ruokahävikin välttäminen on kuitenkin vain yksi osatekijä ruoanlaiton ja syömisestä kokonaisuudessa ja jää monissa tilanteissa muiden tavoitteiden jalkoihin (esim. silloin, kun päämääränä on kaikkien perheenjäsenten toiveiden toteuttaminen tai vieraanvaraisuus) (Evans, 2012). Niinpä ylijäämäruokaa ei tarjota kaikille eikä kaikissa tilanteissa.

Suoramyyntiin sekä tuottajan ja kuluttajan kohtaamiseen perustuvia malleja on lähestytty vaihtoehtoisina ruokaverkostoina (*alternative food networks*, AFN). Niiden taustalla on nykyisen ruokajärjestelmän kritiikki. Globaalia ruokajärjestelmää luonnehtii kehitys, jossa tuottajien ja kuluttajien välissä vaikuttavien toimijoiden vaikutusvalta on kasvanut

merkittävästi. Alkutuotantopanosten tuottajat, isot logistiikkaketjut ja vähittäiskauppa toimivat globaalilla tasolla ja säätelevät markkinoiden toimintaa. Tämä on pidentänyt ruokaketjua sekä etäännyttänyt tuottajia ja kuluttajia toisistaan. Kehitystä vastustamaan on noussut erilaisia liikkeitä, joiden yhteisenä nimittäjänä on teollisen ruoantuotannon ja -jakelun kritiikki, tuottajien ja kuluttajien lähentäminen toisiinsa sekä elintarvikejärjestelmän toimijoiden uudelleen kytkentä (*reconnection*) paikallisiin olosuhteisiin. (Clapp, 2012) Lisäpontta liikehdintä on saanut ekologisesta huolesta ja kestävästä kehityksen ajatuksesta. Tällaisia liikkeitä ovat mm. Reilu kauppa (Hudson, Hudson & Fridell, 2013) ja Food sovereignty -käsitteen ympärillä käyty keskustelu (Dekeyser, Kersten & Fioramonti, 2018; Navin & Dieterle, 2018). Niihin kuuluvat myös erilaiset vaihtoehtoiset ruokaverkostot, joihin lasketaan mm. maatilamyynti ja maalaismarkkinat, ruokapiirit ja -osuuskunnat sekä REKO-piirit. Monet näistä malleista sijoittuvat jakamistalouden kentälle, kuten edellä kävi ilmi. Liikkeiden yhteisenä tavoitteena on edistää ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävästä ruoantuotantoa. (Forsell & Lankoski, 2015)

Kuluttajien näkökulmasta vaihtoehtoisiin ruokaverkostoihin osallistumiselle on lukuisia motiiveja, ulottuen ruokajärjestelmän systeemisen muutoksen edistämisestä käytännölliseen kiinnostukseen laadukkaiksi koettujen elintarvikkeiden ostamiseen. Monille näihin kanaviin osallistuville tai niitä käyttäville kuluttajille on tärkeää paikallisen tai kotimaisen ruoantuotannon edistäminen, ruokajärjestelmän teollisten ja globaalien piirteiden kritiikki, solidaarisuus tuottajien kanssa sekä ekologiset tavoitteet, mutta merkitystä on myös verkostoihin liitettyä yhteisöllisyydellä ja niiden välittämällä laadukkaiksi, autenttiseksi ja ”eettiseksi” koetuilla tuotteilla. (Kallio, 2018; Kantola, 2020; Seyfang, 2008) Kuluttajien motiivit osallistua vaihtoehtoisiin ruokaverkostoihin ja kuluttaa niiden välittämiä tuotteita (lähi-, luomu- tai eettisesti tuotettua ruokaa) tunnetaan siis varsin hyvin. Samoin eettisen tai ”vihreän” kuluttajan tunnuspiirteitä on tutkittu laajalti (ks. esim. Diamantopoulos ym., 2003). Sen sijaan puuttuu tutkimusta siitä, millainen tausta on juuri vaihtoehtoisten ruokaverkoston kautta ruokansa hankkivilla kuluttajilla.

Seuraavassa tarkastellaan hävikkiruokaa (ostaminen tai saaminen ilmaiseksi) sekä ruoan ostamista suoraan tuottajilta (perinteisten ruokapiirien tai REKO-renkaiden kautta tai muuten). Kutakin ilmiötä käsitellään erikseen suhteessa joukkoon perusmuuttujia. Lisäksi tarkastellaan hävikkiruoan ja suoraan tuottajilta ostetun ruoan osuutta kaikesta hankitusta ruoasta. Kaikkien tutkimuskohteiden kohdalla kiinnitetään huomiota yhtäältä hävikkiruoan kokeiluun (joskus ostaneet) ja toisaalta mahdollisuuksien mukaan säännölliseen (ostaa vähintään kerran kuukaudessa) ja usein toistuvaan (ostaa vähintään kerran viikossa) käyttöön (ks. tarkemmin Liite 1). Hävikkiruoan saamisen, ruokapiirien ja REKO-renkaiden kohdalla on monessa kohtaa jouduttu tyytymään erotteluun käyttäjien ja ei-käyttäjien välillä. Tähän on vaikuttanut aineiston pieni koko. Lisäksi on pidettävä mielessä, että ruoan jakelufrekvenssit eri palveluissa asettavat rajoituksia sille, miten usein ostaminen on mahdollista.

Hävikkiruoan ostaminen

Hävikkiruoan määriteltiin kyselyssä tarkoittavan ”syömäkelpoista ruokaa, jota uhkaa pois heittäminen”. Sen kuluttamista kysyttiin kysymyksellä ”Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana osti hävikkiruokaa kaupasta, ruokalasta tai sovelluksen (esim. ResQ tai Lunchie) kautta?” Erikseen tarkennettiin, että mukaan laskettiin myös kauppojen ”parasta ennen” päiväyksen takia alennuksessa olevat tuotteet. ResQ ja Lunchie ovat mobiilisovelluksia, jotka tuovat yhteen kuluttajat ja ravintolat, joilla on jäänyt yli ruoka-annoksia (ks. Mattila ym., 2018). (Sen sijaan kyselyssä ei yksilöity palveluita, jotka ovat erikoistuneet elintarvikeketjun ylijäämä- ja poistotuotteisiin, kuten Fiksuruoka.fi.) Eri kanaloiden välillä ei tehty eroja, joten vastaukset koskevat niitä kaikkia yhdessä.

Hävikkiruoan ostaminen oli yleistä. Vastaajista 64 % oli joskus ostanut sitä viimeisen vuoden aikana. Vähintään kerran päivässä hävikkiruokaa ilmoitti ostavansa alle viisi prosenttia vastaajista, mutta vähintään kerran viikossa jo yli 20 %.

Taulukko 1. Kuinka usein kotitalous osti hävikkiruokaa jostakin?

	n	%	Kumulatiivinen %
Kerran päivässä	62	4,6	4,6
Kerran viikossa	288	21,4	26,1
Kerran kuukaudessa	322	24	50
Kerran vuodessa	183	13,6	63,7
Ei koskaan	481	35,8	99,5
EOS	7	0,5	100
Yhteensä	1 343	100	

Naisvastaajat ostivat miehiä useammin hävikkiruokaa riippumatta siitä, miten usein ostaminen tapahtui. Kun hävikkiruokaa oli ostanut viimeisen vuoden aikana naisista 69%, miehillä luku oli 58%. Mitä nuorempi vastaaja, sitä todennäköisempää, että hän oli ostanut hävikkiruokaa tarkastelujaksolla. Kun alle 29-vuotiasta peräti 72% oli joskus ostanut hävikkiruokaa, luku yli 60-vuotiaiden joukossa oli 54%, mikä sekin tosin on varsin korkea. Kun tarkastellaan säännöllisesti hävikkiruokaa ostaneita, alle 49-vuotiasta yli puolet tekivät sitä vähintään kerran kuussa, kun tätä vanhemmissa luku oli reilu 40 %.

Yleisimmin hävikkiruokaa ostanut ryhmä olivat kotona lasta tai omaista hoitavat vastaajat (82%) sekä opiskelijat (75%), mutta eivät työttömät (68%). Eläkeläisvastaajille (55%)

asia oli vähiten tuttu. Säännöllisesti hävikkiruokaa käyttivät hoitajat, joista yli 2/3 osti sitä vähintään kerran kuussa. Seuraavina ryhminä erottautuivat opiskelijat ja työttömät, joista reilu puolet osti hävikkiruokaa säännöllisesti. Usein, vähintään kerran viikossa hävikkiruokaa ostivat vastaavasti hoitajat (41%), mutta toiseksi suurimmaksi vastaajaryhmäksi nousi työttömät (32%). Työttömien joukossa oli siis sekä hävikkiruokaa usein ostavia että sitä karttavia vastaajia.

Kun tarkastellaan kotitalouden rakennetta kokonaisuudessaan, hävikkiruokaa ostivat muihin ryhmiin verrattuna harvemmin kaksin asuvat pariskunnat. Näistäkin yli puolet oli ostanut joskus hävikkiruokaa kuluneen vuoden aikana. Yksinhuoltajista reilu kolmasosa (35%) oli ostanut hävikkiruokaa vähintään kerran viikossa tarkastelujakson aikana. Seuraavaksi merkittävin ryhmä näin tarkasteltuna olivat lapsiperheet (31%), kun kaksin asuvista pariskunnista vain viidesosa osti usein hävikkiruokaa. Samat ryhmät nousivat esiin säännöllisen käytön suhteen.

Mitä suurempi asutokunnan koko, sitä todennäköisemmin vastaaja oli sekä kokeillut että käytti usein hävikkiruokaa. Poikkeuksen tästä säännönmukaisuudesta muodostavat kahden hengen asutokunnat, joiden luvut olivat hieman yhden hengen asutokuntia pienemmät. Kun kahden hengen asutokunnissa kuusi kymmenestä oli ostanut hävikkiruokaa vähintään kerran vuodessa ja reilu 20% teki sitä usein, vastaavat luvut viiden hengen tai tätä suuremmissa asutokunnissa olivat kahdeksan kymmenestä ja 43%. Säännöllisen käytön suhteen vähintään viiden hengen asutokunnat erottuivat selkeästi muista: näistä lähes kolme neljästä osti hävikkiruokaa vähintään kerran kuussa.

Edeltyihin havaintoihin sopii hyvin se, että keskimääräistä suurempi osa pienituloisimmista kotitalouksista sekä oli joskus ostanut hävikkiruokaa (76%) että osti sitä usein (35%). Muissa tuloluokissa tilanne oli varsin yhteneväinen, lukuun ottamatta suurituloisinta ryhmää, jossa sekä kokeilu että usein toistuva käyttö olivat selkeästi vähäisintä. Kuitenkin tässäkin ryhmässä yli puolet olivat kokeilleet ja viidesosa osti usein hävikkiruokaa.

Hävikkiruoan ostamisen ja koulutustason välillä ei ollut suoraa suhdetta. Kaksi ryhmää erottuu sekä kokeilun että säännöllisyyden suhteen. Korkeintaan keskiasteen ja alemman korkeakouluasteen koulutuksen saaneiden keskuudessa säännöllisiä ostajia oli yli puolet, kun alimmassa ryhmässä (korkeintaan perustason koulutus) sitä teki vain reilu 40 %. Usein toistuvan käytön suhteen erot olivat pienemmät.

Tulokset osoittavat, että hävikkiruokaa käyttivät pikemminkin nuoret ja pienituloiset kuin iäkkäämmät ja hyvätuloiset. Tämä viittaa siihen, että hävikkiruoan ostamiselle on yhtäältä taloudelliset perusteet mutta että se on myös nouseva käytäntö, johon erityisesti nuorempi sukupolvi on tarttunut. Toisaalta suuri satunnaisesti ostavien määrä kertoo siitä, että hävikkiruoan ostamisesta on jo muodostunut vakiintunut osa ruoan ostokäytäytymistä Suomessa.

Kyselyssä ei erotettu erilaisten palveluiden ja mobiilisovellusten avulla ostettua hävikkiruokaa kaupan ja ruokaloiden poistotuotteista. Hävikkiruokaa koskevat palvelut ja sovellukset eivät vielä ole kovin laajalle levinneitä ja keskittyvät lähinnä kaupunkeihin. Vaikka esimerkiksi ResQ Clubin sovellukseen oli yrityksen antamien tietojen mukaan kesällä 2019 rekisteröitynyt noin 476 000 käyttäjää, läheskään kaikki näistä eivät ole aktiivisia (YLE 6.8.2019). Siksi on oletettavaa, että hävikkiruoan ostamisen yleisyys selittyy kauppaketjujen laajasti omaksumalla alennuskäytännöllä sekä jossain määrin joukkoruokailupaikkojen poistomyynnillä.

Hävikkiruoan saaminen

Ilmaisen hävikkiruoan saamista käsiteltiin erikseen. Asiaa kysyttiin seuraavasti: ”Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana sai hävikkiruokaa ilmaiseksi jostakin, esim. suoraan ravintolasta, hävikkiruokaringistä tai ilmaisjakelusta.” Ilmaisjakelun voi katsoa sisältävän myös ns. ruokapankkitoiminnan.

Ostamiseen verrattuna hävikkiruoan saaminen oli merkittävästi harvinaisempaa. Vastaajista vain 15 % oli vastaanottanut hävikkiruokaa viimeisen vuoden aikana. Vastaajamäärä oli pieni, eikä vastaajista löytynyt juurikaan selkeitä tunnuspiirteitä.

Taulukko 2. Kuinka usein kotitalous sai hävikkiruokaa ilmaiseksi jostakin

	n	%	Kumulatiivinen %
Kerran päivässä	4	0,3	0,3
Kerran viikossa	38	2,8	3,1
Kerran kuukaudessa	58	4,3	7,4
Kerran vuodesa	107	8	15,4
Ei koskaan	1 129	84,1	99,5
EOS	7	0,5	100
Yhteensä	1 343	100	

Merkitseviä yhteyksiä löytyi ainoastaan suhteessa ikään, kotitalouden rakenteeseen ja asutokunnan kokoon. Mitä nuorempi henkilö, sitä yleisempää hävikkiruoan saaminen oli. Erot ryhmien välillä olivat varsin pieniä lukuun ottamatta vanhinta ikäryhmää. Kun nuorimmasta ikäryhmästä, alle 29-vuotiaista, noin joka viides oli vastaanottanut sitä, yli 60-vuotiaista näin oli tehnyt vain alle kymmenesosa. Säännöllisesti, vähintään kerran kuussa sitä vastaanottivat eniten 30-39-vuotiaat (10 %), ja vähiten yli 60-vuotiaat (4 %).

Hävikkiruoan vastaanottajien joukosta erottautuivat yksinhuoltajat, joista neljäsosa oli saanut viimeisen vuoden aikana hävikkiruokaa. Tyypillisesti tämä tapahtui vähintään kerran kuukaudessa. Myös lapsiperheiden ja epätyypilliset perheiden joukosta löytyi keskimääräistä enemmän hävikkiruokaa vastaanottavia.

Asuntokunnan koko vaikutti hävikkiruoan saamiseen. Se oli harvinaisinta yhden ja kahden hengen talouksissa ja yleisintä isoissa, vähintään viiden hengen talouksissa. Tällaisissa talouksissa 14 % vastaajista vastaanotti säännöllisesti hävikkiruokaa. Suhteessa sukupuoleen, tilanteeseen, tuloihin, koulutukseen ja asuinympäristöön erot eivät olleet merkitseviä.

Hävikkiruoan (sekä ostaminen että saaminen) osuutta hankitusta ruoasta kysyttiin erikseen: ”Kuinka suuren osan ruoasta arvioit kotitaloutesi hankkineen keskimäärin kuukaudessa hävikkiruokana?” Kysymykseen vastasi ainoastaan noin puolet ruokakysymyksiin vastaajista, vaikka hävikkiruokaa ilmoitti ostaneensa tätä huomattavasti suurempi ryhmä. Kysymykseen vastanneista suurimmalle osalle osuus oli pieni, korkeintaan 10 %. Tätä suuremman osuuden hankitusta ruoasta hävikkiruoka muodosti vajaalle kolmasosalle tähän kysymykseen ja 15 %:lle kaikista vastaajista.

Taulukko 3. Kuinka suuri osa ruoasta hankittiin hävikkiruokana?

	n	%	Kumulatiivinen %
0-10 %	500	37,2	71,5
11-20 %	124	9,2	17,7
21-30 %	45	3,4	6,4
Yli 30 %	28	2,1	4
Eos / ei halua sanoa	2	0,1	0,3
Vastaajien määrä	699	52	100
Ei vastattu	644	48	
Yhteensä	1 343	100	

Perinteiset ruokapiirit

Perinteisillä ruokapiireillä tarkoitetaan kotitalouksien muodostamaa yhteenliittymää, joka hankkii ruokaa jäsenilleen suoraan viljelijöiltä ja ruoan tuottajilta. Tyypillisesti tuotteet ovat lähi- ja/tai luomuruokaa. Perinteinen-etuliite erottaa tässä ruokapiirit REKO-ringeistä, joita käsitellään tuonnempana. Ruokapiirien perustamistarkoitus, koko ja toimintaperiaatteet

vaihtelevat paikallisesti jäsenten toiveiden mukaan. Piirien organisaatio voi olla väljä tai sitten ne muodostavat osuuskunnan tai yhdistyksen. Jäsenistöä sitoo liittymis- ja/tai vuosimaksu, minkä lisäksi rahaliikenne hoidetaan keskitetysti. Ruokapiirien juuret ulottuvat 1980-luvulle, ja vuonna 2016 niitä arvioitiin olevan Suomessa ”yli 100” (Pro Ruokapiirit Ry, 2016, s. 4).

Ruokapiirin kautta ostamista kysyttiin seuraavasti: ”Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta perinteisen ruokapiirin kautta?” Ruokapiiriin kuuluu vakiintunut jäsenyys, minkä takia on ymmärrettävää, että vain rajallinen osa vastaajista, reilu viidesosa, ilmoitti kuluneen vuoden aikana hankkineensa ruokaa ruokapiirin kautta. Lukua on kuitenkin pidettävä varsin suurena, juuri ruokapiirien tietynlaisen eksklusiivisuuden takia. Tyypillinen osto tapahtuu kuitenkin harvemmin kuin kerran kuukaudessa, joten ruokapiirin tuotteiden osuus päivittäisistä ruokaostoksista ei voi olla kovin suuri.

Taulukko 4. Kuinka usein osti elintarvikkeita tuottajilta ruokapiirin kautta

	n	%	Kumulatiivinen %
Kerran päivässä	6	0,4	0,4
Kerran viikossa	20	1,5	1,9
Kerran kuukaudessa	68	5,1	7,0
Kerran vuodessa	164	13,7	20,7
Ei koskaan	1 049	78,1	98,8
EOS	16	1,2	100
Yhteensä	1 343	100	

Perinteisten ruokapiirien jäsenille ei erottunut selkeää profilia. Sukupuoli, ikä, koulutustaso, asuinympäristö, vastaajan tilanne ja kotitalouden käytettävissä olevat nettotulot eivät erotelleet vastaajia ruokapiireihin osallistumisen kannalta. Ruokapiirien jäseniä oli siis tasaisesti molemmissa sukupuolissa, eri ikäryhmissä sekä hyvin että heikommin koulutettujen, hyvä- ja huonotuloisten joukossa, niin maaseudulla kuin kaupungeissakin.

Ruokapiirien kautta ruokaa ostivat useimmin lapsiperheet ja epätyypilliset perheet, molemmista noin neljäsosa. Harvinaisinta ruokapiireihin osallistuminen oli yksinhuoltajien (15%) ja yksinasuvien joukossa (16%). Säännöllisen ostamisen osalta esiin nousivat epätyypilliset perheet ja yksinhuoltajat, joista noin kymmenesosa asioi vähintään kerran kuussa perinteisessä ruokapiirissä.

Asuntokunnan koon kasvaessa myös todennäköisyys ostaa ruokaa ruokapiirin kautta kasvoi. Kun yhden ja kahden hengen talouksissa näin teki vajaa 20%, luku oli 35% vähintään viiden hengen asuntokunnissa. Säännöllinen ostamisen oli yleisintä vähintään viiden hengen ja kolmen hengen talouksissa. Ruokapiireihin osallistuu siis kaikenlaisia ihmisiä, jotka tyypillisesti ovat lapsiperheellisiä ja muodostavat suuria asuntokuntia.

REKO-renkaat

REKO-renkaat ovat suomalainen innovaatio. Ne saivat alkunsa ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta vuonna 2013 maanviljelijä Thomas Snellmanin aloitteesta. Hänen pyrkimyksensä oli parantaa maanviljelijöiden toimeentuloa ja edistää siirtymistä kestävämpään maatalouteen. REKO on lyhennys sanoista Rejäl Konsumtion (”Reilu Kulutus”). Järjestelmä eroaa perinteisistä ruokapiireistä organisaatiomuodoltaan ja periaatteiltaan. REKO-renkaat ovat eräänlaista joukkoistettua suoramyyntiä. Pidempiaikaisen sitoutumisen sijaan tuotteet tilataan niissä kertaluonteisesti Facebookin välityksellä ja noudetaan ennalta määrätystä viikoittain tai kahdesti kuukaudessa toistuvasta jakelutapahtumasta. Tilausryhmät ovat suljettuja ja vaativat jäsenyyttä, joka kuitenkin myönnetään kaikille halukkaille. Jäsenyys ei vaadi tilaamista. Ringit ovat itsenäisiä, ja niiden ylläpitäjät päättävät, millä perusteella mukana olevat tuottajat valitaan. Arvoissa korostuvat eettisyys, ekologisuus, paikallisuus ja läpinäkyvyys. Pyrkimys on suosia lähiruokaa ja luomua, mutta käytännöt vaihtelevat paljon. Ainoa yhteinen sääntö on se, ettei tuottajan ja kuluttajan välillä saa olla välikäsiä; tämä on osin jo elintarvikelainsäädännön sanelemaa. REKO-renkaiden toiminta perustuukin elintarvikelainsäädännön aukkopaiikkojen hyödyntämiseen byrokratiaa vähentävällä tavalla (Viljanen, 2016). Tuottajille järjestelmä lupaa isompaa siivua tuotteen hinnasta, joskin jakelu ja myynti ovat työlämpiä perinteiseen vähittäiskauppaan verrattuna. (Ehnström-Fuentes, Jauho & Jallinoja, 2019; Ehnström-Fuentes & Leipämaa-Leskinen, 2019.)

Taulukko 5. Kuinka usein osti elintarvikkeita tuottajilta REKO-renkaan kautta

	n	%	Kumulatiivinen %
Kerran päivässä	3	0,2	0,2
Kerran viikossa	7	0,5	0,7
Kerran kuukaudessa	39	2,9	3,6
Kerran vuodessa	96	7,1	10,8
Ei koskaan	1 187	88,4	99,2
EOS	11	0,8	100
Yhteensä	1 343	100	

REKO-asiointia kysyttiin seuraavalla kysymyksellä: ”Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta REKO-renkaan kautta?” Kyselyn mukaan huomattavasti vähemmän ihmisiä hoiti ruokahuoltoaan REKO-renkaiden kautta verrattuna perinteisiin ruokapiireihin. Ainoastaan 11% vastaajista ilmoitti tilanneensa ruokaa REKO-renkaan välityksellä viimeisen vuoden kuluessa. Tämä on yllättävää, sillä REKO-renkaiden määrä (n. 200) ja niihin osallistuvien kuluttajien määrä (n. 280 000) Suomessa on arvioitu huomattavan suureksi (Ehnström-Fuentes, Jauho & Jallinoja, 2019, s. 405). Lisäksi REKO-renkaiden on oletettu joiltain osin syrjäyttäneen perinteiset ruokapiirit matalamman tulokynnyksensä ja kevyemmän hallintonsa vuoksi. Kertovatko tulokset joidenkin vuosien takaisen REKO-innostuksen (ks. YLE 21.12.2016) hiipumisesta vai onko vastauksiin mahdollisesti vaikuttanut kysymyslomakkeen rakenne, jossa ruokapiirejä koskevat kysymykset tulivat ennen REKO-rengas-kysymyksiä?

REKO-kuluttajille löytyi perinteisten ruokapiirien jäseniin verrattuna selkeämpi profiili. Tyypillinen REKO-asiakas on nainen, yli 30-vuotias, lapsiperheellinen, vähintään suhteellisen hyvätuloinen ja muu kuin työtön.

Naiset siis asioivat REKOssa miehiä useammin. Kun 13 % naisvastaajista oli ostanut REKON kautta viimeisen vuoden aikana, miesten vastaava luku oli 8%. Suurin ikäryhmä olivat 30–39-vuotiaat, joista vajaa 15% oli käynyt vähintään kerran ostoksilla viimeisen vuoden aikana. Siitä aktiivisuus laski tasaisesti vanhimpaan ikäryhmään asti (11%), joskin erot ryhmien välillä olivat pienet. Sen sijaan alle 30-kymppisillä REKO-ostaminen oli harvinaista. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että vanhemmat ikäryhmät ovat nuorempia uskollisempia REKO:n asiakkaita. Tämä tulee ilmi, kun tarkastellaan säännöllistä ostamista: siinä 30-39-vuotiaat jäävät vanhempien ikäryhmien taakse.

Tyypillinen REKO:ssa asioija on kotona lasta tai muuta perheenjäsentä hoitava. Myös eläkeläiset ja työssäkävijät asioivat tavallista useammin REKO:ssa. Silmiinpistävää on työttömien etäinen suhde REKO-rinkeihin. Ostaminen tämän kanavan kautta oli yleisintä lapsiperheiden keskuudessa (15%) ja harvinaisinta yksinasuvilla (8%). Lapsiperheet olivat myös REKO-renkaiden uskollisimpia asiakkaita säännöllisyyden perusteella arvioituna. Asioinnin todennäköisyys kasvoi asuntokunnan koon kasvaessa, kuitenkin niin, että suurimman ja uskollisimman ryhmän muodostivat neljän hengen taloudet.

Mitä suuremmat kotitalouden nettotulot, sitä todennäköisemmin sen jäsenet asioivat REKOssa, lukuun ottamatta suurinta tuloluokkaa (yli 4500 e/kk). Kahdessa alimmassa tuloluokassa jäätin alle 10%:n, kun taas suurimmassa ryhmässä, tuloluokassa 3300-4499 euroa/kk, 14% vastaajista oli kuluneen vuoden aikana ostanut REKO-tuotteita. Säännöllisimmin REKO:ssa asioivat keski- (2300-3299 e/kk) ja hyvätuloiset (yli 4500 e/kk). Niinpä kyseessä on varsin hyvätuloisten harrastus.

Muu suoraan tuottajilta ostaminen

Kyselyyn sisällytettiin myös muu suoraan tuottajilta ostaminen, jota kysyttiin seuraavasti: ”Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta muun suoramyynnin (esim. tilamyynti tai verkkokauppa) kautta?” Tällä tavoin suoraan tuottajilta oli ostanut ruokaa reilu kolmannes vastaajista. Tyypillinen ostos oli harvemmin kuin kerran kuussa.

Taulukko 6. Kuinka usein osti elintarvikkeita tuottajilta muun suoramyynnin kautta

	n	%	Kumulatiivinen %
Kerran päivässä	2	0,1	0,1
Kerran viikossa	11	0,8	1,0
Kerran kuukaudessa	84	6,3	7,2
Kerran vuodessa	363	27,0	34,3
Ei koskaan	879	65,5	99,7
EOS	4	0,3	100
Yhteensä	1 343	100	

Elintarvikkeita suoramyynnin kautta ostivat yhtä lailla miehet kuin naisetkin. Useimmin sitä oli tehnyt kuluneen 12 kuukauden aikana vanhemmat vastaajat, yli 40-vuotiaat, joista yli kuusi kymmenestä oli asioinut suoramyynnissä.

Suurimman ryhmän muodostivat vastaajat, jotka hoitivat kotona lapsia tai omaistaan, joista puolet olivat ostaneet ruokaa näistä suoramyyntikanavista tarkasteluajana. Seuraavat yleisintä se oli eläkeläisillä (37%) ja työssäkäyvillä (36%) vastaajilla. Vähiten sitä tekivät opiskelijat (26%) ja työttömät (22%). Tyypillisesti suoramyynnissä asioiminen tapahtui harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Säännöllisimmin sitä tekivät eläkeläiset, joista yksi kymmenestä asioi suoramyynnissä vähintään kerran kuukaudessa.

Muut kotitalouden rakenteella oli merkitystä. Yleisintä suoramyynnistä ostaminen oli lapsiperheillä (39%) ja puolison kanssa asuvilla (36%). Seuraavan ryhmän muodostivat epätyypilliset perheet, yksin asuvat ja yksinhuoltajat, joihin kuuluvista vastaajista reilu neljäsosa oli ostanut ruokaa tämän kanavan kautta tarkasteluajanjaksona. Suoramyynnistä ostaminen lisääntyi asuntokunnan koon kasvaessa. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostavat kolmen hengen taloudet. Yleisintä se oli viiden hengen tai tätä suuremmissa talouksissa, joista 43 % oli kokemusta suoramyynnistä ostamisesta tarkasteluajanjaksona.

Suoramyyntissä asiointi lisääntyi tulojen mukaan. Se oli selkeästi harvinaisinta pienituloisilla ja yleisintä korkeimmassa tuloluokassa. Pienituloisista vain viidesosa oli ostanut ruokaa näiden kanavien kautta, kun korkeimmassa tuloluokassa näin oli tehnyt yli 40% vastaajista. Uskollisimpia suoramyyntissä asioijia olivat kuitenkin keskituloiset taloudet (2300-3299 e/kk), joista joka kymmenes osti säännöllisesti ruokaa tämän kanavan kautta. Samoin mitä korkeampi koulutus vastaajalla oli, sitä todennäköisempää oli, että hän oli ostanut elintarvikkeita suoramyyntistä. (Poikkeuksen muodosti ylin koulutusluokka, jossa vastaajamäärä oli pieni.) Niinpä ylemmällä korkeakouluasteella 42% oli ostanut suoramyyntistä vähintään kerran vuodessa, kun luku perustasolla oli 24%. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kun tarkastellaan säännöllistä ostamista, isoimmaksi ryhmäksi nousee heikoiten koulutetut. Näistä melkein joka kymmenes osti säännöllisesti ruokaa suoramyyntistä.

Suoramyyntissä asioitiin eniten maaseudulla. Yleisintä se oli haja-asutusalueilla sekä maaseututaajamissa (41%), harvinaisinta isojen kaupunkien lähiöissä (29%). Pienissä kaupungeissa ostettiin enemmän suoraan tuottajilta kuin isojen kaupunkien keskustoissa. Isoissa kaupungeissa sekä trendikkäät suoramyyntiin erikoistuneet liikkeet että torit sijaitsevat tyypillisesti kaupunkien keskustoissa, minkä vuoksi keskustassa asuvilla on paremmat mahdollisuudet suoramyyntissä asioimiseen kuin lähiöissä asuvilla. Keskustoissa asuu yleensä myös varakkaampaa väkeä. Koska maaseudulla ja pienissä kaupungeissa ostettiin enemmän suoramyyntistä kuin isoissa kaupungeissa, kyseessä on pikemminkin agraari tapa kuin urbaani trendi. Haja-asutusalueilla vähintään kerran kuukaudessa ostajia oli peräti 15%.

Eri suoramyyntikanavien kautta hankitun ruoan määrää tiedusteltiin kysymyksellä ”Kuinka suuren osan ruoasta arvioit kotitaloutesi hankkineen keskimäärin kuukaudessa suoraan tuottajilta?” Tämä kysymys osoittautui vaikeaksi. Vain pieni osa niistä, jotka ostivat jossain muodossa elintarvikkeita suoraan tuottajilta, vastasi tähän kysymykseen. Tyypillinen osuus oli pieni, alle 10% kaikesta hankitusta ruoasta.

Taulukko 7. Kuinka suuri osa ruoasta hankittiin suoraan tuottajilta?

	n	%	Kumulatiivinen %
0-10 %	118	8,8	70,2
11-20 %	29	2,2	17,3
21-30 %	9	0,7	5,4
Yli 30 %	12	0,9	7,1
Vastaaajien määrä	168	12,5	100
Ei vastattu	1 175	87,5	
Yhteensä	1 343	100	

Yhteenveto

Tässä julkaisussa raportoitu kysely on antanut ensi kerran väestötasoista tietoa erilaisista jakamistalouden ilmiöistä, mukaan lukien ruoan kulutuksen uudet kanavat. Tarkastelu tässä luvussa jakautui kahteen pääaiheeseen, hävikkiruokaan sekä suoraan tuottajalta ostamiseen.

Mielenkiintoinen havainto koski hävikkiruoan ostamisen yleisyyttä. Tähän tosin vaikutti se, että kyselyssä olivat mukana kaupan alennustuotteet, jotka eivät kuulu jakamistalouden piiriin. Yhtäältä hävikkiruoan ostamisesta on muodostunut vakiintunut käytäntö, koska iso osa väestöstä oli ainakin joskus ostanut sitä. Toisaalta hävikkiruoan ostamista voi pitää nousevana ilmiönä, koska nuoret olivat hanakampia kuluttamaan sitä kuin vanhemmat ikäluokat. Questedin ym. (2013) mukaan vanhemmat ikäluokat ovat huolellisempia ruokahävikin välttämässä, mutta tämän tutkimuksen tulosten perusteella se ei ulotu ylijäämäruoan ostamiseen. Nuoret korostuivat myös de Hoogen ym. (2017) tutkimuksessa. Lisäksi hävikkiruoka yhdistyi odotusten mukaisesti pienituloisuuteen. Vaikka osa ihmisistä ostaa edelleen hävikkiruokaa taloudellisista syistä, siihen ei välttämättä enää yhdisty ainoastaan köyhyyteen liittyviä mielikuvia, vaan se näyttäisi arkipäiväistyneen eräänlaiseksi arkiseksi ekologiseksi käytännöksi.

Hävikkiruoan saaminen oli tässä kyselyssä marginaalisempi ilmiö. Aikaisemmista tutkimuksista tiedetään, että ruoka-apua vastaanottavat keskimääräistä useammin pienituloiset, iäkkäämmät henkilöt, eläkeläiset ja työttömät, ainoastaan perus- tai kansakoulun käyneet, maahanmuuttajat, vuokralla asujat, yksin asuvat ja yksinhuoltajat (Ohisalo, 2014). Tässä tutkimuksessa hävikkiruoan vastaanottajille ei muodostunut selkeää profilia. Tämä saattaa johtua siitä, että vastaajiksi valikoitui muita kuin ruoka-apua vastaanottaneita, tai muiden hävikkiruoan jakelukanavien kuin ruokapankkien korostumisesta. Näitä ovat mm. erilaiset kotien ylijäämäruokaa tarjoavat sosiaalisen median ryhmät sekä ns. hävikkiruokakaapit (ks. Mäenpää tässä julkaisussa). Ruoka-avun vastaanottamiseen liittyi edelleen

leimaavia piirteitä (Laihiala, 2018). Stigmaa saattaa kuitenkin lieventää hävikkiruoan ostamisen yleistyminen sekä se, että jakamistalouden merkeissä hävikkiruoan jakamiseen on liittynyt sosiaalisten lisäksi myös ekologisia päämääriä.

Ruoan hankkiminen suoraan tuottajalta oli vähemmän yleistä kuin hävikkiruoan hankkiminen. Eri kanavista tärkein oli muu suoraan tuottajilta ostaminen, esimerkiksi tilamyynnin tai verkkokaupan kautta. Monille ovat tuttuja kesäisin mansikoiden itsepoiminta, lomareisulla torilta mukaan napatut herneet tai mökkinaapurin tilalta ostetut perunat. Tätäkään on vaikea laskea osaksi varsinaista jakamistaloutta (ks. Miralles, Dentoni & Pascucci, 2017, s. 834-5). Kahdesta selkeämmin jakamistalouden piiriin kuuluvasta kanavasta tärkeämpi tässä kyselyssä olivat yllättäen perinteiset ruokapiirit, jotka olivat pitäneet pintansa REKO-rinkien noususta huolimatta. Jälkimmäisten osalta kysely synnyttääkin huolen, missä määrin REKO-toiminta on kuihtunut alkuinnostuksen jälkeen. Mielenkiintoista on se, että suoraan tuottajalta ostamisessa ei ollut eroja asuinpaikan välillä, lukuun ottamatta perinteistä suoramyynnissä asiointia. Perinteisiä ruokapiirejä ja REKO-rinkejä toimii siis monenlaisissa ympäristöissä, niin isoissa kaupungeissa kuin maaseudullakin.

Suoraan tuottajilta ruokaa hankkivat olivat keskimäärin paremmin koulutettuja ja toimeentulevia kuin suomalaiset yleensä. Pienituloiset ja työttömät olivat vähemmistössä näiden kanavien asiakkaiden joukossa. Lisäksi perinteiset ruokapiirit ja varsinkin REKO-renkaat vetosivat erityisesti lapsiperheisiin. REKO-renkaiisiin osallistuivat ja hävikkiruokaa ostivat useammin naiset kuin miehet, mikä saattaa johtua naisten perinteisestä asemasta perheen ruokahuollossa. Mitä isompi ruokakunta, sitä todennäköisempää oli suoraan tuottajilta ostaminen jonkin kanavan kautta. Nämä kuluttajaryhmät ovat valmiita maksamaan laadukkaaksi koetun, lähellä tuotetun ja ekologisen ruoan vaatiman lisähinnan.

Tämä profiili on yhdensuuntainen kansainvälisten kuluttajatutkimusten havaintojen kanssa, lukuun ottamatta tulojen merkitystä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa maalaismarkkinoilla asioivat Zepedan (2009) mukaan keskimääräistä useammin parisuhteessa olevat tai perheelliset naiset, jotka panostivat ruoanlaittoon ja joiden ostokäyttäytymistä ei ohjannut ensisijaisesti hintatietoisuus. Wolf ym. (2005) tutkimuksessa nousi lisäksi esiin koulutuksen merkitys. Grassenin (2014) tutkimuksessa italialaisten ns. solidaarisuusostoryhmien tyypillinen jäsen oli korkeakoulutettu, mutta suhteellisen matalapalkkaisessa ammatissa toimiva, yhteiskunnallisesti valveutunut nainen. Tutkimukset kohdistuvat tyypillisesti johonkin tiettyyn vaihtoehtoiseen ruokaverkoston tyyppiin rajatulla alueella, mikä vaikeuttaa vertailua.

Kahdessa teemakokonaisuudessa kyselyssä korostuivat molemmissa se malli, joka on kauimpana varsinaisesta jakamistaloudesta. Tämä kertoo siitä, että perinteiset ruoan tuotannon, jakelun ja kuluttamisen muodot ovat edelleen vahvoilla. Kuitenkin väestöön suhteutettuna on tämän tutkimuksen mukaan ruokapiireistä ostanut ruokaa noin 485 000 ja REKO-ringeissä asioinut noin 190 000 suomalaista tarkastelujakson aikana. Tämä kertoo jakamistalouden mallien merkityksestä myös ruokakentällä.

Lähteet

Choi, T-M., Guo, S., Liu, N. & Shi, X. (2019). Values of food leftover sharing platforms in the sharing economy. *International Journal of Production Economics* 213, 23-31.

Clapp, J. (2012). *Food. Polity*, Cambridge, UK.

Dekeyser, K., Korsten, L. & Fioramonti, L. (2018). Food sovereignty: shifting debates on democratic food governance. *Food Security* 10, 223-233.

Diamantopoulos, A., Schlegelmilch, B. B., Sinkovics, R. R. & Bohlen, G. M. (2003). Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation. *Journal of Business Research* 56:6, 465-480.

Ehrnström-Fuentes, M. & Leipämaa-Leskinen, H. (2019). Boundary negotiations in a self-organized grassroots-led food network: The case of REKO in Finland. *Sustainability* 11(15), DOI 10.3390/su11154137.

Ehrnström-Fuentes, M., Jauho, M. & Jallinoja, P. (2019) Perceptions and experiences of sustainability among alternative food network REKO producers in Finland. *Sosiologia* 56:4, 401-421.

Evans, D. (2012) Beyond the throwaway society: Ordinary domestic practice and a sociological approach to household food waste. *Sociology* 46:1, 41-56.

Forsell, S. & Lankoski, L. (2015) The sustainability promise of alternative food networks: an examination through "alternative" characteristics. *Agriculture and Human Values* 32, 63-75.

Grasseni, C. (2014) Seeds of Trust. Italy's *Gruppi di Acquisto Solidale* (Solidarity Purchase Groups). *Journal of Political Ecology* 21:1, <https://doi.org/10.2458/v21i1.21131>.

Harmaala, M.-M., Toivola, T., Faehnle, M. Manninen P., Mäenpää, P. A. & Nylund, M. (2017) *Jakamistalous*. Alma Talent, Helsinki.

Harrison, E., Kaustell, K. & Silvennoinen, K. (2020) *Ruoan uudelleenjakelu ja ruokahävikin vähentäminen*. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 31/2020. Luonnonvarakeskus, Helsinki.

de Hooge, I. E., Oostindjer, M., Aschemann-Witzel, J., Normann, A., Mueller Loose, S. & Lengard Almli, V. (2017). This apple is too ugly for me! Consumer preferences for suboptimal food products in the supermarket and at home. *Food Quality and Preference* 56, 80-92.

Hudson, M., Hudson, I. & Fridell, M. (2013) *Fair Trade, Sustainability, and Social Change*. Palgrave Macmillan, London.

Hänninen, S., Karjalainen, J., Lehtelä, K-M. & Silvasti, T. (toim.) (2008) *Toisten pankki: ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. STAKES, Helsinki.

Kallio, G. (2018) *The Visible Hands: An ethnographic inquiry into the emergence of food collective as a social practice for exchange*. Aalto University, Department of Management Studies, Helsinki.

Kantola, M. (2020) *Poliittinen kulutus REKO-ruokapiirin kuluttajilla*. Sosiologian pro gradu, Helsinki.

Lahti, V-M. (2015) Jakamistalous tienä kohti ekologista kestävyyttä. Teoksessa Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.) *Talouden uudet muodot*. Into, Helsinki, 162-188.

Laihiala, T. (2018) *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista: huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 163, University of Eastern Finland, Kuopio.

Mattila, M., Mesiranta, N., Heikkinen, A. & Turunen, S. (2018) Creating value from food waste: Case ResQ Club. Teoksessa Dey, A. K. & Thatchenkery, T. (toim.) *Advances in Social Change Leadership & Organizational Decision Making*. New Delhi: Bloomsbury, 13–22.

Miralles, I., Dentoni, D. & Pascucci, S. (2017) Understanding the organization of sharing economy in agri-food systems: evidence from alternative food networks in Valencia. *Agriculture and Human Values* 34:833–854

Mäenpää, P. & Faehnle, M. (2017) Johdatus jakamistalouteen. Teoksessa Harmaala ym., 19-39.

Navin, M. C. & Dieterle, J. M. (2018) Cooptation or solidarity: food sovereignty in the developed world. *Agriculture and Human Values* 35, 319-329.

Ohisalo, M. (2014) Kuka tahansa meistä? Sosio-ekonominen asema ruoka-avussa. Teoksessa Ohisalo & Saari (toim.), 27-41.

Ohisalo, M. & Saari, J. (toim.) (2014) *Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa*. Kunnallissalan kehittämissäätiö, [Helsinki].

Pro Ruokapiirit Ry (2016) *Näin perustat ruokapiirin*. Pro Ruokapiirit Ry, Helsinki.

Quested, T.E., Marsh, E., Stunell, D. & Parry, A.D. (2013) Spaghetti soup: The complex world of food waste behaviours. *Resources, Conservation and Recycling* 79, 43–51.

Seyfang, G. (2008) Avoiding Asda? Exploring consumer motivations in local organic food networks. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability* 13:3, 187-201.

Viljanen, K. (2016) Lähiruokaa – totta kai! <http://lahiruokaohjelma.blogspot.com/2016/06/kesaherkkuja-mynos-rekon-kautta.html>

Watson, M. & Meah, A. (2013) Food, waste and safety: Negotiating conflicting social anxieties into the practices of domestic provisioning. *Sociological Review* 60:S2, 102–120.

Wolf, M. M., Spittler, A. & Ahern, J. (2005) A profile of farmers' market consumers and the perceived advantages of produce sold at farmers' markets. *Journal of Food Distribution Research* 36:1, 192–201.

YLE 21.12.2016. Reko-lähiruokaa kylmässä ja pimeässä – tilaajat vähenevät nopeasti. <https://yle.fi/uutiset/3-9361290> (katsottu 4.5.2020).

YLE 6.8.2019. Hävikkiruokasovellukset ovat yhä isojen kaupunkien juttu. <https://yle.fi/uutiset/3-10910045> (katsottu 4.5.2020).

Yue, C., Alfnes, F. & Jensen, H. H. (2009) Discounting Spotted Apples: Investigating Consumers' Willingness to Accept Cosmetic Damage in an Organic Product. *Journal of Agricultural and Applied Economics* 41:1, 29–46.

Zepeda, L. (2009) Which little piggy goes to market? Characteristics of US farmers' market shoppers. *International Journal of Consumer Studies* 33:3, 250–257.

Liite

Aineistoa on tarkasteltu kolmella eri tavalla. Alkuperäisessä jaottelussa vastaajat eroteltiin viiteen ryhmään käytön useuden mukaan: kerran päivässä/viikossa/kuukaudessa/vuodessa/ei koskaan. Toinen jaottelu erotti usein ja satunnaisesti käyttävät sekä ei-käyttäjät: vähintään kerran kuukaudessa/kerran vuodessa/ei koskaan. Kolmas jaottelu erotti ainoastaan käyttäjät ja ei-käyttäjät. Tarkasteluun on otettu vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat ja käytetty aina erottelukykyisintä jaottelua. Tilastollinen merkitsevyys: *P ≤ 0.05, **P ≤ 0.01, ***P ≤ 0.001.

Taulukko 1. Hävikkiruoan ostaminen % viimeisen 12 kk aikana eri taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko he ostaneet hävikkiruokaa on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Sukupuoli ($\chi^2=19,537$ ***,df=4)						
Mies (n=609)	4,4	18,2	23,6	11,8	41,9	100
Nainen (n=727)	4,8	24,3	24,5	15,3	31,1	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36	100
	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Ikä ($\chi^2=41,553$ ***,df=16)						
Alle 29-vuotiaat (n=230)	3,9	19,6	30,9	17,8	27,8	100
30-39-vuotiaat (n=274)	5,5	23,4	25,9	14,6	30,7	100
40-49-vuotiaat (n=281)	3,9	24,6	27	12,5	32	100
50-59-vuotiaat (n=281)	6,4	19,9	17,8	13,2	42,7	100
Yli 60-vuotiaat (n=270)	3,3	20	20	11,1	45,6	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36	100

	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Luokiteltu koulutus ($\chi^2=50,217$ ***, $df=20$)						
Perusaste (n=125)	8,8	16,8	15,2	13,6	45,6	100
Keski-aste (n=507)	3,9	25,6	26,8	12,8	30,8	100
Alin korkea-aste (n=173)	6,4	17,3	21,4	8,1	46,8	100
Alempi korkea-aste (n=274)	4,7	21,5	27,7	13,5	32,5	100
Ylempi korkea-aste (n=245)	2,4	18,8	21,2	19,6	38	100
Tutkijakoulutus (n=12)	8,3	16,7	16,7	16,7	41,7	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36	
	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Vastaajan tilanne ($\chi^2=32,198^*$, $df=20$)						
Työssä (n=900)	4,7	20,1	25	13,9	36,3	100
Työtön (n=78)	7,7	24,4	23,1	14,1	30,8	100
Opiskelija (n=115)	4,3	24,3	27,8	19,1	24,3	100
Eläkkeellä (n=177)	4	23,2	18,1	10,2	44,6	100
Hoitaa kotona lasta tai omaista (n=34)	5,9	35,3	29,4	11,8	17,6	100
Muu ja eos (n=32)	0	21,9	15,6	9,4	53,1	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36	100

	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Kotitalouden nettotulot e/kk ($\chi^2=41,846^{**}$,df=20)						
Alle 1500 (n=171)	7,6	28,1	22,2	19,3	22,8	100
1500-2299 (n=235)	4,7	23,8	25,1	10,6	35,7	100
2300-3299 (n=298)	4,7	20,1	26,2	13,4	35,6	100
3300-4499 (n=299)	3,3	22,1	27,8	10,7	36,1	100
Yli 4500 (n=293)	3,8	16,7	19,5	16,7	43,3	100
Eos (n=40)	7,5	22,5	17,5	10	42,5	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36	100
	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Kotitalouden rakenne ($\chi^2=32,198^{**}$,df=20)						
Yksin (n=296)	4,4	21,6	23	16,2	34,8	100
Puolison kanssa (n= 487)	4,9	16,2	23,2	13,3	42,3	100
Lapsiperhe (n=423)	3,8	27	25,8	12,3	31,2	100
Yksinhuoltaja (n=53)	11,3	24,5	22,6	9,4	32,1	100
Muu tai eos (n=74)	4,1	23	25,7	17,6	29,7	100
Yhteensä (n=1336)	4,7	21,5	24,1	13,7	36	100

	Kerran päivässä	Kerran viikossa	Kerran kuukaudessa	Kerran vuodessa	Ei koskaan	Yhteensä
Asutokunnan koko ($\chi^2=38,755^{***}$,df=16)						
Yhden (n=303)	4,0	20,5	22,1	15,8	37,6	100
Kahden (n=534)	5,2	17,2	23,8	14,6	39,1	100
Kolmen (n=204)	4,4	22,5	24,5	10,8	37,7	100
Neljän (n=197)	3,0	26,9	24,4	14,7	31,0	100
Vähintään viiden hengen (n=98)	7,1	35,7	30,6	6,1	20,4	100
Yhteensä (n=1336)	4,6	21,6	24,1	13,7	36,0	100

Taulukko 2. Hävikkiruoan saaminen % viimeisen 12 kuukauden aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko he saaneet hävikkiruokaa on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole saanut	Yhteensä
Ikä ($\chi^2=17,805^*$,df=8)				
Alle 29-vuotiaat (n=231)	9,1	10	81	100
30-39-vuotiaat (n=272)	9,6	8,5	82	100
40-49-vuotiaat (n=279)	7,9	9,7	82,4	100
50-59-vuotiaat (n=282)	7,4	8,2	84,4	100
Yli 60-vuotiaat (n=272)	3,7	4	92,3	100
Yhteensä (n=1336)	7,5	8	84,5	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole saanut	Yhteensä
Kotitalouden rakenne ($\chi^2=22,210^{**}$,df=8)				
Yksin (n=297)	6,1	7,1	86,9	100
Puolison kanssa (n=488)	5,1	6,8	88,1	100
Lapsiperhe (n=422)	9,2	10,2	80,6	100
Yksinhuoltaja (n=53)	18,9	7,5	73,6	100
Muu tai eos (n=73)	9,6	8,2	82,2	100
Yhteensä (n=1333)	7,4	8	84,5	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole saanut	Yhteensä
Asuntokunnan koko ($\chi^2=15,582^*$,df=8)				
Yhden (n=305)	5,6	8,2	86,2	100
Kahden (n=533)	6,8	6,8	86,5	100
Kolmen (n=203)	10,3	7,4	82,3	100
Neljän (n=197)	6,1	10,7	83,2	100
Vähintään viiden hengen (n=98)	14,3	10,2	75,5	100
Yhteensä (n=1336)	7,5	8	84,5	100

Taulukko 3. Ruoan ostaminen perinteisen ruokapiirin kautta % viimeisen 12 kk aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko he ostaneet perinteisen ruokapiirin kautta on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Kotitalouden rakenne ($\chi^2=16,157^*$,df=8)				
Yksin (=296)	5,1	11,1	83,8	100
Puolison kanssa (n=485)	6,8	13	80,2	100
Lapsiperhe (n=419)	7,9	17,9	74,2	100
Yksinhuoltaja (n=53)	9,4	5,7	84,9	100
Muu tai eos (n=71)	11,3	14,1	74,6	100
Yhteensä (n=1324)	7,1	13,9	79	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Asuntokunnan koko ($\chi^2=22,518^{**}$,df=8)				
Yhden (n=306)	4,9	13,4	81,7	100
Kahden (n=529)	7,2	11	81,9	100
Kolmen (n=201)	9	13	77,6	100
Neljän (n=193)	6,7	17,1	76,2	100
Vähintään viiden hengen (n=98)	10,2	25,5	64,3	100
Yhteensä (n=1327)	7,1	13,9	79,1	100

Taulukko 4.1. Ruoan ostaminen REKO-renkaan kautta % viimeisen 12 kk aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko ostaneet REKO-renkaan kautta on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Sukupuoli ($\chi^2=9,840^{**}$,df=2)				
Mies (n=607)	3,1	4,9	91,9	100
Nainen (n=725)	4,1	9,1	86,8	100
Yhteensä (n=1332)	3,7	7,2	89,1	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Ikä ($\chi^2=20,057^{**}$,df=8)				
Alle 29-vuotiaat (n=229)	0,9	3,1	96,1	100
30-39-vuotiaat (n=271)	3,7	11,1	85,2	100
40-49-vuotiaat (n=280)	4,3	7,9	87,9	100
50-59-vuotiaat (n=281)	4,3	7,5	88,3	100
Yli 60-vuotiaat (n=271)	4,8	5,9	89,3	100
Yhteensä (n=1332)	3,7	7,2	89,1	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Kotitalouden nettotulot e/kk ($\chi^2=18,791^*$,df=10)				
Alle 1500 (n=172)	1,2	4,1	94,8	100
1500-2299 (n=235)	3,8	4,3	91,9	100
2300-3299 (n=296)	4,7	7,1	88,2	100
3300-4499 (n=297)	3	11,4	85,5	100
Yli 4500 (n=292)	4,5	7,2	88,4	100
Eos (n=40)	5	7,5	87,5	100
Yhteensä (n=1332)	3,7	7,2	89,1	100

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Kotitalouden rakenne ($\chi^2=19,221^*$,df=8)				
Yksin (n=297)	2,4	5,4	92,3	100
Puolison kanssa (n=485)	3,5	7	89,5	100
Lapsiperhe (n=421)	5,5	10	84,6	100
Yksinhuoltaja (n=54)	3,7	5,6	90,7	100
Muu tai eos (n=72)	0	1,4	98,6	100
Yhteensä (n=1329)	3,7	7,2	89,1	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Asuntokunnan koko ($\chi^2=15,655^*$,df=8)				
Yhden (n=307)	2,6	4,6	92,8	100
kahden (n=530)	3,4	6,2	90,4	100
Kolmen (n=201)	4,5	8	87,6	100
Neljän (n=196)	5,6	10,7	83,7	100
Vähintään viiden hengen (n=98)	3,1	12,2	84,7	100
Yhteensä (n=1332)	3,7	7,2	89,1	100

Taulukko 4.2. Ruoan ostaminen REKO-renkaan kautta % viimeisen 12 kk aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko ostaneet REKO-renkaan kautta on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Ostanut	Ei ole ostanut	Yhteensä
Vastaajan tilanne ($\chi^2=11,826^*$,df=5)			
Työssä (n=897)	11,6	88,4	100
Työtön (n=78)	1,3	98,7	100
Opiskelija (n=115)	8,7	91,3	100
Eläkkeellä (n=177)	11,3	88,7	100
Hoitaa kotona lasta tai omaista (n=34)	20,6	79,4	100
Muu ja eos (n=31)	9,7	90,3	100
Yhteensä (n=1332)	10,9	89,1	100

Taulukko 5.1. Suoraan tuottajalta ostaminen % viimeisen 12 kuukauden aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko ostaneet ruokaa suoraan tuottajalta on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Vastaajan tilanne ($\chi^2=22,573^*$,df=10)				
Työssä (n=903)	7,8	28,1	64,1	100
Työtön (n=79)	1,3	20,3	78,5	100
Opiskelija (n=114)	4,4	21,9	73,7	100
Eläkkeellä (n=177)	10,2	27,1	62,7	100
Hoitaa kotona lasta tai omaista (n=34)	5,9	44,1	50	100
Muu ja eos (n=32)	3,1	15,6	81,3	100
Yhteensä (n=1339)	7,2	27,1	65,6	100

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Luokiteltu koulutus ($\chi^2=29,959^{***}$,df=10)				
Perusaste (n=126)	9,5	14,3	76,2	100
Keskiaste (n=508)	7,5	24,2	68,3	100
Alin korkea-aste (n=174)	5,2	31,6	63,2	100
Alempi korkeakouluaste (n=274)	6,9	30,3	62,8	100
Ylempi korkeakouluaste (n=245)	7,8	34,3	58	100
Tutkijakoulutus (n=12)	0	0	100	100
Yhteensä (n=1339)	7,2	27,1	65,6	100
	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Kotitalouden nettotulot e/kk ($\chi^2=41,004^{***}$,df=10)				
Alle 1500 (n=172)	1,7	18,6	79,7	100
1500-2299 (n=237)	8,9	23,6	67,5	100
2300-3299 (n=298)	11,1	24,2	64,8	100
3300-4499 (n=299)	5,7	30,4	63,9	100
Yli 4500 (n=294)	7,8	34,7	57,5	100
Eos (n=39)	0	25,6	74,4	100
Yhteensä (n=1339)	7,2	27,1	65,6	100

	Vähintään kerran kuu kaudessa	Kerran vuodessa	Ei ole ostanut	Yhteensä
Asuinympäristö ($\chi^2=30,779^{***}$,df=10)				
Ison kaupungin keskusta (n=173)	5,2	28,3	66,5	100
Ison kaupungin lähiö (n=448)	4,5	24,3	71,2	100
Muu kaupunki (n=306)	6,9	28,4	64,7	100
Maaseututaajama (n=234)	9,4	31,2	59,4	100
Maaseutu (n=172)	14,5	26,2	59,3	100
Eos (n=6)	0	0	100	100
Yhteensä (n=1339)	7,2	27,1	65,6	100

Taulukko 5.2. Suoraan tuottajilta ostaminen % viimeisen 12 kuukauden aikana taustamuuttujilla tarkasteltuna. Vastaajat jotka eivät osanneet sanoa ovatko ostaneet suoraan tuottajalta on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Vain tilastollisesti merkitsevät muuttujat.

	Ostanut	Ei ole ostanut	Yhteensä
Ikä ($\chi^2=9,632^*$,df=4)			
Alle 29-vuotiaat (n=230)	26,1	73,9	100
30-39-vuotiaat (n=273)	33,3	66,7	100
40-49-vuotiaat (n=282)	37,2	62,8	100
50-59-vuotiaat (n=282)	36,9	63,1	100
Yli 60-vuotiaat (n=272)	36,8	63,2	100
Yhteensä (n=1339)	34,4	65,6	100
	Ostanut	Ei ole ostanut	Yhteensä
Kotitalouden rakenne ($\chi^2=12,555^*$,df=4)			
Yksin (n=299)	28,1	71,9	100
Puolison kanssa (n=485)	36,5	63,5	100
Lapsiperhe (n=424)	38,7	61,3	100
Yksinhuoltaja (n=54)	25,9	74,1	100
Muu tai eos (n=74)	28,4	71,6	100
Yhteensä (n=1336)	34,4	65,6	100
	Ostanut	Ei ole ostanut	Yhteensä
Asuntokunnan koko ($\chi^2=15,655^*$,df=8)			
Yhden (n=307)	29,3	70,7	100
Kahden (n=532)	36,7	63,3	100
Kolmen (n=204)	28,4	71,6	100
Neljän (n=197)	37,6	62,4	100
Vähintään viiden hengen (n=99)	43,4	56,6	100
Yhteensä (n=1339)	34,4	65,6	100

Vertaislainojen markkinat Suomessa vuosina 2016–19

Kirjoittanut: Päivi Timonen

Tässä artikkelissa tarkastellaan vertaislainojen markkinoiden kehittymistä vuosina 2016–2019 osana jakamistaloutta. Jakamistalous mahdollistaa alikäytettyjen resurssien, tässä tapauksessa rahan tehokkaamman kierron vertaisluottojen kautta. Digitalisaatio on mahdollistanut vertaislainaamisen siirtymisen anonyymeille palvelualustoille, joissa kuluttajista tulee sijoittajia ja lainaajia. Kuluttajien väliseen luotonantoon liittyy myös eettisiä kysymyksiä voitontavoittelusta, toiminnan läpinäkyvyydestä ja velkaantumisesta. Vertaislainamarkkinoiden kehitys herättää kysymyksiä jakamistalouden kehityksestä muuttuvassa sääntely-ympäristössä. Tutkimuksessa kuvataan, millaisella viestinnällä ja palveluilla alustat sitouttavat sijoittajia ja lainaajia mukaan toimintaan. Markkinoiden kasvun kehitystä kuvataan sijoittajien ja lainaajien määrien muutoksilla.

Johdanto

Artikkelissa käydään läpi vertaislainojen markkinoiden kehittymistä Suomessa osana jakamistaloutta. Vertaislainaaminen osana pankeille vaihtoehtoisia markkinoita oli kasvun ja tulevaisuuden ala vuonna 2016 ja alan toimijat kulkivat Euroopassa osana valtion delegaatioita kertomassa, kuinka ala on osa Suomen finanssiteknologista osaamista ja suomalaisia rahoitusmarkkinoita. Vertaislainaamisen yleistymisen pysähtyi kulutusluottojen 20 prosentin korkokattoon huhtikuussa 2019. Alustayritykset lopettivat tai merkittävästi supistivat lainojen välittämistä kuluttajien kesken korkosääntelyn myötä ja vuoden 2020 alussa Suomeen oli rekisteröity vain yksi pelkästään vertaislainoja välittävä toimija.

Tässä artikkelissa jakamistaloutta tarkastellaan kuluttajien välillä tapahtuvan rahan lainaamisena eli vertaislainaamisena. Kyse on käytännöstä, jossa sovitaan yhteen varallisuuttaan sijoittavia kuluttajia lainaa hakevien kuluttajien kanssa, erityisesti tätä toimintaa varten olevilla digitaalisilla alustoilla ilman perinteisiä pankkeja välittäjinä (Claessens, Frost, Turner & Zhu, 2018). Vertaislainoituksen tarkastelu rikastaa jakamistalouden ilmiötä Suomessa kuvaamalla teknologiavälitteistä taloutta, jossa kaupallinen vaihdanta ja voiton tavoittelu ovat toiminnan ytimessä. Tarkastelu perustuu ajatukseen alustakapitalismista (Langley & Leyshon, 2017), jossa resurssien liikkuminen ja jakaminen tapahtuvat internetin yhteisöissä. Vertaislainoituksessa internet tarjoaa ratkaisun löytää osapuoli taloudelliseen transaktioon.

Internet on toiminnan ja sopimusten teon paikka ja kaikki toimintaan liittyvä tieto välittyy sen kautta. Välittäjät tarjoavat vaihdannalle sekä toiminnalle paikan, että aktiivisesti ovat mukana mahdollistamassa toimijoiden välisen suhteen syntymisen ja siten mahdollistavat kysynnän ja tarjonnan yhteensovittamisen (van Dijck, 2013).

Jakamistaloudesta tarkastelu kohdistuu markkinaperusteiseen kuluttajien väliseen toimintaan ja artikkelissa pohditaan, millä tavalla jakamista on käsitelty ja hyödynnetty kaupallisen palvelun vakiinnuttamisessa Suomeen. Lainamarkkinoiden muutos on osa laajempaa teknologian kehittymisen mahdollistamaa talouden toiminnan muutosta. Velkasuhteisiin liittyvät algoritmit ja koneoppiminen sekä vertaislainojen alustat ja niiden käyttöliittymät ovat viime vuosina olleet yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen aiheita finanssitekнологiaan liittyvien sääntelyiden (Claessens ym., 2018; Ehrentraud, Garcia Ocampo, Garzoni & Piccolo, 2020) ja eettisten toimintatapojen (Mercier-Roy & Mailhot, 2019; Martin, 2018) kysymyksissä.

Tiedon keruun ja palvelun tarjonnan prosessit ovat pitkälle automatisoituja ja tehokkaita. Niin Suomessa kuin kansainvälisesti vertaislainat on kehitetty ja suunnattu vakuudettomien kulutusluottojen markkinoille. Vertaislainoituksen mahdollistavista ohjelmista on viimeisen vuosikymmenen aikana tullut ohjelmistotalojen tarjoama perustuote, jota on laajasti saatavilla. Esimerkiksi Iso-Britannian vertaislainoituksen tarjonnan yleistymistä on selitetty sillä, että palvelun rakentaminen ei enää vaadi yrityksiltä omaa teknistä osaamista vaan saatavilla on kohtuuhintaisia versioita muokattavaksi alustaksi ja käyttöön internettiin (Claessens ym., 2018).

Alustoilla välitettävissä vertaislainoissa luottosuhteen syntyminen ja vaihdanta tapahtuvat toisilleen vieraiden henkilöiden välillä, eikä kumpikaan tiedä, kuka on vaihdannan toinen osapuoli. Jotta jakaminen tapahtuu, osapuolten täytyy kohdata toisensa ja kohtaamisen tulee synnyttää luottamusta ja kiinnostusta solmia velkasuhde sovituille ehdoilla. Alustoja ylläpitävät välittäjäryitykset ovat toiminnan keskiössä ja vaikuttavat ja suuntaavat tehdyillä teknisillä valinnoilla toimintaa ja käytäntöjä tarjoamalla erilaisia palveluja ja kontrolloimalla sekä sijoittajien että velallisten toimintaa (Lehner & Harrer, 2019). Rahan välityksessä menestyneet alustat ovat onnistuneet luomaan positiivisen, onnistumisia ja toivoa luovan ilmapiirin palveluille (Anglin ym., 2018). Positiivisen ilmapiirin lisäksi alustojen on saatava sijoittajat mukaan epävarmaan ja riskejä sisältävään lainaamiseen. Burns, Barney, Angus ja Herrick (2016) korostavat, että riskejä sisältävillä markkinaperustaisilla alustoilla toimijoiden sitouttaminen toimintaan on keskeistä toiminnan onnistumiselle. Sitouttaminen voi tapahtua kuvauksilla alustayrityksen tavoista analysoida riskejä ja käytössä olevista keinoista pienentää toimintaan liittyviä riskejä tai vähentämällä epävarmuutta kuvaamalla alustan luotettavuutta, hyvää mainetta tai teknistä toimivuutta.

Toisilleen tuntemattomien henkilöiden välisiin ja hajautetusti toimiviin vertaislainojen markkinoihin liittyvät samat verotuksen, yksityisyyden ja sosiaalisen kestävyysongel-

mat kuin muissa kaupallisissa jakamistalouden alustoissa, kuten taksipalvelu Uberissa tai asuntoja välittävässä Airbnb:ssä (Laurell ja Sandström, 2017). Kaupallisten jakamistalouden palvelujen suosioon käyttäjien keskuudessa vaikuttavat henkilökohtaiset hyödyt, erityisesti kustannussäästöt, mutta myös palvelun tuttuus ja luotettavuus olivat keskeisiä syitä jakamiseen perustuvien liikkumisen ja asumisen palvelujen käytön jatkamiseen (Möhlmann, 2015). Vertaisluototusta pidetään velallisille helppona ja vaivattomana tapana saada lainaa. Luotonantajille luvataan muihin sijoituksiin verrattuna korkeita tuottoja vähäisellä riskillä (Gonzalez, 2019).

Seuraavassa tarkastelen, kuinka vertaislainojen välittäjät ovat Suomessa osallistuneet digitaalisten rahaa välittävien alustojen kiinnostavuuden ja hyväksyttävyyden rakentamiseen ja toiminnan kehittämiseen, joissa palveluratkaisut perustuvat digitaalisesti kerääntyvään, käsiteltävään ja analysoitavaan digitaaliseen tietoon. Vertaislainojen osalta voidaan tutkia välittäjäorganisaatioiden luomia haaveita ja positiivisia lupauksia, joilla alustoille pyrittiin houkuttelemaan mukaan sekä rahaa sijoittavia, että sitä tarvitsevia kuluttajia. Markkinoiden kehittymistä kuvaan sijoittajien ja rahan lainaajien määrien muutoksella.

Metodi ja aineisto

Artikkelissa tarkastellaan vertaislainojen yleistymistä vuosina 2016–19 Suomessa. Vertaislainojen *alustojen toiminnan* kuvaus perustuu Vertaislainayhdistyksen perustajajärytysten nettisivujen ja yhdistyksen antamiin lausuntoihin vertaislainojen säätelyyn liittyen. Vertaislainojen *määrien* arvioinnissa aineistona on työ- ja elinkeinoministeriön tilaamaa jakamistalouden selvitys vuoden 2016 tilanteesta ja Tilastokeskuksen keräämää jakamistalouden kyselyn vertaislainoitusta käsittelevä osio vuoden 2019 lopun tilanteesta. Käytettyjen aineiston perusteella kuvaan ensiksi sitä, millä tavalla talouden toimintatapojen muutosta on tehty haluttavaksi ja kiinnostavaksi vertaislainaamista tarjoavilla alustoilla, ja kuinka niillä on käsitelty sosiaalisen kestävyuden teemoja.

Artikkelin ensimmäinen aineisto sisältää vertaislainoja välittävien alustojen tekstejä ja kuvaa alustojen toimintaa. Choudaryn (2015) mukaan alustat muodostuvat ensiksi *toimijoista* ja heidän välisistä suhteista, toiseksi käytössä olevista teknisistä *ohjelmistoista* ja niiden muodostamasta rakenteesta ja kolmanneksi *tietosisällöistä*, tässä tapauksessa maksuliikenteen ja sisällöntuotannon ohjelmistoista. Alustoilla julkaistuja tekstejä tarkastellaan seuraavassa Munirin (2005) mukaisesti kuvauksina uusista käytännöistä joita tarvitaan ja joiden mukaisesti sijoittajien ja velallisten on toimittava, jotta algoritmeihin perustuva vertaislainoitus on käytännössä mahdollista. Hyödynnän aiempaa alustojen menestymistä selittävää tutkimusta (Burns ym., 2016; Anglin ym., 2018) sisältöjen tunnistamisessa.

Alustojen kuvaus perustuu tekstiaineistoihin, jotka on kerätty vuonna 2016 perustetun Vertaislainayhdistyksen ry:n perustajajäsenten nettisivuilla olevasta materiaalista sekä yhdis-

tyksen nimissä tehdyistä lausunnoista alan lainsäädäntöön liittyen. Yhdistyksen jäseniä ovat Fixura, Vertaislaina ja Fellow Finance. Internetin sivustot ovat toimijoiden kohtauspaikka ja ne sisältävät kuvauksen toiminnasta, joka houkuttelee vertaislainoituksesta kiinnostuneita mukaan unelmoimaan rahasta ja tarjoaa lupauksen mahdollisuudesta toimia vertaislainoittajana eli sijoittajana tai vertaislainan käyttäjänä, velallisena. Teksteissä sijoittajille kuvataan rikastumisen mahdollisuuksia ja kerrotaan, millä tavalla käsitellään toimintaan sisältyviä riskejä. Velallisille kuvataan toiminnan prosesseja ja kerrotaan luottokelpoisuuden arvioinnista. Lisäksi sivuilla kuvataan yrityksen mainetta välittämällä linkkejä mediassa käytyyn keskusteluun vertaislainoista ja vahvistetaan yhteisöä palvelua käyttävien sijoittajien haastatteluilla. Fixuralta tarkastelussa on yhdeksän kirjoitusta ajalta 10.2016-4.2018, Vertaislainat Lainaaja-nettisivuilta tekstiaineistona on 1.2016-4.2019 välillä julkaistut kaksikymmentäyksi kirjoitusta ja Fellow Financelta tarkastelussa on seitsemäntoista tekstiä, jotka on nettisivulla luokiteltu tiedotteiksi ja on julkaistu aikavälillä 5.2016-8.2019. Lisäksi tarkastelussa on mukana Vertaislainayhdistyksen nimissä annetut lausunnot Pikaluottosääntelyn kehittämisvaihtoehtoihin OM 16/411/2016 ja Kuluttajaluottoihin liittyvän lainsäädännön uudistamiseen VN /900/2018.

Artikkelin toisen aineiston muodostaa Tilastokeskuksen joulukuussa 2019 keräämän jakamistalouden kyselyn vertaislainaamista käsittelevät kysymykset. Vertaislainojen markkinoiden laajuuden ja määrien muutoksen tarkastelu perustuu vuoden 2019 määrien vertaamiseen vuoteen 2016, jolloin työ- ja elinkeinoministeriön PwC:ltä tilaamaan selvityksessä on arvioitu vertaislainaamisen markkinoiden laajuutta (TEM, 2017). Vuoden 2016 tilannetta vertaislainoituksen markkinoiden laajuudesta sekä markkinoilla toimivien sijoittajien ja velallisten määristä sekä vuoden 2016 tilanteen perusteella tehtyä kasvuarvioita verrataan Tilastokeskuksen vuoden 2019 lopussa tekemään kyselyyn vertaislainoituksen määristä sekä sijoittajien että velallisten osalta.

Sijoittajalle mahdollisuus hyvään tuottoon vertaislainoilla

Seuraavassa käyn ensiksi läpi millaisia syitä osallistua vertaislainaamiseen sijoittajana tai lainaajana alustan teksteissä tuodaan esiin. Toiseksi kuvaan millaisia uusia toiminnan tapoja sijoittajille ja lainaajille esitellään tavaksi toimia alustalla. Sijoittajien ja lainaajien lisäksi teksteissä muina toimijoina ovat toimintaan osallistuvat vakuutusyhtiöt, perintäyritykset, ulosottoviranomaiset, luottojen vertailusivustot sekä toimialan säätelyyn osallistuvat poliittiset toimijat. Vertaislainaamiseen osallistuneiden on toimittava uudella tavalla verrattuna pankkivälitteiseen sijoittamiseen ja lainaamiseen. Vertaislainojen alustalla tapahtuvia toimintoja ovat ainakin sijoitusten ylläpito, sijoituspäätökset, sijoitusten tarjoaminen lainattavaksi, luottokelpoisuuden arviointi, lainanhakijan tekemä tarjonnan arviointi, lainasta päättäminen, takaisinmaksun mahdollistaminen, veronkanto, viivästyneen takaisinmaksun laskutus, maksamattoman velan siirto perintään, luoton vakuutusten tarjonta sekä alustan linkitykset erilaisille lainojen vertailualustoille.

Ansaitse rahaa kuin pankki -verkkopalvelussamme tavalliset suomalaiset voivat hakea ja antaa lainaa toisilleen eli käytännössä palvelun käyttäjät toimivat kuten pankki. Säästäjä ja lainanhakija kohtaavat palvelun kautta markkinapaikalla, jossa säästäjä voi määritellä haluamansa koron säästöilleen ja saada saadun korkotuoton kokonaisuudessaan itselleen. (Fellow Finance sijoitusblogi 1.8.2018)

Ennakkoluulo: On eettisesti arveluttavaa lainata ihmisille rahaa – Me uskomme siihen, että rahan lainaaminen tavallisten ihmisten välillä on eettisesti kestävämmällä pohjalla verrattuna tilanteeseen, jossa osapuolina ovat pankki ja ihminen. Usein lainanhakijamme ovat maininneetkin, että on mukavampaa hakea rahoitus toiselta suomalaiselta ihmiseltä kuin tukea esimerkiksi kasvatonta norjalaista tai ruotsalaista kulutusluottopankkia. Se pitäisikö lainaaminen kokonaan kieltää tuhoaisi mielestämme talouden rattaat, johon hyvinvointimme loppukädessä pohjautuu. Näemme, että lainaaminen ihmisten välillä silloin kuin velka ei tarkoituksenmukaisesti aja henkilöä taloudelliseen ja terveydelliseen ahdinkoon, on tärkeä osa ketterää ja toimivaa taloutta. (Fellow Finance sijoitusblogi 20.6.2019)

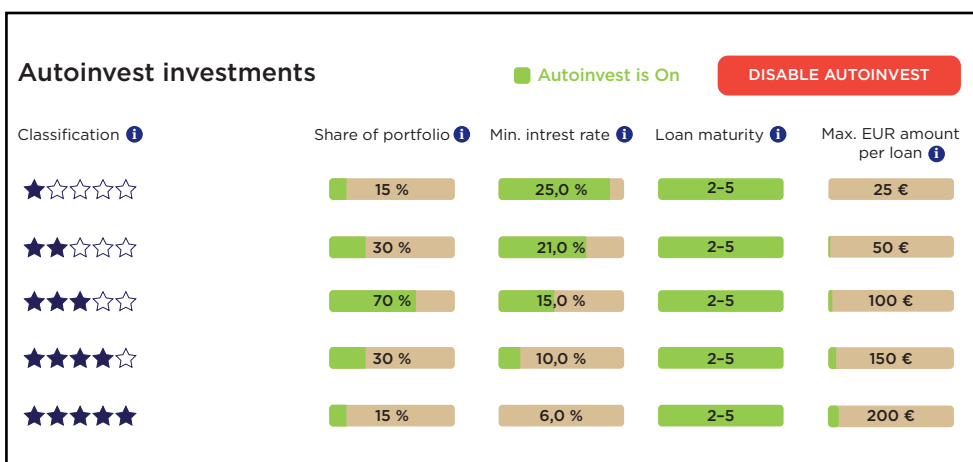
Vertaislainan väittäjien nettisivuilla vertaislainaajia puhutellaan sijoittajina ja vertaislainaaminen esitellään vaihtoehtoisena sijoitusmuotona pankkitalletuksille, joukkovelkakirjoille ja osakkeille. Lainat muodostavat lainasalkun, korkotuotot ovat kassavirtaa, lainat ovat hajautettavissa ja maksamattomat luotot ovat luovutuksesta syntyneitä tappioita. Sijoittajan tuotto tulee koroista ja sijoittajan riskinä on lainan takaisinmaksun myöhästyminen sovitusta tai maksamattomuus sekä korkosaamisten menettäminen. Sivustoilla on tarjolla palvelun toimintaa esitteleviä laskureita, joiden avulla sijoittajat voivat arvioida vertaislainasijoituksen tuottoja ja kuluja. Sijoittajia houkutellessaan mukaan vertaamalla heitä pankkiireihin, jotka voivat saada kaikki tuotot käyttöönsä ilman pankin välityskuluja. Välittäjien perimistä kustannuksista ei puhuta mitään. Toisaalta vertaislainaamista esitellään tasa-arvoisena, kaikkia suomalaisia koskevana toimintana, jossa rahan hinnan määrää kysyntä ja tarjonta. Toiminnan suomalaisuutta vahvistetaan avainlippu-sertifikaateilla ja korostamalla paikallisuutta.

Ihmisten kesken tapahtuvaa rahan lainaamista kuvataan ikivanhana liikeideana ja Fixuran mukaan ihmiset ovat kautta aikain lainanneet rahaa toisilleen. Taloudellisen toiminnan moraaliseen oikeutukseen otetaan kantaa Fellow Financen vertaislainoihin liittyviä yleisiä ennakkoluuloja käsittelevissä artikkelissa, jossa perustellaan ja oikeutetaan vertaislainaamista. Tekstissä vertailu tehdään kuluttajien ja pankin välillä ja ihmisten välistä lainasuhdetta pidetään sekä eettisesti kestävämpänä että mukavampana kuin pankin ja ihmisen välistä suhdetta. Lainamisen kieltämisen katsotaan olevan tuhon tie ja hyvinvoinnin loppu. Epäeettisenä pidetään tarkoituksenmukaista velallisen ajamista taloudelliseen ja terveydelliseen ahdinkoon. Kiinnostavaa onkin pohtia, miten sijoittaja voi luottosuhteen arvioinnissa toimia niin, että hänen sijoituspäätöksensä ei aja velallista ahdinkoon, vai tapahtuuko tämä vain alustan algoritmien perusteella. Taloudelliseen ahdinkoon liittyviä tekijöitä on kuvattu Fellow Finance 20.6.2019 blogissa, jossa kuvataan alustalle tulevien lainahakemusten käsittelyä. Tekstin mukaan hakemuksista hylätään yli 70 prosenttia. Takaisinmaksukyvyn selvittämiseen käytetään rekisteritietoja mm. verotuksesta ja palkanmaksusta. Kuukau-

sittaisen kassavirran ja vuositulojen analysoinnin lisäksi luottokelpoisuuden arvioinnin mallintamiseen käytetään henkilötietoja hakijan iästä, asumismuodosta, työsuhteen muodosta sekä koulutustasosta. Näiden tietojen perusteella sijoittaja saa näkyviin luottokelpoiset hakijat viiteen luokkaan luokiteltuna arvioidun riskin perusteella.

Kuvassa 1 on sijoittajalle avautuva näkymä Fixuran alustalla. Huhti- ja elokuussa 2017 Fixuran blogissa kuvattiin sitä, miten sijoitettu lainasumma pilkotaan automaattisessa sijoitusjärjestelmässä pieniin osiin. Kaikkien sijoittajien tuli siirtyä käyttämään automaattista ohjelmistoa ja sijoittajan tehtäväksi jäi määrittellä haluamansa riskiprofiili. Järjestelmään siirtymistä perusteltiin riskien vähenemisellä laajemman sijoitusportfolion myötä, päätöksenteon nopeutumisella, kun manuaalinen vaihe jää pois sekä pääomien kierroksen tehostumisella, kun automaattinen päätöksenteko vähentää odottelua. Kuvakaappaus Fixuran blogikirjoituksesta elokuulta 2017 näyttää sijoittajalle avautuvan automaattisen sijoitusten määrittelyn näkymän. Kesällä 2017 Fixurassa muutettiin sijoittajien toiminnan tapoja siirtymällä pelkästään automaattisen sijoitusprofiilin mukaiseen rahan välittämiseen. Kuva on järjestelmän kehittämisen toisesta vaiheesta, jossa sijoittajalle tuli mahdollisuus varmistaa rahan siirtoa tarjoamalla rahaa yli sijoitussumman eri riskin luokkiin. Sijoittajan päätöksiin kuuluivat riskin osuuden lisäksi, minimikoron määrittäminen, luoton takaisinmaksuajan määrittäminen sekä luoton maksimimäärän määrittäminen yhtä vertaislainaa kohden.

Elokuussa 2017 Fixuran blogissa esiteltiin mallia, jonka mukaan sijoittajien tuli toimia, kun alustalla siirryttiin käyttämään AutoInvest investment-mallia. Mallilla kuvataan, kuinka sijoittaja määrittelee, miten paljon hän halua sijoittaa eri riskitason luokkiin, millä vähimmäiskorolla, kuinka pitkällä laina-ajalla sekä millaisella hajautuksella yksittäisten hakemusten arvioinnin sijaan. Sijoittajia houkuteltiin lupaamalla mallin nopeuttavan sijoittajan ja lainaajan kohtaamista ja vähentävän salkun tuottamattoman pääoman määrää.

Kuva 1. Automaattisen sijoittamisen mallikuva, Fixuran blogikirjoitus elokuu 2017.

Riskin hajauttamisen myötä yhtä velkaa lainoitti usea sijoittaja. Yksittäisten sijoittajien summat vaihtelivat esimerkeissä 25 eurosta 200 euroon yhtä velkaa kohden. Välittäjät sitoutuivat sijoittajia mukaan kehittämällä velkojen seurantamahdollisuuksia ja luomalla alustalle sijoittajien kesken tapahtuvaa toimintaa. Sijoittajat muodostivat yhteisön, jota vahvistettiin tarjoamalla heille tietoisuus toisistaan tarjoamalla pääsy lainatarjouksiin ja niiden toteutumiseen, luottotappioihin sekä mahdollistamalla luottojen kauppa jälkimarkkinoilla. Jokainen saattoi oppia muilta ja samalla sijoittajat yhtenäistivät toimintaansa alustalla. Fellow Financen 19.12.2017 julkaisemassa tiedotteessa esiteltiin uudistettua sijoittajapalvelua, jossa oli mahdollisuus vertailla omaa sijoitustoimintaa muiden samalla alustalla toimivien sijoittajien tuottoihin. Palvelu oli jatkuvasti päivittyvä ja ajantasainen. Se avasi pääsyn koko lainakantaan, korkotasoihin sekä toteutuneisiin luottotappioihin eri maissa. Lisäksi sijoittajayhteisöä vahvistettiin julkaisemalla aktiivisten sijoittajanimimerkkien haastatteluja. Alustan positiivista mainetta vahvistettiin muiden alustalla toimivien esittelyillä. Lainaajan nettisivuilla oli haastateltu ensimmäisenä vertaislainoihin sijoittaneita henkilöitä ja heidän tavastaan toimia ja kehittämisideoistaan. Haastatteluissa korostui henkilökohtainen hyöty ja toteutuneet hyvät tuotot sekä sijoittamisen vaivattomuus. Haastattelussa 17.8.2017 sijoittaja kuvasi vertaislainaa korkean riskin säästöpossuksi, joka on hyvä, pitkän ajan sijoitus. Aloittelijan on tärkeää ymmärtää, että lainaamiseen liittyy luottoriskejä ja osa veloista päätty perintään. Automaattisen sijoittamisen hyvänä puolena oli helppous, mutta samalla sijoittajat kokivat menettäneensä kontrollin arvioida hakemusten perusteella luottokelpoisuutta ja luoton tarvetta. Vertaislainaamisen sosiaalinen vastuun koettiin olleen aiemmin enemmän läsnä ja osana vertaislainausta, kun rahan hakijoista oli käytössä kuvaus luoton tarpeesta. Alustoilla sijoittajayhteisöä tarvittiin paitsi yhteisten toimintatapojen luomiseen, myös mahdollistamaan lainojen sisäinen kauppa tilanteessa, jossa joku sijoittajista halusi irrottautua toiminasta. Fellow Financen tarjosi alustalla jälkimarkkinapaikan, jolla sijoittajat saattoivat keskenään myydä ja ostaa maksusuunnitelman mukaan hoidettuja lainoja.

Merkittävä sijoittajien sitouttamisen muoto oli varautuminen maksujen viivästymisiin ja maksamattomiin lainoihin. Sivustoilla esiteltiin automaattisia maksamattomien lainojen seurannan työkaluja, joiden avulla sijoittaja pystyy päivän tarkkuudella seuraamaan sijoittamiensa lainojen tilannetta. Esimerkiksi Lainaajan sivustoilla sijoittaja pystyi seuraamaan lainojensa takaisinmaksua luokiteltuna erääntynyt, erääntynyt 30 -180 päivää, maksuja rästissä ja maksettu myöhässä. Rästien osalta vertaislainojen välittäjät hoitivat huomautuksia ja lähettivät maksumuistutuksia. Jos muistutukset eivät johtaneet maksuihin, niin erääntyneet lainat myytiin eteenpäin perintäyhtiöille. Näillä jälkimarkkinoille alustayritykset olivat sopineet yhteistyön ja hinnat. Esimerkiksi Fellow Finance kertoi 4.1.2019 julkaistussa blogikirjoituksessa kilpailuttaneensa erääntyviä lainoja perintäyhtiöiden kesken ja myyntihintojen kerrottiin vaihtelevan 30–70 % lainapääomasta markkinatilanteesta riippuen.

Houkutellakseen sijoittajia vertaislainojen välittäjät edistivät aktiivisesti vertaislainojen tappioihin liittyvää verotusta, ja mahdollisuus vähentää lainoissa syntyneitä luottotap-

pioita oli ensimmäinen välittäjäyritysten yhdessä Vertaislainayhdistyksen kautta vaatima muutos verottajan toimintaan. Kaikkien kolmen yrityksen nettisivustoilla kerrottiin tuoreltaan korkeimman hallinto-oikeuden luottotappioiden vähennysoikeuteen liittyvästä päätöksestä ja sijoittajia kannustettiin hakemaan aiempiin verotuspäätöksiin takautuvasti muutosta. Verotuksen ohella yhdistys otti kantaa pikaluottosääntelyn kehittämisvaihtoehtoihin vuonna 2016 ja kuluttajaluottoihin liittyvän lainsäädännön uudistamiseen vuonna 2018. Vertaislainayhdistyksen lausunnossa epäeettisyyden epäily kohdistui velallisiin. Lausunnoissaan yhdistys toi esiin vertaislainoitusta haittaavana ongelmana lainaa hakevien henkilöiden vilpillisen toiminnan liittyen lainahakemusten tietoihin veloista ja lainanmaksukyvyistä. Yhdistys esitti ratkaisuna lausunnossaan positiivista luottorekisteriä keinona rajoittaa ylivelkaantumista. Sitä perusteltiin paitsi tuomioistuinten työmäärän vähenemisellä, myös velallisten tasa-arvoisella kohtelulla. Lausunnossa korostettiin, että ilman positiivista luottorekisteriä rehelliset velalliset joutuvat tahtomattaan maksumiehiksi korkeille koroille. Sen sijaan positiivisen luottorekisterin myötä kilpailu toimisi lainamarkkinoilla ja suunnitellun korkokaton sijaan kilpailu karsisi pois korkeakorkoiset lainat, kun niille ei olisi kysyntää. Välittäjien yhteinen toive oli saada vertaislainoituksen alustoille lisää ja tarkempaa tietoa lainanhakijoista ja sitä myötä parantaa maksukyvyyn arvioinnin algoritmeja.

Lainanhakijalle vinkkejä hyvään lainasuhteeseen

Alustojen teksteissä on monin tavoin houkuteltu sijoittajia mukaan vertaislainojen markkinoille. Heitä varten alustoilla oli useita rahojen hajautukseen, seurantaan ja mahdollisiin luottotappioihin liittyviä palveluja. Lainanhakeville ja rahaa tarvitseville kuluttajille vertaislainoituksen lupaus oli tarjota kulutusluottoa halvemmalla kuin muita vakuudettomia luottoja, erityisesti pikavippejä tai korttiluottoja. Velallisille vertaislainoja mainostettiin samoilla markkinapaikoilla, joilla algoritmit vertailivat velkaa hakeville tarjolla olevia pikavippejä. Esimerkiksi Fixura julkaisi blogissa tekemänsä sopimukset vertailualustoille.

Edellä on viitattu Fellow Financen alan ennakkoluuloja läpikäyvään 20.6.2019 julkaistuun blogitekstiin. Siinä kerrottiin, että on mukavampaa asioida suomalaisten kuin kasvottomien norjalaisten pikavippiyritysten kanssa. Paikallisuus ja suomalaisuus tuotiin esiin toimijoin hyvän maineen takaajina. Samaa paikallisuuden korostamista on välittäjien toiminnalleen hakema avainlipputunnus. Esimerkiksi Fixura uutisoi 2017 avainlipputunnuksen tuovan esiin vertaislainaamisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinona ja arvovalintana, joka edesauttaa suomalaista kilpailukykyä ja hyvinvointia. Merkin avulla rahan lainaaminen muuttui vastuulliseksi ja hyvinvointia lisääväksi.

Pääosin velallisille suunnatut blogit olivat tietopaketteja, joissa oli koottu yhteen lainaamiseen liittyviä käsitteitä ja vinkkejä hyvään lainasuhteeseen. Sosiaalinen kestävyys näyttäytyi tiedonantoina ja yksityiskohtaisina elämänhallinnan ja talouden ohjeina.

Lainajan sivuilla julkaistiin huhtikuussa 2018 kuusikymmentä keinoa kulutuksen hallintaan ja rahan säästämiseen. Ohjeita oli kulutuksen organisointiin (odota palkkapäivää, käy harvoin kaupassa, tee ostoslista), ostamiseen (vertaile hintoja, lopeta tupakointi, käytä joukkoliikennettä, käytä käteistä), kulutuksen rahoittamiseen (pyydä palkankorotusta, tee ylitöitä, hae tukia joihin olet oikeutettu), säästämiseen (tee itse ruoka, osta halvempia brändejä, sammuta valot, vältä kioskeja) ja velkaan (yhdistä lainat).

Lainaa hakevien luottokelpoisuuden arviointi perustui hakijan kertomiin tulotietoihin, jotka hänen oli pystyttävä vahvistamaan joko antamalla pääsy pankkitilin tietoihin ja sitä kautta tuloihin ja kulutukseen tai muutoin todentamalla tulot ja velat. Toisin kuin perinteisillä pankeilla, alustoilla ei ollut käytettävissä tietoa velanhakijoiden aiemmasta maksukäyttäytymisestä eikä maksuliikenteestä ja sen hoidosta. Vertaislainayhdistyksen lausunnoissa vaadittiin positiivista luottoreksiteriä sekä vuoden 2016 pikaluottosääntelyn kehittämiseen, että vuonna 2018 kuluttajaluottoihin liittyvän lainsäädännön uudistamiseen. Positiivista luottoreksiteriä perusteltiin kilpailun lisäämisellä, sillä vertaislainaa antavilta yrityksiltä oli estetty pääsy pankkien keskinäiseen ja Asiakastiedon hallinnoimaan positiivista luottotietoa keräävään rekisteriin. Ilman positiivista luottoreksiteriä tiedon epäsymmetriaa pyrittiin pienentämään vaatimalla hakijoita osana luottoprosessia avaamaan verkkopankkinsa yritykselle, joka kuvakaappausmenetelmän (screen scaping) avulla pääsi tilitietoihin ja tuotti vertaislaina-alustan algoritmien käyttöön selvityksen hakijan tuloista ja menoista. Finanssivalvonnan kannanotto uudistetun maksupalveludirektiivin PSD2:n kansallisesta voimaantulosta tammikuussa 2018 lopetti tällaisen toiminnan Suomessa.

Vertaislainoituksen määrän muutokset

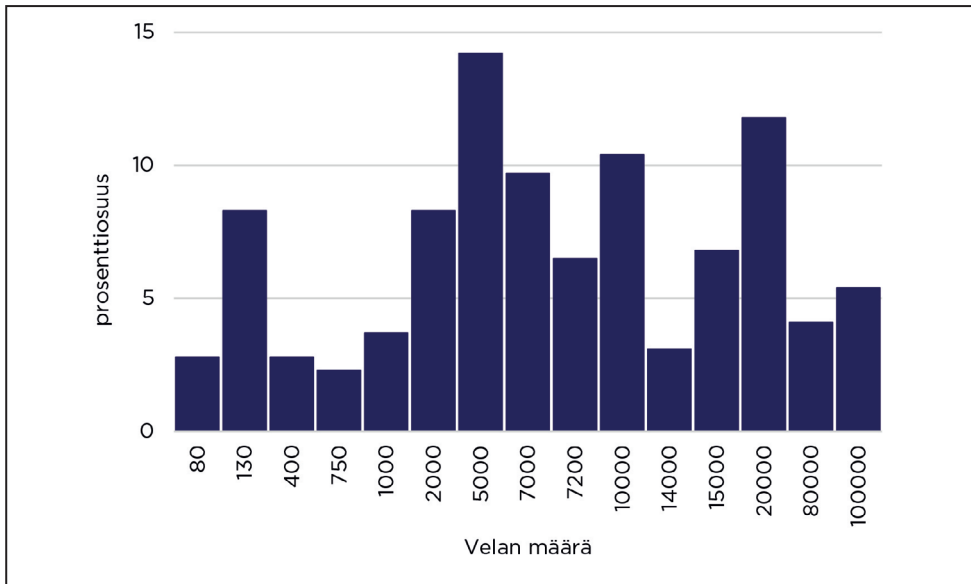
Vuoden 2016 tietoina käytössä on työ- ja elinkeinoministeriön tilaaman selvityksen tulokset vertaislainojen markkinoiden laajuudesta sekä rahoittajien ja velallisten määristä. PwC teki alan toimijoille suunnatun kyselyn joulukuussa 2016, jossa oli kysymyksiä toimijoiden toteutuneeseen ja ennustettuun tulokseen vuosina 2015-16 sekä tietoja alustojen transaktioiden lukumääristä ja koosta sekä toiminnan tuottavuudesta. Lisäksi selvityksessä on arvioitu alan kasvu vuoteen 2020 mennessä ja esitetty ennuste perustuu edelläkävijämaiden kasvuvauhtiin sekä alan toimijoiden kertomiin odotuksiin (TEM, 2017).

Vuoden 2016 selvityksen mukaan joukkorahoitukseen sijoittaneiden määräksi arvioitiin 10 000 henkilöä. Heidän osuutensa kaikista jakamistalouden palvelujen tarjoajista oli noin kolmannes. Palvelujen käyttäjien määrän arvioitiin olevan noin 30 000. Transaktioiden määrällä mitattuna joukkorahoitus oli merkittävin toiminta ja sen 70 miljoonan euron määrä muodosti 65 prosenttia suomalaisista jakamistalouden markkinoista vuonna 2016. Selvitys ei erottele sijoittamista yksityishenkilöille ja sijoittamista yritystoimintaan, eikä sen perusteella voida arvioida joukkorahoitusta käyttäneiden määrää (TEM, 2017).

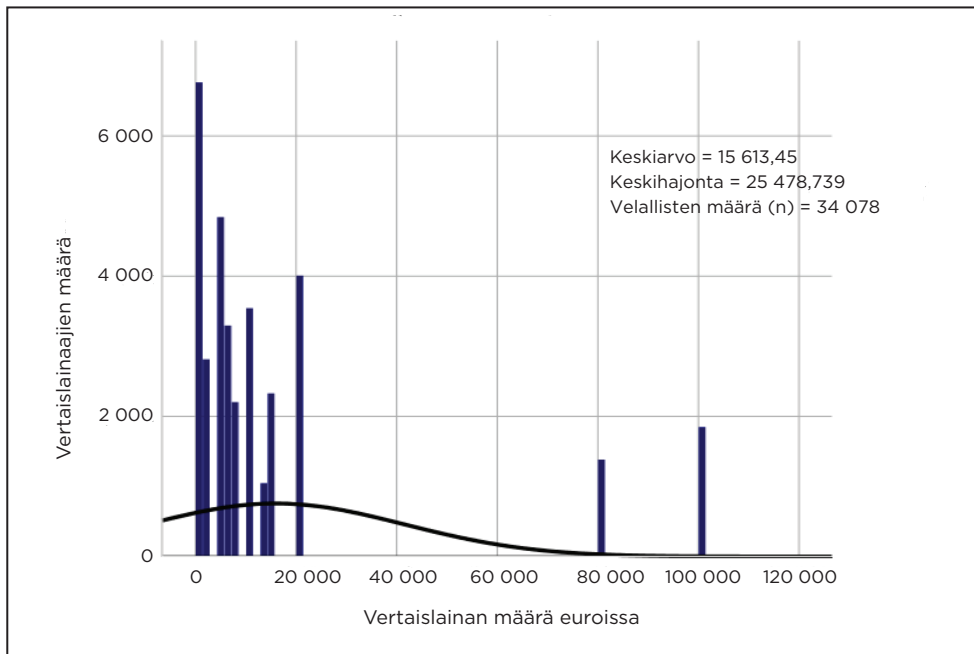
Vuoden 2019 osalta käytössä on jakamistaloutta kartoittavan kyselyn vertaisluotosta koskevat kysymykset, jotka käsittelevät vertaisluottojen antamista ja saamista. Kysymykset oli muotoiltu seuraavasti: Onko kotitaloudellesi korollista vertaislainaa? Kuinka paljon arvioit vertaislainaa olevan yhteensä? Onko kotitaloutesi antanut korollista vertaislainaa muille? Kuinka paljon arvoit kotitalouden antaneen rahaa yhteensä? Kysymysten yhteydessä vertaislainan on selitetty tarkoittavan korollista lainaa, jonka myöntää toinen yksityishenkilö suoraan tai vertaislainapalvelun kautta. Pankin välittämä velka on määritelty kysymyksen ulkopuolelle. Kysymyksen perusteella ei voida tarkastella erikseen tuttujen ja tuntemattomien henkilöiden välistä luotonantoa eikä kysymyksen muotoilu ei mahdollista alustojen kautta välitettyjen lainojen erillistä tarkastelua, vaan seuraavassa tarkastelussa ovat mukana sekä yksityishenkilöiden toisilleen suoraan lainaama korollinen raha, että alustojen kautta välittynyt raha.

Lähes 35 000 suomalaisella kotitaloudella on kyselyn mukaan vertaislainaa. Vertaislainan keskiarvo on 15 613 euroa ja mediaani 7 070 euroa. Pienimmillään korollisen vertaislainan määrä oli arvioitu 80 euroa ja suurimmillaan 100 000 euroa. Vertaislainojen määrä oli runsaat 530 miljoonaa euroa. Vertaislainoituksen suurimman vertaislainanvälittäjän kotitalouksille välitettyjen luottojen määrä oli vuoden 2019 lopussa noin 353 miljoonaa euroa. Jos heidän arvionsa 90 % markkinaosuudesta pitää paikkaansa, on välittäjien osuus yhteensä noin 400 miljoonaa euroa. Tällöin kyselyyn vastanneiden vertaisluotoista noin 100 miljoonaa olisi kotitalokseen keskinäistä velkaa tuttujen kesken ilman välittäjää.

Kyselyn perusteella vertaisluottojen määrä on noin prosentti Suomen Pankin arvioimasta 22 miljardin euron kulutusluottokannasta vuoden 2019 lopussa (Suomen Pankki, 2020). Kuvassa 2 on kotitalouksien ilmoittamien vertaislainojen määrien jakauma. Vajaalla kolmannekselle velallisista vertaislainaa oli enintään kaksituhatta euroa. Heidän lainojensa määrä oli yhteensä noin 8 miljoonaa euroa. Neljällä kymmenestä vastanneesta vertaisluottoa oli vähintään 5000 euroa ja enintään 10 000 euroa. Heidän luottojensa määrä oli yhteensä noin 100 miljoonaa euroa. Välillä yli kymmenestä kahteenkymmeneen tuhaten euroon luottomääränä arvioineita kotitalouksia oli kaksi kymmenestä ja heidän vertaisluottojen määrä oli vajaa 140 miljoonaa euroa. Viimeinen kymmenys vastaajista ilmoitti vertaisluottojen määräksi 80 000 euroa (4,1%) ja 100 000 euroa (5,4%) ja heidän luottojen määrä oli yhteensä lähes 300 miljoonaa euroa. Histogrammista kuvassa 3 näkyy kuinka suuret lainamäärät 80 000–100 000 euroa muodostavat jakaumasta epänormaalin pitkän hännän mallisen jakauman ja nostavat merkittävästi vertaisluottojen kannan määrää kyselyssä. Korkeat luottomäärät eivät luultavasti ole vakuudettomia vertaislainoja, vaan vakuudellisia luottoja.

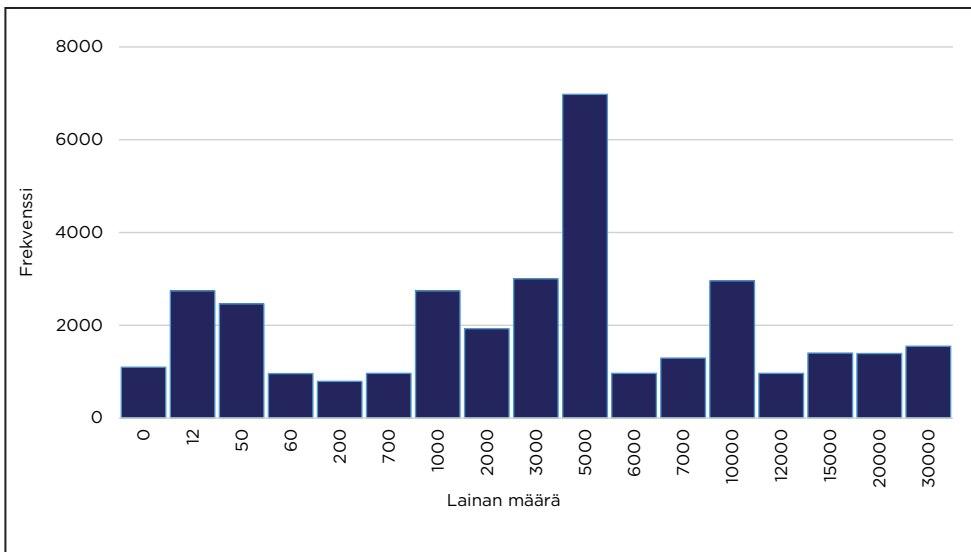

Kuva 2. Vertaislainojen määrien jakaumat (Kuinka paljon itsellä vertaislainaa.).

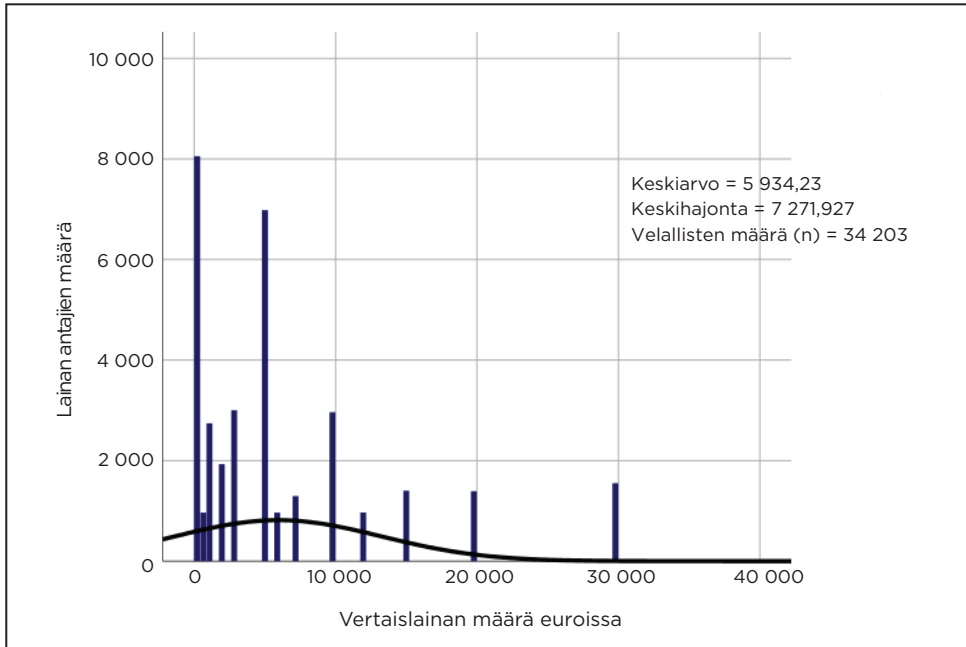

Kuva 3. Luottomäärät tasavälisen luokituksen histogrammissa, muuttujan normalisuus mustalla käyrällä

Vertaislainaa antavien kotitalouksien määrä oli noin 34 000 taloutta. Ilmoitetut luottomäärät vaihtelivat 12 eurosta 30 000 euroon. Annettujen luottojen keskiarvo oli 5934 euroa ja mediaani 5000 euroa. Annettujen vertaislainojen määrä oli yhteensä 203 miljoonaa euroa, joka on alle puolet kotitalouksien ilmoittamien saatujen vertaislainojen määrästä. Keskihajonta oli 7 271 euroa. Kolmannes kotitalouksista on antanut vertaisluottoa 1 000 euroa tai vähemmän. Kolmannes kotitalouksista on antanut vertaisluottoa 2 000-5 000 euron arvosta. Loppu kolmannes on antanut lainaa yli 5 000 euroa, mutta enintään 30 000 euroa. Histogrammissa kuvassa 4 näkyy annettujen luottojen jakauma. Vertaislainaa on annettu pieniä määriä ja jakauma on normaali.

Kuva 4. Annettujen vertaislainojen määrien jakaumat.

Kuva 5. Annetut luottomäärät histogrammissa, muuttujan normaalijakauma mustalla käyrällä.

Taulukossa 1 on vertailtu PwC:n vuoden 2016 tietoja joukkorahoituksen toimijoiden ja transaktioiden määrästä Tilastokeskuksen vuoden 2019 vertaislainoihin sijoittaneiden ja velallisten määriin ja summiin. Täysin vertailukelpoisia tiedot eivät ole, sillä niissä on kysytty hieman eri asioita. PwC:n tekemässä kyselyssä tiedot on kerätty välittäjäyrityksiltä eikä tiedoissa ole eriteltynä kotitalouksien ja yritysten luottoja. Tilastokeskuksen kysely on kerätty kotitalouksilta ja siinä on tietoja vain kotitalouksien välisistä luotoista. Lisäksi on huomiotava, että PwC:n selvityksessä on markkinoiden kokoa mitattu vuoden aikana tapahtuneilla kaupoilla eli transaktioilla ja Tilastokeskuksen kyselyssä puolestaan velan määrällä, luottokannalla. Näin ollen vertailu antaa vain suuntaa tapahtuneesta muutoksesta.

Vertaislainaajien määrä on yli kolminkertaistunut kolmessa vuodessa ollen vuoden 2019 lopussa kerätyssä aineistossa 34 000 henkilöä. Vertaislainaajien määrässä kasvu on ollut maltillisempaa, vain noin neljänneksen kasvu kolmessa vuodessa lukumäärään 35 000 henkilöä. Vuonna 2016 vertaislainoja oli otettu 70 miljoonan euron määräisesti. Vuonna 2019 kuluttajilla oli lainattuna rahaa vertaislainoina 203 miljoonan euron määrällä ja velallisilla oli vertaislainoja 530 miljoonan euroa.

Vertailun perusteella voidaan arvioida, että vertaislainoihin sijoittaminen on herättänyt kasvavaa kiinnostusta tarkastelujakson aikana ja yhä useammat ovat hakeneet pääomillean tuottoja vertaislainamarkkinoilta. Velallisten määrän perusteella voidaan sanoa, että kulutusluottomarkkinoilla on ollut muutakin rahaa tarjolla eikä velallisten määrä

ole kasvanut nopeasti. Sen sijaan yksittäisten luottojen määrät ovat kasvaneet ja myös takaisinmaksuajat ovat pidentyneet. PwC:n selvityksessä oli arvioitu vertaislainamarkkinoiden kasvun suuntaa ja potentiaalia. Kasvun arvioitiin olevan yli kymmenkertainen vuonna 2020 vuoteen 2016 transaktioiden määrällä verrattuna. Ennuste on toteutunut melko hyvin, vertaislainojen kanta kasvoi kolmessa vuodessa kahdeksankertaiseksi 65 miljoonasta eurosta 530 miljoonaan euroon. Ennusteessa tosin puhutaan vuositason myynnistä, sellaiseen kasvuun vertaislainojen markkinat eivät ole kehittyneet. Lainat ovat suurempia ja laina-ajat pidempiä. Keskimääräisellä kolmen vuoden laina-ajalla vuotuinen myynti on alle 200 miljoonaa euroa. Näin ollen alan kasvu ei ole saavuttanut vuoden 2016 tehdyn arvion verrokkina käytettyjen edelläkävijämaiden Ranskan, Saksan ja Ruotsin tasoa. Aaltosen ja Koskisen (2019) mukaan vertaislainojen kanssa samanlaisia korkeakorkoisia vakuudettomia kulutusluottoja oli vertailujaksolla tarjolla monista muistakin lähteistä. Erityisesti ulkomaiset digipankit tulivat Suomen vakuudettomien kulutusluottojen markkinoille ja kasvattivat omaa osuuttaan paljon vertaislainaamista enemmän.

Taulukko 1. Vertaislainojen markkinat vuosina 2016 ja 2019

	PwC vuosi 2016	Tilastokeskus vuosi 2019
Sijoittaneiden henkilöiden määrä	10 000	34 000
Velallisten henkilöiden määrä	30 000	35 000
Markkinoiden koko miljoonaa euroa	70	203 sijoitukset 530 velat määrä

Johtopäätökset ja keskustelua

Vertaislainojen alustojen tekstien perusteella jakamistalouden suuri lupaus kotitalouksille on sen voima mahdollistaa kaikille kapitalistisen järjestelmän hyötyjä. Vertaislainat markkinaperusteisena hintojen koordinoimana jakamisena tuo esiin sekä voitontavoittelun moraalisen oikeuttamisen että algoritmit välineenä saada voittoa jakamisesta. Kuvauksissa kerrottiin kuinka vertaislainoihin sijoittavat pääsevät toimimaan rahan sijoittajina ilman pankkien välittävää toimintaan, samoin velkaa tarvitsevat kuluttajat pystyvät alustalla kilpailuttamaan suomalaisia lainanantajia. Palvelu on Richardsonin (2015) tulkintaa seuraten osa uusliberalistisen ajattelun juurruttamista tiukasti ihmisten elämään tarjoamalla lainoihin sijoittaville kuluttajille mahdollisuuden toimia kuin pankki kuluttajien luottomarkkinoilla ja velallisille lisävaihtoehdon velkaantumiseen. Vertaislainaamisen välittäjät loivat alustoille sijoittajia houkuttelevia palveluja ja vertaislainoihin sijoittaneiden henkilöiden määrä kolminkertaistui vuodesta 2016 vuoteen 2019. Positiiviset kuvaukset jokaisen sijoittajan mahdollisuudesta päästä hyötymään jakamista-

loudesta, verohyödyistä ja muiden sijoittajien onnistumisista olivat samankaltaisia toivoa ja onnistumista korostavia seikkoja, joita Anglin ym. (2018) ovat tunnistaneet tutkimisensa rahan välityksessä menestyneitä alustoja. Myönteisyyden lisäksi alustoilla kuvattiin monia uusia käytäntöjä, joiden mukaan sijoittajien ja velallisten tuli toimia digitaalisella kauppapaikalla. Alustoilla julkaistujen tekstien perusteella erityisesti sijoittajien sitouttaminen oli tärkeää, aivan kuin Burns ym. (2016) kuvaavat. Sijoittajien kiinnostusta vertaislainaamiseen lisättiin kuvaamalla yksityiskohtaisesti alustojen käyttämää luottoriskien arviointia ja sen perusteella tehtyjä aiempia luottosopimuksia. Teksteissä oli kuvattu, kuinka sijoittaminen tuottaa korkoa korolle, kuinka velallisten maksukyky vaikuttaa riskiluokkiin ja sijoittajille tarjottiin mahdollisuuksia voittoihin hajauttamalla pääomia useisiin pieniin sijoituksiin vaivattomasti ja kustannustehokkaasti. Merkittävä sitouttamisen tapa oli muodostaa alustoista sijoittajien yhteisöjä, joissa keskinäisillä kaupoilla saattoi myydä sijoituksiaan toisille alustalla toimiville sijoittajille. Mainettaan ja alan toiminnan vakiintumista ja tunnettua välittäjäyritykset edistivät esittelemällä vertaislainatoimintaa mediassa ja tuomalla verotukseen ja luottokelpoisuuden arviointiin liittyviä epäkohtia esiin lainsäädännön lausunnoissa.

Vertaislainojen määrän kehitys on ollut maltillista Suomessa ja vuoden 2019 lopussa vakuudettomista kulutusluotoista vain muutama prosentti oli vertaislainoitettuja. Toki kanta on moninkertaistunut verrattuna vuoteen 2016. Silti tilanne on hyvin erilainen verrattuna esimerkiksi Yhdysvaltoihin, jossa vuonna 2017 runsas kolmannes vakuudettomista kulutusluotoista oli vertaislainoja (Claessens ym., 2018). Suomessa vertaislainojen keskipitkin Tilastokeskuksen aineiston perusteella on noin 5000 euroa ja lainojen avulla on yhdistetty aiempia kulutusluottoja. Myös tämä erottaa Suomen vertaislainojen markkinat Yhdysvalloista, jossa lainat ovat hyvin pieniä, muutaman sadan dollarin kulutusluottoja. Suomalainen tapa pilkkoa laina pieniin, muutaman kymmenen euron kokoisiin osiin ja muodostaa jokaiseen lainaan sijoittajista ryhmä, on mahdollistanut melko suuret vakuudettomat vertaislainat.

Suomalaiset välittäjät olivat samalla tavoin kuin Ruotsissa aktiivisia ja osallistuvat jakamistalouden käsitteellistämiseen ja keskustelujen sisältöihin (van Djick, 2013; Laurell ja Sandström, 2017). Alustojen pysyvä ongelma oli vähäinen tieto lainaa hakevien henkilöiden aiemmasta maksukäyttäytymisestä. Vilpillisten hakijoiden tunnistaminen on vertaislainoituksen alustojen keskeinen tehtävä. Monissa maissa alustayritykset käyttävät vilpin arviointiin yhdistelmää tiedoista verottajalta, nettikaupoista ja sosiaalisesta mediasta (Claessens ym., 2018). Suomessa alustojen teksteissä tällaista toimintaa ei kuvattu. Sen sijaan välittäjät olivat aktiivisia ja pyrkivät vaikuttamaan lainsäädännön kautta positiivisen luottotietorekisterin syntymiseen Suomessa. Rekisterin myötä velkaa hakevat henkilöistä olisi saatu tietoja aiemmasta maksukäyttäytymisestä sekä tuloista ja niiden historiasta. Lisäksi yritykset olivat mukana esittelemässä finanssialan uusia toimintatapoja Euroopassa osana valtion delegaatiota ja osallistuivat mediassa käytyyn keskusteluun rahoitusmarkkinoiden uudistumisesta.

Uutta ja aiemmasta rahoitusalaista poikkeavaa toimintaa säänneltiin tarkastelujaksolla tekemällä toiminta luvanvaraiseksi, kieltämällä kohdentumaton pankkitilin tietojen avaaminen sekä suojaamalla velallista kulutusluottojen korkokatolla. Suomessa vertaislainoituksen välittäminen on luvanvaraista, mutta ei samalla tavalla kuin pankkien toiminta. Esimerkiksi Saksassa ja Yhdysvalloissa vertaislainaamiseen vaaditaan pankkitoiminnan lupa (Claessens ym., 2018). Suomessa vertaislainojen välittäjät on rekisteröity vuodesta 2017 lähtien ja toimintaa valvoo ja seuraa aluehallintovirasto. Rekisteröinnin edellytyksenä on, että hakija on luotettava ja omaa tuntemuksen vertaislainoijista ja huolehtii kuluttajansuojan säännösten noudattamisesta. Syyskuun 2019 alusta kuluttajaluottosopimusten säännöksiä muutettiin korkokattosääntelyllä ja maksimikorko asetettiin 20 prosenttiin ja luoton hintaa koskevat ehdot vaadittiin laadittavaksi selkeinä ja ymmärrettävinä. Suomessa sijoittajan asemaa ei vertaislainaamisessa ole suojattu, toisin kuin esimerkiksi Virossa, Alankomaissa ja Iso-Britanniassa (Claessens ym., 2018).

Alan toimintatapojen eettiseen perustaan on kiinnitetty aiemmassa tutkimuksessa huomioita. Mercier-Roy ja Mailhot (2019) ja Martin (2018) korostavat alustoilla tapahtuvien toimintojen tuovan esiin sekä toiminnan ja sen moraalisen oikeuttamisen perusteet. Vertaislainojen alustat toivat rahoitusmarkkinoille uuteen teknologiaan pohjautuvaa toimintaa ja välittäjäyritykset tekivät monia ohjelmistopäätöksiä, jotka toteuttivat yhteiskunnan rahan ja velkaantumiseen liittyviä arvoja ja intressejä. Tekstiaineiston perusteella vertaislainaamisen keskeinen arvo on toiminnan taloudellinen hyöty erityisesti sijoittajille. Lainoja välittävät toimijat kohdistavat sekä sijoittajien että velallisten huomioin taloudellisiin hyötyihin ja toiminnan mukavuuteen esittelemällä sivustoilla sijoittajille toteutuneiden sijoitusten korkotuottoja sekä helppoutta. Alustoilla sijoittajien oikeutta tietoon velallisten maksukyvyistä ja halukkuudesta maksaa laina takaisin perusteltiin monin tavoin. Voitontavoittelun mahdollistajina olivat erilaiset algoritmipohjaiset luokittelut kuten viisiluokkainen riskiluokitus ja sen hinnoittelu, sijoitusten automaattinen hajautus sekä luotonmaksun automaattiseuranta viivästymisen luokituksilla. Teksteissä korostui oikeus voittoihin ja riskin hinnoitteluun ja velallisen velvollisuus olla rehellinen taloustilanteestaan ja toimia sovitusti velan takaisinmaksussa. Vertaislainojen markkinoiden kasvun perusteella palvelu puhutteli sijoittajia ja vertaislainoihin sijoittaneiden määrä kolminkertaistui vuodesta 2016 vuoteen 2019. Velallisten määrä kasvoi jonkin verran, mutta ei samalla tavalla skaalautuen. Suomessa oli tarjolla ennen vuoden 2019 korkosääntelyä monia rahan tarjoajia, joiden tarjoamat rahoituspalvelut ja rahan hinta eivät merkittävästi poikenneet vertaislainoista.

Lehnerin ja Harrerin (2019) mukaan vaihtoehtoisten markkinoiden järjestäjät, tässä tapauksessa välittäjäyritykset, toimivat uusliberalististen ideaalien mukaisesti ja markkinat perustuvat kuluttajien valintaan ja arvomuodostukseen. Kuten todettua, alustoilla sijoittajia houkuteltiin mukaan lupauksilla korkotuotoista ja esiteltiin hajautusta ja erilaisia seurannan työkaluja hallinnan välineinä. Sen sijaan sivustoilla ei avata sitä, kuinka

alustoilla olevat algoritmit toimivat, esimerkiksi millaisia ovat teknologian oppivaan algoritmiin perustuvat riskiluokitukset, kuinka sijoittajien rahojen jakautuminen velkaa hakevien kuluttajien riskiluokitusten perusteella toimii tai millä perustella hakijoiden takaisinmaksun halukkuutta ja kykyä arvioidaan, luokitellaan ja hinnoitellaan. Kaikki näkymättömiin jäävät seikat ovat Murillon, Bucklandin ja Valin (2017) mukaisesti esimerkkejä kapitalismia vahvistavasta moralisoivasta teknologiasta, jota käytetään tekemään päätöksiä, antamaan suosituksia ja määrittämään ketkä hakijoista ovat luottokelpoisia ja ketkä eivät ilman eettistä pohdintaa. Esimerkiksi maksukyvyyn määrittämiseen käytetty algoritmi pankkitilin tietojen avaamiseen osoittautui eettisesti kestävämmäksi ja tämä päättyi uuden maksuliikennedirektiivin käyttöönottoaiheessa Rahoitustarkastuksen kieltoon vuonna 2018.

Sijoittajien intressin keskeisyys tulee näkyviin tarkasteltaessa kuvauksia velallisen ja sijoittajan välisestä tiedon epäsymmetriasta ja tämän tasaamisesta. Välittäjäryitykset kuvasivat velkaa hakevia kuluttajia vilpillisinä ja epäluotettavina henkilöinä, joiden antamiin tietoihin taloutensa tilanteesta ei voi luottaa. Vertaislainayhdistyksen lausunnoissa keskeinen viesti kulutusluottojen lainsäädäntöön oli positiivisen luottorekisterin saaminen Suomeen. Monet alustojen työkaluista oli tarkoitettu tasaamaan sijoittajan ja velallisen välistä tiedon epäsymmetriaa velan takaisinmaksukyvyistä ja –halusta ja samalla nämä toimet ovat vahvistaneet alustalla olevien henkilöiden keskinäistä riippuvuutta. Velallisten vilppiä ja tiedon epäsymmetrian tuottamaa riskiä pyrittiin hallitsemaan jakamalla kaikki lainat pieniin osiin eri sijoittajille. Vertaislainaamisen alustat loivat sijoittajia kiinnostavan paikan ja sijoittajien määrän voidaan arvioida kolminkertaistuneen vuodesta 2016 vuoteen 2019. Tilastokeskuksen keräämän aineiston perusteella sijoitetut määrät vaihtelivat alle tuhannesta eurosta kolmeenkymmeneentuhanteen euroa ja sijoitusten mediaani oli viisituhatta euroa. Pieniin eriin hajautettuna mediaanisijoitus voi olla hajautettuna sataan vertaislainaan. Tämän myötä alustalle rakentui monien toimijoiden kesken vahva riippuvuus. Sijoittajat ovat riippuvaisia useista velallisista ja toisista sijoittajista. Sijoittajien keskinäistä riippuvuutta vahvisti alustan tarjoama mahdollisuus keskinäiseen kauppaan, jota kutsuttiin velkojen jälkimarkkinoiksi. Alustalta irtautuminen voi tapahtua vain toisten alustalla mukana olevien kautta. Alustoilla teksteissä puhuttiin paljon sijoittamisen riskeistä, mutta keskinäistä riippuvuutta siellä ei kuvattu. Keskinäinen riippuvuus oli keskeistä toiminnan onnistumiselle aivan kuten Burns ym. (2016) korostavat riskipitoisilla markkinaperustaisilla olevan. Merkittävä toiminnan riski keskinäisen riippuvuuden ohella on toiminnan lakkaaminen. Tämäkin riski toteutui tarkastelujakson aikana Suomessa. Tarkastelussa olleista kolmesta välittäjästä kaksi lopetti lainojen välittämisen vuoden 2019 alussa, kun kulutusluottojen 20 prosentin korkosäätely alkoi. Alustojen toiminnoista jatkuivat takaisinmaksut, eräänntyvien maksujen huomautukset ja siirrot perintätoimistoille, joten sijoittajat saattoivat saada osan veloista takaisin maksusuunnitelmien tai perinnän kautta. Sen sijaan jälkimarkkinoiden toiminta päättyi.

Lähteet

Aaltonen, M. & Koskinen, M. (2019). Uudet keinot tarpeen kulutusluottojen hillitsemiseksi. Euro ja Talous. Suomen Pankki. Haettu 15.5.2020 osoitteesta: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2019/2/uudet-keinot-tarpeen-kulutusluottojen-hillitsemiseksi/>

Anglin, A., Short, J., Drover, W., Stevenson, R., McKenny, A. & Allison, T. (2018). The power of positivity? The influence of positive psychological capital language on crowdfunding performance. *Journal of Business Venturing*, 33 (4), 470-492, DOI:10.1016/j.jbusvent.2018.03.003.

Burns, B. L., Barney, J. B., Angus, R. W., & Herrick, H. N. (2016). Enrolling Stakeholders under Conditions of Risk and Uncertainty. *Strategic Entrepreneurship Journal*, 10, 97- 106. DOI: 10.1002/sej.1209.

Choudary, P. S. (2015). *Platform Scale: How an emerging business model helps startups build large empires with minimum investment*. Boston: Platform Thinking Labs

Claessens, S., Frost, J., Turner, G. & Zhu, F. (2018). "Fintech credit markets around the world: size, drivers and policy issues", *BIS Quarterly Review*, September, pp 29–49. Haettu 02.06.2020 osoitteesta https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1809e.pdf.

Ehrentraud, J., Garcia Ocampo, D, Garzoni, L. & Piccolo, M. (2020). Insights on policy implementation: Policy responses to fintech:a cross-country overview. *Financial Stability Institute FSI*, 23. Haettu 02.06.2020 osoitteesta <https://www.bis.org/fsi/publ/insights23.pdf>

Gonzalez, L. (2019). Blockchain, herding and trust in peer-to-peer lending. *Managerial Finance*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print, DOI:10.1108/MF-09-2018-0423

Langley, P., & Leyshon, A. (2017). Platform capitalism: the intermediation and capitalization of digital economic circulation. *Finance and Society*, 2(1), 11-31. DOI:10.2218/finsoc.v3i1.1936

Laurell, C. & Sandström, C. (2017). The sharing economy in social media: Analyzing tensions between market and non-market logics. *Technological Forecasting and Social Change*, 125, 58–65. DOI:10.1016/j.techfore.2017.05.038.

Lehner, O. & Harrer, T. (2019). Crowdfunding revisited: a neo-institutional field-perspective, *Venture Capital*, 21:1, 75-96, DOI: [10.1080/13691066.2019.1560884](https://doi.org/10.1080/13691066.2019.1560884) .

Martin, K. (2018). Ethical Implications and Accountability of Algorithms. *Journal of Business Ethics*, 160, 835–850, DOI:10.1007/s10551-018-3921-3.

Mercier-Roy, M. & Mailhot, C. (2019). What's in an App? Investigating the Moral Struggles Behind a Sharing Economy Device. *Journal of Business Ethics*, 159, 977–996, DOI:10.1007/s10551-019-04207-7.

Munir, K. A. (2005). The Social Construction of Events: A Study of Institutional Change in the Photographic Field. *Organization Studies*, 26(1), 93–112. DOI:/10.1177/0170840605049463

Murillo, D., Buckland, H. & Val, E. (2017). When the sharing economy becomes neoliberalism on steroids: Unravelling the controversies. *Technological Forecasting and Social Change* 125, 66–76, DOI:10.1016/j.techfore.2017.05.024.

Möhlmann, M. (2015). Collaborative consumption: determinants of satisfaction and the likelihood of using a sharing economy option again. *Journal of Consumer Behaviour*, 14, 193– 207, DOI: 10.1002/cb.1512.

Richardson, L. (2015). Performing the sharing economy. *Geoforum*, 67, 121–129, DOI:10.1016/j.geoforum.2015.11.004.

Suomen Pankki (2020). *Yritysten lainarahoitus joukkorahoituspalveluiden kautta kasvussa*. Tilasto 26.03.2020. Haettu 02.06.2020 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/Joukkorahoitus-ja-vertaislainaus/>

TEM Työ- ja elinkeinoministeriö (2017). *Jakamistalous Suomessa. Nykytila ja kasvunäkymät*. TEM julkaisuja 9/2017. Haettu 15.5.2020 osoitteesta http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79253/TEMrap_9_2017_verkkojulkaisu.pdf

van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. Oxford: Oxford University Press.

Johtopäätökset ja suositukset

Pasi Mäenpää

Johtopäätökset ja suositukset

Pasi Mäenpää

Jakamistalouksia on monia – ohjaustoimia kehitettävä kohdentaen

Tilastokeskuksen kyselytutkimus aloittaa jakamistalouden kuluttajalähtöisen seurannan. Tulokset kertovat, että jakamistalous kehittyi eri tahtia eri aloilla. Vertaiskauppa on kasvanut merkittäväksi ilmiöksi, jota on harrastanut kolme neljästä kotitaloudesta. Paljon keskustelua herättänyttä lyhytaikaista majoitustoimintaa ja varsinkin vertaislainausta harrastaa vain pieni osa väestöstä.

Jakamistalous on monimuotoinen ilmiökenttä, joka kehittyy eri suuntiin. Sitä ei voi säännellä yleispätevästi vaan tarvitaan kohdennettuja toimia. Jakamisella voidaan tavoitella taloudellista hyötyä tai sillä voi olla sosiaalisia tarkoituksia, kuten yhteisöllisyys ja avunanto. Eri merkitysten yhdistyminen ja sekoittuminen kuuluu jakamistalouteen.

Kuluttajien asema suhteessa jakamisen alustoihin ja niitä hallinnoiviin yrityksiin vaihtelee huomattavan paljon. Kansalainen voi olla jopa alisteisessa suhteessa alustatoimijaan tai sitten osallistua alustan luomiseen ja hallinnoimiseen.

Jakamistalous ei ole vain markkinoiden asia. Sen kehittyminen vaikuttaa hyvinvointivaltion ylläpitämiin perusasioihin kuten hyvinvointiin, osallisuuteen ja veropohjaan. Jakamistalouden erilaiset muodot tulee tunnistaa ja niiden vaikutuksia seurata. Jakamispalvelut näyttävät yleistyvän hyvinvoivan keskiluokan kautta. Niiden saavutettavuutta vähävaraisten parissa tulee edistää.

Vertaiskauppa edistää kiertotaloutta

Käytetyn tavaran vertaiskauppa on yhteiskunnalle merkittävä mahdollisuus edistää kiertotaloutta ja kestävyyskäännettä. Kuluttajien ajatukset jakamisesta kiinnittyvät hyvin kiertotalouden keskeisiin kuluttajatoimintoihin: kulutustuotteiden kierto, ylläpitoon, uudelleenkäyttöön, kunnostamiseen ja kierrätykseen.

Vertaiskaupasta on jo tullut yleinen käytäntö eikä käytetty tavara enää leimaa ihmistä köyhäksi. Kuluttajien arvostamassa jakamisessa korostuu sosiaalisesti merkityksellinen toiminta. Siksi jakamistaloutta ei voi tarkastella vain teknistaloudellisena liiketoimintatäi kestävyysratkaisuna.

Jakaminen tulee kuitenkin nähdä keinona toteuttaa kiertotaloutta eikä itsenäisenä kiertotaloustoimena. Kestävyyden ratkaisee lopulta se, miten kuluttajat käyttävät jakamistaloudessa säästämänsä ja ansaitsemansa rahat.

Ruokahuolto monipuolistuu verkostojen toimin

Hävikkiruoan monenlaisista käyttötavoista on tullut arkinen käytäntö etenkin nuorten keskuudessa. Hävikkiruokakaan ei edusta enää köyhyyttä vaan järkevää ja ekologista elämäntapaa.

Vaikka REKO-lähiiruokarengas ovat viime vuosina levinneet voimakkaasti, perinteisemmät ruokapiirit ovat niitäkin suosittumia. Puoli miljoonaa suomalaista on hankkinut ruokaa ruokapiirien kautta.

Vertaismajoittuminen on suosittua, majoittaminen keskittynyt harvoille

Lyhytaikainen majoitus (lähinnä Airbnb:n kautta) on yleistynyt joka viidennen kotitalouden harrastamaksi. Asuntoaan on tarjonnut majoitukseen vain kolme prosenttia kotitalouksista. Joukossa on sekä käyttämättä olevan asunnon tai kakkosasunnon vuokraamista että ammattimaista sijoitustoimintaa. Mukana on myös harmaata taloutta.

Vertaismajoitus on keskittynyt matkailukaupunkeihin kuten Helsinkiin ja Rovaniemelle, joissa sen osuus koko majoitustarjonnasta on merkittävä. Toisaalta vertaismajoitus liittyy monipaikkaisen, työtä ja vapaa-aikaa yhdistelevän elämäntavan yleistymiseen.

Vertaisluototus on säännelty marginaaliseksi

Vertaislainat poistuivat lähes kokonaan kulutusluottojen valikoimasta, kun 20 prosentin korkokatto säädettiin vuonna 2019. Korkokatolla halutaan suojata velallisia kohtuuttoman kalliilta luototukselta.

Korkokaton vaikutuksia kotitalouksille ei kuitenkaan tunneta. Korkosääntely voi myös olla niiden kannalta epäilellä. Hyvinvointivaikutuksia arvioitaessa tulisi tarkastella, mitä muita vaihtoehtoja kotitalouksilla on saada rahoitusta ja voidaanko niiden saamista tehostaa.

Jakamistalous on myös avunantoa ja yhteisöllisyyttä

Jakamistalous on osin vastikkeetonta lahjataloutta. Se voi laajentaa avunannon piiriä yli naapuruston, ystävien ja sukulaisten. Avunanto hyödyttää niin yksilöitä, yhteisöjä kuin koko yhteiskuntaa, joten sitä kannattaa tukea ja siihen kannustaa. Epävirallista apua ei tulisi rinnastaa yksityisen sektorin tuottamiin palveluihin esimerkiksi verotuskäytännöissä.

Avunanto perustuu vapaaehtoisuudelle ja omaehtoisuudelle, jotka jo itsessään tuottavat hyvinvointivaikutuksia sekä saajalle että antajalle. Sen sijaan ihmisten velvoittaminen auttamiseen olisi suomalaisten käsitysten vastaista. Julkinen valta voi tukea avunannon alustoja ja sovittaa niiden palveluja yhteen julkisten, yksityisten ja kolmannen sektorin tuottamien palvelujen kanssa. Nyt apupalvelut ovat vailla pysyvää resursointia ja kehittämismahdollisuuksia.

Julkisen vallan erityistehtävä on saattaa epävirallinen apu kaikkien saavutettavaksi ja huolehtia etenkin siitä, että heikoimmat väestöryhmät voivat hyötyä palveluista. Avun tulisi olla helposti löydettävissä, saatavissa ja sovitettavissa yhteen julkisten palvelujen kanssa. Keskustelua yhteiskunnan eri sektoreiden rooleista, yhteistyön lähtökohdista ja pelisäännöistä tarvitaan.

Kansalaislähtöiset alustat parantavat resilienssiä

Jakamistalouden avulla voidaan edistää sekä ekologista kestävyyskäännettä että sosiaalisen kestävyden tavoitteita. Se edellyttää kuitenkin julkiselta vallalta aiempaa aktiivisempaa roolia. Valtion ja kuntien kannattaisi asemoida itsensä sekä jakamistalouden toimijoiksi että kehittäjiksi.

Kansalaislähtöisen jakamistalouden toimintamalleja tulee tunnistaa nykyistä paremmin ja tukea niitä hyvinvoinnin, osallisuuden ja paikallisen elinvoiman edistämiseksi. On tarpeen selvittää, millaisin toimin niitä kannattaisi tukea tai jopa aktiivisesti koordinoita ja skaalata yhdessä toimijoiden kanssa. Kaikkien, etenkin vähäosaisten pääsystä vertaispalveluihin tulee huolehtia.

Jakamistalous tuottaa kansalaisille kulutus- ja toimeentulomahdollisuuksia eli hyvinvointia, mikä on talouspolitiikan tehtävä. Siksi BKT:n ulkopuolinen taloudellinen toiminta ja myös niihin liittyvä sosiaalinen arvonmuodostus kannattaa tunnistaa. Jakamistalouden ohjauksen tulee ylittää sektorirajat ja ulottua elinkeinopolitiikasta kaupunki- ja sosiaalipolitiikkaan. Verotusta kannattaa lähestyä uudenalaisia talousmalleja ja sosiaalisia innovaatioita ehdollistavana ja ohjaavana yhteiskuntapolitiikkana.

Liitteet ja kuvailusivut

- 159** LIITE 1
Tilastokeskuksen teettämän jakamistalous -kyselyn
kyselylomake
- 169** LIITE 2
Kotitalouksien vastaukset
- 176** KUVAILUSIVUT
(suomi, ruotsi ja englanti)

Liite 1.

Tilastokeskuksen teettämän jakamistalous -kyselyn kyselylomake.
Web-lomakkeen paperilomakeversio.

Jakamistalous -kysely (syksy 2019)

Kysymykset koskevat omaa kotitalouttasi eli kaikkien kotitaloutesi jäsenten toimintaa. Tässä tutkimuksessa tarkoitamme kotitaloudella henkilöitä, jotka asuvat ja ruokailevat tai muuten käyttävät tulojaan yhdessä.

Jos et ole aivan varma jostakin vastauksista, arviokin riittää. Yritä välttää ”en osaa sanoa” vaihtoehtoa. Voit myös kysyä tietoja muilta kotitaloutesi jäseniltä.

Kirpputorit ja huutokaupat

Aluksi kysytään kirpputoreilta ja huutokaupoista ostamisesta ja sen jälkeen myymisestä.

1. Oletko sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen ostanut tai saanut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana jotain...

a) Perinteiseltä kirpputorilta tai huutokaupasta?

Tässä tarkoitetaan kauppatilaan tai esimerkiksi puistoon järjestettävää toimintaa, johon mennään paikan päälle asioimaan. Kierrätyskeskuksessa asiointia ei lasketa mukaan.

b) Kirpputorilta internetistä tai nettihuutokaupasta?

Ostopaikkoja ovat esim. huuto.net, tori.fi, eBay.com Älä huomioi tässä yhteisöpalveluiden kautta tehtyjä ostoksia, niistä kysytään erikseen alla.

c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmästä?

Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi asuinalueeseen tai harrastukseen perustuvat ryhmät.

1 Kyllä → kysymys 2-3

2 Ei → kysymys 4

3 EOS → kysymys 4

2. Mitä kotitaloutesi osti tai sai viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana...

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

a) Perinteiseltä kirpputorilta tai huutokaupasta?

b) Kirpputorilta internetistä tai nettihuutokaupasta?

c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmästä?

1 Aikuisten vaatteet tai kengät

2 Lasten vaatteet tai kengät

3 Lastentarvikkeet, lelut

4 Urheiluvälineet

- 5 Muut harrastusvälineet
- 6 Musiikki, elokuvat, pelit
- 7 Kirjat, lehdet
- 8 Huonekalut
- 9 Astiat, kodinkoneet
- 10 Keräily- tai taide-esineet, antiikki, kellot, korut
- 11 Sisustustavarat, koriste-esineet
- 12 Puhelimet, tietotekniikka, elektroniikka
- 13 Työkalut, rakennustarvikkeet
- 14 Jotain muuta –► Mitä muuta? _____

3. Kuinka paljon kotitaloutesi käytti rahaa ostoksiin viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä... Arviokin riittää.

- a) Perinteiseltä kirpputorilta tai huutokaupasta?
- b) Kirpputorilta internetistä tai nettihuutokaupasta?
- c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmästä? _____ euroa / EOS

4. Oletko sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen myynyt tai antanut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana jotain...

- a) Perinteisellä kirpputorilla tai huutokaupassa?
Tässä tarkoitetaan kauppatilaan tai esimerkiksi puistoon järjestettävää toimintaa, johon mennään paikan päälle asioimaan. Kierrätyskeskuksessa asiointia ei lasketa mukaan
- b) Kirpputorilla internetissä tai nettihuutokaupassa?
Myyntipaikkoja ovat esim. huuto.net, tori.fi, eBay.com Älä huomioi tässä myyntiä yhteisöpalveluiden kautta, niistä kysytään erikseen alla.
- c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmässä?
Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi asuinalueeseen tai harrastukseen perustuvat ryhmät.
 - 1 Kyllä –► [kysymys 5–6](#)
 - 2 Ei –► [kysymys 7](#)
 - 3 EOS –► [kysymys 7](#)

5. Mitä kotitaloutesi myi tai antoi viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana... Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- a) Perinteisellä kirpputorilla tai huutokaupassa?
- b) Kirpputorilla internetissä tai nettihuutokaupassa?
- c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmässä?
 - 1 Aikuisten vaatteet tai kengät
 - 2 Lasten vaatteet tai kengät

- 3 Lastentarvikkeet, lelut
- 4 Urheiluvälineet
- 5 Muut harrastusvälineet
- 6 Musiikki, elokuvat, pelit
- 7 Kirjat, lehdet
- 8 Huonekalut
- 9 Astiat, kodinkoneet
- 10 Keräily- tai taide-esineet, antiikki, kellot, korut
- 11 Sisustustavarat, koriste-esineet
- 12 Puhelimet, tietotekniikka, elektroniikka
- 13 Työkalut, rakennustarvikkeet
- 14 Jotain muuta → Mitä muuta? _____

6. Kuinka paljon kotitaloutesi sai rahaa myynnistä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä... Arviokin riittää.

- a) Perinteisellä kirpputorilla tai huutokaupassa?
 - b) Kirpputorilla internetissä tai nettihuutokaupassa?
 - c) Facebookin tai muiden yhteisöpalvelujen kirpputori- tai kierrätysryhmässä?
- _____ euroa / EOS

Avun saaminen ja muiden auttaminen

Seuraavaksi kysytään ensin avun saamisesta ja sen jälkeen muiden auttamisesta.

7. Onko kotitaloutesi saanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselta yksityis- henkilöltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Kotitalouden ulkopuolisilla henkilöillä tarkoitetaan sekä sukulaisia että muita ihmisiä. Taloyhtiön talkoot eivät kuulu apuun mukaan. Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Pihatyöt, esim. nurmenleikkuu tai lumityöt
- 2 Kotityöt, esim. siivous, ikkunoiden pesu, ruoanlaitto
- 3 Kauppa-asioiden hoitaminen
- 4 Lastenhoito tai auttaminen koulutehtävissä
- 5 Lemmikin hoito tai ulkoilutus
- 6 Korjaus- tai huoltotyöt
- 7 Erilaisten laitteiden, esim. tietokoneen käyttö
- 8 Kyydin tai kuljetuksen järjestäminen
- 9 Jokin muu vaihtoehto → Mikä muu? _____
- 10 Ei mikään edellisistä → [kysymys 11](#)

8. Onko kotitaloutesi saanut tai lainannut tavaroita kotitaloutesi ulkopuoliselta yksityis- henkilöltä joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Lahjoja (joulu, syntymäpäivä tms.) ei lasketa mukaan.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet yms.
- 2 Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki yms.
- 3 Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka yms.
- 4 Työkalut, rakennustarvikkeet, koneet yms.
- 5 Auto tai peräkärry
- 6 Elintarvikkeet
- 7 Jokin muu vaihtoehto → Mikä muu? _____
- 8 Ei mikään edellisistä → [kysymys 11](#)

9. Keneltä kotitaloutesi sai apua tai sai/lainasi tavaroita viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Sukulainen
- 2 Perhetuttu tai ystävä
- 3 Naapuri tai saman taloyhtiön tai pihapiirin asukas
- 4 Tuntematon henkilö, johon otitte yhteyttä esim. internet/mobiili-sovelluksen tai yhteisöpalvelun kautta
- 5 Jokin muu vaihtoehto → Mikä muu? _____

10. Kuinka usein kotitaloutesi sai mitä tahansa edellä mainittua ilmaista apua tai tavaraa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä?

- 1 Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- 2 Noin kerran kuukaudessa
- 3 Useita kertoja kuukaudessa
- 4 Noin kerran viikossa
- 5 Useita kertoja viikossa
- 6 Päivittäin

11. Onko kotitaloutesi antanut apua kotitaloutesi ulkopuoliselle yksityis- henkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Kotitalouden ulkopuolisilla henkilöillä tarkoitetaan sekä sukulaisia että muita ihmisiä. Taloyhtiön talkoot eivät kuulu apuun mukaan. Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Pihatyöt, esim. nurmenleikkuu tai lumityöt
- 2 Kotityöt, esim. siivous, ikkunoiden pesu, ruoanlaitto
- 3 Kauppa-asioiden hoitaminen
- 4 Lastenhoito tai auttaminen koulutehtävissä

- 5 Lemmikin hoito tai ulkoilutus
- 6 Korjaus- tai huoltotyöt
- 7 Erilaisten laitteiden, esim. tietokoneen käyttö
- 8 Kyydin tai kuljetuksen järjestäminen
- 9 Jokin muu vaihtoehto –► Mikä muu? _____
- 10 Ei mikään edellisistä –► [kysymys 15](#)

**12. Onko kotitaloutesi antanut tai lainannut tavaroita kotitaloutesi ulkopuol-
selle yksityishenkilölle joko ilmaiseksi tai vastapalvelusta vastaan
viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?**

Lahjoja (joulu, syntymäpäivä tms.) ei lasketa mukaan.

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet yms.
- 2 Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki yms.
- 3 Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka yms.
- 4 Työkalut, rakennustarvikkeet, koneet yms.
- 5 Auto tai peräkärri
- 6 Elintarvikkeet
- 7 Jokin muu vaihtoehto –► Mikä muu? _____
- 8 Ei mikään edellisistä –► [kysymys 15](#)

**13. Kenelle kotitaloutesi antoi apua tai antoi/lainasi tavaroita viimeksi
kuluneiden 12 kuukauden aikana?**

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Sukulainen
- 2 Perhetuttu tai ystävä
- 3 Naapuri tai saman taloyhtiön tai pihapiirin asukas
- 4 Tuntematon henkilö, johon otitte yhteyttä esim. internet/mobiili
-sovelluksen tai yhteisöpalvelun kautta
- 5 Jokin muu vaihtoehto –► Mikä muu? _____

**14. Kuinka usein kotitaloutesi antoi mitä tahansa edellä mainittua ilmaista
apua tai tavaraa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yhteensä?**

- 1 Harvemmin kuin kerran kuukaudessa,
- 2 Noin kerran kuukaudessa,
- 3 Useita kertoja kuukaudessa,
- 4 Noin kerran viikossa
- 5 Useita kertoja viikossa
- 6 Päivittäin

Hävikkiruoka ja suoraan tuottajilta ostettava ruoka

Seuraavat kysymykset koskevat hävikkiruokaa ja suoraan tuottajilta ostettavaa ruokaa. Hävikkiruokalla tarkoitetaan syömäkelpoista ruokaa, jota uhkaa pois heittäminen.

15. Kuinka usein sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana...

- a) Osti hävikkiruokaa kaupasta, ruokalasta tai sovelluksen (esim. ResQ- tai Lunchie) kautta?
Mukaan lasketaan 'parasta ennen' päiväyksen takia alennuksessa olevat tuotteet.
- b) Sai hävikkiruokaa ilmaiseksi jostakin, esim. suoraan ravintolasta, hävikki-ruokaringistä tai ilmaisjakelusta?
- c) Osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta perinteisen ruokapiirin kautta?
- d) Osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta REKO-renkaan kautta?
- e) Osti elintarvikkeita suoraan tuottajilta muun suoramyynnin (esim. tilamyynti, verkkokauppa) kautta?
- 1 Joka päivä tai lähes joka päivä → kysymys 16
 - 2 Vähintään kerran viikossa → kysymys 16
 - 3 Vähintään kerran kuukaudessa → kysymys 16
 - 4 Vähintään kerran vuodessa → kysymys 17
 - 5 Ei kertaakaan → kysymys 17
 - 6 EOS → kysymys 17

16. Kuinka suuren osan ruoasta arvioit kotitaloutesi hankkineen keskimäärin kuukaudessa...

- a) hävikkiruokana?
- b) Suoraan tuottajilta?
- 1 0 – 10 %
 - 2 11– 20 %
 - 3 21– 30 %
 - 4 Yli 30 %
 - 5 EOS

Yhteiskäyttöautot

Seuraavaksi kysytään auton vuokrauksesta ja kimpapakyydeistä.

17. Oletko sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana...

- a) Vuokrannut auton autovuokraamosta?
Tässä tarkoitetaan perinteistä tapaa vuokrata auto.
- b) Vuokrannut yhteiskäyttöauton, kuten esim. DriveNow?
Yhteiskäyttöauto on yrityksen tai muun yhteisön omistama auto, joka hankitaan pääsääntöisesti lyhyttä ajoa varten.
- c) Vuokrannut vertaisvuokra-auton, kuten esim. BloxCar?
Vertaisvuokra-auto on yksityisen ihmisen omistama auto, jota vuokrataan muille pääsääntöisesti lyhyttä ajoa varten.

- d) Antanut oman auton vuokralle muiden käyttöön joko suoraan tai vertaisvuokra-autopalvelun kautta?
- 1 Kyllä, Suomessa
 - 2 Kyllä, ulkomailla
 - 3 Kyllä, Suomessa ja ulkomailla
 - 4 Ei
 - 5 EOS

Kysymys 18 kysytään, jos kysymys 17d=1-3.

18. Kuinka paljon tuloja arvioit kotitaloutesi saaneen auton vuokraamisesta muiden käyttöön viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

_____ euroa/EOS

19. Oletko sinä tai joku muu kotitaloutesi jäsen viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana käyttänyt tai tarjonnut kimppakyytiä...

- a) Tuttavien kanssa?
- b) Tuntemattomien kanssa yhteisöpalvelujen, esim. Facebook -ryhmän kautta?
- 1 Kyllä → [kysymys 20-21](#)
 - 2 Ei → [kysymys 22](#)
 - 3 EOS → [kysymys 22](#)

20. Mitä matkoja varten kimppakyyti järjestettiin?

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Työmatka
- 2 Aikuisten harrastukset
- 3 Lasten harrastukset
- 4 Lomamatka
- 5 Jokin muu matka → Mikä muu? _____

21. Kuinka usein arvioit kotitaloutesi käyttäneen tai tarjonneen kimppakyytiä viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

- 1 Harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- 2 Noin kerran kuukaudessa
- 3 Useita kertoja kuukaudessa
- 4 Noin kerran viikossa
- 5 Useita kertoja viikossa
- 6 Päivittäin

Asuntojen lyhytaikainen vuokraus

Seuraavat kysymykset koskevat asuntojen lyhytaikaista vuokrausta.

- 22. Onko kotitaloutesi viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana vuokrannut muille lyhytaikaisesti vertaismajoituksen sovelluksen (esim. Airbnb) kautta..**
- Vakituisia asuntoa?
 - Kakkosasuntoa tai sijoitusasuntoa?
 - Kesämökkiä tai vapaa-ajan asuntoa?
 - Kyllä, yhden kerran → [kysymys 23](#)
 - Kyllä, 2 - 5 kertaa → [kysymys 23](#)
 - Kyllä, useammin kuin 5 kertaa → [kysymys 23](#)
 - Ei → [kysymys 24](#)
- 23. Kuinka paljon tuloja arvioit kotitaloutesi saaneen vertaismajoituksen (esim. Airbnb) kautta vuokraamisesta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?**
_____ euroa / EOS
- 24. Onko kotitaloutesi vuokrannut omaan käyttöön jonkun muun omistamaa asuntoa tai vapaa-ajan asuntoa vertaismajoituksen sovelluksen (esim. Airbnb) kautta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?**
- Kyllä, Suomessa → [kysymys 25](#)
 - Kyllä, ulkomailla → [kysymys 25](#)
 - Kyllä, Suomessa ja ulkomailla → [kysymys 25](#)
 - Ei → [kysymys 27](#)
 - EOS → [kysymys 27](#)
- 25. Millaisella matkalla kotitaloutesi käytti vertaismajoitusta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?**
Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.
- Lomamatka → [kysymys 26](#)
 - Työmatka → [kysymys 27](#)
 - Jokin muu matka, mikä? _____ → [kysymys 27](#)
- 26. Kuinka suuren osan kaikista yöpymisistä (öistä) arvioit kotitaloutesi yöpyneen vertaismajoituksessa lomamatkoilla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?**
- 0–20 %
 - 21–40 %
 - 41–60 %
 - 61–80 %
 - 81–100 %
 - EOS

Joukkorahoitus ja kryptovaluutat

Seuraavaksi kysytään uusista rahoitustavoista ja valuutoista.

27. Onko kotitaloudellasi korollista vertaislainaa?

Vertaislaina tarkoittaa korollista lainaa, jonka myöntää toinen yksityishenkilö tai sijoittaja suoraan tai vertaislainapalvelun kautta. Pankkirahoitus ei ole vertaislaina.

- 1 Kyllä → [kysymys 28](#)
- 2 Ei → [kysymys 29](#)
- 3 EOS → [kysymys 29](#)

28. Kuinka paljon arvioit vertaislainaa olevan yhteensä?

_____ euroa / EOS

29. Onko kotitaloutesi antanut korollista vertaislainaa muille?

- 1 Kyllä → [kysymys 30](#)
- 2 Ei → [kysymys 31](#)
- 3 EOS → [kysymys 31](#)

30. Kuinka paljon arvioit kotitaloutesi antaneen vertaislainaa muille yhteensä?

_____ euroa / EOS

31. Omistaako kotitaloutesi kryptovaluuttaa?

- 1 Kyllä, Bitcoineja → [kysymys 32](#)
- 2 Kyllä, jotain muuta kryptovaluuttaa → [kysymys 32](#)
- 3 Kyllä, sekä Bitcoineja että muuta kryptovaluuttaa → [kysymys 32](#)
- 4 Ei → [kysymys 33](#)
- 5 EOS → [kysymys 33](#)

32. Kuinka paljon arvioit kotitaloutesi omistamien kryptovaluuttojen arvon olevan tällä hetkellä yhteensä?

_____ euroa / EOS

33. Onko kotitaloutesi antanut rahaa, joko vastikkeellisesti tai vastikkeetta, joukko- rahoitusyhteisön kautta rahoitusprojektiin viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

Joukkorahoituksella tarkoitetaan yksityishenkilöiden hoitamaa rahankeruuta ennalta määritellyn kohteen, esim. kahvilan hyväksi. Joukkorahoittajapalveluita ovat esimerkiksi mesenaatti.me, Kickstarter, Indiegogo ja GoFundMe. Kysymys ei koske internetin ja sosiaalisen median hyväntekeväisyyskeräyksiä.

- 1 Kyllä → [kysymys 34](#)
- 2 Ei → [kysymys 35](#)
- 3 EOS → [kysymys 35](#)

34. Kuinka paljon arvioit kotitaloutesi antaneen rahaa yhteensä?

_____ euroa / EOS

35. Onko joku kotitaloutesi jäsen toteuttanut rahoitusprojektin joukko-rahoitusyhteisön kautta viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana?

- 1 Kyllä
- 2 Ei
- 3 EOS

Laitteet ja palvelut

Lopuksi kysytään vielä erilaisista laitteista ja palveluista.

36. Onko jollakin kotitaloutesi jäsenellä käytössä tällä hetkellä seuraavia laitteita tai palveluja?

Valitse kaikki sopivat vaihtoehdot.

- 1 Älypuhelin
- 2 Mobiilimaksusovellus (esim. Mobile Pay, Apple Pay)
- 3 PayPal -tili tai vastaava
- 4 Äly-TV tai Smart-TV (tv jonka voi kytkeä internetiin)
- 5 Ultra HD -televisio
- 6 Maksullinen netti-tv-palvelu (esim. Netflix, DNA TV, Ruutu+)
- 7 Pelikonsoli (kotikonsoli tai käsikonsoli)
- 8 Tabletti-tietokone (esim. iPad, Samsung Galaxy)
- 9 Kamerakopteri (drone)
- 10 Älykello, aktiivisuusranneke tms.
- 11 Sähköavusteinen polkupyörä
- 12 Sähkökäyttöinen tasapainoskooteri (Hoverboard, Segway yms.)
- 13 Sähkö- tai hybridauto
- 14 AR- tai VR-lasit (erilliset tai älypuhelimille tarkoitettut)
- 15 Puheohjauksella toimiva älykaiutin (esim. Amazon Echo, Google Home)
- 16 Ei mitään edellisistä

37. Kuinka paljon arvioit kotonasi olevan käytöstä poistettuja, kierrätyskelpoisia elektroniikka- tms. laitteita?

Monissa tuotteissa on kierrätykseen sopivia osia, kuten akkuja ja metalleja.

- 1 Ei yhtään
- 2 1-2 laitetta
- 3 3-5 laitetta
- 4 6-10 laitetta
- 5 Yli 10 laitetta
- 6 EOS

Liite 2.

Kotitalouksien vastaukset

Taulukko 1. kuvaa kotitalouksien vastauksia avun saamiseen ja antamiseen liittyen. Kotitalouksilta kysyttiin ovatko he saaneet tai antaneet apua ja tavaroita kotitalouden ulkopuolisilta henkilöiltä kuluneen 12 kuukauden ajalta. Vaihtoehtoista sai valita kaikki sopivat vaihtoehdot.

APU	
Kotitalous saanut apua johonkin seuraavista	% kotitalouksista
Kyyti tai kuljetus	30
Korjaus- tai huoltotyöt	19
Lemmikin hoito	14
Kotityöt	13
Pihatyöt	12
Lastenhoito	12
Laitteiden käyttö	8
Kauppa-asiat	6
Muu apu	4
Kotitalous saanut seuraavaa tavaraa joko omaksi tai lainaan	% kotitalouksista
Työkalut, rakennustarvikkeet	26
Auto, peräkärry	23
Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki	21
Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet	18
Elintarvikkeet	15
Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka	11
Muu tavara	2

Kotitalous saanut apua johonkin seuraavista	% kotitalouksista
Kyyti tai kuljetus	42
Pihatyöt	25
Korjaus- tai huoltotyöt	24
Kotityöt	23
Kauppa-asiat	22
Laitteiden käyttö	20
Lastenhoito	20
Lemmikin hoito	20
Muu apu	5
Kotitalous saanut seuraavaa tavaraa joko omaksi tai lainaan	% kotitalouksista
Vaatteet, kengät, lastentarvikkeet, harrastusvälineet	30
Kirjat, lehdet, levyt, elokuvat, pelit, taide, antiikki	24
Työkalut, rakennustarvikkeet	22
Auto, peräkärry	21
Sisustustavarat, kodinkoneet, kalusteet, elektroniikka	16
Elintarvikkeet	16
Muu tavara	2
Saanut tai antanut mitä tahansa apua tai tavaraa	71

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous -kysely 2019

Taulukko 2. Kotitalouksien ostama hävikkiruoka sekä suoraan tuottajilta ostaminen viimeisen 12 kuukauden aikana.

RUOKA	
Kotitalous osti vähintään kerran vuodessa	% kotitalouksista
Hävikkiruokaa	63
Sai hävikkiruokaa ilmaiseksi	15
Elintarvikkeita ruokapiirin kautta	20
Elintarvikkeita REKO-renkaan kautta	10
Elintarvikkeita tuottajilta muun suoramyynnin kautta	32

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous -kysely 2019

Taulukko 3. Kuvaa kotitalouksien vastauksia vertaismajoitukseen liittyviin kysymyksiin. Tarkemmin vertaismajoituksen vastauksia esitellään artikkelissa X

VERTAISMAJOITUS	
Kotitalous vuokrannut vertaismajoitussovelluksen kautta	% kotitalouksista
Muille omaa vakituista asuntoaan, kakkosasuntoaan tai kesämökkiään	2
Omaan käyttöönsä vertaismajoituksen Suomessa tai ulkomailla	20

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous -kysely 2019

Taulukko 4

VERTAISLAINAT, KRYPTOVALUUTAT, JOUKKORAHOITUS	
Kotitalous	% kotitalouksista
Kotitaloudella on korollista vertaislainaa	2
Kotitalous antanut muille korollista vertaislainaa	2
Kotitalous omistaa kryptovaluuttaa	4
Kotitalous antanut joukkorahoitusyhteisön kautta rahaa rahoitusprojektiin	3
Kotitalous toteuttanut rahoitusprojektin joukkorahoitusyhteisön kautta	0,3

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous –kysely 2019

Taulukko 5. Kotitalouksien vastaukset auton vuokraamisesta ja kimppakyytien käytöstä viimeisen 12 kuukauden aikana.

AUTON VUOKRAAMINEN	
Kotitalous on	% kotitalouksista
Vuokrannut auton autovuokraamosta	20
Vuokrannut yhteiskäyttöauton	3
Vuokrannut vertaisvuokra-auton	0,5
Antanut oman auton vuokralle muiden käyttöön	3
Käyttänyt kimppakyytiä tuttujen kanssa	62
Käyttänyt kimppakyytiä tuntemattomien kanssa	4

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous –kysely 2019

Taulukko 6. Koottuna kotitalouksien vastaukset tavaroiden ostamisesta ja saamisesta kirpputoreilta

Ostanut/saanut jotain perinteiseltä kirpputorilta/huutokaupasta	% kotitalouksista
Kotitalous on ostanut / saanut jotain	62
Aikuisten vaatteet tai kengät	31
Lasten vaatteet tai kengät	21
Lasten tarvikkeet, lelut	13
Urheiluvälineet	8
Muut harrastusvälineet	7
Musiikki, elokuvat, pelit	8
Kirjat, lehdet	19
Huonekalut	12
Astiat, kodinkoneet	15
Keräily/taide-esineet, antiikki, kellot, korut	8
Sisustustavarat, koriste-esineet	18
Puhelimet, tietotekniikka, elektroniikka	3
Työkalut, rakennustarvikkeet	4
Jotain muuta	3

Ostanut/saanut jotain perinteiseltä kirpputorilta/ internetistä/nettihuutokaupasta	% kotitalouksista
Kotitalous on ostanut / saanut jotain	47
Aikuisten vaatteet tai kengät	12
Lasten vaatteet tai kengät	10
Lasten tarvikkeet, lelut	7
Urheiluvälineet	7
Muut harrastusvälineet	7
Musiikki, elokuvat, pelit	5
Kirjat, lehdet	6
Huonekalut	12
Astiat, kodinkoneet	6
Keräily/taide-esineet, antiikki, kellot, korut	4
Sisustustavarat, koriste-esineet	7
Puhelimet, tietotekniikka, elektroniikka	6
Työkalut, rakennustarvikkeet	4
Jotain muuta	5

Ostanut/saanut jotain yhteisöpalvelun kirpputorilta/ kierrätysryhmästä	% kotitalouksista
Kotitalous on ostanut / saanut jotain	34
Aikuisten vaatteet tai kengät	12
Lasten vaatteet tai kengät	10
Lasten tarvikkeet, lelut	6
Urheiluvälineet	5
Muut harrastusvälineet	4
Musiikki, elokuvat, pelit	2
Kirjat, lehdet	3
Huonekalut	9
Astiat, kodinkoneet	5
Keräily/taide-esineet, antiikki, kellot, korut	1
Sisustustavarat, koriste-esineet	6
Puhelimet, tietotekniikka, elektroniikka	2
Työkalut, rakennustarvikkeet	2
Jotain muuta	2

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous –kysely 2019

Taulukko 7. Kotitalouksien käytössä olevat laitteet ja palvelut

LAITTEET	
Kotitaloudella on käytössään	% kotitalouksista
Älypuhelin	96
Tabletti-tietokone	62
Maksullinen netti-tv-palvelu (esim. Netflix)	59
Äly-TV tai Smart-TV	54
Mobiilimaksusovellus	49
PayPal -tili tai vastaava	42
Pelikonsoli	41
Älykello, aktiivisuusranneke tms.	39
Ultra HD -televisio	21
AR- tai VR-lasit	6
Kamerakopteri (drone)	6
Sähkö- tai hybridauto	4
Sähköavusteinen polkupyörä	3
Sähkökäyttöinen tasapainoskootteri	2
Puheohjauksella toimiva älykaiutin	1
Ei mitään edellisistä	1

Lähde: Tilastokeskus jakamistalous –kysely 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Työ- ja elinkeinoministeriö		Lokakuu 2020
Tekijät	Pasi Mäenpää, Päivi Timonen, Petteri Repo, Henrietta Grönlund, Mikko Jauho, Juri Mykkänen, Tiila Juuti		
Julkaisun nimi	Kuluttajat ja kansalaiset jakamistaloudessa – Tutkijapuheenvuoroja jakamistalouden kehitykseen		
Julkaisusarjan nimi ja numero	TEM oppaat ja muut julkaisut 2020:3		
ISBN painettu	-	ISSN painettu	-
ISBN PDF	978-952-327-581-2	ISSN PDF	2342-7922
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-581-2		
Sivumäärä	178	Kieli	suomi
Asiasanat	kuluttajat, kansalaiset, jakamistalous		
Tiivistelmä			
<p>Jakamistalous on uusi ja monitahoinen ilmiö. Se tarkoittaa verkostoissa ja digitaalisilla alustoilla tapahtuvaa hyödykkeiden ja avun jakamista. Uudet kulutuksen tavat voivat kasvaa nopeasti, ja siksi on tärkeää tarkastella niiden kehittymistä. Jakamistalouden tutkimus avaa uusia näkymiä kulutusyhteiskunnan muutokseen.</p> <p>Tässä julkaisussa tarkastelemme avun, hyödykkeiden ja resurssien jakamista kotitalouksien ja kuluttajien näkökulmasta. Jakamistalous mahdollistaa kansalaisten roolin laajentumisen kuluttajista tuottajiksi, mutta myös myyjiksi, markkinoijiksi, torikauppiaksi, ravintolanpitäjiksi, palveluntarjoajiksi, palvelumuotoilijoiksi, vuokranantajiksi ja rahoittajiksi samanaikaisesti ja saumattomasti.</p> <p>Julkaisu koostuu tutkijapuheenvuoroista, jotka kuvaavat jakamistaloutta eri näkökulmien ja teemojen kautta. Tulokset kuvaavat kotitalouksien jakamistalouden moninaisuutta sekä kytköksiä mm. yhteisöllisyyteen, kiertotalouteen ja digitaalisiin alustoihin. Artikkeleissa hyödynnetään Tilastokeskuksen vuonna 2019 keräämää kyselyaineistoa sekä muita täydentäviä aineistoja.</p> <p>Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Työllisyys ja toimivat markkinat, Eeva-Liisa Koltta-Sarkanen, puh. 029 506 3518</p>			
Kustantaja	Työ- ja elinkeinoministeriö		
Julkaisun jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	xxx	Oktober 2020	
Författare	Pasi Mäenpää, Päivi Timonen, Petteri Repo, Henrietta Grönlund, Mikko Jauho, Juri Mykkänen, Tiila Juuti		
Publikationens titel	Konsumenter och medborgare i delningsekonomin – Forskarinlägg om delningsekonomin utveckling		
Publikationsseriens namn och nummer	ANM guide och övriga publikationer 2020:3		
ISBN tryckt	-	ISSN tryckt	-
ISBN PDF	978-952-327-581-2	ISSN PDF	2342-7922
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-581-2		
Sidantal	178	Språk	Svenska
Nyckelord	konsumenter, medborgare, delningsekonomi		
Referat	<p>Delningsekonomi är ett nytt och mångfasetterat fenomen. Det innebär delning av nyttigheter och tjänster med hjälp av nätverk och digitala plattformar. Nya konsumtionsätt kan växa snabbt, och därför är det viktigt att granska deras utveckling. Forskning om delningsekonomi ger nya perspektiv på konsumtionssamhällets förändring.</p> <p>I denna publikation behandlar vi delning av tjänster, nyttigheter och resurser ur hushållens och konsumenternas synvinkel. Delningsekonomin gör det möjligt för medborgarna att utöver konsumenter även vara producenter, säljare, marknadsförare, torghandlare, restauranginnehavare, tjänsteleverantörer, tjänstedesigner, hyresvärdar och finansiärer samtidigt och på ett smidigt sätt.</p> <p>Publikationen består av forskarinlägg som beskriver delningsekonomin genom olika perspektiv och teman. Resultaten beskriver mångfalden av hushållens delningsekonomi och dess kopplingar till bland annat social gemenskap, cirkulär ekonomi och digitala plattformar. I artiklarna utnyttjas enkätmaterial som Statistikcentralen samlat in 2019 och annat kompletterande material.</p> <p>Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för sysselsättning och fungerande marknader, Eeva-Liisa Koltta-Sarkanen, tfn 029 506 3518</p>		
Förläggare	Arbets- och näringsministeriet		
Distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	xxx	October 2020	
Authors	Pasi Mäenpää, Päivi Timonen, Petteri Repo, Henrietta Grönlund, Mikko Jauho, Juri Mykkänen, Tiila Juuti		
Title of publication	Consumers and citizens in the sharing economy – Researcher comments on development of the sharing economy		
Series and publication number	MEAE guidelines and other publicationer 2020:3		
ISBN (printed)	-	ISSN (printed)	-
ISBN PDF	978-952-327-581-2	ISSN (PDF)	2342-7922
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-581-2		
Pages	178	Language	English
Keywords	consumers, citizens, sharing economy		
<p>Abstract</p> <p>The sharing economy is a new and complex phenomenon. It means sharing commodities and assistance on networks and digital platforms. New consumption habits can grow rapidly, and it is therefore important to explore their development. Research on the sharing economy opens up new perspectives for change in the consumer society.</p> <p>In this publication, we examine the sharing of assistance, commodities and resources from the perspective of households and consumers. The sharing economy makes it possible for the role of citizens to expand from consumers to producers, but also to sellers, marketers, stallholders, restaurateurs, service providers, service designers, landlords and financiers, simultaneously and seamlessly.</p> <p>The publication consists of researcher comments that describe the sharing economy through different perspectives and themes. The results depict the diversity of households' sharing economy as well as the connections, for example, to community spirit, the circular economy and digital platforms. The articles utilise survey data collected by Statistics Finland in 2019 and other supplementary data.</p> <p>Contact person at the Ministry of Economic Affairs and Employment: Employment and Well-functioning Markets, Eeva-Liisa Koltta-Sarkanen, tel. +358 29 506 3518</p>			
Publisher	Ministry of Economic Affairs and Employment of Finland		
Distributed by	Electronic version: julkaisut.valtioneuvosto.fi		

Lyhyesti

Jakamistalouden tutkimus avaa uusia näkymiä kulutusyhteiskunnan muutokseen. Julkaisu Kuluttajat ja kansalaiset jakamistaloudessa koostuu tutkijapuheenvuoroista, jotka kuvaavat kotitalouksien jakamistalouden moninaisuutta sekä kytköksiä yhteisöllisyyteen, kiertotalouteen ja digitaalisiin alustoihin. Tutkijoiden arviot perustuvat Tilastokeskuksen syksyllä 2019 keräämään kyselyyn, jossa selvitettiin kotitalouksien jakamistalouden palvelujen käyttöä.

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet